

S

Slovar

I

jezika

S

slovenskih

P

protestantskih

P

piscev

16. stoletja

Poskusni snopič

Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja
Poskusni snopič

Sestavila

Majda Merše in France Novak s sodelovanjem Francke Premk

Urednika

Majda Merše in France Novak
Oblikovanje in grafična ureditev
Milojka Žalik Huzjan

Izdajatelj

Inštitut za Slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Sekcija za zgodovino jezika
Za izdajatelja: Varja Cvetko

Založila

Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika: Oto Luthar
Vodja založništva: Vojislav Likar

Tisk

Tiskarna Present, Ljubljana

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9616358278>

-

CIP Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'374"15

MERŠE, Majda

Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja : poskusni snopič / sestavila Majda Merše in France Novak s sodelovanjem Francke Premk. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.

ISBN 961-6358-27-8

1. Novak, France

110942464

*Slovar jezika slovenskih
protestantskih piscev
16. stoletja*

Poskusni snopič

Sestavila

Majda Merše in France Novak
s sodelovanjem Francke Premk

Ljubljana 2001

KAZALO

Uvod	7
1 Splošno o slovarju	7
1.1 Značaj slovarja	7
1.2 Obdobje	7
1.3 Gradivo	8
1.4 Delo za slovar	9
1.5 Izdelava poskusnega snopiča	10
2 Enote slovarja	10
2.1 Slovarski sestavek (geslo)	10
2.1.1 Iztočnica	10
2.1.2 Podiztočnica	11
2.2 Kazalka	11
3 Zgradba slovarskega sestavka	12
3.1 Glava in zaglavje	12
3.2 Določitev in zapis iztočnice	12
3.2.1 Druga osnovna oblika	13
3.2.2 Slovnična oz. besednovrstna oznaka	13
3.3 Podatek o naglasu	13
3.4 Besedotvorni razdelek	14
3.5 Podatek o številu pojavitev in o prvi pojavitvi	14
3.6 Oblikoslovno zaglavje	15
4 Navedki iz sočasnih slovarjev	18
5 Razlagalno-ponazarjalni del slovarskega sestavka	18
5.1 Označevanje pomenskih enot	18
5.2 Frazeološki razdelek	19
5.3 Terminološki razdelek	20
5.4 Vezljivost (valenca)	20
5.5 Razlage	21
5.6 Pojasnila	23
5.7 Označevalniki	23
5.7.1 Slovnični označevalniki	23
5.7.2 Pomenski označevalniki	23
5.7.3 Terminološka označevalnika	24
5.7.4 Socialnozvrstna označevalnika	24
5.7.5 Besedilnovrstni označevalnik	24
5.7.6 Čustvenostni označevalniki	24
5.7.7 Pogostnostni označevalniki	24
5.7.8 Gotovostni označevalnik	25
5.8 Veljava označevalnikov	25
5.9 Tujejezični navedki	25
5.10 Pomensko ponazarjanje	25

5.10.1 Zapis zgledov	25
5.10.2 Lokacije	26
5.10.3 Razvrstitev zgledov	26
5.10.4 Izbor zgledov	28
5.11 Navajanje sočasnih sopomenk in protipomenk	29
5.12 Vodilka	29
5.13 Etimološki razdelek	29
5.14 Podatek o avtorju slovarskega sestavka	30
6 Tisk	30
7 Krajšave	32
8 Znaki	33
9 Preglednica krajšav za dela slovenskih protestantskih piscev	33
10 Preglednica krajšav tujih virov	35
11 Preglednica črkovnih znamenj za glasove knjižnega jezika slovenskih protestantov	36
12 Navedenke	40
13 Shema slovarskega sestavka	40
Slovar	43

UVOD

1 SPLOŠNO O SLOVARJU

1.1 ZNAČAJ SLOVARJA

Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja je zgodovinski slovar. Tipološko ga natančneje določajo naslednja dejstva: Obravnava knjižni jezik. Obsega samo eno obdobje, v njem pa eno samo dejavnost. Poleg protestantskih piscev ne vključuje drugega gradiva. Izdelan je na podlagi popolnega izpisa. Osnovna enota je beseda. Te so urejene po abecednem redu. Iztočnice so posodobljene, če posodobitev ne zamegljuje resničnega stanja. Če posodobitev ni možna, je uporabljeno zgolj prečrkovanje v današnji črkopis. Takratna glasovna norma besede je prikazana v okroglem oklepaju za iztočnico. Ponazarjalno gradivo je navajano citatno po načelu znak za znak, samo fraktura (gotica) je spremenjena v okroglo pisavo (latinico). Prva zamisel je načrtovala, da bo slovar vključeval vse pomembne podatke o besedi. Analize so pokazale, da natančen popis številnih podatkov ni dovolj poveden. Napeljale so nas na misel, da bistveno več povemo s posplošenimi ugotovitvami in z določitvijo razmerij med posameznimi različicami (npr. pri posamezni oblikoslovni kategoriji, zlasti če je veliko gradiva, več pove označitev razmerja med različicami kot pa zgolj nizanje natančnih podatkov). Zato je organizacija slovarskega sestavka zaradi obilice gradiva posplošena, kar pomeni, da je bogato gradivo predstavljeno z navedbo praviloma enega zgleда za posamezno jezikovno ali stvarno dejstvo. Če gre za različice iste kategorije, so nakazana razmerja med njimi.

Koncept se je razvijal ob zbiranju gradiva, teoretičnem študiju domače in svetovne slovarske in slovnične literature ter analizah tipološko izbranih besed in večjih ali manjših jezikoslovnih kategorij. Rešitve so preskušene na več zgledih, da bodo lahko služile za načela, po katerih bo tekla izdelava slovarja.

Pri besedi so prikazani: tip pregibanja, rekonstruiran naglas, pisne možnosti, oblikoslovni podatki oz. glasovne podobe posameznih oblik, pomenske lastnosti z razlagami in zgledi, slogovne lastnosti posameznih pomenov ali pomenskih odtenkov. V oblikoslovju se zgledi navajajo z delno posplošitvijo, in sicer pri občnih imenih uporabljamo pisanje z malo začetnico, toda na koncu je dana formulacija, kakšna začetnica prevladuje. Pisne različice, zapisane za poševnicami, obravnavamo kot isto oblikoslovno enoto. Vsak pomenski pojav je ilustriran z najmanj enim konkretnim zgledom. V okviru zgledov za pomen se posveča pozornost vsem avtorjem, vrstam besedil in razširjenosti, vendar se posamezni tip besedne zveze praviloma navaja samo po enkrat. Načeloma slovar prinaša popoln popis pomenskih, slogovnih in oblikoslovnih pojavov pri besedi.

1.2 OBDOBJE

Slovar je narejen na podlagi gradiva, ki ga nudijo protestantska slovenska tiskana dela, ki so izhajala v letih od 1550 do 1595. V ta opus je vključen tudi MTh 1603, ker zajema to obdobje. Načeloma so vsa protestantska dela izpisana popolno. Od tega načela smo odstopili takrat, ko je

bilo kako besedilo na novo izdano brez redakcijskih posegov; to se je zgodilo pri Tfm 1595 in HB 1599. Enkrat smo uporabili primerjalni izpis, ko je šlo za različni redakciji istega avtorja, in sicer pri TE 1555. V primerih, ko so se posamezna manjša besedila ali deli besedila pojavljali v različnih izdajah, smo uporabljali kar popolni izpis.

Jasno je, da izgubljena dela ali pa manjkajoči deli posameznih del niso bili izpisani.

Pri odločitvi za posamezno obdobje so bila odločujoča zlasti naslednja dejstva. Reformacija je za Slovence zelo pomembna, saj pomeni začetek našega knjižnega jezika. Slovar za vsa obdobja bi se izdeloval bistveno dlje ali pa bi bil bistveno manj natančen. Ta odločitev hkrati predvideva, da bo slovenski zgodovinski slovar nastajal po delih. Menili smo, da je besedo v določenem obdobju lažje temeljito analizirati kot v daljšem/celotnem obdobju. V našem primeru je šlo še za odločitev, da upoštevamo samo protestantske pisce, kar pomeni, da smo se omejili tudi tematsko. Tako je ostalo nezajeto gradivo, ki je nastajalo drugače, npr. razni zapiski, prevod Gorskih bukev iz 1582.

1.3 GRADIVO

Gradivo, ki obsega 3.169 000 listkov, je narejeno na podlagi izvirnih del ali njihovih fotografskih izdaj. Izdaje v fotografski tehniki smo primerjali z originali. Izvirne izvode smo večinoma dobili v NUK. Če je imela NUK za dela, ki jih nimajo v originalu, dobre fotografije, smo se naslonili nanje, drugače smo pa pridobili uporabne kopije iz knjižnic po svetu. Nadaljnje delo je teklo na podlagi fotografskih ali kseroksnih kopij teh del.

Gradivo se je zbiralo po načelu: vsaka beseda se izpiše vsakokrat, ko se pojavi. Zaradi nekaterih pomislekov smo TE 1555 izpisali tudi primerjalno. Isto besedilo v TT 1557 smo najprej izpisali popolno, pri (prvi) redakciji iz leta 1555 smo z izpisom zajeli le razlike. Vendar pri tem ni prišlo niti do pomembnejšega prihranka časa niti česa drugega.

Skoraj vse gradivo je preslikano iz izvirkov in je na listkih formata A6. Listki so razmnoženi na kseroks. Na listkih je spodaj oznaka dela in stran, levo zgoraj je s pisalnim strojem izpisana izhodiščna oblika besede, ki je v besedilu podčrtana. Besedilo, ki je na listku izpisano, ima na zgornji in spodnji strani dodani po dve vrstici, tako da imajo vse izpisane besede potrebno sobesedilo. DAg 1585 je izpisana na računalnik, listke zamenjujejo konkordance vseh ponovitev. Pri slovnici (BH 1584) in slovarjih (MD 1592, MTh 1603) smo se oprli na prejšnji popolni izpis, narejen ročno in s pisalnim strojem.

Med pripravljanjem poskusnega snopiča je urejanje gradiva še teklo, zato pri vzorčnih geslih ni moglo biti upoštevano celotno gradivo, predvsem je ostalo neuporabljeno gradivo DB 1578, TT 1582, TPo 1595. Menimo, da odsotnost tega gradiva ne sme megliti teorije predstavitev besed.

Za načelo popolnega izpisa in obsežnejšega sobesedila na listkih smo se odločili zaradi bogastva podatkov po dobrih izkušnjah ob raznih slovarskih delih, zlasti po izkušnjah pri SSKJ, in zaradi gospodarnosti. Za slovar, ki zanesljivo prikazuje življenje besed v jeziku, je potrebno veliko gradiva, ker je samo tako razvidna resnična raba besede, čeprav to tudi otežuje redakcijo.

Zbiranju gradiva se je posvečala velika pozornost, in sicer zaradi tega, da smo dosegli čim večjo uporabnost. Uporabnost ni potrebna samo za zbiralce, ampak mora veljati tudi za delavce, ki bodo prišli na novo in ki pri zbiranju gradiva niso sodelovali. Besedilo na listkih, ki je nezmanjšan ali zmanjšan posnetek originala, smo uredili tako, da je bilo pri vsaki besedi dovolj sobesedila. Po eni strani gre za nujno sobesedilo, po drugi strani smo pa z dolžino izpisanega besedila na listku dosegli včasih zelo potreben razširjeni kontekst. S kseroksiranjem originala smo se izogibali pomotam pri prepisovanju in dosegali natančnost, ki je primerna za citiranje.

Gradivo je v kartotekah in urejeno po abecednem redu. Kartotek je več: občnoimenska, ki obsega

vse besede, lastnoimenska, ki obsega vsa lastna imena, kratiška, ki vključuje vse krajšave, znake in številke, tujeizrazijska kartoteka, ki vsebuje citatne besede in izrazje.

1.4 DELO ZA SLOVAR

Organizacija dela je morala biti taka, da je zagotavljala kvalitetno zbiranje gradiva, strokoven razvoj ljudi, izdelovanje slovarja in raziskovanje za znanstvene objave. Delo je bilo razdeljeno na več faz: odločitev za popolni izpis, zbiranje in priprava besedil za izpisovanje (izdelava matric, razmnoževanje listkov), oblikovanje pravil izpisovanja, izpisovanje vsake besede vsakokrat (podčrtanje oblike, napis izhodiščne oblike izpisovane besede), priprava delavcev za nadaljnja dela ob samem zbiranju, zlasti pregledovanje izpisa ob branju celotnega besedila, kar je bilo namenjeno odpravljanju morebitnih pomot ali izpustov, priprava izpisanega gradiva za uvrščanje v kartoteko, analize težavnih mest in zapletenejših pojavov za predlaganje primernih rešitev, alfabetiranje (razporejanje po abecednem redu), oprema tako zbranega gradiva z vsemi potrebnimi opombami (slovnične oznake, razlikovalni podatki, kazalke, vodilke, poenotenje kakih izjemnosti), popisi besedja posameznih del (alfabetariji), oblikovanje skupne kartoteke, raziskovanje posameznih vprašanj za potrebe normalnega poteka del, za članke in razprave ter ob delu za magisterije in doktorate, končno urejevanje kartotek oz. oblikovanje skupne kartoteke, izdelava slovarskega koncepta, izdelava poskusnega snopiča.

To delo so opravljali:

- posebna komisija strokovnjakov za leksikološka vprašanja, izbrana izmed sodelavcev Inštituta za slovenski jezik SAZU oz. ZRC SAZU in Filozofske fakultete, ki se je imenovala Komisija za historične slovarje slovenskega jezika;
- skupina rednih sodelavcev, ki se je postopoma širila od enega do šestih sodelavcev;¹
- zunanji sodelavci, ki so bili usposobljeni za številna bolj ali manj zahtevna dela.

Komisija za historične slovarje, katere predsednik je bil ves čas France Bezlaj, je delo vodila in spremljala na sejah že od nastanka leta 1973, zlasti pa potem, ko jo je uradno imenovala SAZU leta 1975, do prenehanja delovanja leta 1994, ko je bilo delo že dobro utečeno in ko so se bili že izoblikovali samostojni raziskovalci. Komisija je v času obstajanja doživela nekaj sprememb, deloma zaradi smrti posameznih članov.² Delovna enota, ki se je sprva imenovala po komisiji, je leta 1974 dobila tudi začasne prostore, leta 1988 se je preimenovala v Sekcijo za zgodovino slovenskega jezika. Po ukinitvi Komisije sta bili organizacija in vodenje Sekcije izoblikovani v okviru ZRC SAZU.

Redni sodelavci so opravljali številna dela: organizirali in vodili³ so izpisovanje ter omogočali delo Komisiji in zunanjim sodelavcem, hkrati so imeli nalogo, da strokovno rastejo z analizami in pisanjem člankov in razprav, predvsem pa da ob delu poskrbijo za magisterije in doktorate. Predvsem redni delavci so skrbeli za kartoteke in vodili abecedno urejanje listkovnega gradiva.⁴ Najprej, še pred abecedno razvrstitvijo, so pregledali izpis.⁵ Nato so slovnično obdelali kartoteke

¹ Prva redna sodelavka v enoti je bila Francka Premk, ki je z delom pričela 1. 7. 1973.

² Člani Komisije so bili od začetka dalje France Bezlaj, Jože Koruza, France Novak, Martina Orožen, Breda Pogorelec, Jakob Rigler, Jože Stabej in Stane Suhadolnik. Kasneje so ji bili pridruženi še Franc Jakopin, Majda Merše, Vilko Novak, Janez Orešnik, Francka Premk in Alenka Šivic-Dular.

³ Neposredno vodenje izpisovanja so opravljali Francka Premk, Majda Merše in France Novak.

⁴ Neposredno sta vodili alfabetiranje Majda Merše in Francka Premk.

⁵ Pregledovanje je opravljala zlasti Majda Merše, poleg nje pa še Francka Premk, Jožica Narat in deloma France Novak.

posameznih del in izdelali alfabetarije,⁶ s katerimi naj bi bilo pokazano, katere besede se v posameznih delih uporabljajo. Vrh vseh teh del je izdelava koncepta slovarja in izdelava poskusnega snopiča. Koncept slovarja sta na podlagi pripravljanih del in lastnih analiz izdelala Majda Merše in France Novak.

Zunanji sodelavci so opravili številna dela. Za izdelavo matric in alfabetiranje smo večinoma dobivali študente.⁷ Najpomembnejše delo so opravili izpisovalci, ki so vsako pojavitev vsake besede posebej podčrtali in listek opremili z izhodiščno besedo.⁸

1.5 IZDELAVA POSKUSNEGA SNOPIČA

Namen poskusnega snopiča je, da predstavi zamisel slovarja v širokih obrisih in da opozori na bogastvo podatkov, ki jih nudi popolni izpis besedil 16. stoletja.

Izdelava poskusnega snopiča je obsegala naslednje faze: izbor iztočnic, ki naj bi bil toliko širok, da bi lahko vzorčno predstavil vso pričakovano problematiko; razdelitev nalog avtorjem slovarskih sestavkov glede na besedne vrste; osnovno redakcijo in zamisel slovarske predstavitve po besednih vrstah, ki upošteva sodobne domače in tuje dosežke na slovaropisnem in slovničnem področju; tehtanje možnih rešitev ter iskanje najprimernejših; usklajevanje; pisanje uvoda, v katerem je zgoščeno povzet koncept slovarja. Že Komisija je na začetku dela za poskusni snopič sprejela *Preglednico krajšav za dela slovenskih protestantskih piscev* in *Začasni opis geselskega članka za Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev*, ki je predstavljal pravila za redakcijo gesel. V njem so bila nekatera splošna načela že dana, tako da se je delo lahko začelo, nekatera področja, kot je npr. oblikoslovno zaglavje, so pa bila prepuščena avtorjem slovarskih sestavkov, da se ti odločijo o njihovi končni obliki. Črkovni nabor »Adam Bohorič« je izdelal Lucijan Bratuš. Obliko gesla je izdelala Majda Merše s sodelovanjem Franceta Novaka. Gesla so vnašale v računalnik Majda Merše, Francka Premk in Meta Kambič.

2 ENOTE SLOVARJA

2.1 SLOVARSKI SESTAVEK (GESLO)

Osnovne enote slovarja so slovarski sestavki o besedah. Uvajajo jih iztočnice in podiztočnice. Iztočnice so naslovne besede samostojnih slovarskih sestavkov, podiztočnice pa njim dodanih oz. podrejenih slovarskih sestavkov. Slovarski sestavki so razvrščeni po abecednem zaporedju iztočnic.

2.1.1 Iztočnica

V poskusnem snopiču so predstavljene enobesedne iztočnice (všteti so tudi glagoli s prostim

⁶ Pri izdelavi alfabetarijev je dokaj aktivno sodelovala Komisija. Sami izdelovalci so pa navedeni v uvodih po pomembnosti sodelovanja. Prvi je glavni avtor.

⁷ Od rednih sodelavcev sta abecedno urejali gradivo in urejali kartoteko tudi Ida Mlakar in Meta Kambič.

⁸ Izpisovanje so skoraj v celoti opravile profesorice slovenskega jezika Marija Jamar Legat, Olga Sterle in Milena Topolovec ter priučena izpisovalka Alenka Kreft.

morfemom), v slovarju pa se bodo pojavljale tudi večbesedne. O določanju pisno-glasovne podobe iztočnice prim. 3.2.

2.1.1.1 Enakozvočne iztočnice, ki pripadajo različnim besednim vrstam (npr. **ve** s in **ve** medm.), so razvrščene po naslednjem zaporedju: 1. samostalnik, 2. pridevnik, 3. števnik, 4. zaimek, 5. glagol, 6. prislov, 7. povedkovnik, 8. predlog, 9. veznik, 10. členek, 11. medmet. Zaporedje je naslonjeno na naštevalni in prikazovalni red, ki prevladuje v jezikoslovnih priročnikih. Isto zaporedje besednih vrst je v poskusnem snopiču upoštevano povsod tam, kjer je obstajala potreba po tovrstnem urejanju.

Pri razvrščanju enakozvočnih iztočnic bodo v slovarju upoštevana še druga, pomožna merila. Eno od njih predstavlja uvrščanje skupaj pisane različice pred narazen pisano.

2.1.2 Podiztočnica

Kot podiztočnice glagolov so obravnavani deležniki in deležja ter glagoli s prostimi morfemi. Pri enakozvočnih deležnikih in deležjih so prvi uvrščeni pred drugimi. Če je deležnikov več, si sledijo po abecednem zaporedju (npr. **trpeti** /.../ **trpeč** -a -e del. /.../ **trpljen** -a -o del.). Glagoli s prostim morfemom *se* so podiztočnice ustreznih glagolov brez *se* (v slovarju bodo njihove podiztočnice tudi glagoli z drugimi morfemi: npr. *si* in *ga*). Zgledi, ki kažejo, da je morfem *se* uporabljen v oblikotvorni vlogi (za tvorbo brezosebne ali trpne glagolske oblike), so praviloma navedeni v slovarskem sestavku glagolov brez *se*.

Posamostaljene pridevniške besede so podiztočnice pridevniških besed. V slovarju bodo v glavi po slovničnem zaporedju našteje tvorjenke tistih spolov, ki so izpričani v gradivu. Pri vsaki posebej je ali bo s pripisano končnico druge osnovne oblike nakazan njen pregibalni vzorec. Npr. **pravičen** -čna -o prid. /.../ **pravični** -ega m, **pravična** -e ž, **pravično** -ega s. Če se kateri izmed pomenov izrazito veže na tvorjenko določenega spola, bo na to opozorjeno z pojasnilom tipa samo s (oz. m ali ž), navedenim pred razlago. O prikazu naglašenosti posamostaljenih pridevniških oblik prim. 3.3. Če so iz pridevnikov, ki nastopajo v vlogi iztočnic, izpeljani tudi prislovi, so ti predstavljeni kot podiztočnice (npr. **trpežljiv** -a -o prid. /.../ **trpežljivo** prisl.). Kadar ima pridevniška beseda obe možni podiztočnici (posamostaljeni pridevnik in prislov), si sledita po slovarsko ustaljenem besednovrstnem zaporedju: 1. posamostaljeni pridevnik, 2. prislov). Kadar ima podiztočnično obravnavani deležnik ob sebi tudi samostalniško sprevrženko, mu ta sledi kot naslednja podiztočnica.

Povedkovniki so v poskusnem snopiču (in bodo v slovarju) predstavljeni kot podiztočnice prislovov (izprislovni), medmetov (izmedmetni, npr. **ve** medm. /.../ **ve** povdk.) in samostalnikov (izsamostalniški).

2.2 KAZALKA

Kazalka je posebna enota slovarja, ki z okrajšavo gl. kaže, pod katero iztočnico (podiztočnico) je obravnavana določena pojavná oblika besede, najpogosteje pisno-glasovnega, glasovnega ali oblikoslovnega značaja (npr. **bojovati** gl. bojevati). Če gre pri podiztočnično predstavljenih besedah za pričakovane oblike, bodisi za paradigmatske oblike iztočnic (npr. deležnike in deležja), za običajne sprevrženke (npr. posamostaljene pridevnike, povedkovnike) ali za nekatere tipe tvorjenk (npr. izpridevniške prislove, glagole *s se*), s kazalkami ni pokazano na mesto njihove obravnave, saj bi tovrstna opozorila zaradi številčnosti preveč bremenila slovar. Tipi glasovnih posodobitev iztočnic, na katere v poskusnem snopiču s kazalkami ni opozorjeno, so naštetí v 3.2.

Kadar je s kazalko treba pokazati, pri kateri izmed enakozvočnih iztočnic je pojavna oblika obravnavana, je razvidnost dosežena s pripisom ustreznega razločevalnega podatka (npr. **po tih mal** gl. potehmal prisl.).

Iztočnice kazalk so praviloma navedene prečrkovano.

3 ZGRADBA SLOVARSKEGA SESTAVKA

Slovarski sestavek sestoji iz glave, zaglavja in razlagalno-ponazarjalnega dela. Slovarski sestavek, ki ga uvaja podiztočnica, se po zgradbi in obliki ne razlikuje od slovarskega sestavka, ki ga uvaja iztočnica.

3.1 GLAVA IN ZAGLAVJE

Glava sega do vključno besednovrstnega podatka. Zaglavje je večdelno. V prvem delu so navedeni podatki o naglasu. Pri tvorjenkah temu delu sledi besedotvorni razdelek. Pri tvorjenkah tretji sicer pa drugi del zaglavja predstavljajo podatki o številu pojavitev iztočnice in o delu, v katerem je prvič zapisana. Zadnji razdelek predstavlja oblikoslovno zaglavje, ki ga zaključuje podatek o zapisu z veliko ali malo začetnico. Posamezni deli zaglavja so med seboj ločeni s podpičji.

3.2 DOLOČITEV IN ZAPIS IZTOČNICE

Slovarski sestavek uvaja iztočnica. Zapletena problematika njenega izbora, posodobitve in rekonstrukcije ter prikaza glasovnih različic, izpričanih v knjižnem jeziku 16. stoletja, je razrešena na naslednji način: Iztočnice so navedene v pisno in glasovno posodobljeni obliki z namenom, da bi bila današnjemu uporabniku pot do iskanih podatkov in obvestil čim bolj olajšana. Če je ohranjeno večje število glasovnih različic, je kot iztočnica upoštevana tista, ki je enaka ali najbližja najbolj uveljavljeni sodobni pojavitveni obliki besede. V okroglem oklepaju, ki sledi iztočnici, so v enakem tisku, pisno posodobljene, naštete vse njene glasovne različice, tudi tista, ki nastopa v iztočnični vlogi. Razporejene so po pogostnostnem zaporedju in ločene z vejico (npr. **konj (kojn, kon, kojnj, konj)** -a). Če pogostnostnega zaporedja ni mogoče rekonstruirati, sta kot pomožni razvrščevalni merili upoštevani časovno in abecedno zaporedje. Med glasovnimi različicami, naštetimi v oklepaju, so navedene tudi take, ki so rekonstruirane na osnovi sklanjatvenih ali spregatvenih oblik iztočnice.⁹

Pri pisnem posodabljanju iztočnice in v oklepaju navedenih obstoječih glasovnih različic je bilo opravljeno ustaljeno prečrkovanje iz bohoričice v sedanjo slovensko pisavo. Nепrečrkovani so le znaki, ki dajejo slutiti izgovorno različnost (npr. zapisi mehkega *n* in *l*). Glasovne posodobitve iztočnice ostajajo v mejah jezikovnorazvojne opravičljivosti. S kazalkami je opravljena povezava med glasovnimi različicami iztočnice in iztočnico (npr. **vajlati** gl. veljati, **vzdajene** gl. vzdajanje), s tem pa zaobsežene tudi številne glasovne spremembe, ki so bile narejene pri rekonstrukciji

⁹ Na *postajeti* kot manj pogosto različico iztočnice *postajati* je npr. mogoče sklepati samo na osnovi oblike za 3. osebo množine *postajajo*.

iztočnice. Zunaj povezav so le različice, ki so posledica različnega, vendar predvidljivega zapisa mehkega *n* in *l*. Načini njunega zapisa so predstavljeni v preglednici črkovnih znamenj za glasove knjižnega jezika slovenskih protestantov. Zunaj povezav so tudi pojavne oblike, ki so tako pogostne, da je primerneje, če nanje opozorimo s splošnim pravilom. Za poskusni snopič so aktualna predvsem naslednja pravila: s kazalkami se praviloma ne prikazujejo

- nadomestitve *u*-jevskega odraza dolgega padajočega ter nenaglašene izglasnega (etimološkega) *o*-ja z *o*-jem (npr. *oko* za *oku*, *žito* za *žit*, *trpežljivo* za *trpežlivo*);
- nadomestitve dvoglasniškega odraza naglašene jata z *e*-jem (npr. *len* za *lejn*);
- nadomestitve *i*-jevskega odraza nenaglašene kratkega *e*-ja ali polglasnika z *e*-jem (*menih* za *minih*);
- nadomestitve odrazov *al*, *el*, *ul* za nekdanji samoglasniški *l* z *ol* (npr. *jabolko* za *jabalku*, *jebelku*, *jabulku*);
- nadomestitve Kreljevega mehkega *č* s *č* (npr. *gospoščina* za *gospoščina*).

Istokorenske, obrazilno različne tvorjenke so obravnavane v posebnih slovarskih sestavkih (npr. *kupčev* in *kupski*).

Iztočnica je navedena v izhodiščni oz. v prvi osnovni obliki. Ta je pri samostalniški besedi imenovalnik, pri pridevniški besedi imenovalnik moškega spola, pri glagolu pa nedoločnik.

3.2.1 Druga osnovna oblika

Pregibni iztočnici sledi (navadno, pokončno in manjše tiskana) s končnico nakazana druga osnovna oblika, ki je pri samostalniški besedi roditelj, pri pridevniški besedi obliki za ženski in srednji spol, pri glagolu sedanjik, navadno oblika za 1. osebo ednine, pri brezosebni glagoli pa za 3. osebo ednine. Nepregibne besedne vrste so zapisane v svoji edini obliki.

3.2.2 Slovnicična oz. besednovrstna oznaka

Za drugo osnovno obliko pri pregibnih besednih vrstah in neposredno za iztočnico pri nepregibnih stoji (manjše pisana) slovnicična oz. besednovrstna oznaka: *m*, *ž* ali *s* pri samostalnikih, *sam*. pri posamostaljenih pridevniških besedah oz. sprevrženih (konverznih) samostalnikih, *prid.* pri pridevnikih, *štev.* z določitvijo vrste pri števnikih, *zaim.* z določitvijo vrste pri zaimkih, *krajšava* za glagolski vid pri glagolih (*dov.*, *nedov.* ali *dov.* in *nedov.* oz. *nedov.* in *dov.* pri dvovidskih glagolih), *prisl.* pri prislovih, *čl.* pri členkih, *predl.* pri predlogih, *vezn.* pri veznikih, *medm.* pri medmetih in *podvk.* pri povedkovnikih. Pri predlogih je besednovrstna razlaga razširjena s podatkom o vezavi, ki je predstavljena z okrajšavo sklona (npr. *čez* predl. *s* tož.). Če se predlog veže z več skloni, bodo sklonsko različne vezave predstavljene v posebnih delih slovarskega sestavka, umaknjeno začetih v novi vrsti. Deli bodo razvrščeni po sklonskem zaporedju in označeni z rimskimi številkami (npr. *I.*, *II.*).

3.3 PODATEK O NAGLASU

Besednovrstni oznaki sledi v oglatem oklepaju naveden podatek o jakostnem naglasu¹⁰ iztočnice oz. njene prve ali prvih dveh osnovnih oblik. Naglas je rekonstruiran na osnovi oblikoslovnih podatkov; ti so popisani v zaglavju. Naglasno mesto je označeno z ravno pokončno črtico pred naglašnim zlogom. Na dolžino naglašene jedra zloga je opozorjeno z dvopičjem, kračina pa je

¹⁰ Rekonstrukciji tonemskega naglasa se je bilo treba odpovedati, ker nujno potrebne, obsežnejše raziskave, ki bi bile osnova zanjo, še niso opravljene.

nezaznamovana, npr. [kupo'va:ti ku'pu:jem], ['brat 'bra:ta]. Naglasna rekonstrukcija se pri pregibnih besednih vrstah omejuje na prvi dve osnovni obliki. Naglasne različice so navedene za poševnicami ['ku:piti/ku'piti 'ku:pim]. Na nezanesljivost rekonstrukcije je opozorjeno z znakom [?], npr. [po'sta:ti po'sta:nem/posta'ne:m[?]]. Če druga oblika glede na prvo ne izkazuje spremembe glede mesta in dolžine naglasa, je nakazana samo s končnico ['a:rcat -a], ['ku:pčov -a -o]. Enako je predstavljena oblika za srednji spol pri pridevniških besedah, če se naglasno ne razlikuje od oblike za ženski spol [tərpež'ljiv tərpež'ljiva -o]. Samo na izhodiščno obliko se naglasna rekonstrukcija omejuje takrat, kadar druge osnovne oblike na osnovi podatkov iz oblikoslovnega zaglavja oz. na osnovi izkazanega pregibalnega vzorca iztočnice ni mogoče rekonstruirati ['ku:p]. Pri posamostaljenih pridevniških besedah, ki so praviloma predstavljene kot podiztočnice pridevniških besed, so ali bodo v slovarju v oklepaju navedeni podatki za naglašenost vseh izpričanih, zaporedno naštetih tvorjenk različnega spola. Ločeni so s podpičjem. Če se druga oblika posamezne tvorjenke glede mesta in dolžine naglasa ne razlikuje od prve, je kot pri samostalniku nakazana samo z rodilniško končnico. Breznaglasnice nimajo podatka o naglasu.

3.3.1 V zapisu z rekonstruiranim naglasom je opozorjeno tudi na polglasnik, če je ta sestavni del glasovja iztočnice (npr. **jezičen** /.../ [je'zi:čɛn]). Kadar pojavitve kažejo, da sta v osnovi iztočnice možna *e* in polglasnik, je na redkejšo možnost opozorjeno z navedbo ustreznega dela besede za podpičjem in za označevalnikom tudi (npr. **menih** /.../ [me'ni:h; tudi mɛn]).

3.4 BESEDOTVORNI RAZDELEK

Rekonstrukciji naglasa sledi pri (nekaterih) tvorjenkah besedotvorni razdelek. Od predhodnega je ločen s podpičjem. V njem je za predlogom *k* navedena podstavna beseda oz. beseda, s katero je iztočnica v neposrednem tvorbenem razmerju. S prikazom so zajeti le najosnovnejši, manj zapleteni tvorbeni tipi. Pri samostalnikih je npr. opozorjeno na izsamostalniško izpeljavo manjšalnic: **nožič** /.../ *k* nož, pri pridevnikih zlasti na izsamostalniško tvorjenost pridevnikov na *-ov, -ev, -in* in *-ski/-ški*: **kupčev** /.../ *h* kupec, pri glagolih pa na izpeljavo drugotnih nedovršnikov iz soodnosnih dovršnikov: **postajati** /.../ *k* postati.¹¹ Pri glagolnikih, tvorjenih z obraziloma *-nje* in *-tje*, besedotvorno pojasni hkrati nadomešča natančnejše poimenovanje glagolske oblike: **čakanje** /.../ *k* čakati. Pri glagolskih oblikah, ki so prikazane kot podiztočnice glagola, je dodatno opozorilo na njihovo tvorbeno odvisnost nepotrebno.

3.5 PODATEK O ŠTEVILU POJAVITEV IN O PRVI POJAVITVI

V nadaljevanju si v posebnem razdelku sledita podatek o številu pojavitvev iztočnice in podatek o delu, v katerem je iztočnica prvič navedena. Z natančnim podatkom o številu pojavitvev so opremljene iztočnice, ki se redkeje pojavljajo (praviloma do stokrat), s približnim pa iztočnice, ki se pojavljajo pogosteje (večstokrat ali celo tisočkrat): **bojevanje** /.../ P 61, prva pojavitvev v TT 1577; **mi** nas/najih /.../ P pribl. 15.000, prva pojavitvev v TC 1550. Če je izkazana ena sama pojavitvev

¹¹ Na besedotvorno razmerje med nepredporskimi glagoli (večinoma prvotnimi nedovršniki) in soodnosnimi predporskimi dovršniki ni pokazano, saj je izhodiščni glagol v večini primerov ugotovljiv že z ločitvijo predpone.

iztočnice, je podatek o delu, v katerem je zapisana, izpuščen. Nadomešča ga lokacija, dodana citatno navedeni obliki v oblikoslovnem zaglavju in ponovljena pri zgledu, ki dokazuje pomen: npr. **kupčev** -a -o prid. /.../ P 1; – ž. ed. tož.: kupzhouo TC 1550, 203 (109b) *nanašajoč se na kupce 1; trgovski*: Potle se tudi praui ana Vera/ de kar aden timu drufimu oblubi/ de se tu derfhi/ to isto Vero moremo imenouati ano zhlouefsko oli kupzhouo Vero TC 1550, 203 (109b). Če so vse pojavitve iztočnice omejene na isto delo, o tem obvešča podatek o prvi pojavitvi: **kupilni** -a -o prid. /.../ P 5, samo v DB 1584.

3.6 OBLIKOSLOVNO ZAGLAVJE

Osrednji del zaglavja predstavlja oblikoslovni razdelek. V njem so navedene vse v besedilih izpričane oblike iztočnice. Pri pregibnih besedah je členitev zaglavja oprta na oblikoslovne kategorije, značilne za posamezne besedne vrste. Pregibanjske enote, poimenovane z manjše tiskanimi, okrajšanimi slovničnimi oznakami, uvajajo pomisljaji, ločujejo pa podpičja. Oblike so razvrščene po naslednjem (slovničnem) zaporedju:

- Pri samostalnikih sklonskim oblikam (im., rod., daj., tož., mest., or., zv.¹²) ednine (ed.) sledijo sklonske oblike dvojine (dv.), tem pa množine (mn.). Prvo delitveno merilo so torej števila, drugo pa skloni, npr.: – ed. im.
- Pri pridevniki je število razdelkov odvisno od izpričanosti določne oblike ob nedoločni ter primerniške in presežniške ob osnovniški. Če je tovrstna pregibnost v celoti uresničena, so osnovni razdelki štirje. Sledijo si v naslednjem zaporedju: nedoločna oblika (nedol. obl.), določna oblika (dol. obl.), primernik (primrk.), presežnik (presež.). V zadnjih dveh razdelkih so upoštevani samo primerniki, tvorjeni s priponskimi obrazili, ter predponsko tvorjeni presežniki. Nadaljnja delitev na podrazdelke je odvisna od izkazanega spola pridevnika: oblikam za moški spol sledijo oblike za ženski, tem pa oblike za srednji spol. Prvo spolskosti podrejeno delitveno merilo je število, drugo pa sklon. Vsa tri so v enakem zaporedju uporabljena tudi pri delitvi deležnikov. Če pridevniška beseda izkazuje sklonljivo in nesklonljivo rabo. Če pridevniška beseda izkazuje sklonljivo in nesklonljivo rabo, so oblike opisane, da je razvidno, ali gre za sklonljivost ali nesklonljivost, razvrščene v skupnem razdelku in pogostnostno ovrednotene (*sedem*).
- Pri glagolih nedoločniku (nedol.) in namenilniku (nam.) sledijo sedanjiške spregatvene oblike (sed.) za prvo (1.), drugo (2.) in tretjo (3.) osebo ednine, dvojine in množine, velelniške oblike (vel.) za drugo osebo ednine, prvo in drugo dvojine ter prvo in drugo množine. Kot zadnja glagolska oblika je naveden deležnik na -l (del. -l), pregiban po spolu in številu (npr. – del. -l m. ed.).
- Oblikoslovno zaglavje (izpridevniških) prislovov je možno členiti na osnovniški, primerniški in presežniški del. Prikaz primernikov in presežnikov se omejuje na isti tvorbeni način kot pri pridevniki. Prislovi, ki so del večbesednih veznikov, so prikazani kot samostojne enote; razvrščene so po pogostosti. Sledijo prikazu prislova (*potehmal* prisl.).
- Razčlenjenost oblikoslovnega zaglavja veznikov je odvisna od njihove rabe kot enodelnih in kot sestavine dvodelnih veznikov. Večdelni vezniki so prikazani kot samostojne enote; razvrščene so po pogostosti. Sledijo prikazu enodelnega veznika (*potehmal*).

Pri nepregibnih besedah z eno samo pojavitvijo je oblikoslovno zaglavje opuščeno. O pojavnih oblikah besede obvešča zgled, ki dokazuje pomen.

Celoten niz slovničnih oznak je naveden le ob napovedi posamezne kategorije, v nadaljevanju se obvestila, ki naj bi se ponavljala, izpuščajo, npr. – sed. 1. ed. /.../ – 2. ed.

¹² Zvalnik bo izkazan le v primerih, kadar je oblikovno osamosvojen.

Različice, ki so samo pisnega značaja, so našete za poševnicami. Naštevalni vrstni red je določen s časovnim zaporedjem njihovega pojavljanja v besedilih. Npr. **arcat** /.../ – tož.: arzata/arcata; **bojevati (bojovati, bojevati)** /.../ – 3. ed.: boyuie/boiuie/bojuje; **kupiti** /.../ – 2. ed.: kupish/kupifh /.../ – 3. mn.: kupio/cupio/kupijo; **mi** /.../ – tož.: nas/naf/nafs/naš. Natančnejši razvojni predstavitvi pisne prakse posameznih piscev je namenjena posebna preglednica.

Druge različice, bodisi oblikovne (npr. oblike kot arzatu in arzati za mestnik ednine pri *arcat* ali poftano, poftaneo, poftane za tretjo osebo množine sedanjika pri *postati*), glasovne (npr. Arzhatu in arcatu/artzatu v dajalniku ednine ter Arzotou in arzatu v rodilniku množine pri *arcat*; kupcem in kupzom v dajalniku množine pri *kupec*; bojovanje in bojovanje v imenovalniku ednine pri *bojovanje* ali nedoločniški obliki terpeti in terpeiti/terpejti pri *trpeti*), naglasne (npr. aržat v imenovalniku ednine pri *arcat* ali oblike tèrpil, térpil, tèrpel, tèrpel za deležnik *-l* pri *trpeti*), pravopisne oz. pravopisno-glasovne (npr. edninske imenovalniške oblike pri *kupec*: kupez, kupèz, kupiz) so predstavljene posamično. Kot (pravo)pisno-glasovne različice so upoštewane tudi tiste, pri katerih je s črkovnim zapisom navadno opozorjeno na določen izgovor glasu oz. na posebne lastnosti glasov. Kot različice so npr. upoštevani zapisi s podvojenimi soglasniki¹³ in samoglasniki (ll npr. pogosto označuje mehčani *l*) ter zapisi z *y*, ker je z njim pogosto zaznamovan naglašeni dolgi *i*.¹⁴ Na različice, ki so domnevno posledice tiskovnih napak, je opozorjeno s klicajem v stično pisanem oglatem oklepaju (npr. **izpoved** /.../ – dv. im.: I[s]pułd[i] [!] TAr 1562, 68a; **mi** nas/najih /.../ – im.: /.../ imy [!] DB 1584, II,+IIIb). Variantnost, ki jo povzročajo lahko prepoznavne, nedvoumne tiskovne napake (npr. narobe obrnjena črka, izpust črke ali zamenjava črk (kot zakhati namesto zhakati ali zhakaja namesto zhakajo), v zaglavju ni prikazana.

Vsaka oblika je pogostnostno ovrednotena in opremljena s podatki o delih, v katerih se pojavlja. Pogostnostno vrednotenje je izpeljano z (manjše tiskanimi) označevalniki, ki obveščajo o medsebojnem pogostnostnem razmerju različic. Uporabljeni so naslednji pogostnostni označevalniki:

edino	Označuje obliko, ki v posameznem protestantskem delu nastopa sama, brez različic. Pogostost pojavljanja ni pomembna. Npr.: trpljenje /.../ – ed. im.: /.../ terpleine edino DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TkM 1579, DC 1579.
prevladujoče	Označuje obliko, ki je v posameznem delu rabljena pogosteje od različic. Ker označevalnika edino in prevladujoče kažeta na pripadnost istemu pogostnostnemu razredu, ju lahko navajamo povezano. Npr.: – ed. im.: terplene edino ali prevladujoče TC 1550, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TAr 1562, TO 1564, TP _s 1566, TL 1567, TC 1574.
poleg	Označuje različici (različice), ki sta (so) po številu pojavitev izenačeni (izenačene). Uporabljen je samo pri izenačenih prvih (glede na pogostnost) oblikah, pri redkih in posamičnih pa ne. Ob poleg se z enako pisavo navaja (navajajo) tudi številčno izenačena različica (izenačene različice). Npr.: – rod.: terplena edino ali prevladujoče TC 1550, poleg terplene TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TO 1564, TP _s 1566, TL 1567, TC 1575, DP _a 1576, TT 1577, terplene edino ali prevladujoče TE 1555, TM 1555, poleg terplena TT 1557, TC 1574.
redkeje	Označuje različice, ki se v posameznem delu pojavljajo manjkrat od prevladujoče različice in več kot enkrat: – ed. im.: terplenie/terplenje edino ali prevladujoče *P 1563, TP 1575, TC 1575, DP _a 1576, JP _o 1578, T _f C 1595, ZK 1595, redkeje TO 1564, DB 1584, T _t Pre 1588, TP _o 1595.

¹³ Izjema so ustaljeni zapisi glasov [s] in [z]: ff, fs.

¹⁴ Če je z njim nesporno zapisan [j], je obravnavan kot običajna pisna različica.

- posamično Označuje enkratno pojavitev različice. Število del, v katerih je različica izpričana samo enkrat, ni pomembno. Npr.: **postati** /.../ – del. -l m. mn.: poftali edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, DC 1579, DB 1584, TtPre 1588, poftalli edino DC 1584, redkeje TkM 1579, posamično TO 1564.
- navedba strani V vlogi pogostnostnega označevalnika nastopa tudi navedba strani. Uporablja se v primerih, kadar je oblika v celotni protestantiki izpričana samo enkrat. Ker gre za citat, je oblika prepisana nespremenjeno. Npr.: **arcat** /.../ – ed. daj.: Arzhatu TC 1555, H2; **trg** /.../ – ed. tož.: Vterk TT 1557, 26.

Oblikovne in glasovne različice so našteje po časovnem zaporedju pojavljanja. Kronološko so urejene tudi krajsave del, v katerih so izpričane. Pri notranji ureditvi prikaza različice je upoštevano pogostnostno merilo. Pogostnostni označevalniki so razporejeni po označevalni moči v smeri od najmočnejšega do najšibkejšega: edino, prevladujoče, poleg, redkeje, posamično. Npr.: **trpeti** /.../ – nedol.: terpeti edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, DPa 1576, JPo 1578, TtC 1595, MTh 1603, redkeje *P 1563, DB 1578, TPo 1595, posamično TP 1575, TkM 1579.

Skrajšavi daljših naštevalnih nizov pri oblikah oz. njihovih različicah, ki se pojavljajo v številnih delih, so namenjena naslednja tipizirana povzermalna obvestila, pisana enako kot krajsave del, to je z najmanjšim tiskom: Trubarjeva dela, Dalmatinova dela, Trubarjeva in Dalmatinova dela ali še natančnejše večina Trubarjevih del, če se oblika pojavlja v več kot petnajstih Trubarjevih delih. Odsotnost navedbe del za označevalnikoma edino in prevladujoče pomeni, da je bila oblika splošno rabljena: npr. **postati** /.../ – nedol.: poftati edino ali prevladujoče, poftāti DB 1584, III,CcV1b; **pravda** /.../ – im. ed.: prauda/pravda edino.

Za lažje prepoznavanje slovnične oblike je občasno v oglatem oklepaju pred ali za prikazovano obliko dodan konkretni zgled iz sobesedila. Ker nastopa v vlogi vzorca, praviloma lahko nadomešča vse podobne zglede: npr. **kupljen** /.../ dol. obl.: – m. ed. tož.: ta kuplen [folk]; **oko** /.../ – or. dv.: [tvoj]ma ozhima. Za lažje razumevanje nenavadnih in manj navadnih oblik so za pogostnostnimi oznakami in za vejico ali neposredno pred navedbo dela, če je oblika izpričana enkrat samkrat, pripisana pojasnila, ki kažejo na besedilnozvrstne, socialnozvrstne,¹⁵ slovnične ali morebitne druge okoliščine rabe: npr. **trpeti** /.../ terpit redkeje, v pesmih *P 1563, DC 1579, TtC 1595, posamično TPo 1595; **jabolko** /.../ – ed. im. /.../ kor. abuuoku MTh 1603, II,291; **oko** /.../ – dv. /.../ or.: s prid. -ima ozhyma; – mn. /.../ tož. /.../ za predlogom úzhi DB 1584, I,292a.

Vse oblike (razen citatno navedenih) so zapisane z malo začetnico, kar močno poenostavlja in skrajšuje prikaz. Podatek o tem, s kakšno začetnico je v besedilih pisana iztočnica, je naveden na koncu oblikoslovnega razdelka. Pripisan je za podpičjem. Tiskan je v enaki velikosti kot slovnične oznake. Posredovan je v tipizirani obliki: npr. vsi zapisi z malo začetnico; vsi zapisi z veliko začetnico; prevladujejo zapisi z malo začetnico; prevladujejo zapisi z veliko začetnico. Podatek o pogostosti rabe velike začetnice velja za nestandardne pravopisne položaje, raba na začetku povedi in na začetku verzov v pogostnostni oceni pojavljanja ni upoštevana.

3.6.1 S podatkom o veliki ali mali začetnici se pri večini iztočnic oblikoslovno zaglavje končuje. Če so oblikovne oz. besedotvorne različice obravnavane kot iztočnice oz. kot iztočnice in podiztočnice, je pri številčno močnejši oz. najmočnejši v nadaljevanju v posebnem razdelku prikazano tudi njuno ali njihovo medsebojno pogostnostno razmerje, ki iz pripadajočih oblikoslovnih zaglavij sicer ni razvidno. Primerjalni prikaz je smiselni samo pri sopomenskih ali

¹⁵ Podatek o narečni pripadnosti je obliki pripisan samo v primeru, kadar je na narečno omejenost opozorjeno že v virih in kadar ni dokazil za širšo ali splošno rabo.

delno pomensko prekrivnih iztočnicah oz. iztočnicah in podiztočnicah. Pri določitvi pogostnostnega razmerja so upoštewane vse pojavitve primerjanih iztočnic v delih, v katerih se pojavljata ali pojavljajo hkrati: npr. **bojevati (bojovati, bojevati) /.../** razmerje med bojovati in bojovati se: bojovati prevladujoče DB 1578, DB 1584, poleg bojovati se MTh 1603, redkeje TT 1577; razmerje med bojovati in bojevati se: bojovati poleg bojevati se JPo 1578.

4 NAVEDKI IZ SOČASNIH SLOVARJEV

Pri nekaterih iztočnicah sledi oblikoslovnemu zaglavju še medrazdelek, ki hkrati predstavlja uvod v razlagalno-ponazarjalni del slovarskega sestavka. Namenjen je navedkom iz sočasnih slovarjev in iz seznamov slovarskega tipa, ki jih zaradi pomenske širine tujejezičnih ustreznice iztočnice ni mogoče zanesljivo uvrstiti med dokazila določenega pomena, podpomena ali pomenskega odtenka.

Pri navedkih iz MD 1592 so upoštewane ustreznice iz vseh treh tujih jezikov, označenih z *Deutfch*, *Latinè*, *Italicè*. Navedke iz MTh 1603 pričenjajo latinske iztočnice, ki so – kot v slovarju – brez oznake jezika, sledijo jim nemške in slovenske¹⁶ ustreznice, drugi jeziki pa niso upoštevani. Pri navedkih iz Registra, dodanega DB 1584, so upoštevani vsi štirje stolpci, označeni s *Crajnfski.*, *Corofhki.*, *Slovenski*, *Besjzshki.* in *Hervazki*, *Dalmatinfki*, *Iftrianfski*, *Crafhki*. Oznake jezikov (oz. narečij) so prepisane citatno. Tiskovna razvidnost, ki je v virih zagotovljena z različno obliko in/ali velikostjo črk, je tu in pri istovrstnih navedkih v razlagalno-ponazarjalnem delu dosežena z ležečim tiskom. Npr.: **čakati /.../** *Zhakam*, *kati*, *kal*. *Expecto*, *warthe* BH 1584, 116; *Deutfch*. *Warten*. *Latinè*. *exfpectare*. *Windifsch*. *zhakati*. *Italicè*. *afpettare*, *haver un poco di patienza* MD 1592 T7b; *Exfpecto*. *Ger*. *Warten*. *Sclav*. *dozhakati*, *zhakati* MTh 1603, 1,507; **joger /.../** *Crajnfski*. *Iogri Slovenfski*, *Besjzshki*. *Apóftoli*, *vzhenizi Hervazki*, *Dalmatinfski*, *Iftrianfski*, *Crafhki*. *Mlaji* DB 1584, III, CcIVb.

5 RAZLAGALNO-PONAZARJALNI DEL SLOVARSKEGA SESTAVKA

Zaglavju sledi pomenski oz. razlagalno-ponazarjalni del slovarskega sestavka.

5.1 OZNAČEVANJE POMENSKIH ENOT

Pomenske enote uvajajo različni (krepko tiskani) znaki. Pomeni so označeni z arabskimi številkami, podpomeni z dvema poševnicama (*//*), pomenski odtenki z eno poševnico (*/*). Na frazeološki razdelek opozarja znak (*****), na terminološki razdelek, v katerega se uvrščajo strokovni izrazi oz. zgledi, ki dokazujejo terminološke pomene besed in besednih zvez, pa znak (**+**). Pomenski

¹⁶ Ker je popoln izpis slovenskega besedja iz MTh 1603 izdelal Jože Stabej, so glede izbora besed praviloma upoštevana njegova načela, okvirno predstavljena v uvodu k slovarju: Hieronymus Megiser, *Thesaurus polyglottus*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabej. Ljubljana, 1977. Stabej je kot iztočnice obrnjenega slovarja v celoti upošteval besede, ki so v izvorniku označene s *Scla.*, *Sclau.*, *Sclav.*, *Sclavon.*, *Car.*, *Carn.*, *Carniol.*, *Cari.*, *Carin.*, *Carinth.*, delno pa tiste z oznakami *Cr.*, *Croa.*, *Croat.*, *Besiat.* (o tem na str. XXII–XXIII).

označevalnik pren. napoveduje razdelek, v katerem je predstavljena pomensko prenesena raba iztočnice (*arcat, čakati*). Razdelek sledi izhodiščnemu pomenu v novi vrsti za podpičjem, ki opozarja na njuno opaznejšo pomensko povezanost (med bolj osamosvojenimi pomenskimi razdelki ni ločil). Z nadaljnjim pomensko, funkcijsko ali slovnično urejevalnim namenom so pri posameznem pomenu uporabljene tudi črkovne oznake (*čakati, mi, postati*). Z enočrkovnimi oznakami (npr. a), b), c)) je opozorjeno na prvo delitev (*čakati, mi*), z dvo- ali veččrkovno kombinacijo (npr. aa), ab), baa)) pa na nadaljnje delitvene stopnje (*mi, postati*). Na pomene, podpomene, preneseno rabo, frazeološki in terminološki razdelek ter delitve, označene z eno črko, po presoji avtorja slovarskega sestavka pa tudi nekatere izmed dvočrkovno označenih, je opozorjeno z navajanjem v novi vrsti in z desnim umikom začetka. Pomenski odenki so navedeni v nadaljevanju izhodiščnega pomenskega razdelka. Od predhodnega so ločeni z levo in desno odmaknjeno poševnico. Če ima iztočnica en sam glavni pomen, ta ni številčno označen.

5.1.1 Razvrstitveno zaporedje pomenskih razdelkov, s katerimi je predstavljena pomenska struktura iztočnice, je naslednje: izhodiščni pomen, podpomen, frazeološki razdelek, terminološki razdelek.

5.1.2 Pri večpomenskih besedah je na prvem mestu praviloma naveden osnovni pomen, ki je bodisi izhodiščen ali najmočnejši. Temu na naslednjih mestih sledijo drugotni pomeni, urejeni po pomenskorazvojni logiki in po stopnji naraščajoče pomenske različnosti.

5.1.3 Okvirnejša delitev slovarskih sestavkov je izpeljana z rimskimi številkami. Z njimi je npr. opozorjeno na funkcionalno različno rabo iztočnice oz. na rabo, ki je glede besednovrstne pripadnosti iztočnice osrednja in obrobnejša (*potehmal* prisl.).

5.2 FRAZEOLOŠKI RAZDELEK

Frazeološki razdelek uvaja znak (*). Razdelek sledi pomenski enoti (pomenu ali podpomenu), na katero se v njem navedeni frazemi tesneje navezujejo. Vanj so uvrščeni tudi številni pregovori in reki, enotno označeni z okrajšavo preg. Ker jih je veliko in ker jih je večinoma težko kratko razložiti, so običajno navedeni brez razlag. Frazemi, ki so samo enkrat izpričani, imajo praviloma zapostavljeno razlago (taku profi Boga sa nih, da ijm Bog ozhi odpre, da fe spokore, inu pravico fposnaio KPo 1567, LXXXVII *jim omogoči spoznanje*), v protestantsko rabo trdneje vpeti frazemi, ki so navadno ponazorjeni z več zgledi, so po možnosti tudi izpostavljeni, izpostavitve pa ustrezno tiskovno poudarjena (s pomanjšanim krepkim tiskom). Izpostavljenemu frazemu sledi razlaga (kar bi z očima trenil *zelo kratek čas*: Sakai nega ferd terpi kar bi fozhyma trenil TP_s 1566, 57b). Izpostavljeni frazemi so po potrebi pisno in glasovno posodobljeni. Posodobitev je izpeljana po istih načelih kot istovrstni postopek pri iztočnicah in podiztočnicah. Izpostavitve upošteva ustaljeno besednoredno zaporedje obveznih sestavin frazema. Nosilne, pregibne sestavine frazema so navedene v osnovni obliki, vendar avtor sestavka lahko kot osnovno obliko npr. upošteva tudi imenovalnik množine, če je tak izbor v prid natančnejši rekonstrukciji frazema. Na spremenljivost katere izmed obveznih sestavin frazema je pri izpostavitvi opozorjeno z navedbo vseh uporabljenih (sopomenskih) izrazov, naštetih po pogostnostnem zaporedju in ločenih s stično pisano poševnico (*biti/imeti pri nas zavedati se*: Sakai vmei temi nar vegshimi Artikuli nashe Kerfzhanske vere, ie tudi od Cristufeuiga terplena poštulenu .. de bi tu istu vfelei imeli vnashi miſli inu ferci per nas imeti DP_a 1576, 55b). Različice obveznih sestavin frazema so navedene v okroglem oklepaju (npr.

(gori) vzdigniti oči *biti pozoren*: vsdignite vafhe Ozhi inu Glave, inu gledaite gori, to ie, vefelitefe: Vafhe odréfhitvo fe pèrblshuie КРo 1567, XVIIIb). Izbrani ponazarjalni zgledi – tudi tisti z izpostavljenim frazemom – so razvrščeni po skladenjskih vlogah iztočnice. Pomožno razvrstitveno merilo je časovnost. Če je treba v isti skladenjski razdelek uvrstiti več izpostavljenih frazemov, ki jim sledijo izbrani ponazarjalni zgledi, je pri razvrstitvi upoštevano bodisi abecedno ali (če je bolj smiselno) slovnično zaporedje izpostavljenih frazemov (npr. za *dober kup poceni, boljši kup ceneje*). Da bi bili zgledi, ki sledijo izpostavljenemu frazemu, razvidno ločeni od dokazila za naslednji, neizpostavljeni frazem, je bilo uporabljeno posebno ločevalno znamenje. V tej vlogi nastopa pomanjšano napovedno znamenje (•).

5.3 TERMINOLOŠKI RAZDELEK

Terminološki razdelek, v katerega se uvrščajo zgledi za stalna besednozvezna poimenovanja, uvaja znak (•). Pri pomenskih enotah, ki imajo odprt frazeološki in terminološki razdelek, si ta dva sledita v omenjenem zaporedju. Za oba razdelka veljajo enaka urejevalna pravila. Pri izpostavljanju besednozveznih poimenovanj so bila upoštevana ista posodobitvena in oblikovalna načela kot pri izpostavljanju frazemov (npr. **kupilni** -a -o prid. /.../ • **kupilni list listina o pridobitvi česa s plačilom dogovorjene cene; kupna pogodba**: Inu sim vsel k'febi ta sapezhateni kupilni lyft, po Praudi inu navadi, inu en odpèrt odpiffek. Inu sim dal ta kupilni lyft Baruhu .. v'prizho .. téh Prizh, katere fo v'kupilnim lyfti sapiffane stale DB 1584, II,43a; **bojevanje** /.../ • /.../ špice bojevanja v bojne vrste razporejene (klinasto oblikovane) skupine vojakov: Ti fi .. ftrafhna kakòr fhpice tiga bojevanja DB 1584, I,333b). Besednozvezna poimenovanja, posredovana z navedki iz sočasnih slovarjev, navadno niso posebej razložena, ker v razlagalni vlogi nastopajo tujejezične enobesedne ali besednozvezne ustreznice (npr. **bojevanje** /.../ • /.../ Kunnftnu bojevanje, tniga, nja. Stratagema, kunnstlichs kriegs stück BH 1584, 62).

5.4 VEZLJIVOST (VALENCA)

Vežljivost je izkazana pri glagolih in pri sklonljivih glagolskih oblikah (deležnikih in glagolnikih), pri nekaterih samostalnikih in pridevnikih ter pri povedkovnikih. Predstavljena je z ustreznimi sklonskimi oblikami vprašalnih zaimkov *kdo* (za osebe) in *kaj* (za stvari), ki ponazarjajo tudi stavčno izraženo prehodnost. Z manjšim tiskom je izpisana na začetku pomenske enote, navadno pred pomensko razlago, za njo pa v primerih, kjer je pomenski razdelek notranje členjen po slovničnih merilih (*postati*). Če se podrejene pomenske enote vežljivostno drugače uresničujejo kot izhodiščni pomen, je na spremembo opozorjeno z novim prikazom vežljivosti.

5.4.1 Pri glagolih je leva vežljivost od desne ločena s podpičjem. Predstavljena je imenovalniško, rodilniško pa le tedaj, kadar izkazuje rodilniško pretvorbo osebka ob pridevniškem izrazu količine. Rodilniška pretvorba osebka ob zanikanem povedku ni izkazana. Krajšava brezoseb. opozarja na levo nevežljivost (oz. na neprisojevalnost katere koli vrste), ki je značilna za celotni pomenski razdelek: npr. **postajati** /.../ brezoseb.; s kom [smiselni osebek] Stejmi hudimi, ludmy pak inu sapelauci, zhe dajle hujfhe postaja DB 1584, III,117a; **postajati** /.../ brezoseb.; INu kadar je sazhelu fvitlu postajati, je Paul nje vfe opominal DB 1584, III,74b; **veljati** /.../ brezoseb.; vidimo, de fama Vera, pres vfeh dell pravizhne dela, inu vfaj satu nevelá, de bi sa tiga volo obeniga dobriga della neiméli delati TPo 1595, III,80a. Pri pomenski enoti, v okviru katere je glagol rabljen bodisi z

osebkom ali brez njega, na možnost brezosebkovne rabe ni posebej opozorjeno: npr. **čakati** /.../ 2. kdo; česa, kaj, na kaj /.../ Od nega fmerti prauimo Na nega prihod zakaimo TC 1550, 177(97a); ta zhas, kadar fe ie na tu Odreshituu skufi Iefufa zhakalu TT 1557, *11b.

Desna vezljivost je predstavljena za podpičjem. Oblike so razvrščene po sklonih, nepredložne stojijo pred predložnimi, predložno različne istosklonske zveze pa so razporejene po abecednem zaporedju. Ločene so z vejico. Če se sklonsko različni ali istosklonski vezavi pogosto pojavljata skupaj, sta predstavljeni v obliki združene vezave: npr. **vzdajati** /.../ kdo; komu kaj; **postati** /.../ kdo/kaj; komu, komu/čemu h komu/k čemu, h komu/k čemu. Na aktualno vlogo večfunkcionalne sklonske oblike kaže opozorilo, dodano v oglatem oklepaju: npr. **postati** /.../ koga [rodilnik svojilnosti]; **postati** /.../ komu [smiselni osebek], s kom [smiselni osebek]. Pri enovezljivih glagolih, to je glagolih, ki imajo samo levi delovalnik (oz. pri nepreihodnih glagolih), desna vezljivost ni izkazana: **kupovati** /.../ kdo; v zvezi s prodajati *kupčevati*, *trgovati*: Iefus . . ishene ufe te kir fo prodaieli inu kupouali utim Templi TT 1557, 61. V vezljivostne razdelke so vključena tudi tipična prislovna določila. Ne glede na to, ali so glagolu dodana prmično ali vezavno (tip *ustopiti v mesto*),¹⁷ so predstavljena v okroglem oklepaju, ki v večini primerov označuje tudi nenujnost prisotnosti. Razvrstitvena pravila so ista kot pri obvezni desni (oz. vezavni) vezljivosti. Če sta vezavno dopolnilo in prislovno določilo predstavljena z isto predložno zvezo, je zveza v oklepaju navedena za zvezo izven njega: npr. **bojevati** /.../ kdo; za kaj, (za koga), zoper koga, s kom, (s čim); **trpeti** /.../ kdo; (od koga, zavoljo česa, za koga, nad čim, s kom/čim). Na predložne morfeme je z zapisom zunaj oklepaja opozorjeno samo posredno, tiskovno pa niso posebej izpostavljeni. V vezljivostnih razdelkih so združeno, to je brez vmesnega ločila, prikazane tudi tiste vezavne in prmične sestavine besednih zvez, ki se v besedilu vedno pojavljajo skupaj: npr. **bojevati** /.../ s kom (s čim). Na tipična, za vse zglede značilna prislovna določila je opozorjeno opisno: npr. **čakati** /.../ kdo; s prisl. določilom kraja *biti na kakem mestu*: Stuj tukaj pèr tvoim shganim offru, jeft hozhem letamkaj zhakati DB 1584, I,93a.

Vezljivostni prikaz podiztočnic se ne razlikuje od istovrstnega prikaza iztočnic.

5.4.2 Vezljivost je izkazana tudi pri (nekaterih) samostalnikih (npr. **kupovanje** /.../ koga/česa), pridevnikih (npr. **len** /.../ 1. /.../ v povedkovniški rabi z dopolnilom: k čemu, na čem, v čem, s čim, nedoločnik), deležnikih oz. deležjih (npr. **čakajoč** deležje /.../ 1. na koga) in povedkovnikovih (npr. ve povdk. /.../ 2. koga, komu/čemu, čez koga). O načinu prikaza vezavne moči predlogov prim. 3.2.2.

5.5 RAZLAGE

Iztočnice so pomensko oz. funkcijsko predstavljene z razlagami. V njih so praviloma uporabljene besede, ki so v sedanjem času splošno rabljene in stilno neoznačene. Glede vrst in tipov razlag Poskusni snopič Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja sledi Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Nanj se opira tudi pri razlagah pomensko prekrivnih delov iztočnic in podiztočnic.

5.5.1 Razlage so glavne in stranske. Glavne razlage stojijo na začetku pomenskih enot. V frazeoloških razdelkih sledijo izpostavljenim frazemom, v terminoloških pa izpostavljenim strokovnim izrazom (npr. **kup** /.../ • /.../ za *dober kup poceni*; **kupilni** /.../ • *kupilni list listina o pridobitvi česa s plačilom dogovorjene cene; kupna pogodba*). Stranske razlage pojasnjujejo pomenske

¹⁷ Glagolom prmično dodana prislovna določila predstavljajo neobvezno desno vezljivost, prislovna določila, dodana glagolom s smernimi predponami, pa obvezno desno vezljivost.

odtenke, frazeme, enobesedne ali besednozvezne strokovne izraze, izjemoma pa tudi obliko iztočnice. Zapisane so za zgledom, na katerega se nanašajo. Oblikovno so prirejene pojasnjevani besedi ali besedni zvezi (npr.: **arcat** /.../ • *preg. Kateri pred fvoim štvarnikom gréfhí, ta mora Arzatu v'roke priti DB 1584, II,168b bo kaznovan z boleznijo; mi* /.../ *Aku mi pag timu Iefufeuimu Euangeliu ne Veruiemo, Taku nom ta nega Martra ne obena rezh od tiga Pekla inu od te vezhne Smerti ne odreshi TAr 1562, 102a nas).*

5.5.2 Osnovne besede so praviloma razložene z vsebinskimi razlagami, ki pri predmetnopomenskih besednih vrstah kažejo na vsebino označevanega pojava, pri slovničnih pa na razmerje med besedami, oz. s funkcijskimi razlagami, ki kažejo na vlogo besede v besedilu. Razlage so opisne, sopomenske ali mešane. Osnovni pomeni imajo praviloma opisno razlago, ki vsebino naravnost, a kratko formulira. Tovrstne razlage se večinoma približujejo skrajšanim definicijam (npr. **konj** /.../ *domača žival, ki se uporablja zlasti za prevažanje, prenašanje*). Sopomenske razlage so lahko eno- ali veččlenske. Pri veččlenskih sopomenskih razlagah so sopomenke običajno razvrščene od popolnih do delnih. Sopomensko razmerje se praviloma omejuje na izhodiščni pomen sopomenke (**kupec** /.../ 1. *trgovec; kupovati* /.../ 2. /.../ v zvezi s *prodajati kupčevati, trgovati*). Za slovar je predvidena tudi uporaba mešanega tipa razlage. Predstavlja ga sopomenka ali (že razložena) izhodiščna beseda z opisnim dodatkom, ki povzema pomensko neprekrivni del pomena oz. izpostavlja določeno pomensko sestavino (npr. **vzdati** /.../ 1. /.../ v zvezi *vzdati dobro/mir pozdraviti, zlasti z izrazitvijo želje, da bi bil kdo deležen česa dobrega; gosposčina* /.../ • *deželska gosposčina gosposčina, ki ima oblast v deželi, državi*).

5.5.3 Pri nekaterih tipih tvorjenk in pri podiztočnicah so uporabljene posredne razlage. Z njimi je pokazano na ustrezen (prekrivni) pomen, razložen pri besedorvorno podstavni besedi ali pri iztočnici, ki ji pripada podiztočnica (npr. **kupčev** /.../ *nanašajoč se na kupce I; čakati* /.../ *čakačoč deleže* /.../ 1. *k čakati I*).

5.5.4 Kadar za iztočnico v določenem pomenu obstaja sodobna (enobesedna ali besednozvezna) sopomenka, je ta za podpičjem dodana opisni razlagi (npr. **arcat** /.../ 1. *kdor je usposobljen za zdravljenje ljudi in se poklicno ukvarja s tem; zdravnik; čakati* /.../ 1. /.../ *ostajati na kakem mestu z določenim namenom, navadno skrivoma; prežati; trpežljiv* /.../ 1. *ki prenaša kaj neprijetnega, neugodnega brez izražanja nejevolje; potrpežljiv*).

5.5.4.1 Na mestu, odprtem za današnje sopomenke, so v posebnih primerih navedena (manjše pisana, pokončno tiskana) opisna pojasnila, ki kažejo na razvojno dosežene spremembe pravopisnih in skladenjskih lastnosti besede v določenem pomenu (npr. **sedem** /.../ 2. /.../ *sestavina večbesednih glavnih in vrstilnih števnikov, v katerih nastopa sedem in desetica; danes pisava skupaj*).

5.5.5 Če je pomen izraziteje vezan na določeno zvezo, je na to posebej opozorjeno (npr. **kupovati** /.../ 2. /.../ v zvezi s *prodajati kupčevati, trgovati*).

5.5.6 Zveze, ki v Megiserjevih slovarjih nastopajo kot ustreznice nemških (MD 1592) ali latinskih (MTh 1603) iztočnic, so glede na izkazani pomen obravnavane bodisi pri podpomenih, pomenskih odtenkih ali pri strokovnem izrazju. Pomensko niso posebej razložene. Vlogo razlage opravljajo tujejezične ustreznice (npr. **arcat** /.../ • *Archiatus. Ger. der fůrnembste Artzet. Slav. višhi arzát MTh 1603, I,114*).

5.6 POJASNILA

Pri tistih pomenskih enotah iztočnic in podiztočnic, ki se (stalno ali občasno) pojavljajo v povezavi z določenimi slovničnimi lastnostmi (npr. z nedovršenim vidom (*kupiti*), množino (*oko*, *trpljenje*), z določeno sklonsko obliko (*mi nas/najih*), zanikano (*trpeti*), nepolnopomensko (*veljati*) ipd.), se uresničujejo v značilnih okoliščinah, npr. vezano na določeno besedilo oz. besedilno vrst ali na določeno okolje (**gosposčina** /.../ 4. v biblijskem okolju; **pravica** /.../ 5. v Novi zavezi; **izpoved** /.../ 11 zlasti pri katolikih *obred, pri katerem vernik pove svoje grehe duhovniku in jih obžaluje z namenom dobiti odvezo*), ali nastopajo v posebni vlogi (npr. **ve s** /.../ 1. zlasti v napovedi *dogodek, dogajanje, ki povzroča trpljenje, uničenje*), na to opozarjajo posebna, manjše tiskana pojasnila, ki dopolnjujejo razlago. Navedena so pred njo. Lahko so opisna ali enobesedna; med enobesedne sodijo tudi raznovrstni označevalniki (slovnični, pomenski, čustvenostni, terminološki itd.).

5.6.1 Označevalniki različnih vrst so uporabljeni tudi kot opozorila na posebne rabe obravnavane besede v posameznih zgledih (npr. **arcat** /.../ 1. /.../ čustv. Inu aku lih Arzat dolgu na nim flika, taku vuner h'konzu letaku gre: Danas Krajl, inu jutri mèrtou DB 1584, II,157b).

5.7 OZNAČEVALNIKI¹⁸

Označevalniki so skupaj z razlagami povzeti po SP 1990: 133–137 (oz. SP 1994: 133–142) in SSKJ 1: XVIII–XXII, LX–LXII, nekaj pa je dopoljenih ali narejenih na novo. V poskusnem snopiču so uporabljeni označevalniki naslednjih vrst:

1. slovnični,
2. pomenski,
3. terminološki,
4. socialnozvrstni,
5. besedilnovrstni,
6. čustvenostni,
7. pogostnostni.

Če je pri posamezni pomenski enoti slovarskega sestavka potrebno navesti več označevalnikov, so ti razvrščeni po naštetem zaporedju.

5.7.1 Slovnični označevalniki

Slovnični označevalniki (brezoseb., čl., daj., del., dol. obl., dov., dv., ed., glag., glav., im., m/m., medm., mest., mn., nam., nedol., nedol. obl., nedov., neskl., or., os., oseb., povdk., predl., presež., prid., primrk., prisl., rod., s/s., sa., sam., sed., skl., štev., tož., vel., vez., zaim., zv., ž/ž.) in pojasnila tipa sed. 1. ed. so rabljeni v ustaljenih pomenih. Razvezani so v seznamu krajšav.

5.7.2 Pomenski označevalniki

meriz. merizem: biblična figura, ki izraža celoto z deli; deli so pogosto polarni pari¹⁹
(npr.: **žito** /.../ meriz. **žito ino vino blago, zlasti živila**: Ti fi dal enu Veffelie
vmuie ferce, Aku glih oni imaio obylnu tiga shyta inu tiga Vina TP's 1567, 19a);

¹⁸ Kot oblikovni vzorec za pričujoči prikaz označevalnikov je bilo upoštevano poglavje o označevalnikih v uvodu dela Peter WEISS, *Slovar govorov Zadrecke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, Poskusni zvezek A – H* (Ljubljana: ZRC SAZU, 1998), 20–24.

¹⁹ Razlaga je povzeta po KRAŠOVEC 1977: 1–4.

- pooseb. poosebljeno: obče (abstraktno) ime, ki je dobilo v sobesedilu človeške lastnosti (npr. **oko** /.../ 1. /.../ pooseb. Inu aku tebe tuie deftnu Oku smotuie, taku ie ifderi uun, inu ie uerfi od febe TT 1557, 11);
- pren. preneseno: beseda ali besedna zveza, ki je vsebinsko zelo blizu izhodiščnemu pomenu, je pa predstavno pomaknjena v drugačno okolje (npr.: **oko** /.../ 1. /.../ pren. Pogledai na me fteimi Ozhima tuoie milofsti TkM 1579, 91b; **čakati** /.../ 1. /.../ pren.; kaj; na koga Ty oftanki is Iacoba, bodo .. kakòr frage na travi, katera na nikogar nezhaka DB 1584, 11,118a;
- protip. protipomenka: beseda ali besedna zveza z nasprotnim pomenom (*trpljenje*);
sop. sopomenka: beseda ali besedna zveza s približno istim pomenom kot iztočnica ali podiztočnica oz. besedna zveza, v kateri nastopa iztočnica ali podiztočnica (*arcat*).

5.7.3 Terminološka označevalnika

- jezikosl. jezikoslovje (*štimovec*);
ver. verstvo (*jogrstvo*).

5.7.4 Socialnozvrstna označevalnika

- kor. koroško: jezikovna prvina, značilna za koroško narečno skupino (*abuuku* pri iztočnici *jabolko*); okrajšava nadomešča oznake *Cor.*, *Corofbki* in *Carint.* iz virov;
- slov.-bejz. slovensko-bezjaško: jezikovna prvina, značilna za govore na vzhodno-slovenskem in severozahodnohrvaškem jezikovnem obrobju; okrajšava nadomešča oznako *Slovenfki*, *Besjazhki* iz Registra v DB 1584.

5.7.5 Besedilnovrstni označevalnik

- preg. pregovor(no): ljudska književna zvrst, ki kratko, navadno v prispodobi, izraža kako življenjsko izkušnjo (*arcat*).

5.7.6 Čustvenostni označevalniki

- čustv. čustvenostno, ekspresivno: jezikovna prvina, ki izraža čustveno razmerje do poimenovanega (*arcat*);
- slabš. slabšalno: jezikovna prvina, ki izraža podcenjevalen ali zaničljiv odnos do poimenovanega (*kupec*);
- vznes. vzneseno: jezikovna prvina, ki izraža spoštljivo, slovesno razmerje do poimenovanega (*oko*).

5.7.7 Pogostnostni označevalniki

Pogostnostni označevalniki edino, prevladujoče, poleg, redkeje, posamično in navedba strani v enaki vlogi so naštetni in razloženi v razdelku 3.6.

- nav. navadno: jezikovna prvina, ki se (relativno) pogosto pojavlja; omejuje veljavnost označevalnika, pred katerim stoji (npr.: **nuna** /.../ nav. slabš. *članica samostanskega verskega reda*);
- redko jezikovna prvina (navadno besedni pomen), ki ima precej pogostejšo vzporednico, tudi navedeno v ustreznem razdelku slovarskega sestavka (npr. **bratam** /.../ redko *brat*);

tudi uvaja manj pogosto dvojnico (npr. **bajncerli (bajncirli, bajncerli)** -rlina tudi -rla.

5.7.8 Gotovostni označevalnik

verjetno označevalnik opozarja na nezanesljivost opredelitve jezikovne prvine (npr. **nožič /.../ • [I]nu** naftavi ^den nushizh na tvoj Gultaniz, aku hozhefh leben ohraniti DB 1584, I,325a verjetno *potrudi se, da preveč ne govoriš ali ješ*.

5.8 VELJAVA OZNAČEVALNIKOV

Slovnični označevalnik, ki v glavi slovarskega sestavka sledi iztočnici, velja za celoten sestavek oz. do razdelka, ki ga uvaja besednovrstno posebej opredeljena podiztočnica. Označevalnik ali pojasnilo, ki stoji na začetku pomenske enote, velja za celoten pomenski razdelek, označevalnik ali pojasnilo pred zgledom pa velja do podpičja oz. do znaka, ki uvaja novo pomensko enoto.

5.9 TUJEJEZIČNI NAVEDKI

V posebnih primerih, kadar je iztočnico pomensko in/ali oblikovno mogoče ustrezno razložiti le z odvisnostjo od neposredne tuje prevodne predloge, je navedku iz protestantskega dela s pojasnjevalnim namenom pripisano tudi ustrezno mesto iz predloge. Kadar gre za enkraten primer, tujejezični navedek uvaja napoved tipa po nemški prevodni predlogi (npr. **trpeti se /.../ ty** Karfzheniki pak se morajo en majhin zhafs letukaj s'tem vbogim Lazarufom terpejti, inu imajo potle sGOSPVDOM Christufom regirati inu shivejti TPo 1595, III,168; po nemški prevodni predlogi Dagegen die Christen ein kleine zeyt/ sich hie mit dem armen Lazaro müffen leyden/ vnnd follen darnach in ewigkeyt mit dem Herrn Christo regieren vnd leben LH 1566, XCVIIIb), kadar pa za obravnavano pomensko vrednost obstaja več dokazil, tujejezični navedek sledi izbranemu zgledu za krajšavo prim. (npr. **veljati /.../ 2. /.../ Sakaj** on je fkuhsil kaj pèr Ludeh vejlá ali nikar DB 1584, II,169a *je dobro, primerno, spoštovanja vredno*; prim. Denn er hat versucht/ was bey den Leuten taugt oder nicht taugt LB 1545, 1808). Tujejezični navedek je skupaj z uvajalnim besedilom pripisan za podpičjem.

5.10 POMENSKO PONAZARJANJE

Pomenske enote iztočnic so ponazorjene z zgledi.

5.10.1 Zapis zgledov

Zgledi so iz virov prepisani črkovno nespremenjeno, le gotica je zamenjana z običajno okroglo latinico. Tiskani so v pokončnem tisku. Pri gradivsko bogatejših iztočnicah so praviloma navedeni le izbrani zgledi, pri iztočnicah ali pomenih z majhnim številom pojavitev pa so te z zgledi lahko v celoti zajete. Zgledi so pogosto navedeni v skrajšani obliki. Izpuščeni so obvestilno manj pomembni oz. nepotrebni deli besedila. Na začetno in končno krajšanje ni posebej opozorjeno, z dvema pikama (..) je označen le izpust znotraj zgleda (npr. Ti fi .. Paftir tiga Folka, Dushouni Arzat JPo 1578, II,86b). Od končnih ločil se ohranjata le klicaj in vprašaj, druga se ne navajajo. Krajšanje ne sme prizadeti skladijske celovitosti zgledov. Praviloma morajo biti ohranjeni vsi stavčni členi, ki so potrebni za ponazoritev pomena in ki jih terjata besednovrstna pripadnost iztočnice ter njena aktualna skladijska vloga.

Posegi avtorja slovarskega sestavka v besedilo so označeni. Na ugotovljene tiskovne napake je opozorjeno s klicajem v stično pripisanem oglatem oklepaju (npr. Sturi mene .. veffeliga vupainu, terpleshliuiga[!] vнадlugah ТкМ 1579, 33a). Če je zaradi boljšega razumevanja zglеda treba besedilo dopolniti (npr. s konkretizacijo osebkā ali predmeta), je dodatek vstavljen v oglatem oklepaju. Lahko je nespremenjeno prepisan iz bližnjega sobesedila ali pa je naveden v oblikovno prilagojeni ter pisno in glasovno posodobljeni obliki (npr. Sakaj ti [Bug] fi moj nar bulfhi Arzat, ti morefih pomagati. Smèrt, leben, flabuft inu sdravje, tu vfe stoji v' tvoih rokah DM 1584, CXXXVIII; Kadar je [malike] v'nyh Hifhice postavio, taku polni prahā postaneo, od nug, téh, kateri notèr hodio DB 1584, II,177a). Kadar je bila pri nepopolnih ali težko čitljivih besedah opravljena rekonstrukcija manjkajočega ali slabo vidnega, je to dodano v oglatem oklepaju (npr. po Moseffovi Postavi, ker je she lozhitni lyf[t] valal DB 1584, II,164b). Če je iz pomenskih ali stilnih razlogov treba upoštevati vrstičnost zapisa besedila v izvorniku, je na konec vrstice opozorjeno z dvema pokončnima črticama (||).

5.10.2 Lokacije

Vsak zglеd je opremljen z manjše tiskano lokacijo, to je s skrajšanim podatkom o avtorju, delu, letnici njegovega izida in (za vejico) o strani, na kateri se zglеd pojavlja. Pri besedilih, ki so razdeljena na več posebej ostraničenih delov, je podatek o strani dopolnjen z rimsko številko, ki označuje aktualni del besedila (npr. Bojovanje ima fvoj zhas, inu myr ima tudi fvoj zhas DB 1584, I,329a). Podatka sta ločena s stično pisano vejico. Seznam krajšav domačih in tujih virov je naveden posebej. Prva velika črka krajšave je začetnica avtorjevega priimka, druga pa začetnica pomensko osrednjega samostalnika v naslovu dela. Razlikovanje med enako začetimi priimki in samostalniki iz naslova je doseženo z malimi črkami, vzetimi iz priimka, imena ali naslova (npr. ТtPre 1588 za Trošt Matija, ENA LEPA INV PRIDNA PREDIGA 1588). Krajšavam so dodane letnice izida dela. Pri ENIH DUHOVNIH PEISNIH 1563 je manjkajoči podatek o avtorju nadomeščen z zvezdico (*P 1563).

Pri dvodelnih zglеdih, sestavljenih iz osnovnega besedila in nanj nanašajoče se pojasnjevalne opombe, ki je zapisana bodisi na robu ali v nadaljevanju besedila, če je preobsežna za na rob, lokacija sledi prvemu delu. Drugi del je naveden za uvajalnim znamenjem iz izvornika (za zvezdico, črko ipd.) in opremljen z opozorilom avtorja slovarskega sestavka, da gre za robno opombo (npr. Kadar pak bo *te Trobente glas dolgu terpel, tedai ony imαιο hti Gorri poiti *zvenel* DB 1578, 65b *dolgu buzhalu [robna op.]).

5.10.3 Razvrstitev zglеdov

V okviru posamezne pomenske enote so zglеdi razvrščeni po sklādajskih vlogah, značilnih za besedno vrsto, ki ji iztočnica pripada. Posamezne razdelke, razen prvega, uvajajo pomišljaji (–).

5.10.3.1 Pri samostalniških besedah je glеde na njihove sklādajske vloge možnih sedem razdelkov. Samostalniška beseda lahko nastopa: 1. v vlogi osebkā, 2. v vlogi predmeta, 3. v vlogi povedkovega določila, 4. v vlogi prislovnega določila, 5. kot jedro besedne zveze v povezavi s tipičnimi prilastkovimi določili, 6. v vlogi prilastka, 7. v drugih vlogah.

5.10.3.2 Pri pridevniških besedah (pridevnikih, pridevniških zaimkih in števnikih) so v posebnih razdelkih prikazane naslednje sklādajske vloge: 1. kot (levi) prilastek, 2. kot povedkovo določilo, 3. kot povedkov prilastek.

5.10.3.2.1 Pri deležnikih, ki so običajno predstavljeni kot podiztočnice glagolov, so predvideni

štirje razdelki, oprti na rabo deležnika: 1. kot dela zložene trpne oblike (pri deležnikih na *-n/-t*), 2. kot prilastka, 3. kot povedkovnika, 4. kot jedra polstavka.

5.10.3.3 Zgledi za prislov so razvrščeni po naslednjem zaporedju: 1. prislov + glagol (kot prislovno določilo), 2. prislov + pridevnik (kot natančnejše določilo pridevnika), 3. prislov + prislov (kot natančnejše določilo prislova), 4. prislov + samostalnik (kot neujemalni prilastek), 5. prislov + samostalnik (kot količinski prilastek), 6. prislov + povedkovnik²⁰ (kot natančnejše določilo povedkovnika). Prislov v povedkovniški vlogi je predstavljen kot podiztočnica prislova.

5.10.3.4 Predložne imenske zveze s pridevniškim ali prislovnim pomenom so pri uvrščanju v skladijske razdelke obravnavane tako kot zgledi za pridevnike ali prislove.

5.10.3.5 Zgledi za predlog so razvrščeni po naslednjem zaporedju: predlog 1. v prislovnem določilu stavka, 2. v predmetu stavka (tip *gospodovati čez deželo*), 3. v podredni besedni zvezi, 4. v predložni zvezi (npr. *zhes morje trans mare BH 1584, 162*), 5. kot prosti predložni morfem, 6. v drugih položajih.

5.10.3.6 Zgledi za veznik so razvrščeni po naslednjem zaporedju: 1. medbesedna ali medbesednozvezna raba, 2. medstavčna raba, 3. medpovedna raba.

5.10.3.7 Zgledi za členek bodo v slovarju predvidoma razvrščeni po naslednjem zaporedju: členek 1. kot pastavek, 2. ob samostalniški besedi, 3. ob pridevniški besedi, 4. ob glagolu, 5. ob prislovu, 6. ob povedkovniku, 7. v drugih položajih.

5.10.3.8 Pri določanju števila in zaporedja skladijskih razdelkov, v katere se uvrščajo zgledi pri pomenskih enotah glagolov, je upoštevana glagolska vezljivost ter nanjo oprta tipologija glagolskih besednih zvez. Možnih je šest razdelkov. V prvih štirih so predstavljene zveze glagola v povedkovni vlogi: 1. z osebkom, 2. s predmetom, 3. s prislovnim določilom, 4. s povedkovim prilastkom. V posebna razdelka se uvrščajo zgledi, ki kažejo rabo nedoločnika (5.) v vlogi povedkovnega določila ali (6.) v vlogi osebka. Pri pomožnih glagolih so zgledi razvrščeni v razdelke, ki jih zahtevata besednovrstna in oblikovna različnost povedkovnih določil (npr.: povedkovo določilo je lahko samostalniška beseda, pridevniška beseda, povedkovnik; samostalniška beseda je lahko v imenovalniku ali dajalniku ipd.).

5.10.3.9 Pri zgledih z več pojavitvami obravnavane besede, ki izkazujejo več njenih skladijskih vlog, je z vključitvijo v ustrezen razdelek določena tudi trenutno aktualna vloga. Če primanjkuje zgledov, ki bi ponazarjali posamezne skladijske vloge, je mogoče tak zgled uporabiti dvonamensko, le izjemoma pa ga navesti v dveh razdelkih.

5.10.3.10 Znotraj razdelkov, namenjenih prikazu skladijskih vlog iztočnice, so zgledi razvrščeni po časovnem zaporedju. Kadar časovnost kot razvrstitveno merilo odpoveduje (npr. pri navajanju večjega števila zgledov iz istega dela), je mogoče uporabiti časovnosti podrejena, dodatna urejevalna merila, kot sta npr. abecedno in sklonsko zaporedje.

²⁰ Npr. Letimu Vuku .. fo ty Papeshi, Shcoffi inu Farij cilu fubper TAr 1562, 94b.

5.10.4 Izbor zgledov

Velika količina gradiva, zbranega s popolnim izpisom, je terjala skrbno premišljen izbor zgledov. Osnovno izbirno načelo, po katerem so se ravnali avtorji sestavkov, je bilo, najti zglede, ki bi najbolj dokazovali in ponazarjali pomenskost besed. Ker ima slovar namen celostno predstaviti rabo iztočnic in podiztočnic v knjižnem jeziku 16. stoletja, je bilo pri izboru zgledov treba upoštevati še druga načela in merila:

- **Prikaz tipičnih zvez in skladijskih vlog iztočnic in podiztočnic.** Ker ima pomenskodokazilno gradivo tudi nalogo, da prikaže glavne skladijske lastnosti iztočnic in podiztočnic, je bilo treba izbirati zglede, ki so hkrati vzorčni primeri t. i. tipičnih zvez oz. zvez, značilnih za posamezen pomenski pojav. Z njimi so bile praviloma zajete tudi vse uresničevane skladijske vloge besede.
- **Prva in zadnja pojavitev.** Med izbranimi zgledi sta praviloma tudi dokazili za prvo in zadnjo pojavitev iztočnice oz. zгледа iz del, v katerih je prvič in zadnjič uporabljena. Navedbeno sta podrejena ponazarjalnosti pomena, v okviru pomenske enote pa časovnosti, zato sta lahko uporabljena kjer koli v slovarskem sestavku.
- **Avtorji.** Iz izbora zgledov naj bi bilo razvidno, kateri protestantski pisci so besedo uporabljali oz. kateri pisci so jo uporabljali v določeni pomenski vrednosti. Pri obrobnejših pomenskih enotah zadoščajo zgledi, izbrani iz del najpomembnejših avtorjev, to je Trubarja, Krelja in Dalmatina. Ponovitvam istega zгледа, čeprav zapisanega v delih različnih avtorjev, smo se izogibali. Če ni bilo na voljo drugih zgledov, ki bi kazali na širino rabe posamezne besede, je nanjo opozorjeno z obvestili tipa tako tudi Trubar, pripisanimi izbranemu zгледu (npr. **trpeti** / .../ 5. /.../ INu pole, ena Shena, katera je na tekozhi krij tєrpєla dvanajst lejt, je pєrstopila od sada k' njemu DB 1584, III,7a, tako tudi Trubar). Opomba se nanaša predvsem na aktualno besedno zvezo in ne nujno na celoten navedek.
- **Besedilnovrstna raznolikost del.** Izbrani zgledi naj bi zrcalili tudi besedilnovrstno raznolikost del, v katerih se pojavlja tako ali drugače pomensko oz. funkcijsko uresničevana iztočnica. Poleg prevladujočih del verskega značaja, to je biblijskih prevodov, postil, katekizmov, pesmaric, predgovorov in drugega, je treba upoštevati še redka neverska besedila (npr. abecedarije, koledar, slovnico, slovarje). Če je na voljo več zgledov iz istovrstnih besedil, o izbiri odloča pomembnost oz. vplivnost dela. Zglede iz Dalmatinovih biblijskih prevodov npr. najpogosteje zastopa zглед iz DB 1584. Pomenskodokazilni zgledi iz slovarjev so izbrani in uvrščeni po istih merilih kot zgledi iz drugih besedil. Končno razvrstitev določa časovno merilo.
- **Prisotnost sopomenk, blizupomenk (tj. pomensko sorodnih besed oz. besednih zvez) in protipomenk.** Pri izbiri med istovrstnimi zgledi imajo prednost tisti, ki so bogatejši za podatke o sočasnih sopomenkah, protipomenkah ali pomensko sorodnih izrazih, navedenih v sobesedilu obravnavane besede ali pripisanih na robu v obliki pojasnila (npr. **postati** /.../ De le fa uolo te Vere Viefufa, mi ratamo inu poštanemo ty Otroci inu Erbizhi Boshy TT 1557, sb). Iztočnica je zelo pogosto del sopomenskega ali blizupomenskega niza.
- **Razvidnost sočasnega razumevanja pomenske enote.** Omogoča jo prisotnost razlage, definicije, opredelitve ali pojasnila iztočnice oz. njene pomenske uresničitve.
- **Aktualnost vsebine.** V osnovni izbor spadajo tudi zgledi, ki z navedenimi podatki in dejstvi obveščajo o času nastajanja protestantskih del: kažejo aktualno družbeno problematiko, zlasti versko nasprotje med katoličani in protestanti, predstavljajo način življenja naših prednikov, pojasnjujejo okoliščine nastajanja protestantskih knjižnih izdaj, osvetlujejo odnos protestantskih piscev do jezika itd.
- **Vključenost iztočnice v stilem.** Izbrani zgledi predstavljajo tudi najznačilnejše (zlasti besedilne) stileme, v katere je vključena iztočnica (npr. dvojne in trojne formule, ponavljanje, zaznamovani besedni red itd.).

- **Neizkazano oblikoslovje.** Vzporedni namen izbora zgledov je bil, okvirno prikazati tudi tisti del oblikoslovja, ki v oblikoslovnem zaglavju ni izkazano. Pisne, glasovne in oblikovne različice, ki so predstavljene v oblikoslovnem zaglavju, z zgledi niso načrtno prikazovane. Pri glagolih je npr. izbranimi zgledi nakazan tudi obseg rabe v zloženih glagolskih oblikah (tj. pretekliku, predpretekliku, prihodnjiku, pogojniku) in v trpniku, tvorjenem *s se*. Ker gre za izbirno merilo drugotnega pomena, je praviloma upoštevano v kombinaciji s prej omenjenimi.
- **Pomembne nenavadnosti.**

5.10.4.1 Iz ekonomičnih razlogov se je bilo obvezno treba odločati za izbor obvestilno večplastnih zgledov. Obvestilna širina večine zgledov je praviloma tako velika, da se je je težko v celoti zavedati in da se bo uporabnikom ob različno motivirani uporabi razkrivala šele postopoma.

5.11 NAVAJANJE SOČASNIK SOPOMENK IN PROTIPOMENK

Vse ugotovljene sočasne sopomenke so navedene v posebnem razdelku, označenem s krajšavo Sop. Navedene so v pisno in glasovno posodobljeni (osnovni) obliki. Razvrščene so po abecednem redu (npr. **arcat** /.../ 1. /.../ Sop.: doktor, lekar, špitalmajster, vrač). Upoštewane so tudi njihove morebitne glasoslovne in oblikoslovne različice (npr. **kupovanje** /.../ Sop.: kupčevanje/kupčovanje; **ve s** /.../ 1. /.../ Sop.: jo, nadloga, reva/reve). Razdelek je uvrščen za pomensko enoto, na katero se sopomenka oz. sopomenke nanašajo: na koncu pomena, če veljajo za celoten pomen, za podpomenom ali stalno besedno zvezo, če veljajo le zanjo (npr. **postati** /.../ 1. /.../ • postati k ničemer /.../ Sop.: poginiti). Če veljajo za vse pomene iztočnice, so navedene na koncu slovarskega sestavka. Sopomenski razdelek je zapisan v posebni vrstici. Če so znane tudi protipomenke, so navedene za krajšavo protip. Podatek o protipomenkah stoji za podatkom o sopomenkah, če pa teh ni, stoji sam (npr. **bojevanje** /.../ Sop.: boj; protip.: mir). Podatka ločuje podpičje. Spremenljivi deli besednozveznih sopomenk ali protipomenk so naštetih po abecednem zaporedju in ločeni s stično pisano poševnico (npr. **oko** /.../ 1. /.../ // navadno v mn., v zvezi notranje, duhovske oči /.../ Protip.: mesene/telesne/vnanje oči).

5.12 VODILKA

Nekateri slovarski sestavki se končujejo z opozorilom prim., ki kaže na problemsko, pomensko ali kako drugače sorodne besede, obravnavane v drugih sestavkih (npr. **mi** naju /.../ Prim. mi nas/najih; **mi** nas/najih /.../ Prim. mi naju). Povezava je opravljena obojesmerno. Pojasnilo je navedeno v novi vrsti.

5.13 ETIMOLOŠKI RAZDELEK

Prevzete besede – tako tiste, ki so prišle v slovenski jezik v preteklosti (izvzete so le najzgodnejše izposojenke, kakršni sta npr. *cerkev* in *križ*), kot tiste, ki so prišle vanj pri prevajanju verskih, zlasti biblijskih besedil šele v protestantskem času – imajo na koncu slovarskega sestavka tudi etimološki razdelek. Uvaja ga krajšava Etim. V njem je opozorjeno na jezik, iz katerega je bila beseda prevzeta. Temu podatku za vejico in za krajšavo prim. sledi navedba izvorne besede v njeni sodobni pojavitveni obliki, ki naj bi olajševala uporabniku slovarja morebitno nadaljnje

iskanje natančnejših informacij o izvoru in pomenskem razvoju besede v domačih in tujih etimoloških slovarjih (npr. **arcat** /.../ Etim.: iz nem., prim. der Arzt). Z najosnovnejšim podatkom o izvoru so ali bodo opremljene tudi kalkirane besede in stalne besedne zveze. Povezava z ustrežno sodobno tujejezično iztočnico je opravljena s predlogom k. Etimološki razdelek je v tem primeru uvrščen na konec obravnavane pomenske enote (npr. **veljati** /.../ 10. brezoseb.; v zvezi kaj velja /.../ Etim.: po nem. was gilt's? h gelten). Če je bila beseda ali besedna zveza prevzeta prek posredniškega jezika in če je posredništvo pustilo na njej opazne sledove (npr. pisnega, glasoslovnega, oblikoslovnega, besedotvornega značaja), bo opozorjeno na izvorni in posredniški jezik na naslednji način: npr. iz lat. prek nem. Podatek bo predvidoma dopolnjen s sodobnima (posodobljenima) pojavnima oblikama besede iz obeh jezikov. Če primanjkuje podatkov, je predstavitveni vzorec lahko tudi krajši.

5.13.1 Etimološko pojasnilo je pripisano podstavnim besedam (oz. izhodiščnim členom besednih družin), iz njih izpeljanim besedam pa ne. Na besedotvorno prvotnejšo besedo je pri nekaterih tipih tvorjenk opozorjeno v besedotvornem razdelku (prim. 3.4). Vlogo posrednega etimološkega pojasnila opravljajo tudi tujejezični navedki (prim. 5.9).

5.14 PODATEK O AVTORJU SLOVANSKEGA SESTAVKA

Slovarski sestavek zaključuje podatek o njegovem avtorju. Okrajšavi njegovega imena in priimka sta navedeni v oglatem oklepaju: npr. [M. M.]

6 TISK

V slovarskih sestavkih so uporabljene različne vrste tiska.

6.1 RABA NAJVEČJIH ČRK OZ. ČRK ČETRTE VELIKOSTI (npr. 12)

- pokončno, krepko so zapisane iztočnice (**arcat**) pa tudi v okroglih oklepajih dodane takratne glasovne različice osnovne oblike iztočnic, npr. **bojevati (bojovati, bojevati)**.

6.2 RABA ČRK TRETJE VELIKOSTI (npr. 11)

- pokončno, krepko so zapisane podiztočnice (**bojuječ**), rimske številke, ki uvajajo ločene slovarske prikaze različnih sklonskih vezav predlogov (npr. I., II.), arabske številke in znaki, ki uvajajo pomenske enote (npr. 1., 2., //, /, •, ♦), ter enočrkovne in veččrkovne oznake, ki so z urejevalnim namenom uporabljene pri posamezni pomenski enoti (npr. a, aa));
- pokončno, navadno so zapisani naslednji podatki: končnica, ki nakazuje drugo osnovno obliko pregibne iztočnice (npr. **arcat** -a), ali v celoti navedena druga osnovna oblika (**mi** naju), v oglatem oklepaju navedeni podatek o jakostnem naglasu ([ˈa:rcat -a]), v oblikoslovnem zaglavju navedene oblike iztočnice oz. podiztočnice ter njihove različice (npr. - tož.: arzata/arcata), zgledi (vključno z dodatki avtorja sestavka) v pomenskoponazarjalnem delu slovarskega sestavka (npr. Sakai ta Arzat, kir ne fna prou Arznouati, nei fueift TO 1564, 72b), pomišljaji, ki uvajajo skladske

- razdelke, v oklepaju dodani, stično pisani klicaj, ki opozarja na tiskovne napake (npr. **čakati** /.../ zhakojaj[!]), sočasne sopomenke, našete v razdelku, ki ga uvaja krajšava Sop. (npr. **arcat** /.../ 1. /.../ Sop.: doktor, lekar, špitalmajster, vrač), v etimološkem razdelku navedene sodobne pojavitvene oblike tujih besed in besednih zvez, ki so bile prevzete ali kalkirano prevedene v slovenski jezik (npr. **arcat** /.../ Etim.: iz nem., prim. der Arzt), ter del kazalke, ki sledi krajšavi gl. (npr. **bojovati** gl. bojevati), oz. del vodilke za krajšavo prim. (npr. Prim. mi nas/najih, midva);
- ležeče, navadno so zapisane razlage, ki stojijo na začetku pomenskih enot (vključno s pripisanimi današnjimi sopomenkami) oz. za izpostavljenimi frazemi ali strokovnimi izrazi (npr. **arcat** /.../ 1. *kdor je usposobljen za zdravljenje ljudi in se poklicno ukvarja s tem; zdravnik; kup* /.../ • /.../ *za dober kup poceni; kupilni* /.../ • *kupilni list listina o pridobitvi česa s plačilom dogovorjene cene; kupna pogodba*). Isti tisk je uporabljen tudi pri citatno prepisanih oznakah za jezike in govore, ki so del navedkov iz sočasnih slovarjev oz. seznamov slovarskega tipa (npr. *Deutsch*. Kampff. *Latinè*. certamen. *Windisch*. ftritanje, prepiranje, bojovanje. *Italicè*. battaglia, duello MD 1592, G8b; *Crajsnski*. Rata *Slovenski*, *Besjazhki*. poštane DB 1584, III, Dd1b).

6.3 RABA ČRK DRUGE VELIKOSTI (npr. 10)

- pokončno, krepko so zapisani izpostavljeni frazemi in strokovni izrazi (npr. **vzdati** /.../ **vzdati dobro; postati** /.../ **postati k ničemer**) ter opozorila na nastopanje v ustaljenih povezavah (npr. **kupovati** /.../ 2. *kdo; v zvezi s prodajati kupčevati*);
- pokončno, navadno so zapisani naslednji podatki: slovnične oznake (vključno z uvajalnimi pomišljaji) (npr. **arcat** -a m /.../ - ed. im.), podatek o besedotvornem odnosu iztočnice, (npr. **arcatov** /.../ k arcat; podatki o številu pojavitev iztočnice in o njeni prvi pojavitvi (**kupiti** /.../ P 217, prva pojavitev v TC 1550); polno izpisani ali okrajšani označevalniki vseh vrst (npr. edino ali prevladujoče, pren., čustv.; pogostnostni označevalnik poleg skupaj s primerjano obliko: zhakajnje poleg zhakanje), opozorila na pogostnostna razmerja med iztočnicami (npr.: razmerje med bojevati in bojovati se:), podatek o zapisu začetne črke iztočnice oz. podiztočnice (prevladujejo zapisi z veliko začetnico), raznovrstna opozorila na posebno pomensko ali slovnično rabo iztočnic (npr. **mi nas/najih** /.../ 1. /.../ imenovalnik se rabi: **aa**) kadar je poudarjen, zlasti pri izražanju nasprotja ali primerjave:), podatki o vezljivosti (npr. **bojovanje** /.../ *zoper koga, s kom; čakati* /.../ 4. *kdo; kaj, s čim*, navadno s prisl. določilom količine časa), ločevalni znamenji (• in ♦) med zgledi za izpostavljeni frazem ali besednozvezno poimenovanje in zgledom za neizpostavljeni frazem ali besednozvezno poimenovanje, krajšavi, ki napovedujeta sopomenski oz. protipomenski razdelek (Sop.:; Protip.:/protip.:), večina razdelka z etimološkimi pojasnili (npr. **arcat** /.../ Etim.: iz nem., prim. der Arzt), podatek o avtorju slovarskega sestavka (npr. [F. N.]) ter krajšavi gl. in prim.;
- ležeče, navadno so tiskane zapostavljene razlage, ki pojasnjujejo pomenske odtenke ali obliko iztočnice (npr. **čakati** /.../ Praui Pridigarij .. moraiio veden na glauo zhakati TL 1561, 70a *paziti na svoje življenje*).

6.4 RABA NAJMANJŠIH ČRK (npr. 9)

- pokončno, navadno so zapisane lokacije in strnjena obvestila o pojavitvenih mestih (npr. mi edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, *P 1563, KB 1566, KPo 1567, DJ 1575, DPa 1576, BH 1584, MS 1593, ZK 1595, MTh 1603; Inu taifta Beffeda je Mefsu poštala DB 1584, III, 47a, tako tudi Trubar).

6.5 LOČILA, ki sledijo posameznim podatkovnim enotam, so zapisana v enakem tisku.

6.6 OBLIKOVNE REŠITVE, ki so razvidne iz uvodnega in slovarskega dela Poskusnega snopiča, so prilagojene potrebam, gradivu in konceptu slovarja. Nekatere so rezultat posebnih razmišljanj in analiz, pri drugih pa so upoštevani dosežki domačega in tujega slovaropisja, zlasti Slovarja slovenskega knjižnega jezika.

Ljubljana, 26. 10. 2000

Majda Merše, France Novak

7 KRAJŠAVE

bibl.	biblijsko	nam.	namenilnik
brezoseb.	brezoseb(kov)no	nav.	navadno
čl.	členek	nedol.	nedoločnik
čustv.	čustveno	nedol. obl.	nedoločna oblika (pridevnika)
daj.	dajalnik	nedov.	nedovršni glagol
del.	deležnik	nem.	nemščina, nemški
dol. obl.	določna oblika (pridevnika)	neskl.	nesklonljiv(o)
dov.	dovršni glagol	op.	opomba
dv.	dvojina	or.	orodnik
ed.	ednina	os.	oseba
etim.	etimologija	oseb.	osebni (zaimek)
F. N.	France Novak	oz.	oziroma
F. P.	Francka Premk	P	pogostnost
gl.	glej	pesn.	pesniško
glag.	glagol	pooseb.	poosebljeno
glav.	glavni (števniki)	povdk.	povedkovnik
im.	imenovalnik	predl.	predlog
jezikosl.	jezikoslovje	preg.	pregovor(no)
kor.	koroško	pren.	preneseno
lat.	latinsčina	presež.	presežnik
m	samostalniški spol	pribl.	približno
m.	moški spol	prid.	pridevniki
manjš.	manjšalnica	prim.	primerjaj
medm.	medmet	primrk.	primernik
meriz.	merizem	prisl.	prislov, prisloven
mest.	mestnik	protip.	protipomenka
M. M.	Majda Merše	rod.	rodilnik
mn.	množina	s	samostalniški srednjega spola

Uvod

s.	srednji spol	vel.	velelnik
sa.	samoglasnik	ver.	verstvo
sam.	samostalnik, samostalniška raba	vez.	veznik
sed.	sedanjik	vznes.	vzneseno
skl.	sklonljivo	zaim.	zaimek
slabš.	slabšalno	zv.	zvalnik
slov.-bezej.	slovensko-bezjaško	ž	samostalnik ženskega spola
sop.	sopomenka	ž.	ženski spol
štev.	števnik	1., 2., 3. ed.,	prva, druga, tretja oseba
tož.	tožilnik	dv., mn.	ednine, dvojine, množine

8 ZNAKI

()	oklepaj za navajanje glasovnih različic iztočnice, različic obveznih sestavin frazemov, dopolnilnih delov pomenskih razlag, tipičnih prislovnih določil, ki so v vezljivostnih razdelkih dodana glagolom, pri lokacijah pa vzporednih oznak strani
[]	oklepaj za besedilo, ki ga je dodal avtor sestavka
[!] (levo stično)	opozorilo na problematičen zapis
[?] (levo stično ali nestično)	opozorilo na nezanesljivost slovnične opredelitve ali rekonstrukcije (oblike, naglasa)
'	znak za naglašenost zloga, pred katerim stoji
-	znak, ki uvaja pregibanjske enote v oblikoslovnem zaglavju in skladenjske razdelke v pomensko-razlagalnem delu
.. (nestično)	znak za izpust besedila
/ (nestično)	znak, ki uvaja pomenske odtenke in stilizme
/ (levo in desno stično)	znak, ki loči različice
//	znak, ki uvaja podpomen
	znak, ki opozarja na konec vrstice v izvorniku
•	znak, ki uvaja frazem ali več frazemov
•	ločevalno znamenje med zgledi za izpostavljeni frazem in zgledom za neizpostavljeni frazem
♦	znak, ki uvaja termin(e)
♦	ločevalno znamenje med zgledi za izpostavljeni termin oz. besednozvezno poimenovanje in zgledom za neizpostavljeni termin oz. besednozvezno poimenovanje

9 PREGLEDNICA KRAJŠAV ZA DELA SLOVENSКИH PROTESTANTSКИH PISCEV

Krajšava	Avtor	Delo
TC 1550	Trubar, Primož:	Catechismus, Tübingen, 1550
TA 1550	Trubar, Primož:	Abecedarium vnd der klein Catechismus, Tübingen, 1550
TA 1555	Trubar, Primož:	ABECEDARIVM, Tübingen, 1555
TC 1555	Trubar, Primož:	CATECHISMVS, Tübingen, 1555
TE 1555	Trubar, Primož:	TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA, Tübingen, 1555
TM 1555	Trubar, Primož:	ENA MOLITOV TIH KERSzhenikou, Tübingen, 1555
TT 1557	Trubar, Primož:	TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA, Tübingen, 1557
TKo 1557	Trubar, Primož:	TA SLOVENSКИ KOLENDAR, Tübingen, 1557
TR 1558	Trubar, Primož:	EN REGISHTER, Tübingen, 1558
TT 1560	Trubar, Primož:	TA DRVGI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA, Tübingen, 1560
TL 1561	Trubar, Primož:	SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY, Tübingen, 1561
TR 1561	Trubar, Primož:	Regifter vnd summarischer Inhalt, Tübingen, 1561
TAr 1562	Trubar, Primož:	ARTICVLI OLI DEILI, TE PRAVE STARE VERE KER-SZHANSKE, Tübingen, 1562
*P 1563		ENE DVHOVNE PEISNI, Tübingen, 1563
TO 1564	Trubar, Primož:	CERKOVNA ORDNINGA, Tübingen, 1564
TPs 1566	Trubar, Primož:	Ta Celi Pfalter Daudou, Tübingen, 1566
TA 1566	Trubar, Primož:	ABECEDARIVM, OLI TABLIZA, Tübingen, 1566
KB 1566	Krelj, Sebastijan:	OTROZHIA BIBLIA, Regensburg, 1566
TC 1567	Trubar, Primož:	TA CELI CATEHISMVS, Tübingen, 1567
TL 1567	Trubar, Primož:	SVETIGA PAVLA LYSTVVI, Tübingen, 1567
TP 1567	Trubar, Primož:	ENA DVHOVSKA PEISSEN SVBPER TVRKE, Tübingen, 1567
TPs 1567	Trubar, Primož:	ENI PSALMI, TA CELI CATEHifmus, Tübingen, 1567
KPo 1567	Krelj, Sebastijan:	POSTILLA SLOVENSKA, Regensburg, 1567
TC 1574	Trubar, Primož:	TA CELI CATEHISMVS, Tübingen, 1574
TP 1575	Trubar, Primož:	Try Duhouske peifsni, Tübingen, 1575
TC 1575	Trubar, Primož:	CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA, Tübingen, 1575
DJ 1575	Dalmatin, Jurij:	JESVS SIRAH, Ljubljana, 1575
DPa 1576	Dalmatin, Jurij:	PASSION, Ljubljana, 1576
TT 1577	Trubar, Primož:	NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL, Tübingen, 1577
JPo 1578	Juričič, Jurij:	POSTILLA, Ljubljana, 1578
DB 1578	Dalmatin, Jurij:	BIBLIE, TV IE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL, Ljubljana, 1578
TkM 1579	Tulščak, Janž:	Kerfzhanske LEIPE MOLITVE, Ljubljana, 1579
TPs 1579	Trubar, Primož:	TA PERVI PSALM SHNEGA TRIIEMI ISLAGAMI, Tübingen, 1579
DC 1579	Dalmatin, Jurij:	TA CELI CATEHISMVS, Ljubljana, 1579
BTa 1580	Bohorič Adam:	OTROZHIA TABLA, Ljubljana, 1580
DBu 1580	Dalmatin, Jurij:	PERVE BVQVE MOSESSOVE, Ljubljana, 1580

DPr 1580	Dalmatin, Jurij:	SALOMONOVE PRIPVVISTI, Ljubljana, 1580
DC 1580	Dalmatin, Jurij:	CATEHISMVS, Ljubljana, 1580
TT 1581–82	Trubar, Primož:	TA CELI NOVI TESTAMENT, Tübingen, 1581–82
DB 1584	Dalmatin, Jurij:	BIBLIA, Wittenberg, 1584
DC 1584	Dalmatin, Jurij:	TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI, Wittenberg, 1584
DM 1584	Dalmatin, Jurij:	KARSZANSKE LEPE MOLITVE, Wittenberg, 1584
BH 1584	Bohorič, Adam:	Arcticae horulae succifivae, Wittenberg, 1584
DAG 1585	Dalmatin, Jurij:	AGENDA, Wittenberg, 1585
DC 1585	Dalmatin, Jurij:	TA KRATKI WIRTEMBERSKI CATECHISMVS, Wittenberg, 1585
TtPre 1588	Trošt, Matija:	ENA LEPA INV PRIDNA PREDIGA, Tübingen, 1588
MD 1592	Megiser, Hieronymus:	DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM, Graz, 1592
MPar 1592	Megiser, Hieronymus:	PAROIMIOLOGIAS, Graz, 1592
MS 1593	Megiser, Hieronymus:	SPECIMEN, Frankfurt, 1593
TPo 1595	Trubar, Primož:	HISHNA POSTILLA, Tübingen, 1595
TfM 1595	Trubar, Felicijan:	LEPE KARSZHANSKE MOLITVE, Tübingen, 1595
TfC 1595	Trubar, Felicijan:	TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI, Tübingen, 1595
ZK 1595	Znojilšek, Janž:	KATECHISMVS DOCTORIA MARTINA Luthra, Tübingen, 1595
HB 1599	Hutter, Elias:	BIBLIA SACRA, Nürnberg, 1599
MTh 1603	Megiser, Hieronymus:	Thefaurus Polyglottus, Frankfurt, 1603

10 PREGLEDNICA KRAJŠAV TUJIH VIROV

Krajšava	Avtor	Delo
LB 1545	Luther, Martin:	Biblia: Das ift: Die gantze Heilige Schrifft, Wittenberg, 1545; München, 1974
LH 1566	Luther, Martin:	Haußpostill I–III, Nürnberg, 1566
SA 1559, I	Spangenberg, Ioannes:	Außlegung der Episteln vnd Euangelien auff alle Sontage vnd fürnembsten Fest durchs gantze Jar [Winterteil], Nürnberg, 1559 ²¹
SA 1559, II	Spangenberg, Ioannes:	Außlegung der Epistel vnd Euangelien von Oftern biß auffs Aduent, Nürnberg, 1558
SA 1559, III	Spangenberg, Ioannes:	Außlegung der Epistel vnd Euangelien von den fürnembften Festen durchs gantze Jar, Nürnberg, 1558

²¹ Ugotavljanje odvisnosti Kreljevega in Juričičevega prevoda postile od nemške prevodne predloge je potekalo s pomočjo izvoda Spangenbergove postile, ki ga hrani Semenška knjižnica v Ljubljani. V knjigi si sledijo enako tiskani vsi trije deli postile, manjka pa naslovna stran s skupnim naslovom in z letnico izida prvega dela. Drugi in tretji del sta vsak zase opremljena z naslovom in letnico natisa. Manjkajoči podatki so bili ugotovljeni s pomočjo bibliografskega popisa vseh natisov Spangenbergove postile, iz katerega je razvidno, da je dopolnilo drugega in tretjega dela lahko le "Zimski del", ki je prav tako v Nürnbergu izšel leta 1559. Prim. *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts*, 19 (Stuttgart: Anton Hiersemann, 1992), 414.

11 PREGLEDNICA ČRKOVNIH ZNAMENJ ZA GLASOVE KNJIŽNEGA

Glasovi knjižnega jezika slovenskih protestantov	Trubar P. T 1557	Trubar P. T 1582	Krelj S. B 1566	
dolgi naglašeni a	a aa	a aa	a	
kratki naglašeni a	a	a	a	
nenaglašeni a	a	a	a	
b	b bb p	b p	b p	
c	z c	z c	z c	
č	zh	zh	zh	
ć			ch	
d	d dd t	d t	d t	
dolgi naglašeni ozki e	e ee	e ee	e é	
dolgi naglašeni široki e	e ee	e ee	e	
kratki naglašeni široki e	e	e	e	
nenaglašeni e	e	e	è e oe	
naglašeni polglasnik	e a	e a	à a	
nenaglašeni polglasnik	e a i	e a i	a e	
dolgi naglašeni ei	ei	ei	ei	
f	f ff ph v	f ff v	f	
g	g gg k	g k	g k	
h	h ch	h	h ch	
dolgi naglašeni i	y i	y i	i y ij	
kratki naglašeni i	i	i	i	
nenaglašeni i	i y	i y	i y	
ij	y i	y i	ij i	
j	i y	i y	i y ij	
ji	y i	y i ij	ij y	
k	k c ck g	k c g	k c g	
ks	x ks		x	
kv	qu ku	qu ku	qv qu kv ku	
l	l ll	l ll	l	

²² Pričujoča preglednica je dopolnjena različica preglednice, ki je bila kot sestavni del razprave Fonološki sistem objavljena: v *Slavistični reviji* 40 (1992), 321–340 in v *III. Trubarjevem zborniku*, Ljubljana, 1996, 239–255.

JEZIKA SLOVENSКИH PROTESTANTOV²²

Krelj S. Po 1567	Dalmatin J. J 1575	Dalmatin J. B 1584	Bohorič A. H 1584	Trubar P. Po 1595
a aa	a	a á à	a á	a
a	a	a	a	a à
a	a	a à	a à	a
b p	b p	b bb p	b p	b p
z c	z c	z c	z c	z c
zh	zh	zh	zh	zh
ch				
d t	d dd dt t	d t	d t	d t
é e è ê	e ee	e é è	é e ê ee è	e ee é è
e	e	e	e é è	e
e	e	e	è e	e
è e	e	e	e é è ae	e
à a	e i	è e é	e è é	e a
a à e	e a è i	e è é i a à	è e à a i	e a i
ei	ei	ej é j ei	e j ei	ei e j
f ff ph v	f ff	f ff ph	f ph v	f ff ph
g k	g k	g k	g k	g k
h ch	h	h	h ch	h ch
y i ij	y i ij	i y	i y í	i y ij
i	i	i	i í	i
i y	i y	i y	i	i y ij
i ij	ij y i	ij	ij i	i y ij
i y ij " ali " na naslednjem sa.	i y j	j i	j i	j i y
ij y i	iy y i ii	ji ij ii y jy i	ji i	ji i y
k c ch g	k c g	k c g	k c g	k c g ch
x	x	x	x	x
qv qu kv	qu	qv	qu qv	kv ku qv qu
l ll	l ll	l ll	l ll	l ll

knjižnega jezika slovenskih protestantov (avtorji: Majda Merše, Franc Jakopin, France Novak) že dvakrat

Glasovi knjižnega jezika slovenskih protestantov	Trubar P. T 1557	Trubar P. T 1582	Krelj S. B 1566
l	l ll	l ll	l
l'	l li ll	l li ll	l ll li
sa. + l (za nekdanji samoglasniški l)	el ol al ul	el ol al ul	ol
m	m mm	m mm	m
n	n nn	n	nn n
n'	n in nn	n in	n ni
dolgi naglašeni ozki o	o oo	o oo	o
dolgi naglašeni široki o	o	o	o
kratki naglašeni (široki) o	o	o	o
nenaglašeni o	o	o	o
p	p pp b	p b	p b
r	r rr	r rr	r
naglašeni samoglasniški r	er ar	er ar	èr àr er
nenaglašeni samoglasniški r	er ar	er ar	er èr
s	f s ff fs	f s ff fs	f ff s
š	sh fh fsh ffh	sh fh fsh	fh sh
šč	fzh szh shzh	fzh szh	fch fzh
t	t tt d dt	t d	t th d
dolgi naglašeni u	u v	u v	u v
kratki naglašeni u	u	u	u
nenaglašeni u	u v	u v	u
v	u v f	v u	v u
vu	uu	vu uu	
z	f s ff fs z	f s z	s f
ž	sh fh fsh fch	sh fh	sh fh

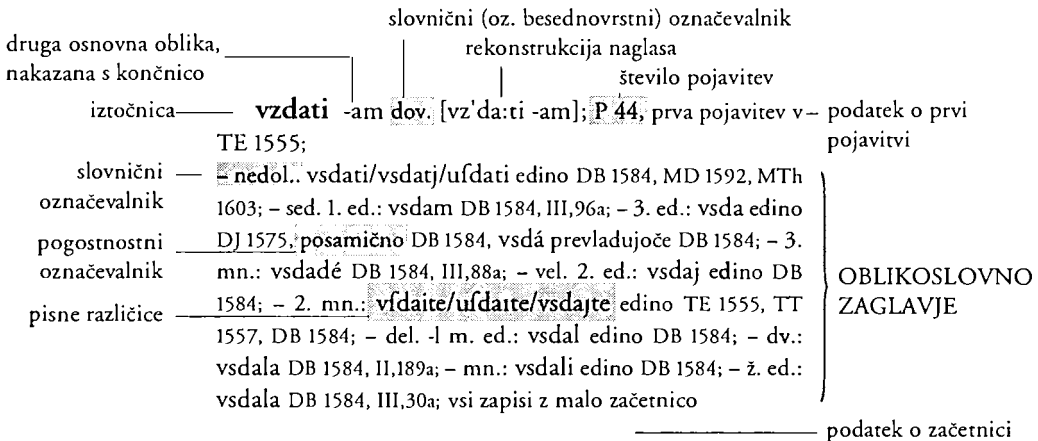
Uvod

Krelj S. Po 1567	Dalmatin J. J 1575	Dalmatin J. B 1584	Bohorič A. H 1584	Trubar P. Po 1595
l	l ll	l ll	l ll	l ll
l li ll il lli " ali " na naslednjem sa.	l il ll	jl l ll	jl lj l ll jlj	l il jl lj
ol	ol el al ul	ol el èl al	ol ul	
m mm	m	m mm	m mm	m mm
n nn	n nn	n nv	n nn	n nn
n ni ny in ñ " ali " na sosednjem sa.	n ni in	nj n njn jn	jn nj n njn	nj inj jn jnj n ni in jni ini
o	o	o ó	o ó	o
o	o	o	o ò ô ó	o
o ò	o	o	o ò	o
o ò	o	o	o	o
p pp b	p pp b	p pp b	p pp b	p pp b
r rr rrh	r rr	r rr	r	r rr
àr èr ar	ar er	èr er àr ar ér	èr er àr ér	er ar
er èr	er ar	er ar	èr ar	er ar
f ff	f ff fs s sf	f ff fs s ß	f ff s ß fs	f ff fs s ß
fh sh	sh fh	fh sh	fh sh fch	fh sh
fch	fzh szh fz	fzh szh	fzh fhzh	fzh szh
t tt th d	t tt d	t tt d dt	t tt d	t tt d dt
u ú v u	u v	u ú v	u ú	u v
u ú	u	u	u ú	u
u	u	uv	u ú v	u v
v u	u v	v u	v u ú	v w uv vv vu
û	uu	vu vû	vu	vu uv
s f	s f fs	s f fs	s f	s f fs
sh fh	sh	sh	sh	sh fh

12 NAVEDENKE

- Jože KRAŠOVEC, 1977: *Der Merismus im Biblisch-Hebräischen und Nordwestsemitischen*. Rome: Biblical Institute Press. 1–4.
- Majda MERŠE, Franc JAKOPIN, France NOVAK, 1992: Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov. *Slavistična revija* 40 (1992), št. 4. 321–340.
- –, 1996: Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov. *III. Trubarjev zbornik*. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar. 239–255.
- SP 1990 = *Slovenski pravopis*. 1 Pravila [1. izd.]. Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1990.
- SP 1994 = *Slovenski pravopis*. 1 Pravila. Tretja, pregledana izdaja. Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1994.
- SSKJ 1–5 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1 (A–H, 1970), 2 (I–Na, 1975), 3 (Ne–Pren, 1979), 4 (Preo–Š, 1985), 5 (T–Ž, 1991). Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- Jože STABÉJ, 1977: *H. Megiser, Slovensko-latinsko-nemški slovar*. (Hieronymus Megiser, Thesaurus polyglottus. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj). Ljubljana: SAZU.
- Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts*, Band 19 (See – Sto). Stuttgart: Anton Hiersemann, 1992.
- Peter WEISS, 1998: *Slovar govorov Zadrecke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, Poskusni zvezek A – H*. Ljubljana: ZRC SAZU.

13 SHEMA SLOVARSKEGA SESTAVKA

oznaka pomena prikaz vezljivosti	<p>1. kdo; komu kaj, v zvezi vzdati dobro/mir pozdraviti, <i>zlasti z izrazitvijo želje, da bi bil kdo deležen česa dobrega</i>: Kadar vi pag grefte v to hisho, taku tei mir vřdaite, Inu ie li ta ifta hisha vredna, pride zhes no uas[!] mir TE 1555, 22b; na tim potu nikomer dobriga ne uřdaite TT 1557, 197; Inu on je notër řhāl h'timu Starzu, inu je njemu dobru vsdal, inu djal: Daj ti Bug veřfelje DB 1584, II,149b; <i>Saluto. Germ. grüffen. Sclav. dobru uřdati, pořdraviti</i> MTh 1603, II,459; – Inu David je h'timu Folku řtopil, inu je nym</p>	opozorilo na besednozvezno rabo
zglede	<p>priasnivu dobru vsdal DB 1584, I,167a; Natu je Nikanor priřhāl k'ludu, inu řta edèn drusiga priela, inu ři dobru vsdala, myrnu DB 1584, II,185a / kdo; komu kaj (s čim) Dobru vsdaj vřem, kateri nas lubio u'veri DB 1584, III,119a; – řest Paul vam dobru vsdam s'mojo roko DB 1584, III,96a; Vsdajte ři dobru mej řabo řtëm řvetim kuhovanjem. Te Gmajne Criftuřeve vam dobru vsdadë DB 1584, III,88a;</p>	oznaka mesta pojavitve
skladenjski razdelek	<p>– Inu kadar je Togu, Krajl v'Hemati, řiřhāl, de je David bil .. Krajla v'Zobi, muřh pobil, je on řvojga řynu Hadorama h'Davidu Krajlu pořlal, inu je puřtil njemu dobru vsdati, inu ga shegnati DB 1584, I,228b</p>	POMENSKA ENOTA
opozorilo na skrajřavo zglede	<p>Sop.: pozdraviti 2. kdo; komu kaj <i>zařelei komu kaj dobrega</i>: Natu je Ptolomeus odgovuril, inu Alexandru řrezho vsdal, de je on supet v'řvoih ozhetou deřhelo bil priřhāl DB 1584, II,188a</p>	oznaka pomenskega odtenka
vodilka	<p>Prim. zdati [M. M.]</p>	podatek o avtorju slovarskega sestavka
sopomenski razdelek	<p>kup -a m ['ku:p]; P 8, prva pojavitve v TPs 1566; – ed. im.: kup edino BH 1584, MD 1592, TPo 1595, MTh 1603; – toř.: kup edino TPs 1566, DC 1579, TPo 1595, TřC 1595; vsi zapisi z malo začetnico; <i>Deutfch. Kauff. Latinè. contractus, emptio. Windifch. kup. Italicè. compra, mercato</i> MD 1592, H1a; <i>Emptio. Germ. Kauff. Sclav. kup</i> MTh 1603, 1,469–470 <i>dogovarjanje o spremembi lastniřtva česa ob plačilu določene cene</i>: Natu ie Iudas vunkai řhil, k vishim Fariom ře perdruřhil, řo řhnim kup nareiali DC 1579, 68</p>	SLOVARSKI RAZDELEK
izpostavljeni frazem	<p>Sop.: kupčija • dober kup poceni: ony .. řhparajo, kadar řo dobra leita inu dober kup, de v'dragyni řvoj nuz řhaffajo TPo 1595, I,180; – za dober kup poceni: Ti ři tui Folk řa dober kup prodal, Inu ga nei ři řa dragu řhazal TPs 1566, 83b; bolři kup ceneje: Non vendo pluris quam alij, fortaffe etiam minoris, Nepredam drashifhi, kakòr drugi, lahkař tudi bulřhi kup BH 1584, S37; nar bolři kup najceneje: Aku on kaj kupuje, taku on gleđa, koku bi je on mogel nar bulřhi kup řadobiti TPo 1595, I,256 [M. M.]</p>	FRAZEOLOŠKI RAZDELEK

glasovne različice	bojevanje (bojovanje, bojovajnje, bojovajne,	
iztočnice	bojovane) -a s [bojo'va:nje -a]; k bojovati; P 61, prva pojavitev v TT 1577; /.../ ♦ Kunstnu bojovánje, tniga, nja. Stratagema, kúnstlichs kriegs stúck BH 1584, 62; – Demetrius je Ionatanu píffal, inu je njemu pèrpuftil Sholnerje najemati .. inu oroshje h'bojovanju narejati DB 1584, II,187a; Israelfki folk pak v Svetini fe je veliku dny branil, inu so tudi sturili naredbe inu priprave h'bojovanju, supèr Sovrashnike DB 1584, II,184a; P Otle je Ioannes sturil svojo ordnungo h'bojovanju, inu je postavil Kojnike raven Pejfhzeu DB 1584, II,193b; Gad je bil en Malik h'bojovanju DB 1584, II,26a; špice bojovanja v bojne vrste razporejene (klinasto oblikovane) skupine vojakov: Ti si .. strahna kakòr fhpice tiga bojovanja DB 1584, I,333b	besedotvorni razdelek
		TERMINOLOŠKI RAZDELEK
sočasna sopomenka	Sop.: boj; protip.: mir [M. M.]	sočasna protipomenka
kazalka	— bojovati gl. bojevati	protipomenski razdelek

	arcat (arcat, arcot) -a m ['a:rcat -a]; P 120, prva pojavitev v TC 1555; /.../	
pomenski označevalnik	— pren. Sakaj ti (Bug) si moj nar bulfhi Arzat, ti morefh pomagati. Smèrt, leben, flabuft inu sdravje, tu vse stoji v tvoih rokah DM 1584, CXXXVIII	vrivek avtorja slovarskega sestavka
besedilnovrstni označevalnik	• preg. vi bote guishnu leto pergliho kmeni gourili, Arzat, ofdraui fam sebe TT 1557, 170 dokaži svojo usposobljenost s čim, kar bo koristila tebi in tvojim bližnjim. – preg. Kateri pred svoim stvarnikom grélhi, ta mora Arzatu v roke priti DB 1584, II,168b <i>bo kaznovan z boleznijo</i> ; preg. Ty sdravi nepotrebujejo Arzata, temuzh ty bolni DB 1584, III,33b <i>pomagati je treba tistim, ki so pomoči potrebni</i> /.../	zastavljena (stranska) razlaga
etimološko pojasnilo	— Etim.: iz nem., prim. der Arzt [M. M.]	

A

abuvku gl. jabolko

arcac (arcac, arcot) -a m ['a:rcac -a]; P 120, prva pojavitev v TC 1555;

- ed. im.: arzac edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TL 1561, *P 1563, TO 1564, TL 1567, KPo 1567, DJ 1575, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, DB 1584, DM 1584, BH 1584, MD 1592, TPo 1595, MTh 1603, ařzac redkeje DB 1584; - rod.: arzata edino TT 1557, *P 1563, JPo 1578, DB 1584, BH 1584, TPo 1595; - daj.: Arzhatu TC 1555, H2, arcacatu/arzacatu edino KB 1566, DJ 1575, JPo 1578, DB 1584, TPo 1595; - toř.: arzata/arcata edino TR 1558, KB 1566, DJ 1575, DB 1584, TPo 1595; - mest.: Arzacu JPo 1578, II,100, po .. Arzati TPo 1595, III,148; - or.: arcacatom/arzacatom edino KPo 1567, JPo 1578; - mn. im.: arzacati edino TO 1564, KPo 1567, JPo 1578, DB 1578, DB 1584; - rod.: Arzacotu TT 1557, 109, arzacou edino TR 1558, JPo 1578, DB 1584; - daj.: arzacatom edino DB 1578, DB 1584, TPo 1595; - toř.: arzate edino TR 1558, TO 1564, TC 1575, JPo 1578, DB 1584; - or.: arzacati edino TT 1557, TR 1558, DB 1584; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

1. *kdor je usposobljen za zdravljenje ljudi in se poklicno ukvarja s tem; zdravnik*: Sakai ta Arzac, kir ne fna prou Arznouati, nei fueiřt TO 1564, 72b; Ravnò kakòr ti Doktorij alli Arcati na teim bolniku zagaio, kateri obene arznie ne more pàr sebi ohraniti KPo 1567, XCIII; Kakou ie leta Arzac, ker nijednoga raslozhenia nesna mei Smartyo inu řpaniem? JPo 1578, II,203; *Crajnřki*. Ařzac *Slověnfki oli Besjázhki*. vrazh, Likar DB 1584, III,CcIIIb; Arzacati fe imajo pořhtovati DB 1584, II,168b; *Deuřfch*. Artzet. *Latinè*. medicus. *Windifch*. arzac, likar, vrazh. *Italicè*. medico MD 1592, A4a; Sakaj onu je reis, Arzac inu

bolnik ukupe řliřhita TPo 1595, III,148; Kadar je potreba .. morajo vzhafsi ty Arzacati enimu eno nogo ali roko odreifati ali odřekati, de tu tellu bode odrettu TPo 1595, II,235; Bug je vpořvitnih rizheh poprej řvelizharje pořtaval .. kakor řo Pořvitna Gořpořzhina vRegimentu, Ozha inu Mati vhiřhi, Arzacati vbolesnjah, Iurifřti ali Befředniki vtah praudah TPo 1595, I,141; Medicus. *Germ.* ein Artzt. *Sclav.* likar, vrazh. *Car-niolan.* arzac MTh 1603, II,36-37; řustv. Inu aku lih Arzac dolgu na nim flika, taku vuner h'konzu letaku gre: Danas Krajl, inu jutri mèrtou DB 1584, II,157b; - Obtú kadar řmo bolni, taku fe imamo poprei řprauo Pokuro inu Vero Viefuřa řbugom řprauiti inu řmyriti, klizati inu prořfiti řa řdrauie, Inu potle řřuprou po te Arzacate pořlati TR 1558, 92a; Pořhtuj Arzata, řpodobnim darovanjem, de ga bořh imèl v'potrebi DB 1584, II,168b; on nej tudi v'řvoji bolesni GOSPVEDA yřkal, temuzh Arzacate DB 1584, 1,241a; Satu raunu kakor ta bolnik tiga Arzata nemore vterpejti, taku ima ta Arzac rad per teh bolnih biti TPo 1595, III,148; - Ta ie bil poprei en Arzac vtím Meifřtu Antiohy TT 1557, řř3b; tu nei Meřiař, tàmuzh en řpítalmaifřter, alli en Arzac tih Bolnikou KPo 1567, XXVIIb; Ta Angel je tudi Raphael, tu je Arzac, ali kir osdraula DB 1584, II,147a; Telefni řvelizharji, řo blagu, řřariřhi inu Arzacati TPo 1595, 1,71; - ena řhena, katera ie imeila to tekořho keruauo boleřan duanaifř leit, inu ie bila uušh nee uřhitag řpendala řteimi Arzacati TT 1557, 190; řo priřhli Hçriřřtufu, kako bolniki Karzacu, sakai nigdir bolnikom nei bolshe, kakor pry Arzacu JPo 1578, II,100; řustv. Inu ena řhena, katera ie imeila to keruauo tekořho boleřan duanaifř leit, inu ie

ueliku fterpela od dofti Arzotou TT 1557, 109; – Sakaj vy krivu islagate, inu fte vfi nepridni Arzati DB 1584, I,270a; – Ta lubesniui Lucas Arzat, vom ueliko slushbo fpouei TT 1557, ff3b; SVETNIKI .. zhes Arzate S. Cofmas inu Damianus TC 1575, 273;

pren. Sakaj ti [Bug] fi moj nar bulfhi Arzat, ti morefh pomagati. Smèrt, leben, flabufft inu sdravje, tu vfe ftoji v' tvoih rokah DM 1584, CXXXIII

• preg. vi bote guishnu leto pergliho kmeni gouurili, Arzat, ofdraui fam febe TT 1557, 170 *dokaži svojo usposobljenost s čim, kar bo koristilo tebi in tvojim bližnjim*; – preg. Kateri pred svojim fvarnikom gréfhí, ta mora Arzatu v' roke priti DB 1584, II,168b *bo kaznovan z boleznijo*; preg. Ty sdravi nepotrebujejo Arzata, temuzh ty bolni DB 1584, III,33b *pomagati je treba tistim, ki so pomoči potrebni*

♦ Archiatus. *Ger.* der fürnembste Artzet. *Slav.* višhi arzat MTh 1603, I,114; *Deutfch.* Wundartzt. *Latinè.* chirurgus. *Windifch.* arzat, kèr ramzél, kèr rane zélj. *Italicè.* cirurgico MD 1592, V7a

II v zvezi s konjski kdor je usposobljen za zdravljenje ljudi in balzamiranje trupel ter se poklicno ukvarja s tem: Inu Arzati fo shalbali Israella, dokler fo fhtridèffet dny minili DB 1584, I,33a

II kdor je usposobljen za zdravljenje živali in se poklicno ukvarja s tem: Veterinarius. *Germ.* Roßartz/ Viechartz/ Huffschmid. *Sclau.* konjski arzat MTh 1603, II,699

Sop.: doktor, lekar, špitalmajster, vrač

2. *kdor (navadno Kristus) odpušča grehe in rešuje, zdravi duše:* Isvunaj Chrifstufa nei obeniga Arzata ni arznye supar te greihe TPo 1595, III,149; Kakor ta sveti Evangelift nashiga Arzata Chrifstufa hvali TPo 1595, III,150; – Rezhe zho miloft fturiti, fa ta fueit maga finu dati, da ofdraulenik inu arzat bo, ofdraui, vfih shegnal bo *P 1563, 68; Ali ti GOSPVD Crifte, fi moj Arzat, pomagaj meni iz mojga greha DM 1584, LXXXVIII; on hozhe nash Arzat, pomozhnik inu odreifhenik biti, supar to Smert inu Hudizha TPo 1595, II,234; – Te Sapuuidi nas le vodio, napelauaio inu vishaio Hcrifstufu, koker te bolnike na dushi inu na teleffu, htimu prauimu Arzhatu TC 1555, H2; On [Kristus] ie ta praui Arzat nashih Dush TT 1557, 175; Obtoze vpie sa nijm kakòr sa tim Nebefkim Arcatom: IESV Sin Davidov, smilife zhes me KPo 1567, CIII; Ti fi .. Paftr tiga Folka, Dushouni Arzat JPo 1578, II,86b; Chrifstus teh Greifhnikou arzat TPo 1595, III,148; Chrifstus en Arzat supar Grehe TPo 1595, I,214

Sop.: ozdravljenik

Etim.: iz nem., prim. der Arzt [M. M.]

arcatov -a -o prid. [ˈa:rcatov -a -o]; k arcata; P 2, prva pojavitev v DJ 1575;

nedol. obl.: – ž. ed. im.: arzatoua/arzatova edino DJ 1575, DB 1584

nanašajoč se na arcate: Poftujt Arzata .. Sakaj GOSPVD ga je fvaril .. Arzatova kunfht njega povifha DB 1584, II,168b [M. M.]

arcot gl. arcata

B

baba -e ž [ˈba:ba -e]; P 52, prva pojavitev v TC 1550;

– ed. im.: baba edino TR 1558, TO 1564, KPo 1567, TC 1574, DB 1584, TC 1595; – rod.: babe TR 1558, R3a; – daj.: babi edino TR 1558, TL 1567; – tož.: babo edino TO 1564, TL 1567; – mest.: babi

edino TL 1567, DB 1584; – or.: Babo TR 1558, Ca; – dv. im.: Babi DB 1584, I,)(²IIIa; – mn. im.: babe edino TC 1550, TO 1564, TL 1567, TC 1575, DB 1584; – rod.: bab edino nekatèra Trubarjeva dela; – daj.: babom edino nekatèra Trubarjeva dela, babam edino DB 1584; – tož.: babe edino TC 1555, TT 1557,

TO 1564, TL 1567, TC 1575, DB 1584; – mest.: Babah TC 1575, 43; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

1. *stara ženska*: Te Babe glih taku/ de bodo vtim guantu/ kir fe spodobi nafshi veri/ de ludi ne oprauleo de ne hodyo okuli po touernah TC 1550, 137(77a); Ne falli, da ie ta vekfhi del .. fe nie predigi smeial, kâr ie ta vboga stara Baba take zhudne velike rêzhi od tîga Dîteta govori-la KPo 1567, XLVI; – Vuzhi Timotea inu vfe Pridigarie, koku, skakouimi beffedami, oni imao te stare, mlade Ludi, Moshye inu, Shene, Dezhle inu Babe vuzhyti TL 1567, 58a; – Ta Aña stara Baba, kadar ie Bug no bil fanem Synom Samuelem Prerokom obeffelil, ie tudi Boga fano peifno fahualila TC 1574,)(6a

// slabš., pogosto v zvezi s star *starejša ženska*: Glih taku ena druga Baba ie hotela imeiti de bi fe bila ta Tretya Cerkou gori na Bruniki per tih Tryeh Kralih fidalâ TR 1558, R3a; – Glih taku ta Cerkou na Sueti Gori per Gorici ie tudi od ene Sludieue Babe, gori prishla TR 1558, R3a

2. *ženska, ki pomaga pri porodu; babica*: Ampag ty Farmoshtri inu Pridigary, imao te Babe inu Shene, kir Babio, ffliffom poduuzhiti TO 1564, 93a; INu Egyptoufki Krajl ie rekâl Ebrejskim Babam .. Kadar vy Ebrejskim Shenam pomagata, inu na Stolci vidite, de je Syn, taku ga vmorite: Aku je pak Hzhy, taku naj shive DB 1584, 1,34a

3. *stara mati*: inu iest fmishlauam na to tuio Vero, kir ie pres hynena vtebi, katera ie poprei prebiuala vtui Babi Loidi, inu vtui Materi Euniki, inu iest fem faguishan de tudi vtebi TL 1567, 69b; – Inu tudi ty Otrozhyzhy kir ne fo vmeili gouoryti, vnarozhah tih Bab inu Peftiniz, fo tih Pfalmou vesho veden gnali inu peili TPo 1566, 6a *starih mater kot varuhinj otrok* [F. N.]

bajncerli (bajncirli, bajncerli) -rlina tudi -rla m ['ba:jncərli bajncər'li:na[?]/-a]; P 6, prva pojavitev v TT 1557;

– ed. im.: baircirli/bajncirli edino TT 1557, DPa 1567, DB 1584; – daj.: Baircirli TT 1557, 211, Bajncirlinu DB 1584, III,39b; – mn. rod.: Bajnzerlinou DB 1584, I,257a; vsi zapisi z veliko začetnico

delavec v vinogradu: Tedaj ie on djal h' Bajncirlinu, Pole, jeft fim vshe try lejta po redi, vfaku leytu prifhâl, inu fim fadu yfskal na letim Figovim drivefsi, inu ga nenajdem, pofsekaj je, h'zhemu je tukaj Semli na poti? DB 1584, III,39b; – IEst fem ta praua Vinskaterta, inu mui Ozha ie ta Baircirli TT 1557, 308

Etim.: iz nem., očitno pred protestanti, prim. der Winzer

Prim. vencerli [F. N.]

bajncirli gl. bajncerli

bojevanje (bojovanje, bojovajnje, bojovajne, bojovane) -a s [bojo'va:nje -a]; k bojovati; P 61, prva pojavitev v TT 1577;

– ed. im.: bojovanje edino DB 1584, MD 1592, bojovânje BH 1584, 62, bojovajnje TPo 1595, I,235; – rod.: boiovaina DPr 1580, 41b, bojovanja edino DB 1584, bojovânja BH 1584, 62; – daj.: boiouaniu/bojovanju edino JPo 1578, DB 1584, Boyovajniu TPo 1595, I,235; – tož.: bojovanje edino DB 1584; – mest.: boyouanu TT 1577, 83; – or.: boiovainem DPr 1580, *3b, bojovanjem edino DB 1584; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Deutsch. Kampf. Latinè. certamen. Win-difch. ftritanje, prepiranje, bojovanje. *Italicè.* battaglia, duello MD 1592, G8b

zoper koga, s kom *oborožen spopad; boj*: leta Altar ima enu snaminje biti, de ima vfelej mej Israeliterji inu Amalekiterji foverashtvu inu bojovanje biti, dokler bodo Amalekiterji cillu satrene DB 1584, I,46b; inu je ondi bilu enu têrdu bojovanje, de je nyh veliku bilu ranjenih inu pobyenih na obadveih ftranah DB 1584, II,186b; Bojovanje ima fvoj zhas, inu myr ima tudi fvoj zhas DB 1584, I,329a; kadar bi bojovajnje velalu, Iest bi mogel mojga Ozheta profsiti de bi mi dvanajft Legionou Angelou poflal TPo 1595, I,235; – ta Deshela je nehala od bojovanja DB 1584, I,127a; GOSPVD je ta, kateri more bojovanju braniti DB 1584, II,138a; jeft bom vse shlahf Ajde vkup fpraulal, supâr Ierusalem, h'bojovanju DB 1584, II,129b; Vy vejfte kakovu teshku bojovanje jeft inu moji Bratje inu moj ozha, fmo bojovali, sa Poftavo inu sa to Svetinjô DB 1584, II,191a; Ali my fmo mej têm zhaffom veli-

ko nujo tèrpéli, inu tefhku bojovanje iméli s'Krajli okuli, ali néfmo hotéli vas .. mujati v'letih nafhkih bojih DB 1584, II,190a; – Druga nadluga je bojovanje inu kry DB 1584, III,140a; – ta Deshela, sa volo tiga bojovanja .. nej mogla veliku dati DB 1584, II,180b; – TE Istorje pak od Iuda Machabeerja .. inu od tiga bojovanja supàr Antioha tiga shlahtniga .. mislimo my letukaj v'ene Buqve nar krazhifhe pèrpraviti DB 1584, II,195a; – Koini se hdnevi tiga boioovina perpraulaio DPf 1580, 41b / ALEXander .. Macedonfki Krajl .. je veliku bojovanja sazhenjal, je ta tèrdna Méfta dobil DB 1584, II,178b *bojev*;

pren.; zoper kaj, s kom Vi she ne šte superftali do te kry, vtim boyouanu super ta Greh TT 1577, 83; moremo biti .. Mozhni vtei Veri kboiouaniu ftem Hudizhom JPo 1578, II,113b

II to, kar je pridobljeno z bojem; bojni plen: Taifti Selomit inu njegovi bratje fo bily, zhes vse fhace tiga povvezheniga .. kar fo bily od bojovanja inu rupanja povvetili DB 1584, I,232a

♦ Kunftnu bojovánje, tniga, nja. Strata-gema, kúnstlichs kriegs stúck BH 1584, 62; – Demetrius je Ionatanu piffal, inu je njemu pèrpuftil Sholnerje najemati .. inu oroshje h'bojovanju narejati DB 1584, II,187a; Israelfki folk pak v'Svetini fe je veliku dny branil, inu fo tudi fturili naredbe inu priprave h'bojovanju, supèr Sovrashnike DB 1584, II,184a; POtle je Ioanes fturil svojo ordnungo h'bojovanju, inu je postavil Kojnike raven Pejshzeu DB 1584, II,193b; Gad je bil en Malik h'bojovanju DB 1584, II,26a; špice bojovanja *v bojne vrste razporejene (klinasto oblikovane) skupine vojakov:* Ti fi .. strafhna kakòr fhpice tiga bojovanja DB 1584, I,333b

Sop.: boj; protip.: mir [M. M.]

bojevati (bojovati, bojevati) -ujem nedov. [boje'va:ti bo'ju:jem]; P 203, prva pojavitev v TP's 1566;

– nedol.: boyouati/boiouati/bojovati edino TP's 1566, DJ 1575, DB 1578, DPf 1580, DB 1584, TPo 1595, MTh 1603; – nam.: bojovat edino DB 1584; – sed. 1. ed.: bojujem DB 1584, I,250b; – 2. ed.: bojujefh DB 1584, I,170b; – 3. ed.: boyuie/boiuie/bojuje edino TT 1577, DB 1578, DB 1584; – 2. mn.: boiuiete/bojujete edino ali prevladujoče DB 1578,

DB 1584, bojujeté DB 1584, III,107b; – 3. mn.: boiuio/bojujo edino DB 1578, DB 1584; – vel. 2. ed.: boiui/bojuj edino DB 1578, DB 1584; – 1. mn.: bojujmo edino DB 1584; – 2. mn.: bojujte edino DB 1584; – del. -l m. ed.: Boyeual JPo 1578, II,74, boioual/bojoval edino DB 1578, DB 1584; – mn.: boiouali/bojovali edino DB 1578, DB 1584; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

razmerje med bojovati in bojovati se: bojovati prevladujoče DB 1578, DB 1584, poleg bojovati se MTh 1603, redkeje TT 1577; razmerje med bojevati in bojevati se: bojevati poleg bojevati se JPo 1578;

Pugno. *Germ.* streiten. *Carniol.* bojovati MTh 1603, II,359

I. kdo; za kaj, (za koga), zoper koga, s kom, (s čim) *udeleževati se oboroženega spopada; vojskovati se:* Sakai GOSPVD vash Bug suami gre, de sa vas boiuie suashimi Sourashniki, inu de vam pomaga DB 1578, 166a *se bojuje namesto vas;* Inu je fhàl v'Egypt s' mozhnim folkom, s'kuli, s'Elefanti, s'Kojniki, inu s'veliku Barkami, inu je bojoval supàr .. Egyptoufkgiga Krajla DB 1584, II,179a; – Inu kakouo hualo ali zhaft bi imel edan Vites ali Sholner, ker bi vse niega dni Viteshki Boyeual, Voiskoual inu fe Iunazhki darshal: Ter bi vshe tada, kadar bi imel premozh .. Orushye od sebe Vargal, inu fe dal fourashnikom JPo 1578, II,74; Inu .. je .. svoj folk opominal, de bi hotéli ferzhnu notèr do smèrti bojovati, de bi obdèrshali Postavo, Tempel, Méftu, Dum inu Ladanje DB 1584, II,203b; Aku bodo ony dajle zhes tebe toshili, taku moramo my nje braniti, inu hozhemo supèr tebe na Murji inu na Suhim bojovati DB 1584, II,186a; varuj se ti, pred takovim mifsalmi, kakor de bi ti fam, ta Mez h'otel vseti, inu shnim boyovati TPo 1595, I,236; – Kadar je vshe Ionatas sazhel ftem drugim kardellom bojovati, fe je tu fkrivenu kardellu is Gurr vunkaj spuftilu, inu je tudi sazhelu bojovati DB 1584, II,190a; Ony .. hozheo nas, nafhe Shene inu otroke pobyti inu obrupati: My pak se moramo braniti, inu sa nafh shivot inu Postavo bojovati DB 1584, II,180b; je li bi nejméli fpodobnu sa takih Shen volo bojovati? DB 1584, II,136a / HValen bodi ta Gospud, muia Skalla, Kateri muie roke vuzhi boyouati, inu muie perfte voifkouati TP's 1566,

254b; Raunu kakor bi .. sa fuit vprashal .. eniga zagauiga, koku bi fe imeilu boiouati DJ 1575, 157; Sakaj s'fvejtom fe mora bojovati, inu ker je veliku Svejtnikou, ondi je obladanje DB 1584, 1,325b z *upoštevanjem nasvetov, modro se je treba bojevati* / kdo; kaj [notranji predmet], kaj za kaj Vy vejfte kakovu tefhku bojovanje jeft inu moji Bratje inu moj ozha, fmo bojovali, sa Postavo inu sa to Svetinjo DB 1584, II,191a; Ti imafh nafh Kapitan biti .. de bofh nafhe boje bojoval, inu my hozhemo tebi u'vfém tem pokorni biti DB 1584, II,191a *vodil*:

pren.; kdo/kaj; (za koga) mu ie bilu ime Sueift inu Rifnizhen, inu kir prauiza fodi inu boyuie TT 1577, 455; – Sakaj hitru je bil prifhal, ta Mosh pres tadla, kateri je sa nje bojoval, inu je nofsil tu oroshje fvoje flushbe, to Molitou DB 1584, II,146a

Sop.: vojskovati

// kdo; zoper koga/kaj, s prisl. določilom časa *opravljati oboroženo vojaško akcijo z namenom uničiti, onesposobiti nasprotnika; napadati*: Aku bodo ob Sobboti supâr nas bojovali, taku fe hozhemo braniti, de nebomo vfi konzhani DB 1584, II,180a; Satu fo fi ony naprej vseli, de bi hoteli sdajci s'jutra supèr taifta tèrdna Mefta bojovati, inu je fhturmati DB 1584, II,182b; Kadar je vshe Cendebeus v'Iamnio bil prifhâl, je sazhel supèr Iude bojovati, je opuftil nyh deshelo DB 1584, II,193a

// *ubijati, moriti, navadno divje, surovo: Crajnfski. Bojovati Slovénfski oli Besjázhki.* klati DB 1584, III,CcIIIb

Sop.: klati

// kdo; s prisl. določilom kraja *udarjati, tolči*: Kateri tiga Mezha nejmajo, ty ga hote imejti, inu okuli febe boiovati kakor Petrus letukaje TPo 1595, 1,238

// kdo/kaj; za koga, s kom z *različnimi postopki se udeleževati spopada*: Inu kamer fo ony fhli, pres Loka, Strejl, Szhita inu Mezha, tu je Bug sa nje bojoval inu obladal DB 1584, II,134a; Inu je bilu tu nar zhudnifhi, de je ogin ner vezh u'vodi goril, katera vfaj vfe pogafsy: Sakaj Svejti je sa te pravizhne bojoval DB 1584, II,145b; – Sim li jeft po zhlovezhki fhegi v'Ephesi ftefmi divjimi Svirinami bojoval? DB 1584, III,95b

2. kdo; zoper koga *napadati koga z besedami*: Inu ony povfod supâr mene fovrashnu govore, inu pres urfaha supâr mene bojujo DB 1584, I,308a **bojuječ** deležje [boju'ječ], P 1;

z napadanjem: Sakaj zhlovéki hozheo mene [goloba] poshréti, vfak dan bojujezh ony me ftifkajo DB 1584, I,293b

bojevati se (bojovati se, bojevati se) -ujem se nedov. [boje'va:ti se bo'ju:jem se]; P 84, prva pojavitev v TT 1557;

– nedol.: boyouati/boiovati/boiouati/bojovati fe edino ali prevladujoče TL 1567, KPo 1567, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, MD 1592, TPo 1595, MTh 1603, fe .. boyeuati JPo 1578, II,22; – nam.: bojovat fe edino DB 1584; – sed. 2. ed.: boiuiesh/bojujesh fe edino DB 1578, DB 1584; – 3. ed.: boiuie/bojuje/boivje fe edino DB 1578, DB 1584, MD 1592; – 1. dv.: fe .. bojujeva DB 1584, I,159a; – 1. mn.: fe .. bojujemo DB 1584, I,146a; – 2. mn.: fe bojujete DB 1584, III,134b; – 3. mn.: boiuio/bojujo fe edino DB 1578, DB 1584; – del. -l m. ed.: boyoual/boioual/bojoval fe edino TL 1561, TT 1577, DB 1578, DB 1584, Tfc 1595, fe .. boieual *P 1563, 147; – dv.: fe .. bojuvala DB 1584, II,88b, prav 87b; – mn.: boyouali/boiouali/bojovali fe edino TT 1557, DPa 1576, TT 1577, DB 1578, DB 1584, TPo 1595; vsi zapisi z malo začetnico

I. kdo; (za kaj), zoper koga/kaj, (nad čim), s kom (s čim) *udeleževati se oboroženega spopada; vojskovati se*: Aku fe bodo supâr tebe bojovali, taku te vfaj nebodo premogli DB 1584, II,35a; – De bi muie Kraleuftuu is tiga fuita bilu, mui slushabniki bi guishnu fe boyouali, de bi tim Iudom ne bil zhes dan TT 1557, 318; Christuf nozhe iméti, da bi niega predigarij inu flushabniki iméli fpeftio inu smezhom fe ftimi neverniki boiovati KPo 1567, LXXXVII; fo fi tèrdnu naprej vseli .. ferzhnu fe shnymi bojovati DB 1584, II,205a; Sakaj ony fe ferdio inu bojujo le sa tiga volo, ker my hozhemo nyh Postave satreti DB 1584, II,184b; *Deutfch. Kriegifch. Latinè. bellicosus. Windifch. kir fe rad boivje. Italicè. bellicoso, valente in arme MD 1592, H5b*; Kadar bi moje Krajlestvu bilu od letiga Svita, moji Slushabniki bi nad tem fe bojovali, de bi jeft tém Iudom ne bil isdan TPo 1595, 1,262; – da bi hoteli Hudizhu pred Ozhy ftopiti, shnym fe voi-

skouati inu boyeuati JPo 1578, 11,22; Inu sdajci kakòr je Sonce gori fhlu, fo fe sazheli vkup bojovati DB 1584, 11,201b; ó de bi fe nam shnymi na rauni bilu bojovati DB 1584, 1,199a / Sakaj ti fi fe s'Bugom inu s'Zhlovéki bojoval, inu fi premogel DB 1584, 1,21b; ta Sakon .. puftiti, inu v'Pufzhavo tezhi, ker fe bulfhi inu pokoinifhi dnevi imajo, kakor vSakoni, vkaterim fe s'Shenno, s'otrucci, s'hlapci, s'Deklamii, s'hudimi Sofsedmi kreigati, fmerjati, inu zhafsi tudi fe bojovati more TPo 1595, 1,97;

pren.; kdo; s kom/čim Ty hote sa fvoje Perfone ftran taku brumni biti, de pred Boshjo Praudo ali sodbo fmejo ftopiti, inu pres letiga Pilda sto Smertjo, stem greihom, inu s'Hudizhom fe fehtati inu bojovati TPo 1595, 11,7

II ubijati, moriti, navadno divje, surovo: Deutsch. Schlacht halten. *Latinè.* committere praelium. *Windifch.* boj dershati, klati, fe bojovati. *Italicè.* pugnare, far giornata, combattere MD 1592, N2b; Confligo. *German.* ftreitten/ fchlahen/ kämpffen/ Schlacht lieffern *Sclav.* boi derfhati, klati, fe bojovati MTh 1603, 1,318

Sop.: klati

II kdo/kaj; s kom z različnimi postopki se udeleževati spopada: Sem li fe iest po zhloueski shegi boyoual fteimi bestyami vtim Efefu? TL 1561, 52a; Du ie tei Suyrini glih, du fe more shno boyouati? TT 1577, 372; – tu fta bila dva velika *Drakona, ta fta fhla, eden pruti drugimu fe bojovat DB 1584, 11,207a

Sop.: boj držati, fehtati se, vojskovati se

2. kdo; (zavoljo koga) zelo si prizadevati za kaj; Koker fe ie Christus boieual, Sauolo zhlouezhtua, Od smerti kuezhnimu lebnu, Smo mi odresheni *P 1563, 147 [M. M.]

bojovanje gl. bojevanje

bojovati gl. bojevati

bojovati se gl. bojevati se

brat -a m ['brat 'bra:ta]; P 2166, prva poja-virev v TC 1550;

– ed. im.: brat edino; – rod.: brata edino; –

daj.: bratu edino; – tož.: brata edino; – mest.: bratu prevladujoče DB 1578, DB 1584, brati redkeje DB 1578, DB 1584; – or.: bratom edino; – dv. im.: brata edino TT 1577, DB 1578, DB 1584, – rod.: bratou TPo 1595, 1,)::(6a; – daj.: bratoma edino TAr 1562, DB 1578, DB 1584; – tož.: brata edino TT 1557, DB 1584; – mest.: Bratoma edino TC 1575; – mn. im.: bratie/bratje/bratye edino ali prevladujoče Trubarjeva, Dalmatinova dela, KB 1566, KPo 1567, TkM 1579, TrPre 1588, MD 1592, ZK 1595, redkeje JPo 1578, brati redkeje TT 1557, TL 1561, KPo 1567, TL 1567, bratya prevladujoče JPo 1578; – rod.: bratou/bratov edino; – daj.: bratom edino – tož.: brate edino ali prevladujoče, bratie redkeje TT 1557; – mest.: bratih edino; – or.: brati edino ali prevladujoče TT 1557, TL 1561, KPo 1567, TC 1575, DJ 1575, DB 1578, TPo 1579, redkeje DB 1584, Braty TT 1560, 14a, bratmi edino ali prevladujoče DPa 1576, TkM 1579, DPr 1580, TrPre 1588, DB 1584, redkeje DB 1578, Bratmy DB 1584, 11,85a, Bratimi DB 1584, 1,169b, brami[!] DB 1584, 11,163a; nekoliko prevladujejo zapisi z veliko začetnico;

Brat,a, Frater, Bruder BH 1584, 48; *Deutsch.* Bruder. *Latinè.* frater. *Windifch.* brat. *Italicè.* fratello, germano MD 1592, B7b; Frater. *Germ.* ein Bruder. *Sclav.* brat MTh 1603, 1,564

1. *moski v odnosu do drugih otrok svojih staršev ali enega izmed njih:* Moifter, Moifes ie nom piffal, Aku kateriga brat vmerie, inu pufti fa febo eno sheno, otruk pag ne pufti, taku ima nega brat vfeti tiga iftiga sheno, Inu tu feime obuditi fuimu bratu TT 1557, 235; inu neguimu bratu ie ime bilu Iaketan DB 1578, 9a; – Abraam ie rodyf Ifaaca. Ifaac ie rodyf Iacoba. Iacob ie rodyf Iuda, inu nega brate TT 1557, 1; Kadar ie pag Iefus poleg tiga Galileiska moria hodil, vidi on dua brata, Simona, kir ie imeuouan[!] Peter, inu Andreia nega brata, ta fta metala nih mresho vtu morie, fakai ona fta bila rybizha TT 1557, 8; Ioseff fuoiga Ozmeta inu brate pred Faraona perpela, ta nym da to Deshelo Gofen, de fo io poffeidli DB 1578, 44a; INu Rebeka je iméla eniga brata, katerimu je bilu ime Laban DB 1584, 1,15a; Ona je rekla: Pufti Abifago od Sunema tvojemu Bratu Adoniu k'Sheni dati DB 1584, 1,183b; – Moab inu Amnon fta bila Brata DB 1584, 11,92b, prav 91b; – Leta kreig vmei Ver-

nimi inu Neuernimi, fe ie fazhel, per teima peruima Bratama inu bode terpil do fodniga dne TC 1575, 62; Katere ti pak sa nimi bosh rodil, imαιο tuoij biti, inu imαιο imenouani biti po fuoih Bratih vnih Erbfzhini DB 1578, 45b; – Kadar ie pag Iacob faslishal, de ie shytu utim Egipiti, ie poslal peruizh te nashe Ozhake, inu kadar nee druguzh poshle ie bil ta Ioshef fpopnan od fuih bratou, inu ta Ioshefoua shlahta ie bila timu Faraonu refodiuea TT 1557, 350; ta starishi Brat tiga sgubleniga Sinu KPo 1567, XCIIb; Profsi mu tudi sa Krajleftvu, Sakaj on je moj vekfhi Brat, inu ima Farja AbIatarja, inu Ioaba Zeruliniga Synu DB 1584, I,184a; Aku tvoj Brat gréshi supàr tebe, posvari ga: inu aku se popravi, taku mu odpusti DB 1584, III,41b; Inu Simona, Ionatanoviga Brata, je on h'Kapitanu postavil zhes Dshelo, od Tyra notèr do Egypta DB 1584, II,189b; Kateri pravi, de je v'Luzhi, inu sovrashi fvojga Brata, ta je she v'temmi DB 1584, III,124b; – Po nym se nebodo jokali: Ah Brat, Ah Seftra, Po nym nebodo klagovali, Ah Gospud, Ah Shlahtnik DB 1584, II,38a;

pren. Iest sim en Brat téh Kazh, inu en tovarish téh Shtrauffov DB 1584, I,275a; Kateri je vtragliu v'fvoim delli, ta je tiga brat, kateri tu fvoje sadeva DB 1584, I,323a

- preg. Tiga vbosiga sovrashio vfi njegovi bratje, ja tudi njegovi priateli stopajo delezh od njega DB 1584, I,323b; – preg. Sakai en Soffed ie bulshi blisi, kakor en brat delezh DPf 1580, 53b; – preg. En rasuman Hlapez bo gospodoval zhes neskerbne erbizhe, inu bo mei Bratmi erbzfzhino delil DPf 1580, 31b

- ♦ Tamar mejni, de bi Krajl njo mogàl dati Amnonu, fuojmu po poli Bratu, k'sakonu DB 1584, I,)(2b; *Deutfch.* Mutterbruder. *Latinè.* auunculus. *Windifch.* materin brat, vuiez. *Italicè.* zio, barba MD 1592, K4a; Auunculus. *Germ.* meiner mutter bruder. *Slav.* materni brat, vuiez MTh 1603, I,159; *Deutfch.* Vetter/ Vatters bruder. *Latinè.* patruus. *Windifch.* striz, ozhnibrat. *Italicè.* barba, zio MD 1592, R7a; Patruus. *Germ.* deß Vatters Bruder. *Slav.* ozhinibrat, striz. *Carint.* atejor[!] brater MTh 1603, II,219

Sop.: brater

2. *pripadnik krščanske verske skupnosti:* Aku

en Brat ima eno neuerno Sheno, inu ona peruoluie shnim prebiuati, ta fe ne lozhi od nee TL 1561, 37a; TY Apoftoli pak inu Bratje, kateri fo v'Iudei bily, fo slifhali, de fo tudi Ajdi Boshjo befiedo bily gori vseli DB 1584, III,67b; – Na treti dan vftane gori od smerti/ Inu fe pufti tim Iogrom inu drufim bratom zheftu viditi inu tipati v ftridefetih dni poredi TC 1550, 33(25a); Mi Iogri inu Starishi inu Brati, Tim Bratom, kir fo is tih Aydou, vti Antiohy, inu Syry, inu Cilicy, proffimo tu Isuelizhane TT 1557, 382; Natu bodi vom Bratom veidezhe, de fe vom skufi letiga Iefufa tu Odpufzhane tih Grehou ofnanuie TT 1560, c3a; Brani inu vari ti fam nas inu nashe Brate tàr Seftre na pokrajini supàr Turka DM 1584, CXCIX; – Ampag ui fe ne imate puftiti imenouati Moiftri, fakai eden ie uash Moifter, ta ie, Cristus, ui fte pag ufi bratie TT 1557, 69; Sakaj kateri Boshjo volo ftury, ta je moj Brat, inu moja Seftra, inu moja Mati DB 1584, III,21a; – Sakai kadar fo fe ty eni falsh Bratie noter perrinili, kir fo bili poleg noter prishli ishpeati to nasho Frayingo, katero mi imamo Viefufu Cristufu TL 1561, 81a; Ti mui Brat inu Slushabnik Boshy, Ty fi tukai slishal, De nom, kir fmo hti Shkoffoui slushbi, tu ie htimu Pridigarftuu inu hti Farmoshtrij, isuoleni inu poklizani TO 1564, 76a; Proffimo tudi fa ufe nashe lube Brate inu Seftre, kir fo po vfem fueitu reslozheni inu reskropleni, kateri fo fuelikimi nadlugami, Sbushtuom, Sbolefanmi, Shaloftio, fteshkimi Iskushnauami, Spreganamem, Siezho, fa volo te praue vere, obdani inu oblosheni TO 1564, 124(A)a; LETO Orthographio Slovenskiga Pifma, fmo mi svéftio inu sdozbrim fvitom saftopnih Bratov tako postavili KPo 1567, VIb; Iest vas faklinam per tim Gospudi, de vi leta Lyft vfem fuetim Bratom puftite brati TL 1567, 50b; Sa teim toshi zhes falsh neobftoyezhe Brate, kir fo fa volo Crysha od Vere pali TL 1567, 69a; Satu fe imamo mi kerszheniki, kir fmo Otroci Boshy, vmei febo duhouski Bratie, is ferza lubiti TC 1575, 101; Mene fo dofegamal nekoteri krivi Bratje inu druge vfeh shlaht stanou perfone ozhitu sa eniga Calvinista kleli, inu resnashali, jeft nevem, fzhim fem jeft, ja le en fhajn, k'takim framotnim la-

sham supar mene dal ZK 1595, 16 / Tako vseh vernih, kakor Bratou Vchristufu profsim, da to takou vpravi Liubesni fuoivu modroftiu popraue, inu sa dobro imaiu JPo 1578, I)(1a / v nagovoru Obtú vi mui Lubi Slouenci inu Bratie, Ne Veruite obenimu drugimu Vuku, Samuzh le letimu, kateri ie nom Bug ozha Syn inu S. Duh, vtim Pifmu tih Prerokou inu Iogrou dal inu fuelikimi zaihne[!] poterdil TT 1557, gg2a; LVbi Bratie inu lube Seftre, Nom ie fdai tukai enu Ditece naprei perneffenu TO 1564, 88a; Obtú vy luby Bratie inu Seftre V cristufu, ne zhudite se, inu ne smotite se vti pravi Veri, kadar vidite inu slishite, De fdai tudi, koker Cristufu, tim Prerokom inu Iogrom, se tim sadashnim rifnizhnim Pridigariem inu vsem prauim kerfzhenikom, taku gody TPš 1566, bVb; Lübesnivi Bratie, kai ôzhmo sturiti? KPo 1567, CLXXII; OBtu muy lubi inu ferzheni Bratie, vi ste tu muie veffelie inu muia Crona, Stuite taku vtim Gofpudi, muy lubefniui TL 1567, 31 b; LVbi Priatili inu Bratje v'Christufu Iesufu TPo 1595, I):(:) 5a / na koncu sporočila Vash vseh Brat inu Slushabnik. || Primosh Truber is Raftzhice TPš 1566, bVIIb; Tui Brat Vcristufu. || Felician Truber TA 1566, (A1b); Vash Brat inu Priatel v'Christufu || Andrei Saviniz Cerkouni slushabnik tamiftu TPo 1595, I):(:) 6a

11 Jezus Kristus, ki se je z učlovečenjem približal človeku: Sa teim pravi, De Cristus ie nash Brat ratal, Sakai on nas fa fuie Brate klizhe inu dershi TT 1577, 20; – O Moj GOSPVD Iesu Criste, moj Bug inu GOSPVD, moj priasnivi lubi Brat, odréshenik inu isvelizhar, moje ohranjenje, moj trofht, moja edina praviza, leben inu vezhnu isvelizhanje DM 1584, LIII

11 pripadnik določene krščanske verske skupnosti: Téh drusih Apoftolou pak nëfim jeft obeniga vidil, kakòr le Iacoba, tiga GOSPUDA Brata DB 1584, III,102a

11 kdor ima v verski skupnosti isto vlogo: Natu ie ta Angel knemu [S. Ianshu] rekal .. Sakai Ieft fem tui Rauenhlapez, inu tuih Bratou Prerokou, Inu tih, kir imaio tu prizhouane Iefufeuu TC 1575, 198

11 kristjan: Stéimi kir hote Bratie, tu ie, pravi kerszheniki biti, inu per tim uuelikih gre-

hah, kir so tei uifty subper, prebiuaio, Stakimi nemamo iefi, samuzh ie li uupane, de hote spet diati pokuro TL 1561, 34a

3. pripadnik skupnosti, ki jo povezuje sorodstvo; sorodnik: Tedaj je Abram k'Lotu djal: Ieft profsim te, nebodi mej mano inu mej tabo krég, inu mej mojmi inu tvojmí Paftriji, sakaj mydva fva brata DB 1584, 1,8b; – Obtú ie Moifes dial htim Ozhakom, Vash Gofpud Bug ta bode od vafshih bratou vom obudil eniga Preroka, kir bode meni podoben, Tiga ui imate poslu-shati na vsem, kar on bode quom gouuril TT 1557, 339

4. pripadnik ljudstva, ki je rodovno, narodno povezano; rojak: Kadar se htebi tuoi Brat en Ebreer, ali Ebreeriza proda, taku ima tebi sheft Leit slushiti, vfedmim Leitu ga imash proftiga puftyti DB 1578, 1,162b; – kadar je Moses velik bil, se je pèrgudilu, de je on vunkaj fhàl k'fvoim Bratom, inu je vidil nyh tefhkufti, inu je vidil, de je en Egypter eniga is mej nje-govih Bratou, téh Ebreerjou, bill DB 1584, 1,34b; – Inu nebodite kakòr vafhi Ozheti inu Bratje, kateri so supèr GOSPUDA, svoih Ozhetou Boga, pregreshili, inu on je nje dal v'enu opufzhenje, kakòr vy famy vidite DB 1584, 1,247a; – Falsh bratje vekfho fhkodo sturé kakòr Tyranni DB 1584, II,178a

5. član cerkvenega reda; redovnik: fo ty Papeshoui Fary inu Menihi, te preproste ludi pre-guorili, de fo Suetimu Antoni Suine offroua-li, fabfton redili inu pitali, Te ifte fo S. Antona bratie inu Menihi is Ryma iemali inu prodaieli TC 1575, 282

6. kdor se ukvarja z isto dejavnostjo: Vcraini ie sdai en Papeschnik || Tiga Hudizha vuzhenik, || Se ie Smashnimi brati, || Sueitoual inu na prei vfel || Vfe Verne refegnati TPš 1579, (A4b)

7. prijatelj: Ieft fim shaloftèn po tebi, moj Brat Ionatan: Ieft fim veliku veffelje inu dobro volo nad tabo imèl, tvoja lubesan je meni * lublifha bila, kakòr Shenfka lubesan DB 1584, 1,168b [F. N.]

bratam -a m [bra'tam -'ta:ma[?]]; P 2, oboje v TC 1575;

– ed. rož.: bratama edino TC 1575; oba zapisa z malo začetnico
redko *brat*: katera ie nee Synu Salamona

prošila fa Adonya, Salamonuiga bratama, de bi nemu dopuſtil, to Abifogo, kir ie Davidu ſtregla, kani Shenii vſeti TC 1575, 213 [F. N.]

C

celo (cilu, celo, celu, cilo) prisl. [ce'lo:/ce'lo]; P prabl. 1720, prva pojavitev v TC 1550;

cillu edino TC 1550, TA 1550, TL 1567, DJ 1575, TC 1579, TP_s 1579, DPr 1580, DC 1584, DC 1585, prevladujoče DB 1584, Tfc 1595, ZK 1595, MTh 1603, redkeje TC 1555, TT 1557, TO 1564, TP_s 1566, TT 1577, DC 1579, TkM 1579, TT 1581-82, poleg cilu/zilu MD 1592, posamično TM 1555, cilo posamično TC 1555, TT 1557, TP_s 1566, cilu/zilu edino TE 1555, TR 1558, Tar 1562, TC 1567, TC 1575, BH 1584, TPo 1595, prevladujoče TC 1555, TM 1555, TT 1557, TO 1564, TP_s 1566, TT 1577, DC 1579, TkM 1579, TT 1581-82, redkeje DB 1584, poleg cillu MD 1592, Tfc 1595, cylu posamično TP_s 1566, TT 1581-82, cèlu prevladujoče KB 1566, celu posamično KB 1566, JPo 1578, celò edino KPo 1567, celo prevladujoče JPo 1578, cello redkeje JPo 1578, cèllu DB 1584, 1,6a; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

DE ADVERBIIS .. AFFIRMANDI .. zilu, planè BH 1584, 155; DE ADVERBIIS .. INTENDENDI, zilu, prorſus, omnino, penitus, perquam adeo BH 1584, 156; *Deuſch. Gar. Latinè.* omnino. *Windifch.* cillu. *Italicè.* affatto, à punto, al tutto, che non vi manca niente, compiutamente MD 1592, E4²; Omnino. *Sclav.* cillu. *Germ.* gântzlich/ ganz vnd gar MTh 1603, II,166

1. *izraža odsotnost kakršnekoli omejitve; popolnoma, povsem:* vtim kerſtu bode naſh ta ſtari zhlouik neuidezhe vmoryen ſteim grehom/ de ta greh cillu ſe potopi TC 1550, 65(41a); Oni ſo pag cilu od uuma ſhli TT 1557, 177 *povsem se jim je zmešalo*; Sakai Criſtus ie priſhal na ta fueit tiga Verniga zhloueka cilu oſdrauiti na duſhi inu na teleſſu TR 1558, Yb; doſti Mogozhii Ceſſarieu inu Kraleu, kir ſo doſti Iogrou inu Martirnikou vmurili, ſo vſi hud konez vſeli,

inu nih oblaſt ie cilu poginila TR 1558, f2b; ta zhlouik, kadar vmerie, cilu konza ne vſame inu ne pogine, koker ta ſhiuina TR 1558, P_b; Ta diuy Preſhizh is goſda ga ie [vinograd] cylu preril TP_s 1566, 148a; Bog nozhe obeniga tudi taciga velikiga Gréſhnijka celò ſavrezhi KPo 1567, CLIII; Nei ga bilu nikuli, kateri bi ſe nee [zaſtopnoſti] cillu bil iſvzihil DJ 1575, 102; de ſe tuoij miloſtiui voli .. cilu vpohleuſzhini moiga ferza poduerſhem TkM 1579, 2b; Ieſus ie tudi govoril: Vſhe ſem vſe cillu dopolnil DC 1579, 77; Taku ſe je Semla cèllu bila oſſuſhila na fedmi inu dvajſſeti dan drusiga Méſza DB 1584, 1,6a; Sakaj my gréhu nevmèrjemo cillu prozh, ſamuzh kadar Meſſu tudi teleſnu vmerje DB 1584, III,84a; Natu jeſt tebi, ò Bug, Cillu ſe porozhim DC 1584, CCXL; – Nih Ime vtim drugim Porodu bo cilu pobriſſanu TP_s 1566, 202a; obtu taka Turſhka inu Papeshka Vera .. na Sodni dan bo cilu ſauerſhena inu konzhana TL 1567, 51b; Kateri ſe pak teiſtei [ſlužbi te kaſtige] ſu par poſtaue. Ty budeiu ſterdnim Kamanom ſtreni, inu hkonzu cello ſatreni, da pogineiu JPo 1578, II,45b / Veruiemo, inu ſe cilu ſaneſſemo, de Bug Ozha ie nom miloſtiu TR 1558, H4b; Inu de per tim cilu, terdnu inu ſtonouitu Veruie TR 1558, P3b; Ta mora pravo Karſzhanſko vero imeti. Kateri toiſto cillu inu zhiſtu nedersh: Ta bo pres zvibla vekoma pogublen Tfc 1595, XXX; de bi ſe .. imeli .. vuzhiti Katechiſmou, kir Luthrovimu cillu pruti ſtoje ZK 1595, 9; – naſha dobra della ſa uolo tiga greha vkaterim ſmo pozheti .. nei ſo pred bugom cillu dobra inu popolnoma ſturyena TA 1550, B1a(16); oben zhlouik, nei mogel od ſam ſebe veiditi, De ie Bug take Vole, dober inu cilu

Miloftiu, pruti vfem Ludem TC 1555, D7b; De ta perui zhlouk ie bil ftuarien od Buga, Cilu Moder, fastopen, kunshten, Suet, Brumen, Prauizin TT 1557, 12b; aku glih poufod, vfelei inu cilu nei pres Greha TT 1557, r4b; Nekar ta nasha Prauiza/ temuzh ta Criftufeua/ .. nas cilu brumne fturi pred Bugom TR 1558, M3a; Mi ne fmo fo vfem inu vfelei cilu inu volnu pokorni Bogu TAr 1562 34a; Vkaterim vezhnim lebnu bomo cilu profiti od Grehou, od Smerti .. od vfe reue TO 1564, 54a; Pole, Ieft fam cèlu krivizhan pozhet, inu Grefhnika me ie moia mati rodila KB 1566, F3b; Nas hozhe Bog celo vfe imeti: Ali celo neimeti JPo 1578, 11,157; My fmo cillu vfi iska sheni DC 1579, 19; Kar je vshe piffaniga prifhlu od cillu zhèrnih ali belih [od drobne živine], tu je imèl njegou lon biti DB 1584, 1,20a; EA certifsima putabo quae ex te cogovero. Kotére rezhi bom od tebe saftopèl, teifte bom, sa cilu refnizhne dèrshal BH 1584, S32-33; Na tu tedai pride .. en cilu nou inu fvet leben TPo 1595, III,86; – nekoteri .. Katerih pogublenje je cillu po pravici DB 1584, III,82b; Ieft leshim inu fpim cillu s'myrom DB 1584, 1,280b; – Letimu Vuku .. fo ty Papeshi, Shcoffi inu Farij cilu subper TAr 1562, 94b / Sakai muie ledauie fe cillu fushe TPs 1566, 74a

Sop.: čisto, popolnoma

• celo ino skozi *popolnoma*: onu vfe cilu inu fkusi more konez vseti TPo 1595, 1,112

Etim.: po nem. ganz und gar, prim. ganz, gar

♦ celo končati *narediti, povzročiti, da kdol kaj neha obstajati; uničiti*: Vfdigniffe gori na nuge, konzhai nee cilu TPs 1566, 133b; néma naprej obene povudnje biti, de bi cillu Semlo konzhal DB 1584, 1,6b; *Deutsch.* Vertilgen. *Latinè.* delere. *Windisch.* sattréti, cillu konzhati. *Italicè.* disfare, diftruggere MD 1592, R5

Sop.: zatreti

// *izraža polnost, ne samo delnost*: kar kuli Bug ie tim .. Ozhakom oblubil .. Tu iftu vfe, ie on tim fuim Israelskim ludem, cilu dal inu iskafal popolnoma TR 1558, e3a; Berite vi leta Capitul cillu TT 1577, 474; – Vtim 17. [Capituli] ie tu Ceffarsku Papeshuu .. cilu od fazhetka do konza ven Pild vkupe fapopadenu

TT 1577, 254 / *Omnis. Germ.* aller/ ein jeder. *Sclav.* cillu, vfi MTh 1603, II,166; – Bug hozhe de te nega fapuuidi cilu scelim fercem, fcelo miffalio, fo ufo mozhio popolnoma bodo der-shane TR 1558, Q2b

2. izraža

a) (*zelo*) *veliko mero ali visoko stopnjo; zelo*: eno shibko inu cilo mahino Vero imam TC 1555, 15; Nerpoprei, kir oni ta ferd Boshy inu ta Greh fa nishter, oli fa cilo mahino rezh dershe inu shazaio TT 1557, xa; Leto ie celo kratka Moli-tau, ali ie filno mozhna JPo 1578, 11,152; Leta fem vene cilu mahine Bukuice .. postavil DC 1579, A6a; Ti fi vfa cillu lépa DB 1584, 1,333a; enu dellu bi reklu od fvojga Lonzharija: on me nesná. Nu, fhe je sa en zillu kratik zhas djanu DB 1584, 11,11b; homo egregiè impudens, En cilu neframen zhlovik BH 1584, S54; *Deutsch.* Vrrat. *Latinè.* decrepitus. *Windisch.* zilu ftár. *Italicè.* vecchifsimo, vecchiarello, di moltifsimi anni MD 1592, T4^b; ty sleipzi, kateri raunu taku mallu ob puldne, kakor vtej cilu temni nozhi vidio TPo 1595, III,199; Tu je en cilu leip text TPo 1595, III,85; – Ampag nih ferce ie cilu delezh od mene TC 1555, H4; Koker od tiga cilu lipu inu fastopnu S. Paul .. gouori TR 1558, L3a; Criftus .. ie cilu malu Iudou hti Veri vnega preobernil TR 1558, d2b; koku fe ta Syn Boshy .. pruti tim lubim Otrozhizhem, cilu periafniiuu inu lubefniiuu dershi TC 1575, 413; Maihin zhas sa ne voilo delash inu fe trudish, ali cillu skorai bodesh ne fadou vshiuual DJ 1575, 25; Stem ker ie leta Slepaz rauan pota fidel inu petliat, na snanie daie, da fo ta zhas Iudie celo hudo ftali vfuoim deshelskim regimentu, inu da neifo sa vboge nish-tar skerbeli JPo 1578, 1,78b; Ieft cilu dobru veim TkM 1579, 123a; Stakimi Predigami inu exempli nam fpet ty lubi Preroki cillu bogatu flushio DB 1584, 11,+11b; On pravi je dopolnenu, Vfe kar je bylu pifsanu, Od prerokou Zilu sdaunu Tfc 1595, CLXXVII; – Amnon je njej cilu fovrafh postal DB 1584, 1,174b; Inu Bug je vidil vfe, kar je on bil fturil, Inu pole, onu je bilu cillu dobru DB 1584, 1,2a / Sakai ieft nemam nikogar, kir bi taku cilu muie mifli bil TL 1567, 28b; Taku celò sapufchen fam Christuf vmèrie KPo 1567, CLXIII; je Abraham .. le fkusi famo Vero pra-

vizhen poftal, taku cillu, de je on .. le sa volo njegove Vere, sa pravizhniga hvalen DB 1584, III,80a; Taku cilu fleipe ozhy .. imajo TPo 1595, I,170

b) v zvezi s pridevnikom ali prislovom v osnovniku *najvišjo stopnjo lastnosti*: At si adduntur ad positivum particulae, viffoku, mozhnu, cilu, ac pre, fit superlativus BH 1584, 41; Vifsoku. Cilu, Mozhnu, Pre Brumèn, probišimus BH 1584, 42; *Deutfch. Best. Latinè.* optimus. *Windifch.* ner bulshi, cilu, mozhnu, viffoku, predobar. *Italicè.* ottimo, buonissimo MD 1592, B2; – DE ADVERBIIS .. COMPARANDI .. zilu dobru, optimè: zilu hudu, pešimè BH 1584, 157

Sop.: močno, pre-, visoko [F. P. s sodelovanjem M. M.]

celo (cilu, celo, cilo) čl. [ce'lo:/ce'lo/'ce:lo?]; P pribl. 350, prva pojavitev v TM 1555;

cilu/zilu edino TAr 1562, TPo 1595, prevladujoče TT 1557, redkeje DB 1584, posamično TM 1555, TO 1564, TC 1575, TT 1577, TkM 1579, TfC 1595, cèlu KB 1566, F4, cèlu KB 1566, G3b, celò edino KPo 1567, cillu edino DJ 1575, prevladujoče DB 1584, ZK 1595, redkeje TT 1557, posamično DC 1584, DC 1585, celo/zelo prevladujoče JPo 1578, cello redkeje JPo 1578, cellu ZK 1595, 164; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. *poudarja pomen besede, na katero se nanaša*: Kateri tiga nestore, štemi hozhe Christus Poglauiza teh Pastirieu, cello strashno Raitingo darshati JPo 1578, II,38b; Iest vejn de se bodo nekatere cilu premudre glave nashle, katere bodo leto Postilo inu tolmazhovainje .. tatlali TPo 1595, I,):(5b; – Ieli pak Christuf v'Grobu celò oftal? Nei oftal KPo 1567, CLXIX

// v zvezi z nikalnimi izrazi *poudarja zanikanost; sploh*: Potle de ti cilu obeniga dobriga della ne moresh imeiti, Samuzh de Bug ta ifta da TT 1557, u2b; Maria .. ni celò obene pomuchi od drusih imela KPo 1567, XXXVII; Ieli tudi Farisei lete tri shtuke imel na febi? Celo nijednoga JPo 1578, II,137b; Neima celo obedan vbogi mey vami biti JPo 1578, I,79a; Ne li tedaj cillu obeniga modriga mej vami? DB 1584, III,91b; Aku pak cillu obeniga Greha na febi nevesh ZK 1595, 168; –

Daruui tih Neuernih timu nar vishimu cillu nizh nedopadeo DJ 1575, 147; Kaj je tedaj? Ie li my vezh velamo? Cillu nikar DB 1584, III,82b; Iesus cilu nishter satu ne mara TPo 1595, III,173; ali ne hozhe li nyh vezh sa svoje Mlaifhe der-shati, de fo taku dolgu per njemu bily, inu vfaj vener taku cilu nishter neifo ohranili? TPo 1595, III,118; Inu na tem cellu nizh nezviblamo ZK 1595, 164

2. *izraža podkrepitev trditve; res, resnično*: dobra dela, katera se fkusi Gnado Boshio sture .. fo cèlu potrebna inu pridna ktimu, da shnimi sa nashè Grèhe sadofti sturimo KB 1566, G3b; – preg. Quod differtur non aufertur, To ie: Kar fe dolgo sanasha, to fe celo ne odnasha JPo 1578, I,10b; – Mashouane Papeshku, Cardinalsku, Skoffsku, Farsku, Menisku, ie cilu preuezh debellu, hinausku, norsku, Malikousku, ifpazhenu, zhudnu, Oli tim preprostim fe lipu vidi TC 1575, 506; Hozhli ti .. da mi ta lubesniui dragi Euangelion od Milofti Cristufoue .. prau kfarzu perleshe .. tako ie celo trebi, da poprei moio nadlugo vem JPo 1578, I,12b

// v vprašalnem stavku *izraža dvom o veljavnosti trditve*: Ako ie to celo potreba? Refnizhno da ie JPo 1578, I,73a

Sop.: resnično

3. *stopnjuje povedano z dodatno, navadno močnejšo trditvijo*: kateri ie taku fylnu od nih dostih falsh hudih kerfzhenikou fdai fashpoto-uan, fauershen, fouurashen inu cilu snogami poteplan TM 1555, A2; Cristus .. je .. na veliki zhetèrtek vezher vloulen .. inu h'puflednimu cillu na krish .. pèrbien DB 1584, I,284b; – Per tim famezhuuio te Vuzhenike .. kir te Kerfzenike .. vezh ne hote vto Gmaino Kerfzhansko puftiti, Temuzh cilu vfo miloft Boshyo odpouedaio TAr 1562, 38b; Niei fe ie sdelo, ona bi celo isuelizhana inu fueta bila JPo 1578, I,95a; fe dobru vej, de fo takovi ljudje per sdravim shivoti Boshjo Befsédo sa lubu imejli, teh S. Sacramentou neifo ferrahtali, inu ficer fo .. cilu en Karfzhanski leben pelali TPo 1595, III,203; – Raifshi ta zhaf kai drusiga sabftoñ delaio, alli celò prasnueio, kakòr da bi fhli v'uinograd KPo 1567, XCb; Simeon dobro gouori, da .. budo .. ftrelali, vzhafy tudi sadeli, alli nikuli prestreli-

li, inu zelo poftrneli JPo 1578, I,29b [F. P. s sodelovanjem M. M.]

Č

čakanje (čakanje, čakajnje, čakane, čakajne) -a s ['ča:kanje -a]; k čakati; P 22, prva pojavitev v TPs 1566;

- ed. im.: zhakane TPs 1566, 26b, zhakaine edino DPr 1580, zhakanje/zhakanie edino DB 1584, posamično poleg zhakajnje TPo 1595, zhakajnje poleg zhakanie TPo 1595, I,164; - rod.: zhakanja edino DB 1584, posamično TPo 1595, zhakainja prevladujoče TPo 1595; - tož.: zhakane edino TL 1567, TT 1577, zhakanje edino DB 1584; - mest.: zhakanu TL 1567, 26a; - or.: zhakanem TT 1577, 79, zhakainjem TPo 1595, I,9; vsi zapisi z malo začetnico

1. na koga/kaj življenje v pričakovanju (*navadno upanju*), da se bo kaj zgodilo, uresničilo, nastopilo: Tu zhakane tih reunih ne bode vfelei fabšton TPs 1566, 26b; Sakai tebi potle dobru bo, inu tvoie zhakaine tebi nebo grishilu DPr 1580, 45a; Téh Pravizhnih zhakanje bo vefselje: Ampak téh Pregréfnih vupanje bo sjublenu DB 1584, I,320b; vse njegovu savupainje vefselie inu zhakanie je na tem štalu, de bi vfaj Bug fvojo oblubo škoraj hotel iskasati TPo 1595, I,139; - ta Gospud oberni vasha Serza .. na tu zhakane na Cristufa TL 1567, 55a; Skusi ^dMolzhanje inu vupanje bote vy mozhny DB 1584, II,12a ^dmolzhanje) tu je, škusi volnu tērpljenje inu zhakanje na Boshjo pomuzh [robna op.]; - Sakai iest veim, da tu tu iftu meni rata .. po teim muim zhakanu inu vupanu TL 1567, 26a

Sop.: upanje

II česa posebno čustveno razpoloženje zaradi pričakovanja česa slabega: mi vshe naprei ne imamo obeniga Offra fa te Grehe. Temuzh enu grofouitu zhakane te Praude inu pezhene tiga ognia TT 1577, 68; Ludje bodo na shivotu fahnilo od straha inu zhakanja téh rizhy, katere imajo priti na Semlo DB 1584, III,44a

II zaupanje, vera v kaj: Praua Vera fe na prihodne oblube fguishnim feuupanem inu zhakanem fanasha TT 1577, 79

Sop.: zaupanje

2. iskanje priložnosti za uresničitev slabih namenov; prežanje: Sdaj vshe ješt rifnizhnu vé m, de je GOSPVD fvojsa Angela pošlal, inu mene odtel, is Erodesrove roke, inu od vfiga zhakanja Iudouškiga Folka DB 1584, III,68a

3. zavlačevanje, odlašanje s pričetkom česa: Kakor kadar ti uveno Vodo padešh, ali fi na Voifki, tu ne vela veliku zhakanja, kadar je ta nadluga taku blisi inu velika TPo 1595, I,164; - gdi fe tu zhakajnje inu tu savlazhovainje more terpejti, tukaj fe imamo vuzhiti, de on rad po navadi savlazhuje TPo 1595, I,164

Sop.: zavlačovanje [M. M.]

čakati (čakati, čakat) -am nedov. ['ča:kati -am]; P pribl. 600, prva pojavitev v TC 1550;

- nedol.: zhakati edino ali prevladujoče Trubarjeva dela, KPo 1567, DJ 1575, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, TtPre 1588, MD 1592, MTh 1603, zhakat edino DC 1584, Tfc 1595, redkeje KPo 1567, JPo 1578; - sed. 1. ed.: zhakam edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, TkM 1579, BH 1584, Tfc 1595; - 2. ed.: zhakašh DB 1584, III,28b; - 3. ed.: zhaka edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, KB 1566, KPo 1567, TkM 1579; - 1. mn.: zhakamo edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, KPo 1567, TkM 1579, Tfc 1595, ZK 1595, posamično poleg zhokamo TC 1550, zhokamo poleg zhakamo TC 1550, 233(124b), zakamo *P 1563, 25; - 2. mn.: zhakate edino Trubarjeva dela, JPo 1578, DB 1584; - 3. mn.: zhakaio/zhakajo edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, TtPre 1588, Tfc 1595, ZK 1595, Zhakaju JPo 1578 II,80;

– vel. 2. ed.: zhakai/zhakaj edino Trubarjeva dela, KPo 1567, JPo 1578, TkM 1579, DPf 1580, DB 1584; – 1. mn.: zakaimo TC 1550, 177(97a), zhakaimo/zhakajmo edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, Tfc 1595; – 2. mn.: zhakaite/zhakajte edino Trubarjeva dela, DJ 1575, JPo 1578, Tfc 1595; – del. -l m. ed.: zhakal edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, Tfc 1595, ZK 1595; – mn.: zhakali edino Trubarjeva dela, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, DB 1578, DB 1584; – ž. ed.: zhakala TC 1575, 401; – s. ed.: zhakalu TT 1557, *I1b; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Zhakam, kati, kal. Expecto, warte BH 1584, 116; *Deutfch.* Warten. *Latinè.* exspectare. *Windifch.* zhakati. *Italicè.* aspettare, haver un poco di patienza MD 1592 T7b; Expecto. *Ger.* Warten. *Sclav.* dozhakati, zhakati MTh 1603, I,507

1. *biti, ostajati na kakem mestu, računajoč,*

a) kdo; koga, koga/kaj, na koga *da kdo pride:* Lety .. fo zhakali na nas uti Troadi TT 1557, 399; Po pridigi gre van pungart slu reshalen, Iudou ye zhakal sfrateriè *P 1563, 119; Sakai nei zhakal, da bi bili po niego prifhli? KPo 1567, Cl-b; Inu ta Folk je zhakal na Zaharia, inu fe je zhudil, de fe je on taku dolgu v' Templi mudil DB 1584, III,30a; Zhakaj me le enu majhinu DB 1584, I,276b; Ty Rottyrarki duhuvu ali falsh Vu-zheniki .. fejdejo ven kott, vkaterim zhakaja[!] Svetiga Duha TPo 1595, III,52;

pren.; kaj, na koga Ty oftanki is Iacoba, bodo .. kakòr frage na travi, katera na nikogar nezha DB 1584, II,118a

b) kdo; kaj, na kaj *da se kaj zgodi:* ty fo zhakali na tu gibane te uode TT 1557, 268; Oni fo pag zhakali, kadai bi on otekal, oli fdaici mertou doli pal. Kadar pag dolgu zhakaio, inu uidio de fe nemu nishter hudiga ne pergodi, premine to miffel TT 1557, 427 / Satu oni vsemly leshe, inu zhakaio, dokler nyh Bog kuezhnei martri inu terplieniu obudi JPo 1578, II,205

// kdo; na koga *ostajati na kakem mestu z določenim namenom, navadno skrivoma; prežati:* Od Gofpodarie kir zhaka po nozhi na tiga Tatu TR 1558, Za

// kdo; na koga *iskati priložnosti za uresničitv slabih namenov; prežati:* Nevèrniki zhakajo na mene, de bi me konzhal DB 1584, I,311a

// kdo; s prisl. določilom kraja *biti na kakem mestu:* Stuj tukaj pèr tvoim shganim offru, jeft hozhem letamkaj zhakati DB 1584, I,93a; Zhakaj letu, zhakaj ondi: zhakaj tu, zhakaj tam: Letu enu mallu, ondi enu malu DB 1584, II,11a

// kaj; s prisl. določilom količine časa *biti, ostati v kakem stanju, vzdržati:* Oli kadar ta shibkota tiga Diteta taku dolgo, de bi fe en Pridigar oli Mosh dobil, ne more zhakati ne faulezhi TO 1564, 93b

2. kdo; česa, kaj, na kaj *živeti, računajoč (navadno upajoč), da se bo kaj zgodilo, uresničilo, nastopilo:* Kakove kārſchenike pomèni Petrufova perſona? .. take, kateri le ſtrèsheio inu zhakaio, kadār ky Papeſh inu Cæſar Evangelion ſpoſnaio: taku ôtega oni tudi gorivseti KPo 1567, CLIIIb; – Od nega ſmertu prauimo Na nega prihod zakaimo TC 1550, 177(97a); ta zhas, kadar fe ie na tu Odreſhituu ſkuſi Ieſufa zhakalu TT 1557, *I1b; ta ie bil od Arimateie .. kir ie tudi zhakal na tu kraleuſtuu Boſhye TT 1557, 250; Tuoy liubi otrozi vfy, Zhakaio konza fueituuy *P 1563, 170; On je zhakal na Praudo, pole, taku je kriviza DB 1584, II,2b; Kadar Bug enu bogatu lejtū da na Vinu, na Shytu, inu na drugim, taku fe tu najdejo ty lakomniki, ty je gorī pokupio, inu zhakajo na dragynjo TPo 1595, II,221; – vſaki Zhlouik .. vpravi veri, vbrumnim lebnū, ſdobro inu veffelo vyſtio, vſako vrro na Sodni dan, inu na ſui puſledni dan zhaka TL 1567, 48a; en Orazh oli kmetizh more tudi zhakati na to ſhetou, inu zhaka ſterplenem de ſad prime TC 1575, 386; morash dolgo zhakat, dokler ty pezhen Golob vuſta prileti JPo 1578 II,26b; – My pak nesnamo obeniga drusiga Bogá, kakòr le njega ſamiga, inu hozhemo od njega pohleunu pomuzhi inu troſhta zhakati DB 1584, II,135b; Letiga lona fe ti tudi vuzhi zhakati TPo 1595, III,96;

pren.; kaj; na kaj Verna Pohleufzhina molzhi inu zhaka na Pomuzh TPo 1566, 74b

// kdo/kaj; kaj, na koga/kaj, navadno s prisl. določilom načina *biti v posebnem čustvenem razpoloženju zaradi stvari, ki se bo zgodila:* Sakai ufa ſtuar zhaka ſuelikim ſhelenè na tu refodiue ne tih Boſhyh otruk TT 1560, 13b; Ty Verni ſhiue V criſtufu veffelu inu frezhnu, Ty Ne-

uerni pag v groffouitum s'rahu inu trepetanu, vtim oni zhakaio na to oftro Praudo tiga fodniga dne TAr 1562, 101b; Samuzh sueffeliem zhakamo De stebo Vnebu puidemo TP 1575,)(2a; Ony fo na me zhakali, kakòr na desh DB 1584, 1,274b

// kdo; kaj, na koga/kaj *zaupati komu, čemu, verovati v koga, kaj*: Gospud ima dopadene na tih kir .. na nega dobruto zhakaio inu se nega famiga fauupaio TA 1550, B4b(23); Inu iest zhakam na tu Goriufstanene tih mertuih, inu en shiuot tiga prihodniga Suita, Amen TR 1558, O4a; inu se cilu feneffo, vupaio inu zhakaio, de ne bodo od nih vobeni nadlugi fapufzheni inu fauersheni TC 1575, 68; – IEst sem terdnu zhakal na tiga Gospudi TPs 1566, 77a; kakòr jeft tèrdnu zhakam inu vupam, de jeft nebom v'obeni rézhi saframovan DB 1584, III,107b;

pren.; kaj, na koga Vfeh ozhi zhakaio na te Gospud TA 1550, B4a(22); Ali moja Dufha zhaka le na Buga: Sakaj on je moje savupanje DB 1584, 1,294b

3. kdo; komu kaj *prizadevati si komu kaj odvzeti*: otrokom ali fuoij drugi shlahti neima nihzhe suoie blagu zhes dati, inu potle nim is rok zhakati ali ftreizhi DJ 1575, 136

4. kdo; kaj, s čim, navadno s prisl. določilom količine časa *ne začeti takoj s kakim delom, dejanjem, odlašati s čim*: Neodlašhaj brumen biti, inu nezhakaj s'pobulshanjem tvojga lebna notèr do smèrti DB 1584, II,160a; de se my vuzhimo pred Bugom dobru petlati inu neframni biti, inu vfelej smolitvo zhakati TPo 1595, 1,151; – ta Verni Sakonik, od kateriga se ta Neuerni lozhi .. nema fdaici drugiga ufeti, temuzh en zhas zhakati TL 1561, 36b; Inu on je she zhakal fedem druge dny, inu je pufstil vun letéti eniga Goloba DB 1584, 1,6a; – Bote li prou mogle zhakati, de bi Moshou nevsele? DB 1584, 1,147a

Sop.: odlašati

5. kdo; s prisl. določilom kraja *biti, ostajati buden z namenom, zaznati nevarnost; stražiti*: Dobru je timu zhloveku, kateri mene poslušha, de zhujje na moih vratih vsak dan, de zhaka pèr podboih moih daur DB 1584, 1,319b

• Praui Pridigarij .. morao veden na glauo zhakati TL 1561, 70a *paziti na svoje življenje*

6. kaj; na koga *biti v prihodnosti namenjen, določen za koga*: fuefe inu nadluge undukai na me zhakaio TT 1557, 400

// kaj; na koga *biti pripravljen za koga*: Otoki na me zhakajo, inu Barke na Morji dolgu poprej, de tvoje otroke od dalezh femkaj pèrpelajo DB 1584, II,24a

7. kdo; v medmetni rabi *izraža poziv k prtrpljenju*: Zhakaj, kadar jutri fvitlu bo, taku ga hozhemo vmoriti DB 1584, 1,142b

čakajoč -a -e del. [čaka'jo:č -a -e]; P 1;

nedol. obl.: – m. mn. im.: zhakaiozhi KPo 1567, XII

ki živi v posebnem čustvenem razpoloženju zaradi stvari, ki se bo zgodila: Obto ôzhe nafšto befedico obuditi, da gledamo, inu zhakaiozhi vefeli zhaf te Milofsti sponamo KPo 1567, XII

čakajoč deležje [čaka'jo:č]; P 2, prva pojavitev v TT 1577;

zhakaiozh/zhakajozh edino TT 1577, DB 1584; oba zapisa z malo začetnico;

1. na koga *izraža ostajanje na kakem mestu, računajoč, da kdo pride*: on jo najde pred fvojmi daurmi na njega zhakajozh DB 1584, II,141b

2. na kaj *izraža življenje v upanju, da se bo kaj zgodilo, uresničilo*: Pole, en Orazh zhaka na ta slahetni fad te femle, inu na nega zhakaiozh volnu terpi TT 1577, 127

čakan -a -o del. [č'a:kan -a -o]; P 1;

nedol. obl.: – s. ed. im.: zhakanu TPo 1595, 1,151

k čakati 2: onu je predolgu zhakanu TPo 1595, 1,151 [M. M.]

čez (čez, črez) predl. s tož. [čez, pred enklitično obliko osebnega zaimka 'čez:z[?]]; P pribl. 6600, prva pojavitev v TC 1550;

zhes edino ali prevladujoče večina protestantskih del, zheš TT 1581-82, II,118, zhès BH 1584, 161, zhres BH 1584, 162;

Deutsch. Vber. Latinè. super. Windifch. zhes. Italicè. supra[!], sù MD 1592, Q4a

1. *za izražanje usmerjenosti ali gibanja na drugo stran*:

a) *po površini česa*: on ima pred tim Folkom zhes Iordan poiti DB 1578, 151b; Inu kadar

fo ty Iudi bili zhes tu erdezhe Morie prishli DC 1579, A2a; ona je knogom fhla zhes te hribe TPo 1595, III,139; Potle on zhes en potok gre TFC 1595, CLXXIII; – TRANS, zhres, vel zhes, ut: zhes morje trans mare BH 1584, 162 / te Gorre .. Ti si nim en krai postauil, zhes kateri oni ne gredo .. de bi to Semlo pokrille TP_s 1566, 187a / Ta kerst oli tu pogrofene tudi pomeni/ de ti karfzheniki morao na tim fueidtu dofti terpeti/ morao zhes globoke vode vlezhi TC 1550, 65(41a); Slafti, da se Vfoboto nima poiti zhes Nyue ali Traunike, da se Shito ter syanie inu Traua nepotari JPo 1578, II,168b

b) *nad čim*: SAKaj ftabo morem jest vojfke resbiti, Inu s'moim Bogum zhes syd skozhiti DB 1584, I,283b; ta Zaheus nei le maihin, temuzh letu ie tudi veliku folka .. Sakai on nemore zhes te ludy viditi TPo 1595, III,175

• kateri zhes prag skazheo, inu fvoih Gospudou hifho polnio s'rupom inu s'golufanjem DB 1584, II,122b verjetno *malikujejo*; preg. Kai se pri misi gouori, to nima zhes prag iti JPo 1578, II,167

c) *poprek po čem*; *prek*: PER. zhès, Accufativo conftruitur. zhes morje, per mare BH 1584, 161

• Kakòr dolgu ta zhas takove njegove oblobe tèrpy, néma obena Britou zhes njegovo glavo pojti DB 1584, I,81b *ne sme si obriti glave*; ony vidio notri en oftein, kateriga ne mogo zhes jesik perpraviti, de bi en Karfzhenik imel moliti, odpufti nam nafhe dolge TPo 1595, II,281 *spregovoriti o čem*; ker nej zhes njegovo laftno kosho, temuzh zhes druge fhlu TPo 1595, III,155 *ni občutil na sebi*

2. *za izražanje usmerjenosti ali gibanja povrh česa*: Ty Moshie pag, kir fo Iefufa dershali .. fo nega zhes uuzhi pokrili bily TT 1557, 245; Zhes leto Odeio imash sturiti eno Odeio is erdezhkastih Ounouih Kosh DB 1578, 71b; Moifes, kir ie enu pokriualu zheß fuie oblzhije postauil TT 1581-82, II,118; inu je imash zhes Podboje tvoje hifhe piffati, inu na tvoja vrata DB 1584, I,104b

• Ty Farri pag Mashuio inu offruiio veden eden zhes drugiga. Inu tiga offrouana inu Mashouane, nigdar nei eniga konza TO 1564, 83b *neprestano in eden mimo, poleg drugega*

II za izražanje usmerjenosti dejanja na koga;

danes s predlogom na: Inu on nei mogel tukai obeniga Della sturiti, temuzh ie zhes malu bolnikou polushil te roke, inu osdrauil TT 1557, 112; Bog pufti fuoie Salnce isaiti inu fuetiti zhes Dobre inu Hude JPo 1578, II,165 / Tako hozhu moi fard zhes vas prefut, inu vas kashtigati JPo 1578, II,166

3. *za izražanje položaja na zgornji strani česa, ne da bi obstajal neposreden stik*; *nad*: Inu vfi Starifhi .. imajo .. fvoje roke vmyti zhes to Iunizo, kateri je v'ti dolini vrat odfekan DB 1584, I,111a; – SVPRA .. Saepe etiam, zhes, significat .. zhes glavo, supra caput BH 1584, 161

II za izražanje usmerjenosti ali gibanja nad površino česa, praviloma z obrednim namenom; *nad*: Stegni tvojo roko s' tvojo Palizo zhes Potoke in zhes Réke, inu zhes Iesera .. Inu Aaron je stegnil svojo roko zhes te Vodé v'Egypti DB 1584, I,38b / istegni tuoio Roko vun zhes nas, inu pokry nas vletei Nozhi ftuoio dobruto TkM 1579, 16b

4. *za izražanje preseganja česa*: Obtui iest lubim tuie Sapuuidi, Zhes slatu inu zhes zhiftu slatu TP_s 1566, 223b; Mammon fe rezhe Bogatftuo .. Katero Zhlouik vkup spraulia, sbira inu kenimu Shazu hrani, zhes vfagdanno potrebo ali potrato JPo 1578, II,157; Gospud Nebeski Ozha, ti si vfai le en sveifti Bug, inu nepuftish nikoger zhes negovo muzh iskushovati, temuzh sturish, de ta iskushnava taku en konez sadobi TkM 1579, 128a; Zhes vse nefmo te lubili TFC 1595, CCCCIII / Zhes vse pak fo nefrezhni ty, kateri fe tako vgrehe sateku JPo 1578, II,103

• inu ie vuner zhes Vshefa Vgrehiz tizhal JPo 1578, II,137b *zelo globoko*; Sakaj nafha pregreha je zhes nafho glavo sraßla DB 1584, I,255a *zelo močno*

II za izražanje višje stopnje po položaju; *nad*: Ta Mlashi nei zhes fuiga Moiftra, ne ta hlapez zhes fuiga Gofpudi TT 1557, 27; De fo tu Menihftuu, take Closhterske Oblube, zhes to Martro inu zhes tu Saslushene Cristufeuu ftauili TAr 1563, 85b; dofti brumnih vuzhenih inu fuetih Shcofou .. fo hoteli vishi zhes druge Shcoffe biti TL 1567, 42a; Diuizo Mario, Papeshniki .. zhes Iefufa ftauio TC 1575, 494; Pomagai de

my tebi Bug timu nerviffokeishimu zhes vfe rizhy .. pokorni bodemo TkM 1579, 100b; On néma fvoje ferce povsdigniti zhes fvoje brate DB 1584, 1,109b / da se ima poštaua nagnuti inu obrnuti po potribi te Liubesni, katera vfe Boshye sapouedi premaga inu zhes nie hodi JPo 1578, 11,170 *je močnejša* / nevelajo tudi zhes inu supâr lete Boshje Buqve .. ni zhlovezhka modruft .. ni zhlovezhke Poštave DB 1584, 1,a1b; kadar on [Bug] govory, taku je enu snameinje, de nafha pamet nikar vsîga nevej ni saštopi, inu de je Boshja befséda zhes inu supar vfo pamet TPo 1595, 1,150

// za izražanje višje stopnje česa po kaki lastnosti; nad: Sakai ta Gospud .. ie grossouiten zhes vfe Boguue TP 1566, 175a; Obena kunsht nei zhes shensko kunsht DJ 1575, 105; Ali Adam ie zhařzhen zhes vfe kar ie shiuu DJ 1575, 218; Tulikain ie on bulshi zhes te Angele ratal, kuliku ie on enu vishe Ime, mumu nee erbal TT 1577, 11; Enimu sanikernimu Zhloveku puide kakor on rouna: Ampak en brumni bo zhes nega DPr 1580, 25b; Inu kadar je téh Medianiterjeu roka premozhna bila zhes Israela DB 1584, 1,136a; kir se povsdiguje zhes vfe tu, kar se Bug .. imenuje .. inu fe sa Buga vunkaj daje DB 1584, 1,c111b; fo ony ta Mashni offer zhes vfe druge rizhi hualili TtPre 1588, 70

// v zvezi (biti) kaj čez kaj za izražanje najvišje stopnje: O slepota zhes slepoto JPo 1578, 11,10 *največja slepota*; Cicero je bil zhes vfe beffednike beffedhik[!] BH 1584, S4; Nejli onu pak enu zhudu, zhes vfa zhudefsa TPo 1595, 111,150

// v zvezi biti čez maso/mero/moč/silo za izražanje prevelike količine; preveč: inu fo se zhes mafso sazhudili JPo 1578, 11,140; Leto ie preuezh inu zhes fylo JPo 1578, 11,184b; fmo zhes mafso inu zhes nafho muzh teshku oblesheni bily DB 1584, 111,96b; My fe pak ²zhes mero nehvalimo DB 1584, 111,100a ²zhes mero) tu je, my fe nezhamo prevezh hvaliti [robna op.]; kateri fo .. zhes vfo mafso veliku sturili inu preterpejli TPo 1595, 1,23; – *Deutfch.* Vber die maß. *Latinè.* supra modum. *Windifch.* zhes fylo, prévezh. *Italicè.* oltra modo, fuor di misura, eccessivamente, smoderatamente MD 1592, Q4^b

// za izražanje dodajanja, stopnjevanja; vrh,

poleg: kakouo fahualo mi moremo dati Bogu fa vas? zhes tu vfe veffelie, kir se veffelimo fa vasho volo TL 1567, 46b; Spomenife Syn, da fi prijel tuoie dobro vtuoiem Shyuotu Inu rauno tako Lasarus to hudo .. Inu zhes vfe to, ie mei nami inu vami velika prepad vtueriena JPo 1578, 11,88; Od krisha inu Terplenja Karfzhanske Cerqve. ZHes letu prizhujje letu svetu Boshje pifmu, de je Karfzhanska Cerkou .. vsîmu shlahť têrpljenju podvêrshena DB 1584, 1,c1Va; je Bug nam vus dolg odpuřtil, inu zhes letu she fvojga Synu vlašť sheinkal TPo 1595, 111,165

5. za izražanje časa:

a) *po katerem se kaj zgodí:* ie .. na Trety dan ustal od smerti, potle zhes 40. dni řpet shal unebeffa TT 1557, *111a; Lete sheřť Vre, dade vfelei zhes shtyri Leita en dan vezh TKo 1557, c2b; INu zhes dveř lejtí se je Pharaonu fajnalu DB 1584, 1,26b; ZHes dolg zhas potle je Eypťouřski Krajl vmêrl DB 1584, 1,35a; Zhes dolgu zhaffa pak je GOSPVD rekâl k'meni DB 1584, 11,33b; PErgudilu se je pak zhes nekuliku dny DB 1584, 1,142a; Obreřsan fi na ofmi dan, zhes sheřť Nedel fi offrovan TFC 1595, CXLVII

• *čez dolgo/kratko/majheno čez dolgo/malo časa:* bodi zhes dolgu oli zhes kratku guishnu pride TR 1558, Sb; Zhes maihano vy mene nebudete videli JPo 1578, 11,40; • muia shena ie veliku zhes nee dni TT 1581-82, 1,218 *prestara za rojevanje*

♦ *Perendie. Germ.* vbermorgen. *Sclau.* ta drugi dan, zhes jutřivi dan MTh 1603, 11,240

b) *v katerem se kaj godí:* Kei ozhmo my .. zhes Leto ořtati .. sufeb pak po Simi vmaršlote JPo 1578, 11,159; Sakaj ta GOSPODNI oblak je zhes dan bil na tém Prebivaliřzhi, zhes nuzh pak je on bil ognen, pred ozhima vfe Israelfke hiřhe, kakôr dolgu fo ony hodili DB 1584, 1,62a; Zhes dan se Kuge neboyřh, zhes nuzh Shlise neuřtrafiřhiř TFC 1595, CCCXXVIII

♦ *Diu. Germ.* des tags/ bei tag/ am tag/ vnder tags. *Sclav.* zhes dan, podnevi MTh 1603, 1,439

// za izražanje časovnega zaporedja: ENA Dragina pak ie vřtala vdesheli, zhes to peruo dragino, katera ie bila Vabrahamouim zhaffu DB 1578, 22b

6. *za izražanje nasprotovanja, odpora; proti, zoper*: Iosef .. ie nih Ozhetu prauil, kadar ie kei en hud glas zhes nee bil DB 1578, 34a; Prerokou, kateri nou vuk zhes ta stari pravi vuk vuzhé .. supèr to staro potèrjeno Vero predigujo DB 1584, 1,110a; – ozhitim lasham mojih suparnikou zhes mene neverujo ZK 1595, 20; – CONTRA, id est, zhes .. ut: zhes Buga, contra Deum BH 1584, 160 / de ne fo vezh is tih Closhtrou fmeili poiti, Temuzh vekoma zhes nih laſtno volo ſtешko vyſtlio vnih .. morali oſtati TAr 1562, 81a *proti lastni volji*; Lameh ie ta perui, kateri ie zhes Boshio Poſtauo duei Shenì vsel DB 1578, 4b *zoper poſtavo*; Domus, uxor, liberi inventi invito patre. Hiſha, shena, otroci fo najdeni zhes ozhino voljo BH 1584, S14; Sakaj kadar ſi ti is te Olike, katera je po naturi divja bila, prozh odſekan, inu ſi zhes naturo v’dobru drivu zejplen ZK 1595, 147

11 *za izražanje odpora, sovražnosti; proti*: Inu koker fo ſe vkupe zhes Ioanneſa ſvetovali TPo 1595, III,95; vſi ti viſhi fo zhes Ieſuſa bili, de bi ſkus falſh prizhajne ga vmurili TſC 1595, CXCIIII; Svit fo zhes njega derſhali TſC 1595, CLXXXIII; – Punt, zhes goſpofzhino, a, Seditio, Auffrthur wider die Oberkeit BH 1584, 52 / inu ſobmy zhes nega ſhkripleio TPo 1595, III,31 / Vſdigni tuoie roke zhes te ptuie, de tuoio muzh vidio DJ 1575, 151 *pokaži svojo ſilo tujcem*

• Stave zhes nas glave ſvoje DC 1584, CXC, prav CLXXXIX *imajo poſvet, namenjen zoper nas*
Sop.: proti, zoper

7. *za izražanje nadrejenosti*;

a) danes praviloma z brezpredložnim dajalnikom: inu en tèrd Krajl ima zhes njé goſpodovati DB 1584, II,7b; Saul .. ga je k’enimu Viudu poſtavitil zhes taushent Moſh DB 1584, I,160a; – ta Goſpud ie .. En velik Kral zhes vſe Deſhele TPſ 1566, 89a; inu ie nee poſtauil hglauam zhes ta Folk, nekatere zhes taushent, zhes ſtu DB 1578, 65a; inu folki imaio od nee priti, inu Kraili zhes veliku folkou DB 1578, 13b; Gdu je tebe k’viſhimu ali k’Rihtarju zhes nas poſtavitl? DB 1584, I,34b / De tudi zhes nee, koker zhes nas ſuetim Duhum kraluie [Bog], nee regira, pela inu vyſha TP 1567, A4b; GOSPVD, kir zhes nas goſpodujeſh, koku je tvoje ime zhaſtitu DB 1584,

1,281b / De obena kriuina zhes me ne Goſpouie TPſ 1566, 223b; Inu Bug je ſturil .. Eno vekſho Luzh, de zhes Dan goſpouduje, inu eno manſho Luzh, de zhes Nuzh goſpouduje DB 1584, I,1b *da goſpouduje dnevu...*; – inu ijo poſtavi k’eni Goſpei ino Knegini zhes Nebo inu Semlio KPo 1567, CXVII / Ktemu ie ta Syn zhloueski tudi zhes Soboto prauì Goſpod JPo 1578, II,168 *goſpodar sobote* / Ei ti dober inu ſueiſti hlapez, ti ſi zhes malu bil ſueiſt, ieſt hozho tebe zhes ueliku poſtauiti TT 1557, 77

b) danes s predlogom nad in tožilnikom: Bug ie ta perua zhloueka ſtuaril po ſuim Pildu inn[!] Glihi, inu ie nyu poſtauil zhes uſe ſtuari na ſemli TT 1557, *IIa / Inu ieſt ſem ſhalbal muiga Krala, Zhes Sion, zhes to muio ſueto gorro TPſ 1566, 16b

c) danes s predlogom nad in mestnikom: Poſtal ie hud inu norzhafſt, zhes nega ima Vrag oblaſt TPſ 1567, 3; Koker ſi ti nemu dal to oblaſt zhes uſe meſſu TT 1577, 313; Sakaj ti imaſh oblaſt zhes leben inu zhes Smèrt DB 1584, II,145a / On je Rihtar zhes Rihtarje DC 1584, CLXXXVII, prav CLXXXVI

8. *za izražanje vzroka; nad, zaradi*: Inu ie bil ſhaloſten zhes ſlipoto nih ferza TT 1557, 101; Ta Criſtufeſu plazh zhes Ieruſalem, Te nega Selve zhes Lazarufa .. Nom refodeuaio .. to veliko lubefan Boſhyo TR 1558, R4b; eni dobri brumni Fary inu Menihi, ſo zheſtu .. toſhyli, zhes ta greſhni gardi neframni inu nezhiſti leben tih Faryeu inn[!] Menihou TAr 1562, 79a; Goſpud .. ne ſi dopuſtil tim muim ſouurafnikom zhes me ſe veſſelyti TPſ 1566, 57b; Zhes kateri nyu Greih ſe ie taku britku Bug referdil DB 1578, **1a; Iſraelſki otroci fo zhes ſvoje dellu vsdihovali DB 1584, I,35a; Zhes letu puſté nyh doſti te nebeſke buquice D. Luthra Katechismus leſhati inu ſmirom ZK 1595, 9 / Aku ie pak ta Vol poprei ſrogmi bodil, inu ie tu negouimu Goſpudu bilu poueidanu, inu on ga nei obaroual, inu vmory zhes tuifſtu, eniga Moſha .. taku ſe ima ta Vol skameinem poſſipati DB 1578, 67b; po nemſki prevodni predlogi Jſt aber der Ochs vorhin ſtöſſig gewesē/ vnd ſeinem Herrn iſts angesagt/ vnd er jn nicht verwaret

hat/ vnd tödtet darüber einen || man LB 1545, 1,161-162

9. *za izražanje posrednika, načina ali sreds-tva; po:* Aku fe nemu pag is te shibkufti pergodi/ de zhes nega uolo inu mifal/ vkak velik greh pade TC 1550, 240(128a); Inu tudi ufi Aydie, zhes katere ie tu muie Ime klizanu, prai ta Gospud, kateri letu ufe fturi TT 1557, 382; Mi na te pohleunu inu is ferza klyzhemo, zhes letiga tuiga Slushabnika. N. kir fa ta Dar tuiga S. Kerfta profsi TO 1564, 89b; – *Crajn/ki. fkuši Slovenski oli Besjazhki.* zhes DB 1584, III,DdIb / Pole, letukaj fe ti vuzhifh zhes takove mifli, katere tebe filnu pobulfhajjo TPo 1595, III,200

Sop.: skozi

10. v zvezi z glagoli premikanja *za izražanje prehajanja kakega stanja na koga;* danes praviloma s prehodnimi glagoli in brezpredložnim predmetom v tožilniku ali stilistično s predlogom nad in tožilnikom: inu ye taku ta fmert preefhla zhes vfi[!] ludi TC 1550, 78(47b) *vsí ljudje so postali smrt-ni;* Sakai prideio ty dneui zhes te, de tebe inu tuie otroke .. bodo tui fourashniki steimi shrangami opaffouali TT 1557, 232; Sakai ta boľefan .. mini, kadar ta fmert zhes bo[!]nika pryde TO 1564, 140a *kadar bolnik umre;* velika teshkuft inu nadluga zhes te pade TO 1564, 154b; ty Smertni strahuui fo zhes me pali TPš 1566, 101a; Sa katerih rizhy volo, pride ta Serd Boshy, zhes te Nepokurne Otroke TL 1567, 39b; Inu kadar take reue zhes nas prido TC 1575, 150; Sakai ony fo smishlouali vfe shlaht malikouaine, dokler ie mafzhouaine zhes ne prishlu DJ 1575, 210; ta femla kir ta desh pye, kir zhes no zheftu pride TT 1577, 37; Tozha poide zhes vfo Egyptersko deshelo, zhes Zhloueike, inu zhes Shiuiuo DB 1578, 56a; offrujemo, de zhes nas nepride Kuga ali Mezš DB 1584, 1,36b; taku vfe lete prekleťve zhes te prideo, inu tebe sadeneo ZK 1595, 69; Ieft govorim pak od takove pravice pred Bugom, katera pride fkuši Vero v Iesufa Chriftufa, k'vfem inu zhes vfe te, kateri verujo ZK 1595, 103; Pole jeft hozhem eno nefrezho zhes leta Folk perpelati ZK 1595, 70 / Gospod ie puftil pafiti zhes Sodomu inu Gomorro shueplo inu ogain od Nebes JPo 1578, 1,11a; Inu Zupèrniki fo lih taku s'fvoim saklinanjem fturili, inu fo

puftili Shabe zhes Egyptoufko deshelo priti DB 1584, 1,38b / Inu ui hozhte to kry letiga zhloueka zhes nas napelati TT 1557, 346 *nam naprtiti odgovornost za njegovo smrt* / Kadàr en Mogoch Arman fvoi dvor alli grad varuie .. Kadàr pak en mogochifhi zhes niega pride, inu ga omore KPo 1567, CXXI-CXXIb

11. *za izražanje prehajanja dejanja, stanja:*

a) danes praviloma z roditelnikom: kateri fe nafhe nadluge anvsame, inu fe zhes nafho revo vfmili TPo 1595, III,137 / danes praviloma s predlogom do in roditelnikom: taku bo nemu Bug gnadliu zhes nega Greih DB 1578, 102b; vy nèmate obeniga smyrjenja vseti, zhes dufo tiga Vbienika DB 1584, 1,100a

b) danes z brezpredložnim dajalnikom: Tedai ie bila fturiena ta befseda tiga Gofpudi, zhes Ioannefa Zahariouiga fynu, uti puzshau TT 1557, 165; Tedaj je na danafni dan, Sveti Duh zhes nje bil poslan, Kakor filniga vejtra shum TFC 1595, CCCCXLVI / ta befseda od Odpufhanja teh Grehou, le tega famiga perfhono kir fe fpoveda, angre, sakaj kadar fe fizer vfem taifta osnani, taku ona zhes vfe tjakaj leti ZK 1595, 164 *velja vsem*

c) danes s tožilnikom: Ta Gofpud gleda doli is nebes zhes otroke tih ludy TPš 1566, 32b; On fe bo fmilil zhes bofiga inu potrebna TPš, 1566, 129b / on ufdigne fuie ozhi zhes fuie Iogre, inu prai TT 1557, 178; Ta Gofpud refueti fuie oblyzhie zhes vas, inu vom bodi miloftiu TO 1564, 117a

č) danes s prehodnim glagolom in brezpredložnim tožilnikom: is ferza shalouati zhes Greihe DB 1578, 100a *obžalovati grehe* / Vshe ie Sentencija zhes niega rezhena JPo 1578, II,47b; inu takoui bodo zhes fe eno fodbo preieli TkM 1579, 100a *bodo obsojeni;* de fmo na nashim shiuotu zagali, bili, inu fami zhes fe Praudo rekli TT 1581-82, II,112

d) danes s predlogom na in tožilnikom: DVuim folkom fim jeft is ferza fovrash, zhes ta tretji pak fim jeft taku sloban, kakòr ficer zhes obeden DB 1584 II,174a; fo bily nevuľni zhes nyu TPo 1595, III,1 21

12. *za izražanje usmerjenosti dejavnosti delujoče osebe na kaj;* danes zlasti z brezpredložnim

rodilnikom: Na puli sfrasho delajo, Paftirji zhes Kardelu TřC 1595, CLIIII; Stvarnik zhes vfo Creaturo, Se pufti v'nafho Naturo TřC 1595, CCCCXLIII / Tř zhlovik, Ia fãm tebe poftavil Vahtaria zhes moi Folk Israel KB 1566, D7b; kakou Mosh fe ima kanimu Paftyriu zhes te Verne Ouzhice poftauti TL 1567, 76a za *duhovniško službo vernikom*

// za izražanje usmerjenosti dejanja na kaj; danes z brezpredložnim rodilnikom: fo obudili enu preganene zhes Paulufa inu Barnabafa TT 1557, 377; ie bilu uftalu enu veliku preganene zhes to Cerkou TT, 1557, 354 / Eno obilno islago zhes ta Catehifmus .. bote .. imeili TC 1555, A4 *izlago katekizmusu*; Sakai Bug, pravi fveti Cyprian vti islagi zhes ta Ozha nash DC 1579, A3a / Ona je Boshja flushabniza, kir fe mafzhuje k'fhtrajfingi zhes tiga, kateri hudu ftury DC 1585, B8a / PREDGVVOR ZHES VSE LYSTVVE S. Paula TT 1560, ca

// za izražanje usmerjenosti dejanja, stanja, čustva;

a) danes s predlogom glede ali o in rodilnikom ali orodnikom: fmo mi od vas Trosht, zhes vfo nasho nadlugo .. priyeli TL 1567, 46a; fem .. vas perpelal vto Deshelo, zhes katero fem ieft *moio Roko vsdignil, de io dam Abrahamu DB 1578, 52b *tu ie perfegal [robna op.]; zhes kar ie on kriuu perfegel, tuiftu vse ima on cilu po-

uerniti DB 1578, 89a; Ene Vduve ali Lozhene ob-luba, zheffer fe ona saveshe zhes svojo duſho, tu ima dërshanu biti DB 1584, 1,97a / Sakaj on je rejs prerokovanje zhes mene pravil DB 1584, 1,258b

b) danes z brezpredložnim dajalnikom: Ve zhes Jerusalem JPo 1578, II,135 *gorje Jeruzalemu*

c) danes s predlogom za in tožilnikom: LEtu je butora zhes Egypt DB 1584, II,7b; po nemški prevodni predlogi DJS IST DIE LAST VBER EGYPTEN LB 1545, II,1198 / SVETNIKI. Zhes Shlife fo S. Bashtian inu Rohus, zhes Franzhoshe ie Ciriacus TC 1575, 274 / Inu fo ta los vergli zhes muio fukno TPš 1566, 47a

č) danes s predlogom za in orodnikom: fo dokonani bily ty dnevi tiga plakanja inu shalovanja zhes Moseffa DB 1584, 1,119a

13. v zvezi s predlogom **proti za izražanje položaja, ki je glede na izhodišče na drugem koncu umesnega prostora; nasproti:** kir leshy zhes pruti Adumim gori DB 1584, I,127b; po nemški prevodni predlogi welche ligt gegen vber zu Adumim hinauff LB 1545, I,432 [F. P. s sodelovanjem F. N.]

čez dan gl. čez, dan

čez jutriveri dan gl. čez, dan, jutriv

črez gl. čez

D

deželan -a m [deže'lan -'la:na]; P 19, prva pojavitev v TE 1555;

- mn. im.: desheleni edino TL 1567, DB 1584, TřPre 1588; - rod.: deshelanou edino TE 1555, TT 1577, TřPre 1588; - daj.: Deshelanem TO 1564, 124b; - tož.: deshelane edino DB 1584, TřPre 1588; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

1. *predstavnik deželskih stanov:* Inu koker ty eni prauio, enimu Shcoffu is nouiga Meifta per Dunaiu, inu Shulmoshtru tih Auftriskih Deshelanou, ftrupom faudal TT 1577, 417; Vtém 1567. leiti, fo Krainski Desheleni per Firsho-

ui fuitlofti mozhnu fa niega rounali, de bi mu perpuřzhenu bilu, řpet v'Lublani predigouati TřPre 1588, 117

// predstavnik deželne oblasti: POtehmal pak, kadar je Ptolemeus Philometor, ta mladi Krajl v'Egypti përvizh fvoje Deshelane inu velake vkup bil svabil, je Antiohus Appollonia, Mnefteoviga Synu, poslal, h'timuiſtimu vkup řpravifzhu v'Egypt DB 1584, II,961b, prav 196b; - Kadar fo pak Egyptoufki Desheleni taifta od njega řpet hoteli imëti, nej on hotil vezh tehiftih nasaj dati DB 1584 II,88a

2. *kdor je v razmerju do drugega iz iste dežele:* Cristus ie od sui h fncanceu inu deshelanou fash-potouan TE 1555, A7b; – ty Deshelani te Afiasi-

ske Deshele, fo en velik Tempel tei Bogini Diani bili fasilali TL 1567, 1a [F. N.]

G

gospodščina gl. gosposčina

gosposčina (gosposčina, gospodščina, gosposčina, gospodščina, gosposina) -e ž [go'spo:ščina -e]; P 649, prva pojavitev v TC 1550;

– ed. im.: gosposzhina edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, JPo 1578, TkM 1579, TtPre 1588, MD 1592, TfC 1595, redkeje JPo 1578, poleg gosposhina MTh 1603, gosposchina edino KB 1566, KPo 1567, gosposzhina prevladujoče JPo 1578, gosposhina poleg gosposzhina MTh 1603; – rod.: gosposzhine edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, TkM 1579, TtPre 1588, poleg gosposzhine JPo 1578, gosposchine edino KPo 1567, gosposzhine poleg gosposzhine JPo 1578; – daj.: gosposzhini/gosposzhini edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, TkM 1579, TtPre 1588, TfC 1595, redkeje JPo 1578, gosposchini edino KB 1566, KPo 1567, gosposdzhini prevladujoče JPo 1578; – tož.: gosposzhino edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, TkM 1579, BH 1584, MD 1592, TfC 1595, MTh 1603, redkeje JPo 1578, gosposchino edino KB 1566, KPo 1567, gosposdzhino prevladujoče JPo 1578; – mest.: gosposzhini edino TT 1557, TR 1558, TO 1564, TC 1575, TkM 1579; – or.: gosposzhino edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, JPo 1578, TkM 1579, TtPre 1588, Gosposdzhino KPo 1567, CLIIIb; – mn. im.: gosposzhine/gosposzhine edino TO 1564, DB 1578, TkM 1579, DC 1580, DB 1584; – rod.: gosposzhin edino TT 1577, TtPre 1588; – mest.: Gosposzhinah TAr 1562, 25a; prevladujejo zapisi z veliko začetnico;

Deutfch. Oberkait. *Latinè.* magistratus. *Windifch.* gosposzhina. *Italicè.* maëstrato MD 1592, K8b; Magistratus. *Germ.* Die Oberkeit. *Sclavon.* gosposhina MTh 1603, II,7

1. *sloj ljudi, ki ima oblast:* Ta Gosposzhina, prau, ie en slushabnik Boshy, fteim opo-

mina inu uuzhi sledno Gosposzhino, de nih oblast inu slushbo imao po Boshy uoli pelati inu oprauiti, nikomer fyle ne kriutine fteriti TT 1560, 21a; Gosposzhina ima usem glih Praudo dershati, Inu te hude oftru shtraifati TO 1564, 94b; Karfhanska Gosposchina ima pak gledati inu fkerbeti, da se nikar le famuzh prav po Boshij postavi prediguie, tamuzh, da tudi Kecarijom sektam inu sapelianiu brani, katero ozhitò Boga inu niega besedo kolne KPo 1567, LXXXVIIb; Gosposzhina ima suie pokornike perganati, prou Verouati TC 1575, 318; De bi Gosposzhine shnih oblastio inu Smezhom ne bilu, Du bi shiher bil pred fylo, kriutino, tatui-no inu resboiem? TC 1575, 374; Gosposzhina ie mnogetera, Ta ena fo Ceffary, Krali, Vyudi, ty imao cela kraleustua, deshele inu Meifsta pod febo, Ta ena pag, ie ena cela gmaina, kir ima tudi deshele inu Meifsta pod febo. Ta ena pag, kir le zhes enu Meifstu ima oblast. Inu ta ena htaki Gosposzhini pride po Erbszhini, ta ena pag, kir bo od Ceffarieu, Kraleu, Vyudou oli od ene gmaine htimu ifuolena inu postaulena TC 1575, 315; V duhounih rizhah pak Gosposzhina nema obeniga vmoriti, temuzh kadar kei gdo punte sazhenia, inu suade dela JPo 1578, 1,65b; Sakaj obena Gosposzhina nej, famuzh le od Buga: inu ker je Gosposzhina, ta je od Buga postaulena DB 1584, III,78a; – dati tei Gosposzhini kar ni slishi TR 1558, R4a; Obtu ty Kerfzheniki subper Gosposzhino Aushtrio inu krega ne sezheno, Temuzh fo tei, ifti, fo vfemi spodobnimi rizhmi, kir ne fo subper Boga inu nega bessedo, volni inu pokorni TAr 1562, 42b; Ako pak nezhes, da bi se bal Gosposchine fteri dobru, taku bodesh hvalo od nie imel KB 1566, D8b; OPominaj nje, de bodo Viudom inu Gosposzhini podloshni inu pokorni DB 1584,

III,118b; VSeh Deshelah je on Gosposfzhino postavil, ali zhes Israela je on sam Gospod postal DB 1584, II,160a; Aku se pak nehozhesh bati pred Gosposfzhino, taku dobru sturi, taku bošh hvalo od teiste imèl DB 1584, III,78a, prav 87a; – Lety vsi bodo imenouani Gosposfzhina, Sa volo kir te druge ludi regiraio, vishaio, napelauaio sposhtenimi, spridnimi, prauizhnimi, postauami, sapuidami, prepuuidami, spriteshi, siezhami, fmezhom, Sgalgami inu Skuleffom etc. TC 1575, 316; – En Kral ima uegsho oblast na tim fueitu koker ta druga Gosposfzhina TR 1558, g3b; En vfaketeri zhloulik, bodi vuiffokim oli vniškim Stanu, ima tu nega dellu inu oprauilu, kateru ie nemu od Buga skufi Starishe oli Gosposfzhino oli skufi eno celo Gmaino porozhenu inu naloshenu, fueistu oprauiti inu dopernesti TR 1558, Z4a; Vletim Capituli pag odspreda To Postauo perglihuie htim Gerabom oli Oduetnikom kir bodo tim Otrokom, katerim ty Starishi umerio, na Ozhenim meistu od Gosposzhine postauleni TL 1561, 84b; Inu kadâr ijh gdo eno malo strafhi inu imαιο ky pred Gospodfchino svoio Vero sposnati, taku skufi plut taie, inu se sgovarieio KPo 1567, CLIIIb; Troshta te boge, kir fylo inu kriuiuo od tih Bogatih inu hude Gosposzhine terpe TT 1577, 129; Hudizh shnega touarishi te Verne pred Bugom inu pred Gosposfzhino fatoshuie TT 1577, 365; – fo se pred to Aydousko Gosposfzhino praudali TL 1561, AIVa; Dai nom brumno, Gosposzhino, Inu dobro fofefzhino TC 1574, 30; Per tim tudi, o Gospod Bug, te profsimo, dai gnado tar odlog tiga shiuota nashim Gospodom Cefaru inu Vyudu, nashim deshelskim Gospodō, inu tudi nihnishu vsi gosposfzhini Dai nim vsem verne tar fastopne Rate TC 1574, 72; Inu aku en Verni tudi per tei vishi Gosposfzhini praude, pomuzhi inu brambe ne naide, taku on to kriuiuo inu fylo Bogu toshi inu ifrozhi timu nega prauizhnimu fodnimu dniuu TC 1575, 340; Ta Vogerska, Crouaska, Slouenska inu drufih deshèl Gosposfzhina TC 1575, 333; Dai nashi Kerfzhanski Gosposfzhini premagainu obladaie super te Sourashnike tuoiga S. Imena TkM 1579, 27b; Inu tako pokorfzhino v'potelefnih rizheh fmo my dolshny, nikar le brum-

ni inu dobrutlivi: temuzh tudi nevèrni inu tèr-di Gosposfzhini DB 1584, I,cVIb; Tu se sdaj povfod vidi, ker Papefhka gosposzhina nje sdaj taku brani inu varuje, de bodo skoraj nagy sedeli DB 1584, III,136b; – kir fo punt, subper Gosposfzhino, subper ta fuit fazheli TC 1575, 367; Sakai mi moremo Berizhe inu Rabelne, kir fo te Gosposfzhine Mezsh inu Roka imeiti TC 1575, 306; O Vfigamogozhi Bug, Gospod Nebes inu Semle, kir si mene postauil vta stan te Gosposfzhine, inu si meni oblast dal, de imam zhes moie Podloshnike regirati inu gospodouati TkM 1579, 97b; *Deutfch. Auffrhuer. Latinè. seditio. Windisch.* punt, punt zhes gosposfzhino MD 1592, A4b

- inu fo nyu pred to Gosposfzhino postauli, inu diali TT 1557, 386 *predali ju sojenju*; iti pred gosposčino *predati se sodni oblasti*: kadar pag ti gresh stuiem Supernikom pred to Gosposfzhino, taku imei flis, de ti na tim potu od nega bodesh pruft TT 1557, 210

- ♦ *mala gosposčina gosposčina, ki ima oblast na razmeroma majhnem, manj pomembnem področju, nizka gosposčina gosposčina, ki opravlja razna nižja oblastvena opravila, velika gosposčina gosposčina, ki ima oblast na razmeroma velikem, pomembnem področju, visoka gosposčina najvišji sloj gosposčine, zlasti vladarji*: Inu she fdai vidimo inu slishimo poufod, de katera Gosposfzhina mala oli velika nemilofstiuu fuie-mi kmeti inu pokorniki okuli hodi, po fyli inu po kriuiui tu nih iemle, preuelike Shtiure inu tlake nalagaio, hud konez vfamo, nih blagu do Tretyga Erba ne pride, nih Stan inu shlahta cilu pogina, koker fo ty Celski knefi, nai fo si dofti Closhtrou inu Caplany shtiffalti TR 1558, X4a; Takim sapuuidom, bodi Ceffarskim, Kraleuim, te niske oli viffoke Gosposfzhine, duhou-ske oli deshelske, Ty Verni ne imαιο kratku biti pokorni, temuzh tei Gosposfzhini pohleu-nu steim S. Petrom inu stemi logri odgouoriti, Ačt.5. De ty kerszheniki morao Gospudi Bogu, kateri ie ner ta višhi Gosposfzhina, vezh biti pokorni, koker tim ludem TC 1575, 326; Inu leta Gosposfzhina, velika inu mahina, tudi ima inu stauu pod sebo mnogetero nisko Gosposfzhino, koker Knefe, Slobodne Gospude, Capitane, Verbesharie oli Nameiftnike, Vizdome, Shlaht-

nike, Flegarie, Rate, Purgermaishtre, Rihtarie, Shupane, Valpete, Berizhe inu Rabelne etc. TC 1575, 315-316; De ty Ceffary, Krali, Vyudi, ne pušte vřakiga bořiga pred fe, temuzh ta boři, ta preprořti kmetizh, mora to drugo nisko Gosposzhino, Vratarie oli Slushabnike poprei prořiti, de nega nadlugo inu proshno pred tiga Ceffaria oli krala naprei perneffe TC 1575, 214; Mi tudi kadar űueliko Gospozfhino gouorimo inu nee zhařtimo, taku prauimo, Vasha milořt, gnada oli vrednuřt TC 1575, 103; Natu ie ta Ceffar po vřem Raihom, űo vřemi Stanuui lifty, řapuuidi inu prepuuidi, puřtil po vřeh deshelah vunkai puiti, inu řapouedal vři Gospozfhini mali inu veliki, duhouski inu deshelski, de ne imao vezh Prařnikou naprei, řamuzh le te, kir űo od Raiha odlozheni, dopuřtiti prařnouati TC 1575, 255

Sop.: gospoda

2. tudi v mn. *ľjudje, ki imajo oblast na dolocenem ozemľju, podrořju*: V tim Deshelskim, Purgarskim rounanu, űo tudi Truy Pařtyry, Truya Gospozfhina. Dobra, řueiřta inu prauizhna, Potle, ta Nemarua[!], lena inu nerodľiua, Ta Tretya, Huda, řylna inu kryua TR 1558, 14b; Inu kakershne Gospozfhine űo, te iřte űo od Buga pořtaulene TO 1564, 96b; Obtú sledna Gospozfhina, ie dolřhna řouřo mozhio inu oblařtio pomagati, řuetouati inu naprei poriúati, te prae slushbe Boshye TC 1575, 318; Inu kadar ta Gospozfhina űo nashi Boguui, Stariřhi inu Varihi, Satu imamo no lubiti, zhařtiti, řtrah na no imeiti inu řa no řueiřtu moliti TC 1575, 324; Sakaj obena Gospozfhina nej, řamuzh le od Buga: inu ker je Gospozfhina, ta je od Buga pořtaulena DC 1585, B7b; – řmo řueiřti inu pokorni nashi Gosposzhini, Gospodariem inu Gospodinom TT 1557, r2b; Vře podlořhne: Ty imao dati řuoiei Gospodřzhini dohodak, Zoll, Shtiuro, inu Fit, inu ijm tudi imao pokorni biti JPo 1578, 11,199; GNadľiui inu milořtiui Bug, kir ři vře Gospozfhine ordnal inu pořtauil TkM 1579, 99a; Taku iest tebe sdai prořřim, na tuoio řapuuid .. řa moio gnadľiúo Gospozfhino, pod katero iest řhiuim TkM 1579, 23b; Sľejdni zhlovik bodi podvřshen tej Gospozfhini, katera ima oblařt zhes njega DB 1584, 111,78a, prav 87a;

dai gnado ter odlog řivota, nařhi naprej pořtauleni Gospozfhini TřC 1595, CXXVII; – Puřti nee gnado naiti per vřaki Gospozfhini, de fe Syrotam prauiza řgody, inu tih Vdou riřhem bo pomaganu, de nih praua nebo perpogibana ali iřpazhena TkM 1579, 89b; – Kadar fe en Noui Pridigar oli Farmořter řtaui, Taku tedai imao uři řarmani inu ta bľiřhna Gosposzhina upryřho biti inu řa nega molyti TO 1564, 75a; nikař le veliku Kerřzhanskih velakou, kir űo to prauo Boshio beřředo tiga S. Euangelia gori vřeli, Papeshu obene pokorřzhine vtřm neiřkařheo: temuzh tudi dořti Papeshkih Gospozfhin řamih ie .. kir vřai na taki Papeshki řili inu reřboiu obeniga dopadenia nřmaio TrPre 1588, 54; – kir vuzhi inu fe řtaui řubper Ceffarieue inu vře řhlař Gospozfhine pořtaue, řapuuidi inu naredbu TR 1558, X3a

♦ *deřelska gospořčina gospořčina, ki ima oblast v deřeli, drřzavi*: Du ye to Deřhelřhko Gospozfhino pořtauiľ inu kai řmo my ti iřti deľřhni TC 1550, 128(72b); My tebe tudi prořřimo řa vřo Karřzhansko Gospodřzhino, Rimřkiga Čeřaria: řa vře Kralie inu Pogľauize: řa nashę Deshelskiga Firřta, inu řa vřo nasho Deshelsko viřho inu niřho Gospodřzhino, Rihtarie inu Oblařtnike JPo 1578, 1,)(2a; Inu najři fe vřľeti Bľiľij vři řhlař navuki inu iřtorie najdeo, Deshelske Gospozfhine, inu od Hiřřhniřa řtanu: taku tuiřtu vřaj niřřtřr neodvřsame od nje řvetuřti DB 1584, 1,αV1b; Narpoprej on vřgmajñ vuzhy Deshelski gospozfhini pokorřzhino iřkasati DB 1584, 111,119b; *duhovna gospořčina gospořčina na cerkvenem podrořju*: Kadar fe pak od oboih Oblařtnikou, Pořuetne inu Duhoune Gospodřzhine, neda Bogu kay ie Boshye: Nehote Euangelia inu tiga kai Boshya Beřředa řobo perneře terpeti: Tako řpet Bog dopuřti da toľikain Rařduoienikou inu řapeliauceu ozhito Prediguie inu vpye, da fe tudi nym to neda, kay nym řľiřhi JPo 1578, 11,200; *duhovska gospořčina gospořčina na cerkvenem podrořju*: Ta Cerkou od řazhetka tiga řuita, inu koker řhe řdai, ie vřelei velike teřřke nadľuge imeila od Tyranou, od hude Deshelske inu Duhouske Gospozfhine, od kezarieu, od řalř Vuřzenikou inu Bratou, inu od drugih hudih ne-

uernih ljudi TT 1557, cc4b; posvetna gospoščina *gospoščina na posvetnem področju*: Temuzh te Karfzhenike vuzhy inu opomina dobra della dellati, de fe ony vrfnizi satu anvsamejo, de ony supar Boshjo Befsèdo inu Vejšt, ništer naprej nevsamejo, pušty pošvitno Gospozzhino oftati, Cefsaria, Krajla, pušty tiga Rabelna, mezha, shibe inu drusiga, nuzati, kar h'pošhteinju flifhi TPo 1595, 1,18

11 teritorialna enota, kjer ima oblast skupini teh ljudi ali eden izmed njih: Natu, po vashe Maieffete voli, my is pokorfzhine tukai naprei poloshimo inu zhes damo, tu Spofnane te nashhe Vere, inu tih nashih Farmoshtrou Vuke, katere oni is S. Pyfma inu is beffede Boshye fo dofehmal vtih nashih Deshelah, Gospozzhinah inu Meiftih, ozhitu, vsem ludem nesli naprei, inu vtih Cerquih pridigali inu vuzhili TAr 1562, 25a; ta Visha Oblaft inu Gospozzhina, more inu ima oblaf vti nee Gospozzhini laftne Poštaue, vtih Deshelskih inu pofemliskih rizheh, gori narediti inu poštauiti TO 1564, 946, prav 64b

3. oblast, ki jo ima gospoščina ali njen predstavnik: Inu kadar eden kako Oblaf oli Gospozzhino ima, taku ga ta Hudizh nareie, de fa Buga ništer ne rodi, tim bošim pokornim obene praude oli prauice ne volzhi TC 1575, 142; Potle bo konez, kadar on bo tu Krajleštvu Bogu inu Ozhetu isrozhil, kadar bo doli djaj vse Viudštvu, inu vfo Gospozzhino inu oblaf DB 1584, III,95b; – Inu pod kakouo Gospozzhino fdaí prebiua TL 1561, Allá

Sop.: gospostvo, oblast

4. v biblijskem okolju izbrani ljudje, ki druge ljudi vodijo ali so njihovi zastopniki: Inu kadar dan poštane, poshleio ta Gospozzhina te Meiftne hlapce, rekozh, Pušti ta zhloueka poiti TT 1557, 387; – Taka Gospozzhina [dobra ...], fo bili ty S. Ozhaki, Abraam, Ifaac, Iacob, Melchifedeh, Ioseph, Moifes, Iofue, Samuel, David, Salamon, Ezechias, Iofias, Teodosius, Constantinus, etc. Letim inu takim glih Gospozzhini, ie Bug vselei štal na štrani, de fo smyrom dolgu Gospodouali inu nih fourashnike premagali TC 1575, 322; – Vletim Pfalmi moli ta Cerkou, fa fuio dobro verno Gospozzhino, fa Krale Vyude, Altmane, inu fa vse shlahť Oblafnike, de Bug nim da Gnado inu srezho, de po prauici inu smyrom Gospoduio, te Turke inu vse Sourashnike te Cerque premogo TPs 1566, 42b; – S. Peter na meiftu vseh Iogrou, pred to neruisho Duhousko inu Deshelsko Gospozzhino, ie taku gouuril TAr 1562, 11a; Kay fo vtim zhaffu ty Viffoki Fary, Stareishi, inu vfa Iudouska Gospozzhina, delali? JPo 1578, I,121b

11 oblast, ki jo imajo ti ljudje ali eden izmed njih: Inu kadar on fuei, de on pod tiga Erodesha Gospozzhino slishi, ga poshle od sebe hti-mu Erodeshu TT 1557, 246

Sop.: kapitani, stariši, višji [F. N.]

gospošina gl. gospoščina

I

izpoved (izpuvid) -i ž [is'po:ved -i]; k izpovedati; P 82, prva pojavitev v TT 1557;

– ed. im.: ifpuuid/ispuvid TR 1558, TAr 1562, TO 1564, TC 1574, DC 1579, DB 1584, TP 1595; – rod.: ifpuuidi TR 1558, TAr 1562, TO 1564, TT 1577; – daj.: ifpuuidi TAr 1562, TO 1564; – tož.: ifpuuid/ispuvid TR 1558, TAr 1562, TO 1564, TC 1575, TT 1577, DB 1584, TPo 1595; – mest.: ifpuuidi/ispuvidi/ispu-

uidi TT 1557, TR 1558, TAr 1562, TO 1564, TC 1575, TT 1577, DB 1584, TPo 1595; – or.: ifpuuidio/ispuvidjo TAr 1562, TT 1577, TPo 1595, Ifpuuido TAr 1562, 68b; – dv. im.: Ifpuuldi[!] TAr 1562, 68a; – mn. tož.: Ifpuuidi TAr 1562, 68b; – mest.: Ifpuuidah TC 1575, 217; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

spoznanje in obžalovanje grehov in prošnja za njihovo odpušanje zaradi vere: Takim do-

brim shibkim slabim ludem, ie potreba poueidi inu nee poduuzhiti, de ie fadofti, inu Bug drugiga nezhe imeiti od nas, Temuzh to Ispuuid pruti Bogu, katero ie nas sam Boshij Syn vtim Ozhanashu nauuzhil, inu rekal se taku vřag dan Bogu Ispoueidati TAr 1562, 69b; Inu koker ty ludy imαιο veiditi, de vti Ispuuidi ne so dolshni vřeh Grehou poredi shteti inu poueidi, oli mi fa volo nakaterih dobrih potrebnih rizhi, hozhmo to fufeb Abfolutio inu Ispuuid vtih nashih Cerquah ohraniti inu obdershati, De se sledni Zhlouik pred teim Obhaylom timu slushabniku te Cerque iskashe TO 1564, 34b; – Praua greuinga/ Vera inu proshna/ řture eno polno Ispuuid TR 1558, S3a

II zlasti pri katolikih *obred, pri katerem vernik pove svoje grebe duhovniku in jih obřaluje z namenom dobiti odvezo:* Inu kakor je taka ispuvid inu poredi řefhtivenje vřeh grehou pěr zhiřli nemogozhe: taku je onu tudi nepotrebnu, letu vun vsameozh, (kakor je osgoraj meldanu,) kadar zhlovik v'řvoji veřti eno suffebno ikufshnavo pozhuti DB 1584, I,bV1b; – kuliku ie nim ta Far oli Menih na Ispuuidi hti pokuri nalushil TAr 1562, 95a; Temuzh nim vtih Ispuuidah nalagaio, de te beffede te Vere, Ozhanasha inu Aue Marye shebraio, pres vřiga refmislana inu řaftopa

TC 1575, 217 / Obtu ta farska inu vushesna Ispuuid nei od Buga, temuzh od ludi pořtaulena, fa volo de ty preprořti ludie fufeb inu vřak pořebi bodo poduuzheni, te slabe shaloftne viřti vti Veri poteriene inu potrořhtane, inu ty veliki fromotni Greshniki shtraifani TR 1558, T2b

♦ *gmajn izpoved redko ořita izpoved:* Oli mi per tim te fufeb Ispuuidi, rauen te ozhite inu Gmaine, fa volo tih poprei imenouanih rizhi, de se vni ty mladi preprořti poduuzhe, ty Nepokurni ozhiti Greshniki pořuare TAr 1562, 69b; *ořita izpoved molitev, s katero se grehi na splořno javno izpovejo in obřalujejo:* Natu vi bote is celiga vashiga shaloftniga ferza gouurili fa meno, to ozhyto Ispuuid, inu potle na to iřto veřfelu ta Euangeli, to Abfolucio, Odpuřtig vřeh vashih Grehou, řaslishali TO 1564, 109b

Sop.: řpoved [F. N.]

izpovednik (izpovidnik) -a m [ispuved'ni:k]; k izpovedati; P 1;

– ed. im.: Ispouidnik TAr 1562, 70a

řpovednik: Ty Farij inu ludi, řo diali inu imenouali to Pokuro, Tu kar ie Far oli Ispouidnik, timu kir se ie Iřpouedal vti Iřpuuidi řturiti nalushil TAr 1562, 70a [F. N.]

J

jaboko gl. jabolko

jabolko (jabelku, jabalku, jabulku, jabelko, abuvku, jaboko) -a s ['ja:bolko -a]; P 52, prva pojavitev v TT 1557;

– ed. im.: jabelku edino TT 1557, MD 1592, MTh 1603, jabulku prevladujoče DB 1584, Iabalku TR 1558, Ra, Iabëlko DB 1584, III,CcIVb, slov.-beřj. jaboko DB 1584, III,CcIVb, kor. abuuku MTh 1603, II,291; – rod.: Iabelka TT 1557, gb, Iabalka JPo 1578, II,21b, Iabolka JPo 1578, II,168b; – toř.: jabolku edino TT 1557, TAr 1562; – mest.: Iabulki DB 1584, I,333a; – mn. im.: jabalka edino TT 1557, TAr 1562, jabelka edino TT 1577, posamično DB 1584,

jabulka edino DPr 1580, prevladujoče DB 1584, Iabëlka DB 1584, II,55a; – rod.: jabelk edino TAr 1562, redkeje poleg jabëlk DB 1584, jabolk prevladujoče DB 1584, jabëlk redkeje poleg jabelk DB 1584, jabulku redkeje DB 1584; – toř.: jabulka prevladujoče DB 1584, jabëlka DB 1584, II,2b; – mest.: jabulkih DB 1584, I,333b; – or.: Iabolki JPo 1578, II,78b, Iabalkami DB 1584, I,186b, jabulkami DB 1584, I,332b; prevladujejo zapisi z veliko začetnico;

Crajnřki. Iabëlko. *Slovenski, Besjazhki.* jabolko DB 1584, III,CcIVb; *Deutfch.* Apffell. *Latineř!*. pomü. *Windifch.* jabelku. *Cr.* jaboko. *Italicè.* pomo MD 1592, A3b; *Malum. Germ.* Apf-

fel/öppffel. *Sclav.* iabelku. *Croat.* iaboku MTh 1603, 11,16

1. *sadež jablane*: kir ie enu Iabalku oli hruško fneidil TT 1557, mb; on nee Vero iskusha, inu shno ygra koker en ozha fuiem ditecem, kadar fe pred ditetom skriua, oli enu Iabalku is rok iemle TR 1558, F2b; da fe V foboto nima poiti zhes Nyue ali Traunike .. tudi nikar edniga Iabolka ali Hrushke, vogny spezhi JPo 1578, 11,168b / v priliki Mnogu Iabalku fe vidi ifuuna lipu, is notra ie pag zheruiuu inu knilu TR 1558, Ra

// *redko jablana*: Sakai nai fi od prepouedaniga Driuesa ali Iabalka neifmo iedli, tako vuner vfi moramo dolshnost nofiti JPo 1578, 11,21b

Sop.: jablan, jablana

2. v zvezi margranovo jabolko *granatno jabolko*: Tvoje lice je kakòr ta rafpok na Margranovim Iabulki, mej tvojmi kitami DB 1584, 1,333a

// *okrasna slika, relief, kip tega sadeža*: INU Hiram je tudi sturil Lonca, Lopate, Medenice, inu je taku dopèrneffel vfa dela, katera je Krajl Salomon pèr GOSPODNI Hifhi puftil sturiti, slafti ta dva Stebra inu te okrogle Knoffe, na tèh dveh Stebreh, inu dva spletena Obrozha, de fta dva okrogla Knoffa na tèh Stebreh pokrivala, Inu fhtiriftu Margranovih Iabelk na dveh spletenih obrozhih, vfelej dvej vèrfti Margranovih Iabelk na enim obrozhi, de fo pokrivala ta dva knoffa na ftebreh DB 1584, 1,188a

// *redko granatovec*: MOJa Seftra, luba Nevèfta, ti fi en sapèrt vèrt, inu sapèrtu isviranje, en sapezhaten ftudenez. Tvoje saffajenje, je kakòr en Paradish od Margranovih Iabulk, s' shlahtnim fadum, Cyprefh, s' Nardom, Nardus s' Shaffranom, Kalmus s' Cynamomom, sovfemi shlaht drivesi tiga Veroha, Myrre inu Aloes, sovfém nar bulfhim korenjem, kakòr en Vèrtni ftudenez, kakòr en ftudenez shivih vod, katere od Libana teko DB 1584, 1,333a

Sop.: margranova jablan

3. *užiten sadež kroglaste oblike*: Ena beffeda v'foim zhaffu govorjena, je kakòr ^b slata Iabulka v'friebèrnih Kupah DB 1584 1,326a ^b Slata Iabulka kakòr Pomoranzhe ali Citrone [robna op.]: Pomum. *Germ* ein jede effige baumfrucht/

allerley obft. *Carinth.* abuuku. *Sclav.* jabelku MTh 1603, 11,291

// *lik takega sadeža*: Snotraj je bila vfa hifha sgul Cedrava, s' dolbenimi Iabalkami inu s' resanimi Roshami, de fe nej oben kamen vidil DB 1584, 1,186b

4. v zvezi pižmovo jabolko *vrsta dišave*: V rémiftim zhaffu bo GOSPVD fnago na tèh velikú vrédnih zhréulih prozh vsel, inu te sapojnice, te fhpere, te ketinice, te rozhne rinke, te aube, te flinderline, te prame, te shnorice, ta pishmova jabelka, ufhefne rinke, te pèrftane, te fhapelne, ta prasnizhni gvant, te *plafzhe, te *pezhe, te mofhne, te fhpéggle, te kollerje, te porte, te kitle DB 1584, 11,2b po nemški prevodni predlogi Zu der zeit wird der HErr den Schmuck .. wegnemen .. die Bisemepffel LB 1545, 1178 [F. N.]

jezičen -čna -o prid. [je'zi:čɛn -a -o]; k jezik; P 1;

nedol. obl.: - ž. mn. im.: Iefizhne TC 1575, 404 nav. slabš. *ki veliko govori*: te mlade Vduue .. te ene .. Inu nekar famuzh ne fo linee, temuzh tudi Iefizhne, klaffarice, inu hote vfe rizhi veiditi inu refnefti, inu gouore kir fe ne spodobi, Inu take, kir vtih hozhliuoftih inu lushtih prebiuaio, fo shiue mertue TC 1575, 404

jezični -nega, sam. [je'zi:čni -nega]; k jezik; P 1;

- m. mn. tož.: Iefizhne TT 1577, 119 nav. slabš. *kdor veliko govori*: opraulauuce, hualce, Iefizhne oftru fuari, veli nih Iefik fa fobni[!] dershati TT 1577, 119 [F. N.]

jezičič -a m [je'zi:čič]; k jezik; P 3, samo v DB 1584;

- ed. im.: jesizhizh edino DB 1584; vsi zapisi z malo začetrnico

del tehtnice, ki kaže ravnotežje; jeziček: Sakaj ta Svejt je pred tabo, kakòr ta 'jesizhizh na Vagi, inu kakòr ena fraga te Iutrove roffé, katera na Semlo pade DB 1584, 11,143a ('jesizhizh) Raunu kakòr more lahku biti, de ta jesizhizh gori na vagi na eno ftran fe nagne: taku je tudi ta Svejt ena lahka rezh pruti Bogu [robna op.] [F. N.]

jezig gl. jezik

jezik (jezik, jezig) -a m ['je:zik je'zi:ka]; P 673, prva pojavitve v TC 1550;

- ed. im.: iefig edino TA 1550, TE 1555, iefik/iesik/jefik/jesik edino večina Trubarjevih del, Dalmatinova dela, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, BH 1584, MTh 1603, prevladujoče MD 1592, jesik redkeje MD 1592; - rod.: iefiga/iesiga edino TA 1550, TC 1555, KB 1566, prevladujoče TE 1555, iefika/iesika/jesika edino TT 1557, TR 1558, TO 1564, KPo 1567, TC 1575, DJ 1575, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, poleg iefyka TtPre 1588, redkeje TE 1555, iefyka edino TAr 1562, poleg iefika TtPre 1588, redkeje TE 1555; - daj.: Iefiku TT 1557, na; - tož.: iefig edino TC 1550, TA 1555, TE 1555, redkeje TP 1566, iefik/iesik/jesik edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, Dalmatinova dela, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, TtPre 1588, iefyk edino TL 1561, TC 1567, TL 1567, yefik redkeje *P 1563, Iésik DB 1584, II,23a; - mest.: iefiki/jesiki edino ali prevladujoče TC 1550, DB 1584, TtPre 1588, TFM 1595, TFC 1595, iefiku/iesiku/jesiku edino ali prevladujoče TC 1555, TT 1557, TR 1558, TL 1561, *P 1563, TP 1566, KPo 1567, TC 1575, DJ 1575, JPo 1578, redkeje DB 1584, Ieffiku TT 1557, 332, iefyku/iesyku edino ali prevladujoče TAr 1562, TO 1564, redkeje TP 1566, TC 1575, Iefykom TO 1564, 75b; - or.: iefikom/iesikom/jesikom edino ali prevladujoče TT 1557, KB 1566, KPo 1567, TC 1575, DJ 1575, TT 1577, JPo 1578, DB 1584, redkeje TP 1566, iefykom/iesykom edino ali prevladujoče TL 1561, TAr 1562, TO 1564, TP 1566, Iesikan DB 1584, I, (U) 1a; - mn. im.: iefiki/jesiki edino ali prevladujoče TT 1557, TT 1577, JPo 1578, DB 1584, DM 1584, TFC 1595, redkeje TL 1561, iefyki edino ali prevladujoče TL 1561, TP 1566; - rod.: iefikou/iesikou/jesikou edino TT 1557, TR 1558, DJ 1575, TT 1577, JPo 1578, DB 1584, DM 1584, poleg iefykou TL 1561, iefykou/jesykou edino TO 1564, poleg iesikou TL 1561, iefiku *P 1563, 141; - daj.: iefikom/jesikom edino TT 1577, DB 1584; - tož.: iefike/iesike/jesike edino TAr 1562, *P 1563, DJ 1575, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, redkeje TL 1561, TP 1566, iefyke edino ali prevladujoče TL 1561, TP 1566, TC 1575, TFC 1595; - mest.: iefikih/iesikih/jesikih edino TT 1557, TR 1558, TC 1575, TT 1577, DB 1578, DB 1584, DM 1584, TFC 1595,

Iefykih TP 1566, 158a; - or.: iefiki/jesiki edino TT 1557, TR 1558, TC 1575, JPo 1578, DB 1584, redkeje TL 1561, poleg iefyki TP 1566, iefyki prevladujoče TL 1561, poleg iesiki TP 1566, Iesijki TO 1564, 129, iesiky KPo 1567, XLIIb; prevladujejo zapisi z veliko začetnico;

Deutsch. Sprach. Latinè. lingua. Windisch. jesik, befeda. Italicè. linguaggio MD 1592, O7b; Deutsch. Zung. Latinè. lingua. Windisch. jefik. Italicè. lingua MD 1592, X6b; Lingua. Germ. die zung. Slav. befeda, jefik MTh 1603, I,806

1. *mišičast organ v ustni votlini za tvorbo glasov*: inu vřag Vud ima fue fufeb lařtnu dellu inu oprauilu, Ozhy gledaio, Vusheffa poslušhaio, Iefik gouori Nuř diřhi, roke tipaio, noge hodio TC 1575, 363; Ti reuni inu vbosi yřzheo vodó, inu je nej, nyh jesik se fufhy od sheje DB 1584, II,16b; Timu fessajezhimu je njegou jesik na njegovim Nebi pèrliplen, od sheje DB 1584, II,57a; Taku je tudi Iesik en majhin Vud, inu velike rizhy naredy DB 1584, III,134a; - Suie perfti poloshi vnega vushefa, shnega slinami dotakne nega Iefik, gleda vnebeffa, vfdi she, řapouei de fe vushefa inu Iefik odpro, Inu ga taku cilu ofdraui TR 1558, S3b; Ena ferzhna molitou pruti Bogu, de on vuřta inu iesik pred shkodliuim gouorienem inu priřego, inu ferze pred hudimi miřli obaruie DJ 1575, 93; Natu on viřřoku huali te ludi kir řnaio fui Iefik prou rounati TT 1577, 120; oni řo duezhili nih Iefike od betesha TT 1577, 412; inu řo resgrisli řvoje Iesike od betesha DB 1584, III,147a; de řo jesik pruti njemu vunkaj isteguvali, inu s'parřtmi na njega kasali DB 1584, II,+VIa; Ozha Abraham, vřmili ře zhes mene, inu pořhli Lazarufa, de on konèz řvojga pèřřta u'vodi omozhi, inu ohlady moj jesik: řakaj jeřt tèřpim velik martèr v'tem plameni DB 1584, III,41b; S. Duh, je taku dobru nyh roko, kakòr nyh jesik, vishal, regiral inu pelal, dokler řo na řem. Sveřtu bily, de nèřo v'řvoim vuku niřřtèr drusiga govurili ali piřřali, kakòr le řamuzh tu, kar je on nym riřřizhnu resodil, inu vuzhiti ali piřřati řam porozhi DB 1584, I,&VIa; De bi ři jeřt lih imèl tařhent inu řhe vezh jesikou, taku bi jeřt tebe viner nemogèl sadořti hvaliti DM 1584, XLIX; - Kateri bode ř'jesikom vodo lokal, kakòr en Pefs loká, tiga

poftavi po febi DB 1584, I,137a; – Inu kir ie nega cilu fdrauiga na vushefih inu na Iefiku fturil TR 1558, S4a

• Tedai bodo nasha Vufta polna fmeiha, inu nash iefik poln petya TP's 1566, 232a *bomo veliko peli*, podobno tudi DB 1584, I,312b; Moj jesik je enu peru eniga hitriga Piffarja DB 1584, I,291a *hitro bo nastajala pesem*, podobno tudi TP's 1566, 85b; Inu sdajci fo fe njegova ufta odpërla, inu njegou jesik, inu je govuril, inu hvalil Boga DB 1584, III,30b *jezik je ozdravel*; Ierusalem, aku tebe, jeft posabim, taku mene, sam Gofpud Bug posabi, Inu moj Iesik na Nebi, v'uftih fe perlepi meni, Inu taku oftani TfC 1595, CCCLII *ne bom mogel več govoriti*; – jezik na uzdi držati *obvladati svoj govor*: fteim nas vuzhi, de imamo ta nash Iefik na vufdi dershati TT 1577, 120; inu ne vufda fuiga Iefika TT 1577, 107; inu nedërshy svoj jesik na usdi DB 1584, III,133,b; • Kir nih iefyke koker en mezh brufsió TP's 1566, 114a *pripravljajo se na govor zoper koga*, podobno tudi DB 1584, I,295a; Vely Iefik fa sobmi dershati TT 1577, 116 *ne govoriti, zlasti ne kaj slabega*; držati (svoj) jezik pred čim ne govoriti o čem, *zlasti slabem*: Sakai kateri ta leben lubi, inu hozhe dobre dni viditi, ta dershi fui Iesik od hudiga, inu ta fuia vufta de golufo ne gouore TT 1577, 138,K6b; Sakaj kateri hozhe shivéti, inu dobre dny viditi, ta dërshi svoj Iesik, de hudu negovory, inu svoja uftna, de negolufajo DB 1584, III,121a; inu dërshite jesik, de nepreklina DB 1584, II,140a; • inu nihzhe nej fmèl pred Israelfkimi otruki fvojga jesika gانيتi DB 1584, I,125a *spregovoriti*; – En grob zhlovik nepremiffelnu shlabudra, inu vfelej kakòr fe mu na jesik nameri, govory DB 1584, II,161 *nepremišljeno*; Ona svoia úfta modru odpira, inu na nje jesiku je lubesniu navuk DB 1584, I,328a *daje ljubeznive nauke*, podobno tudi TC 1575, 357; z jeziki (jezikom) govoriti *uporabljati zgolj dar govora v nasprotju z govoreč razlagati, prerokovati*: Nu pak, lubi Bratje, kadar bi jeft k'vam prifhàl, inu bi s'jesiki govuril, kaj bi jeft vam bil h'pridi, kadar bi s'vami negovoril, bodi fi fkusi resodivenje, ali fkusi fposnanje, ali fkusi prerokovanje, ali fkusi navuk? DB 1584, III,94b; – On bo tebe fkril pred gajshlo tiga jesika, de fe nebofh bal pred satrenjem, kadar pride DB

1584, I,260a, prav 267b *bo tebe obvaroval pred hudimi obtožbami*; inu njegoviga jesika svesa, fe je resvesala DB 1584, III,23a *spregovoril je*

II likovna podoba tega organa: NYh Iesik je od Mojftra lépu narejen, inu ony [Maliki] fo s'slatom inu frebrom lepu vfnasheni, inu imajo sresane Iesike DB 1584, II,177a

II jezik kot govorilni organ in orodje za človekova govorna dejanja, zlasti slaba: De ta Iefik ne shentuie, ne lashe, inu de gardih nefpodobnih rizhi ne gouori TT 1557, y4a; – Sakai Neurniska inu goluffska Vufta fo fe subper me odperla, Inu gouore subper me sfalsh iefykom TP's 1566, 201b; On Modrim flatke befede vofchi, inu ima fladak iesik, alli goriupo fstrupno fârce KPo 1567, LVb; En falsh jesik fovrashitiga, kateri ga fhtrajfa DB 1584, I,326b; Hud jesik mej veliku ludmy fovrashrtvu ftury DB 1584, II,164b; inu en mekak jesik prelomi, kar je tèrdu DB 1584, I,326a; Dobru je timu, kateri je pred hudim jesikom obarovan, de ima pokoj pred nym, inu njegou jarèm néma nofsiti DB 1584, II,164b

II ognjena podoba tega organa v simbolnem pomenu božjega Duha: Inu nim fo fe prikafali resdileni Iefiki, koker bi ogneni bili TT 1557, 333; – Inu fveti Duh, kateri fe je nad Cristufom v'Iordani v'eniga Goloba fhalti, inu potle na Finkufhtni dan v'fhalti ognenih inu resdilenih Iesikou, fe puftil viditi DB 1584, I,a,IIIa

2. s svojilno pridevniško besedo *človek glede na dejavnost, ki jo opravlja jezik*: Inu mui Iesik bode od tuie prauice gouuril, Inu tebe vřag dan hualil TP's 1566, 68b; moja úftna némajó niřhtèr kriviga govoriti, inu moj Iesik néma obene golufie povédati DB 1584, I,273b; – Ieft fim k'njemu klizal s'mojimi ufti, inu fim ga zhaftil s'mojim jesikom DB 1584, I,295b

3. navadno s prilastkom *podoben organ pri živalih*: Obtú bosh tuie noge farbal vti kriy tuih Sourashnikou, Inu ta iefik tuih Pafs bodo no lokali TP's 1566, 121b; – inu Kazhji jesik ga bo vmuril DB 1584, I,272a; *Deutsch. Ochsenzung. Latinè. buglofsa. Windifch. volouski jefik. Italicè. lingua bovina, borragine, buglofsa MD 1592, K8b*

4. *človek, značilen zlasti po slabi, zli uporabi jezika*: inu prerokuie de taki Sourashniki

inu hudi falsh iefyki hud konez vfamo TP_s 1566, 104a; En hud iefik ne bo frezhe imel na Semli TP_s 1566, 249b, tako tudi DB 1584, 1,315a; – Satu gofpod vse iefike, Kir se zhes te vfdiguio .. Hozhe cilu iftrebiti *P 1563, 178; Inu vse Iesike, kateri se supèr tebe stavio, imash ti v'praudi fer-damnati DB 1584, 11,22a

5. *kar je po obliki podobno jeziku*: Inu gre pèr strani BetHagle, kir pruti pulnozhi leshy, inu nje konèz je poleg jesika tiga slaniga Morja, pruti pulnozhi, na kraju Iordana, pruti puldnevi DB 1584, 1,129a

6. *glasovni sistem za govorno in pisno izražanje*: Inu de sledni Iesik more spofnati, de Iesus Cristus ie ta Gofpud, vti zhafti Boga Ozheta TL 1567, 28a; – Sna dofti Iefikou TT 1557, r4b; Gdi ie en iefik slishal, kateriga nei faftopil TP_s 1566, 149a; Ondi fo bily jesiki smèshani, de nej eden drusiga saftopil, inu satu je tuištu Meftu Babel imenovanu DB 1584, 1,X1b; en folk, kateriga jesik ti neresumejesh, inu nesaftopifh, kaj ony govore DB 1584, 11,30a; – V tim XIII. cap. Vuzhi inu Vely, De vti Cerqui vse slushbe Boshye, te Pridige, Kerszhouane, Molytue, Petye, Obhayane se imαιο vtim gmain vfake deshele faftopnim Iefiku oprauiti inu dopernefti TL 1561, A1Vb; Beelzebub ie bil en Malik (Idolum) tih Filifteriov v'Akaronu, Inu pomèni alli flove v'nashim Iesiku Muh Krall KP_o 1567, CXX; inu fo fazheli te Pfalme, faftopnim Gmain Iefikom peiti TC 1575, 174; Vmeio li vfi fmnogoterimi Iefiki gouoriti? TC 1575, 370; de vseh shlahit Iefikih, se pridiguie inu poye ta zhisti Euangelium TT 1577, 396; Tedaj fo bily lyftuvi poslani na vse Krajleve deshele, u'vfako deshele po nje pifmi, inu k'vfakimu folku po njega Iesiki DB 1584, 1,262b; To Nedelo po Kreiffi, fi ie on te pusledne bessede, v'tei Postilli, katero ie tolmazhoual, kir she néfo bile v'nash iefik preobernene, puftil naprei brati, inu bi bil rad, teifte tudi tolmazhoual TrPre 1588, 122; Natu fo ony vfi v'mnogih, Poprej nesnanih Iesikih, Sazheli predigovati, Ter Ludy prou vishati TFC 1595, CCCCXLVI; – Htimu slishi faftop mnogeterih Iefykou TO 1564, 2a

• On pak je odgovuril na fvoj jesik, inu je djal: Ieft tiga nezhem fturiti DB 1584, 11,199a v

svojem jeziku, po nemški prevodni predlogi Er aber antwortet auff seine sprach LB 1545, 1917

♦ *slovenski jezik*: Ta beseda pag Christus vflouenki iefiki se prauil/ aden kir ye fhalban oli an fhalbanig TC 1550, 92(54b); Taku bote ta nash slouenski iefig prou tar lahku brali inu piffali TA 1550, (A1b); ta vegshi del Ludi vnashi desheli drufiga Iefiga ne fna, famuzh ta Slo-uenski TE 1555, A2a; Ieft fem vletu Predguoor inu potle vto kratko Postillo inu poprei vta dua Catechifma vse te potrebne inu nuzne Nauuke inu Troshte postauil, katere fem per vas vtim Slouenskim Iefiku Sedemnaift leit poredu inu potle vtim Nemshkim Iefiku deffet leit per Vuzhenih Iudeh pridigal TT 1557, f3a; ISVOLENI KARSCHENIK, Imash, hvala Bogu, Ioanna Spangebergia kàrfhanfko Postillo, v'nafh Slovenki Iesik tolmazheno inu pofneto KP_o 1567, V1b; SVETI PREROKI V'SLOVENSKI Iesik tolmazheni SKVSI IVRIA DALMATINA DB 1584, 11,+1.a; MOLITVE, SDAI PERVIZH IS BVKOVSKIGA inu Nemfhkiga jesika v'nafh Slovenki tolmazhene DM 1584, 1,)(1a; Katere Buque ie Gofpud Primosh v'slouenski iefik pèrprauil TrPre 1588, 125; *kranjski jezik*: Obtū fmo mi letu nashe dellu vta Crainski Iefig hoteli postauti, fa dofti rizhi uolo TE 1555, A2b; Obtū mi hozhmo de vshe naprei uti nashi Cranski Desheli, de se ty Pfalmi, peifmi, inu use druge shlushbe Boshye, ty S. Sacramèti utim Slouenskim Cranskim Iesyku, se dopernashio inu dile TO 1564, 128b; *judovski jezik*: Streti to Glauo, po shegi tiga Iudouskiga Iefika, se prauil, opftrupouiti, konzhati, obrupati inu vfeti to oblast TT 1557, h4a; Sakai Betleem v'Iudovfkim Iesiku se pravi Domus panis, krushna Hifha alli hifha tiga kruha Ein Brodthauß KP_o 1567, LVII; Adam se v'Iudoufkim jesiki rezhe Zhlovik DB 1584, 1,3a; ♦ sakai lete Buquice bodo skorai tudi steim Croashkim Pifmom inu Iefykom drukane TA 1562, 17b; Natu ga imαιο fo vfem fliffom inu zhasom ifuprashati, Slatinskim Iefykom, inu faslishati, Ieli fa dofti vuzhè, aku vmei inu faftopi prau to Grammatico, Dialectico, Rhetoriko, fna prou ino Congrue Latinski gouoriti TO 1564, 72a; Sa tiga volo fo one spodobnu is

tiga Gerzhkiga iesika nikar le vta Latinski, Nemshki, Lashki inu druge iesike, temuzh tudi is tih iftih vnasho Cransko Slouenszhino sueiftu preobernene, na nouu pregledane, inu sdai per- uizh letukai na dan dane DJ 1575,)(7b; Rauna kazha, letukaj pomeni, Rimski pot na Nebi, kateri fe v' Bukoufkim jesiki imenuje Via lačtea DB 1584, I, 273b *v latinskem jeziku*; Lete dvej beffede, Korba inu Konez, imajo v' Ebrejskim jesiki fkoraj en glas, Kaiz inu Kez, kakòr de bi rekàl, Korba, ja, konèz je prifhàl DB 1584, II, 113a; Onesimus fe v' Gerzhkim jesiki rezhe priden DB 1584, III, 119b; de bi fe navuzhili Kaldeifku pifmu inu jesik DB 1584, II, 95a; TAifiti zhas bo v' Egyptoufki desheli pet Méft govorilu po Kanaanskim Iesiki DB 1584, II, 8a; ta trynajfti dan dvanajftiga Méfza, katerimu je Adar v' Syrerfkim jesiki ime, en dan pred Mardohajovim Prasnikom DB 1584, II, 205a; *Deutsch. Mutterfprach. Latine. lingua vernacula. Windifch. materin jefik. Italicè. lingua volgare* MD 1592, K4a

11 *ljudje, ki govorijo isti jezik*: Vy veifte de te ftymouce vflag Iefig oli dehella dregaci ifgo- uori TA 1550, A3a(4); – TE daj je Krajl Darius puftil piffati vfém Folkom, Ludem inu Iesikom DB 1584, II, 99b; – vidimo, de skorai po vfeh de- shelah inu Iefikih, fe subper Papeshe, Cardinale, Shcoffe, Farie inu Menihe, kir steim Anticrishtom dershe, te Verne loue inu moree, pridiguie, pishe, malla inu poye TT 1577, 422; Potehmal ker je letu Boshja vola, de ima on od vfeh jesikou fposnan, predigovan, poslufhan, zhafzhen inu hvalen biti DB 1584, I, cVIIIa

7. *govor, govoriga*: Rifnizhnu ti fi téh eden, sakaj ti fi en Galileer, inu tvoj Iesik je lih takou DB 1584, III, 28a; Sakaj tvoj Iesik tebe ferrata DB 1584, III, 17b

8. *izrazni sistem*: Obtú taku nefastopnu shabrane pergliha tim pifzhizom, godzom inu trobentariem, kir uenu urei nih ftymo uleko, fperfti ne Siefykom te ftyme, ne prebiraio, obe- ne prae ueishe oli glassa ne dado, de nizfhe ne uei kai pifzheio oli godo TL 1561, 47b [F. N.]

jeger gl. joger

jogar gl. joger

joger (joger, jogar, jeger) -gra m [ˈjo:gər -gra]; P pribl. 1800, prva pojavitev v TC 1550;

– ed. im.: ioger/joger edino ali prevladujoče Trubarjeva dela, KPo 1567, DPa 1576, JPo 1578, DB 1584, TtPre 1588, TfC 1595, ZK 1595, MTh 1603, po- leg jogèr MD 1592, iogar/jogar redkeje JPo 1578, DB 1584, Ieger DB 1584, III, 18b, jogèr poleg joger MD 1592, G8a; – rod.: iogra/jogra edino TE 1555, TKo 1557, TT 1557, TR 1558, TL 1561, TT 1577, JPo 1578, DB 1584, TtPre 1588; – daj.: iogru/jogru edi- no TT 1557, TR 1558, TL 1561, DPa 1576, TT 1577, DB 1584, TtPre 1588; – tož.: iogra/jogra edino TL 1567, DPa 1576, TT 1577, DB 1584; – dv. im.: iogra/ jogra edino TC 1550, TT 1557, TR 1558, TC 1575, DPa 1576, TT 1577, DB 1584, TfC 1595; – daj.: io- groma/jogroma edino DB 1584; – tož.: iogra/jo- gra edino TT 1557, TO 1564; – or.: Iogroma TT 1557, 378; – mn. im.: iogri/jogri edino ali prevla- dujoče večina Trubarjevih in Dalmatinovih del, KB 1566, KPo 1567, JPo 1578, TtPre 1588, TfC 1595, ZK 1595, Yogri TA 1550, A4b; – rod.: iogrou/jogrou/iogrov edino ali prevladujoče večina Trubarjevih in Dalmati- novih del, KB 1566, KPo 1567, JPo 1578, TkM 1579, TfC 1595, poleg iogru ZK 1595, iogru/jogru redke- je TC 1560, TPs 1566, DPa 1576, DB 1584, poleg io- grou ZK 1595; – daj.: iogrom/jogrom/iogroè edi- no; – tož.: jogre/iogre edino ali prevladujoče, Iog- gri TE 1555, 40b, Iogré DB 1584, III, 73a; – mest.: iogrih/jogrih edino TT 1557, TR 1558, TL 1561, KP- o 1567, DPa 1576, TT 1577, DB 1584; – or.: iogri/ jogri edino ali prevladujoče Trubarjeva, Dalmatino- va dela, KB 1566, KPo 1567, JPo 1578, TkM 1579, ZK 1595, iogromi/jogromi posamično TT 1557, TR 1558, Syogri TL 1561, 50b; prevladujejo zapisi z ve- liko začetnico

1. *eden izmed dvanajsterih, ki jih je Kristus izbral za širjenje svojega nauka; apostol*: TO nasho prauo kerszhansko Vero fo ty duainift fueti Iogri nashiga Gofpudi Iefufa Christufa is fuetiga Duha inu pifma vkupe flufhili TC 1550, (14b); Criftus inu nega Iogri vnih Pridigah inu Pifmih gar ozhitu inu cilu ffastopnu prauio inu vuzhe od Boshyga Stanu vti S. Troyci TT 1557, K4b; Ta Iogra grefta tiakai, inu fturita koker ie nima Iefus fapouedal, Inu perpelata to Oslizo

inu tu Sherbe, inu poloshe na nyu nih guaut-
[!], inu nega gori poffade TT 1557, 61; Obtudi
nigder neberemo v'Novim Testamenti, de bi
Cristus ali njegovi Iogri bili taku ogle gori-
poštaulenu tiga Predigarstva ali Farstva nuzali,
ali take shegne dajali, kakòr se sdaj
v'Papehtvi della DB 1584, I,c111a; Iogri kar
nesaftopio, tu Cristufa vprashajo DB 1584, III,9b;
Inu njegovi Iogri so k'njemu stopili inu so djali:
Isloshi nam to prigliho, od Lulke na Nyvi
DB 1584, III,9b; NA pèrvi dan tèh Oprefnikou
pak, so Iogri k'iesufu stopili, inu so djali k'nje-
mu: Kej hozhefh, de my tebi pèrpravimo jèfti
Velikunozhnu Iagne? DB 1584, III,16b; Inu Iogri
so sturili, kakòr je Iesus nym bil porozhil, inu
so pèrpravili tu Velikunozhnu Iagne DB 1584,
III,16b; *Crajnski*. Iogri *Slovenski*, *Besjazhki*.
Apòstoli, vzhènizi *Hervazki*, *Dalmatinski*,
Isfrianski, *Crafhki*. Mlaji DB 1584, III,Cc1Vb;
Deutsch. Apostol. *Latinè*. apostol. *Windisch*.
apostel, joger, dvanastla. *Italicè*. apostolo MD
1592, A3b; *Deutsch*. Jünger/ Apostel. *Latinè*.
Apostolus. *Windisch*. jogèr, dvanastla. *Italicè*.
Apostolo MD 1592, G8a; – Na trety dan vftane
gori od smerti/ Inu se pufti tim Iogrom inu
drufim bratom zheftu viditi inu tipati vftiri-
defetih dni poredi TC 1550, 33(25a); Cristus uda-
nashnim Euangeliju inu drugdi zheftu fapou-
da tim Iogrò inu ufem Vernim, de se lubio
umei febo TR 1558, h3b; Inu je tudi svoim Iog-
rom porozhil predigovati v'svoim Imeni, po-
kuro inu odpufzhanje grehou DB 1584, I,bVb;
raunu kakòr je nash GOSPVD Iesus Cristus
fam ta Kruh vsel, shegnal inu svoim Iogrom
dal inu rekàl: Vsamite, jèjte letu je moje tellu
etc. DB 1584, I,c11a; Cristus svoje dvanajst Iogre
vunkaj pofhle DB 1584, III,36a; TE daj je Iesus
djali k'voim Iogrom: Aku hozhe gdu sa mano
hoditi, ta sataji fam febe, inu vsami fvoj krish
na fe, inu hodi sa mano DB 1584, III,11a; On je
pak vuzhil svoje Iogre, inu je djali k'nym: Tiga
zhlovèka Syn bo isdan v'roke teh Zhlovekou,
inu ony ga bodo vmurili: Inu kadar bo vmor-
jen, taku bo on na tretji dan gori vftal DB 1584,
III,24b; – Mateush, katerimu ie tudi Leui Ime,
ie is Zolnarie en Ioger sturien TE 1555, Ab;
Cristus ie gori shal vto Viffokoto, inu ie to Ie-

zho vyeto febo pelal, inu ie dal te Daruue tim
ludem, On ie te ene poštauil htim Iogrom, te
ene htim Prerokom, te ene htim Euangelistom,
te ene htim Pastyriem inu Vuzhenikom, de
skufi nee bode tu Tellu Cristufeuu, tu ie, ta
Cerkou, ta Gmaina Boshya, gori fefidana TR
1558, d4a; V'letim bo zhafzhen moj Ozha, de vy
veliku fadu pèrnefsete, inu bote moji Iogri DB
1584, III,56a; – Inu leta vufs vuk mi imamo od
tih prerokou, Cristufa, Iogrou, tar ner vezh od
S. Paula, Ta vfeh nega listeh vuzhi, de to milofst
Boshyo, odpuftig, prauizo, kir pred Bugò vela
inu obftoy, inu ta vezhni leben, Imamo le skufi
to vero V iesufa Cristufa TC 1555, 14; En dejl
pak so se puftile na tu nar zhaftitifhe viditi,
kakòr Boshji Syn, Iesus Cristus, ker se je v'Ior-
dani puftil karftiti, inu ker se je potle na Gorri
pred fvojmi Iogri premejnìl DB 1584, I,a111a; –
Te Pridige pag, ta pifma, beffede inu vukuui
Cristufeuu inu nega Iogrou, kir so od tih Euan-
gelistou inu Iogrou fapiffani, se imenuio ta
Noui Testament, oli ta Noui Sakon TT 1557,
h3a; Inu oni versheio zhes nyu ta los, inu ta los
pade na Matiasha. Inu on ie bil perlozhen hti-
mu shtiuenu tih Ainaift Iogrou TT 1557, 332;
OD APOSTOLOV ALI Iogrou Cristufevih DB
1584, I,x1a; – Na S. Mateusha Iogra Dan TR 1558,
ha / S. Philip je bil poklizan v'zhiflu
Cristufevih Iogrou DB 1584, I,x⁰V1a

Sop.: apostel/apostol, ti dvanajst [mn.], ti dva-
najsti [mn.], dvanajstsla [mn.], joger Kristusov

*11 eden izmed dvanajsterih, ki jih je Kristus
izbral za širjenje svojega nauka, in Pavel, ki ga
je tudi Bog izbral za to; apostol:* Inu on vletih
Buquah veliku pifshe, kai fta ta dua Iogra S.
Peter inu S. Paul pridigalla inu vuzhila, inu
koku se ie nima fa volo nyu Pridig godilu TT
1557, ff4a; Ty Aydi pag so stuprou tedai, kadar
fo ty Iogri pridigali prishli, hti prauì Veri TR
1558, D2b; – Ieft [S. Paul] fuami Aydi gouorim,
potehmal sem iest tih Aydou Ioger TT 1560, 19a;
De on Paulus, kir ie od famiga Iefufa kanimu
Iogru poštaulen, pishe leta Lyft TL 1561, 28a; –
Vmei vfemi Iogri ie S. Paul ner vezh piffal/
Satu fo nega lyftuui odspreda poštauleni TT
1560, ca; – De mi pag taku po vuki inu pifmu
tih Prerokou inu Iogrou, fufeb S. Paula inu

Euangelifta S. Iansha, Veruiemo, vuzhimo, Pridiguiemo inu pishemo TL 1561, 77a

♦ *Dejanje teh jogrov Apostolska dela:* Berite te buque od tiga Diane tih Iogrou, vtih ie S. Lukesh fapiffal, koku fo ty Iudouski Vifshi Duhouski inu Deshelski steimi Iogri, Suetim Stefanom inu steim Suetim Paulom rounali, byli, topli, louili inu morili TR 1558, a2a

Sop.: apostol

2. *kdor se uči učiteljevega nauka; učenec:* Sakai raunu kakòr néfo, ni Preroki, ni Apoſtoli, ali nyh Iogri, kakor tudi Criftus nikar, koga fa vere volo pregainali ali morili, ali tudi rekli moriti inu pregainati, temuzh ony fo bily od Papesha, tu ie, od vishigafaria, Piffarieu, Farifeou inu Sadduceou, kakòr Iudouskih Papeshou, Kardinalou v'pan diani, fa Kezarie ſpofnani T-Pre 1588, 52; – Tudi is mej vas famih bodo gori vftajali Moshje, kir iſpazhen vuk govoré, de bi Iogrè sa fabo ſapelali DB 1584, III,73a; Criftus ſvoje ſedemdeſſet Iogre pred fabo poſhle DB 1584, III,37a; Inu on je vunkaj fhàl, inu je po redi ſkus obhodil Galatifko deſhelo, inu Phrigio, inu je potèrjoval vſe Iogre DB 1584, III,72a; Inu kadar je dan bil, je on poklizal ſvoje Iogre, inu je nyh dvanajſt iſvolil, katere je on tudi Apoſtole imenoval DB 1584, III,33b; Inu Kadar ſmo my bily Iogre ondi naſhli, ſmo ondi oſtali ſedem dny DB 1584, III,73b; – Apoſtoli fo bily is mej drugih Iogrou iſvoleni DB 1584, I,X1a; GOSPud GOSPVD je meni en vuzhen jeſik dal, de vém s'temi trudnimi v'pravim zhaffu govoriti. On me vſaku jutru obudy, on mi uhu budy, de poſluſham, kakòr en Ioger DB 1584, II,20b; – V tim prido knemu ty Ioaneſeui Iogri, inu prauio, Sakai fe mi inu ty farifei tuliku poſtimo, tui Iogri pag ſe ne poſtio? TE 1555, 20a; Od tiga zhafsa je veliku njegovih Iogrou ſupet naſaj fhlu, inu néfo vezh ſhnym hodili. Tedaj je Ieſus djal htém dvanajſtim: Hozhteli vy tudi prozh pojti? DB 1584, III,51a; – Tedaj fo ty Dvanajſt mnoshizo téh Iogrou vkup poklizali, inu fo djali: Onu ſe neſpodobi, de my Boshjo beſſedo ſapuſtimo, inu k'Miſi ſluſhimo DB 1584, III,64a

II *učenec Janeza Krstnika:* Ioannes kerſtnik poſhle ſuie Iogre Hcriftufu TE 1555, A7a

II *učenec svetega Pavla:* Kakòr od tiga S. Paul ozhitu piſhe, na ſvojga Iogra Timotea DB 1584, I,alb; Potle opomina S. Paul ſuoiga Iogra Timothea tudi, de bi imél poufod tresiu biti T-Pre 1588, 37

Sop.: mlajši, učenik

3. *kdor se je dal poučiti o Jezusovem nauku:* Na vezher pag, pride en bogat mosh od Arimatya timu ie bilu Ioshef ime, kateri ie tudi en Ioger Ieſufeuu bil, Ta gre Hpilatushu, inu nega proſſi fa Ieſufeuu tellu TT 1557, 90

II *član krščanske skupnosti:* Inu Boshja beſſeda je raſla, inu téh Iogrou zhiflu je ſilnu veliku poſtajalu v'Ierusalemu: Tudi veliku Farjeu je bilu Veri pokornih DB 1584, III,64a

4. *kdor opravlja misijonarsko dejavnost; apostol:* ta Iogra Barnabas inu Paulus .. ſta upyla inu diala .. Midua ſua tudi zhloueka uſimu ſlu poduerſhena, koker ſte ui, kir uom ofnanuieua ſkuſi ta Euangelium, de ſe ui od letih praſnih rizhi obernete htimu ſhiuimu Bogu TT 1557, 378

Sop.: apostol

Etim.: iz nem., prim. der Jünger [F. N.]

jogrinja (jogrinja, jogrina) -e ž ['jo:grinja]; k joger; P 2, obe pojaviti v DB 1584;

– ed. im.: Iogrinja poleg Iogrina DB 1584, III,66b, Iogrina poleg Iogrinja DB 1584, III,66b; oba zapisa z veliko začetnico

tista, ki se uči učiteljevega nauka; učenka: ner poprej ona ena Mlajſha ali Iogrinja poſtane, potle veliku dobriga dela DB 1584, III,66b

Sop.: mlajša [F. N.]

jogrstvo (jogrstvu) -a s ['jo:grstvo -a]; k joger; P 13, prva pojavitev v TT 1557;

– ed. im.: Iogèrſtvu DB 1584, III,CcIIIb; – daj.: iogerſtuu edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TT 1560, TT 1577, kiogarſtuu TT 1557, 175; – tož.: iogerſtuu edino TT 1557, TT 1560; – mest.: Iogerſtui poleg Iogerſtuim TAr 1562, 28a, Iogerſtuim poleg Iogerſtui TAr 1562, 105a; prevladujejo zapisi z veliko začetnico;

Crajnſki Apoſtolſtvu Coròſhki Iogèrſtvu DB 1584, III,CcIIIb

ver. *ſlužba za Boga po božjem pooblaſtilu;*

apostolstvo: S Mateush Euangeliſt .. ie bil en Zolnar, tiga ie potle fam Iefus isuolil inu poklizal htimu Iogerſtuu TT 1557, ff3a; PAul en hlapez Iefufou Criſtufou, poklizan htimu Iogerſtuu, odlozhen htimu Pridiganu ta Euan-

gelij Boshij TT 1560, 1a / ty eni Iogri, Peter inu Philip ſo fuiemi ſhenami vtim Iogerſtui otroke imeili TAr 1562, 78a v času, ko ſo bili apoſtoli

Sop.: apoſtolſtvo [F. N.]

K

konj (kojn, kon, kojnj, konj) -a m ['konj 'ko:nja]; P 163, prva pojavitev v TA 1550;

- ed. im.: koin/kojn edino TPſ 1566, DJ 1575, TkM 1579, DB 1584, BH 1584, MD 1592, prevladujoče MTh 1603, koni MTh 1603, 1,211; - rod.: kone TC 1555, 25, koina/kojna edino TPſ 1566, DB 1584, kojnj,ja BH 1584, 49; - daj.: koinu/kojnu edino DPr 1580, DB 1584; - tož.: konia edino KPo 1567, JPo 1578, koina/kojna edino DB 1578, prevladujoče DB 1584, konja redkeje DB 1584; - mest.: konu prevladujoče TT 1577, koinu/kojnu/koynu prevladujoče DB 1584, redkeje TT 1577, kojni redkeje DB 1584; - or.: konem TR 1558, Tb; - mn. im.: koni edino TPſ 1566, TT 1577, koini/kojni edino DB 1578, DC 1579, DPr 1580, DB 1584, DC 1585, TfC 1595; - rod.: kuin/kujn edino ali prevladujoče TA 1550, DB 1584, koneu edino TO 1564, redkeje TT 1577, konyov KPo 1567, Xb, koin/kojn edino DJ 1575, redkeje DB 1584, kun prevladujoče TT 1577, DB 1578, kony JPo 1578, 1,2a, konn JPo 1578, 11,168b; kojneu DB 1584, 11,3a, kojnjou DB 1584, 11,130a; - daj.: konem edino TT 1577, kojnem poleg kojnom DB 1584, kojnom poleg kojnem DB 1584; - tož.: kone edino TPſ 1566, TC 1575, TT 1577, konie/konje edino JPo 1578, DB 1578, redkeje DB 1584, kojne prevladujoče DB 1584, kojnje redkeje DB 1584, Kojné DB 1584, 111,148b; - mest.: konijh KPo, 1567, XXXVII, koineh/kojneh edino DJ 1575, redkeje DB 1584, koneh prevladujoče TT 1577, kunih TT 1577, 331, konyh JPo 1578, 1,24a, kojnih prevladujoče DB 1584, kojnjeh redkeje DB 1584, konjeh redkeje DB 1584, kuinih TPo 1595; - or.: skoni TR 1558, S2a, konij edino TAr 1562, KPo 1567, koini edino TO 1564, poleg kuini DB 1578, kony edino JPo 1578, kuini/kujni poleg koini DB 1578, redkeje DB 1584,

kojni prevladujoče DB 1584; prevladujejo zapisi z veliko začetnico;

Kojnj,ja, Eqvus, Roß, pferd BH 1584, 49; *Deuſch.* Pferd. *Latinè.* equus. *Windiſch.* kojnj. *Italicè.* cavallo, corſiero, deſtriero, palafreno MD 1592, 1Aa; *Equus. Ger.* Roß[!]/ Pferdt/ *Gaul. Slav.* koin MTh 1603, 1,476-477

domača žival, ki ſe uporablja zlaſti za prevažanje, prenaſanje: njegovi Kojni ſo hitréſhi, kakòr Poſtojni DB 1584, 11,29b; Onu ſe ſliſhi de vshe nyh Kojni pèrkajo v'Dani, inu nyh Shrebci riſazheo, de ſe vſa Deſhela od tiga ſtreſſa DB 1584, 11,31b; Tu ſo ty Kojniki ſtrejlali cejl dan, od jutra notèr do vezhera na ta folk, dokler ſo nyh Kojni trudni poſtali DB 1584, 11,188b; Sakaj ondi ſe bo ſliſhalu, de bodo Gajſhle pokale, inu Koleſſa fhkripala, Kojni riſatali, inu Kulla tartrala DB 1584, 11,120a; - Pole, mi tim konem vniſh vufſta te berſde deuamo, de naſ ſluſhaio, inu nih cillu tellu okuli obrazhamo TT 1577, 117; So .. debele kone vſrebernih inu poſlazhenih ſedlih inu vufdah ieifdili TT 1577, 449; Natu je on tjakaj poſlal, Kojnje inu Kulla, inu eno veliko Vojsko, inu kadar ſo ony po nozhi tjakaj bily priſhli, ſo tu Meſtu oblegli DB 1584, 1,206a; Vtémifſtim zhaffu, pravi GOSPVD, hozhem jeſt vſe Kojne ſplafhiti, inu nyh jeſdice omamiti DB 1584, 11,129a; vpresite kojnje DB 1584, 11,50b; - Ne bodite koker koni inu meſgi, kir nemaio faſtopa TPſ 1566, 62a; zhes Kone ie S. Loi oli Eulogi TC 1575, 272; Inu te Kobilice ſo podobne Kojnom, kateri ſo h'boju pèrprauleni DB 1584, 111,143a; - Inu tacih ſourashnikou bo vſelei fueit poln, ieifdo na kunih veliku ſtu tauſhent, inu milarieu TT 1577, 331; Inu ty drugi ſo

bili vbyeni steim mezhom, tiga kir ie na konu fedil TT 1577, 457; ie Naeman Kapitan Voiske Krallia Syryskoga, prishal ktemu Proroku Eli-seu sueliko zhaftio, Kony inu Vosi, inu ga ie profil da bi ga od Gub ozhiftil JPo 1578, II,153; Gdu more s'kojni dirjati, ali s'voli orati na Pe-zhovjej? DB 1584, II,112b; Inu pole, tu je ena velika Vojfka leshala okuli Méfta, s'Kojni inu s'Kulli DB 1584, I,206a; inu se na kullih vosio, inu na kojnjeh jesdio DB 1584, II,37b; Nu féдите na Konje, dirjajte s'kuli, naj Iunaki vunkaj gredó DB 1584, II,50b; Inu ony fo ga na Kojnih pèrnefli, inu je bil v'Jeruselemi pokoppan, pèr fvoih ozhetih DB 1584, I,212a; Inu Benhadad, Syrerfki Krajl, je vbeshal, s'Kojni inu s'Kojniki DB 1584, I,199a; – Ti Méftu Lahis vpresi berse Kojne, inu se pelaj prozh DB 1584, II,117a; Enu resvajenu dete je fvojovolnu, raunu kakòr en divji kojn DB 1584, II,165a; Salomonova kula inu jesdni Kojni DB 1584, I,238b; V'pèrvih Kullah fo bily erdezhi Kojni, v'drugih fo bily zhèrni Kojni, v'tretjih Kullah fo bily beli Kojni, v'zhe-tèrtih Kullah fo bily piffani mozni Kojni DB 1584, II,127a; Inu Salomo je imèl fhritraushent Vosnih Kojn, inu dvanajftaushent Kojnikou, inu je nje restavil po Méftih téh Kul DB 1584, I,238b; – kàr Apostoli inu Iogri polàk niega le k'nogam teko: Tu nei bilu obene mozhi, obene Gofposke rèzhi, od Iesdecov, konyou, vo-sev KPo 1567, Xb; de bodo ludje vpyli, inu vfi jokali, kateri v'Desheli prebivajo, pred tém hru-penjem moznhih kujn, kateri sem tapazheo, inu pred tém fhkripanjem nyh vosou, inu tártranjem nyh koles DB 1584, II,51a; Njegovih kojneu * kopita fo kakor tèrði kamen, inu nje-gova koleffa kakor en Vihar DB 1584, II,3a; tvoji Syduvi se bodo tudi strefli od tártranja njego-vih Kujn, Koles inu Iesdizou, kadar pojde no-tèr fkusi tvoja vrata, kakòr v'enu Méftu DB 1584, II,72b; Sakaj GOSPVD je bil Syrerje puftil flifhati en fhraj od Kojn, Kull, inu ene velike Vojfke DB 1584, I,206b; Inu ony fo vseli dvuja kulla s'kojni DB 1584, I,207a; Ony fo tudi pèr-nafhali Iezhmen inu flamo, sa Kojne inu sa Mèsge DB 1584, I,185b / Inu pole, ta Gorra je bila polna ognènih Kujn inu Kull okuli Elisa DB 1584, I,206a

• de ftakim Cerkounim blagum .. tih pra-uuh, brumnin[!], fueiftih inu vuzhenih Far-moshtrou .. gori ne dershe, ne rede inu ne omi-slio, Temuzh fa se oberno, unuznu .. steimi pfy, skoni inu scurbami fadeio inu fatratio TR 1558, S2a (*porabijo*) s *potratnim in razuzdanim živ-ljenjem*; – Bug ne ima dopadene na tei mo-zhufti tih kuin/ inu na tih moznhih kosteih te-muzh ta Gofpud ima dopadene na tih kir se nega boye TA 1550, B4b(23) *na veliki moči*

♦ **hitri konj poštni konj**: ty hitri Kojni is Mi-diana inu Epha DB 1584, II,24a; *Deutsch.* Postroß. *Latinè.* veredus. *Windifch.* hiter kojn. *Italicè.* cavallo di pofta MD 1592, L5b, tako tudi MTh 1603, 688–689; **morski konj morski konjiček**: Hippo-campus. *Sclav. Polon.* morski kojn MTh 1603, I,670; **rezani konj kastrirani konj**: *Deutsch.* Münch/ roß. *Latinè.* cantherius. *Windifch.* raj-san kojn. *Italicè.* cavallo castrato MD 1592, K4a,f tako tudi MTh 1603 [F. N.]

kup -a m ['ku:p -a]; h kupiti; P 8, prva poja-vitev v TPs 1566;

– ed. im.: kup edino BH 1584, MD 1592, TPo 1595, MTh 1603; – tož.: kup edino TPs 1566, DC 1579, TPo 1595, TfC 1595; vsi zapisi z malo začetni-co;

Deutsch. Kauff. *Latinè.* contractus, emptio. *Windifch.* kup. *Italicè.* compra, mercato MD 1592, H1a; Emptio. *Germ.* Kauff. *Sclav.* kup MTh 1603, I,469–470

dogovarjanje o spremembi lastništva česa ob plačilu določene cene: Natu ie Iudas vunkai shil, k vishim Fariom se perdrushil, fo shnim kup nareiali DC 1579, 68

Sop.: kupčija

• **dober kup poceni**: ony .. fhparajo, kadar fo dobra leita inu dober kup, de v'dragyni svoj nuz fhaffajo TPo 1595, I,180; – za **dober kup poceni**: Ti fi tui Folk fa dober kup prodal, Inu ga nei fi fa dragu shazal TPs 1566, 83b; **boljši kup ceneje**: Non vendo pluris quam alij, fortasse etiam minoris, Nepredam drashifhi, kakòr dru-gi, lahkaj tudi bulfhi kup BH 1584, S37; nar boljši **kup najceneje**: Aku on kaj kupuje, taku on gleda, koku bi je on mogel nar bulfhi kup sa-dobiti TPo 1595, I,256 [M. M.]

kupčev (kupčov) -a -o prid. ['ku:pčev -a -o]; h kupec; P 1;

nedol. obl.: - ž. ed. tož.: kupzhouo TC 1550, 203(109b)

nanašajoč se na kupce 1; trgovski: Potle se tudi pravi ana Vera/ de kar aden timu drufimu oblubi/ de se tu derfhi/ to isto Vero moremo imenouati ano zhlouefko oli kupzhouo Vero TC 1550, 203(109b)

Sop.: kupski [M. M.]

kupčov gl. kupčev

kupec (kupec, kupic) -pca m [ku'pəc ku'pca]; h kupiti; P 93, prva pojavitev v TE 1555;

- ed. im.: kupez edino TR 1558, TAr 1562, DB 1578, TPo 1595, posamično DB 1584, kupèz prevladujoče DB 1584, kupiz edino MD 1592, MTh 1603; - rod.: kupza edino TR 1558, TC 1575, DJ 1575, DB 1578, DPr 1580, DB 1584; - daj.: kupzu edino TT 1557, DJ 1575, DB 1584; - or.: kupzom DJ 1575, 111; - mn. im.: kupci/kupzi edino TL 1561, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, TPo 1595; - rod.: kupzou edino DB 1584; - daj.: kupcem TT 1577, 443a, kupzom edino DB 1578, DB 1584; - tož.: kupce/ kupze edino TE 1555, TT 1557, TR 1558, KPo 1567, TT 1577, JPo 1578, DB 1584; - mest.: kupcih edino TT 1577; - or.: Kupcy TT 1577, L1bb; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. *trgovec:* En Purgar oli Kupez, oli Kramar, sprauizo okuli hodi, prou vagueie, kupuie, mery inu prodaie TR 1558, T3a; po muryu inu po fuhim, mogo kupci nih blagu inu kupzhio Lahku vtu Corintu perpelati TL 1561, A11a; Inu en kmetizh, Suinski Pastry, Antuerhar, kupez .. aku fuio Vero, Stan, shiuot .. po Boshij beffedi dershi inu pela, Taku on taku dobru V nebeffa .. pride TAr 1562, 82a-b; *Crajnski, Kupzi Hervazki, Dalmatinski, Istrjanski, Crashki.* Tergóvzi DB 1584, 111,CcVa; Ali ta Kupez ima krivo vago v'voji roki, inu rad goluffá DB 1584, 11,107b; Mercator. *Germ.* ein kauffmañ. *Sclau.* kupiz MTh 1603, 11,53; - Ifpodi te kupce is Templá TE 1555, Ba; slabš. Anticrisht shnega Curbo, Kupcy, Krali, Cardinali, Shcoffi, ie refodiuen TT 1577, L1bb; Tefhku se je Kupzu pred nepravizo varovati, inu Kramarju pred gréhi DB 1584,

11,163b; - ty, kateri fo Kupci, inu vagaio suoi shiuot, zhes Morye, Vode, inu deshele, sa voliu dobitka tiga posuetniga blaga JPo 1578, 11,129b; - TIGA Slata pak .. je bilu na vagi, shefttu inu sheft inu sheftdeffet Centou, pres tiga, kar je od Kramerjou inu Kupzou inu Apotekarjou .. prishlu DB 1584, 1,190b; - Inu kadar fo ty Midianiterski Kupci mumu shli, fo ony nega vun is iame isulekli, inu fo ga Ismaeliteriem predali DB 1578, 35a; Ty Kupzi takoviga blagá, kateri fo od nje bogati poštali .. se bodo plakali inu klagovali DB 1584, 111,148b; ta je bil poprej .. en lakomni Kupez, kateri nei vezh delal, kakor de je le na svoj nuz ali prid mislil TPo 1595, 111,176; - ta je bil teh kupzou Malik DB 1584, 11,26a

♦ v zvezi s prodavec *trgovec:* Letako isto bi radi vfi Liudye kupci inu produci ali tergouci bili, da bi se le slahka inu pres velikega dela shiuiili JPo 1578, 11,158

Sop.: trgovec

2. *kdor kaj kupi ali kupuje:* Emptor. *Germ.* ein kauffer. *Sclav.* kupiz MTh 1603, 1,470; - slabš. Subper take Rasbonike Tarye, Goluffe, Prodauce inu kupce, se tukai danas Cristus fylnu ferdi TR 1558, S2a; Christuf .. foshene if Templá Kupce inu predaiavce KPo 1567, XI; Inu vy bote ondukaj, vashim Sovrashnikom predani, de bote Hlapci inu Dékle, inu nebo obeniga kupza, kir bi kupil DB 1584, 1,115a; - preg. Kakòr klin v'sydu mej dva kamena vbyen tizhy, taku tudi greh mej kupzom inu predajauzom tezhy DB 1584, 11,163b; - Inu Krajlevi Kupci fo tuištu Blagu kupovali .. vfelej ena Kulla sa shefttu Srebèrnikou DB 1584, 1,191a; - Aku pak njegova roka némore tulikajn najti, de bi spet en dejl refhil, taku ima tu, kar je prodal v'tiga Kupza roki biti DB 1584, 1,76b *mora biti kupčev*

• meriz. **kupec ino predavec vsi, ki so vključeni v trgovanje:** Kupèz se neveffelli, inu Predavèz neshaluj DB 1584, 11,62b [M. M.]

kupilni -a -o prid. [ku'pi:lni -a -o]; P 5, samo v DB 1584;

dol. obl.: - m. ed. tož.: kupilni edino DB 1584; - mest.: kupilnim DB 1584, 11,43a; vsi zapisi z malo začetnico

♦ **kupilni list listina o pridobitvi česa s plači-**

lom dogovorjene cene; kupna pogodba: Inu sim vsel k'lebi ta sapezhateni kupilni lyft, po Praudi inu navadi, inu en odpèrt odpiffek. Inu sim dal ta kupilni lyft Baruhu .. v'prizho .. téh Prizh, katere fo v'kupilnim lyfti sapiffane ftale DB 1584, II,43a [M. M.]

kupilo -a s [ku'pi:lo -a]; P 7, prva pojavitev v TC 1555;

- ed. rod.: kupila TR 1558, x3b, kupyla posamično, poleg kupylla TO 1564, TT 1577, kupylla poleg kupyla TO 1564, 79b; - mest.: kupili edino DJ 1575, DB 1584; - or.: kupilō TC 1555, F4b; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. *dobivanje koga ali česa tako, da se plačuje dogovorjena cena:* Sapouedanu ie pag tukai .. De fe fto prodaio, kupilō, fto Vago, Mero, inu fo vsem dellom, fe dershimo po prauici TC 1555, F4b; Duei rizhi vuzhi inu daie nafnane vsem ludem, Nerpopei, de .. ta Vera kerszhanszka, obeniga Gospostua, ne Oblasti, ne Stanu, ne prauih postau, ne ordning, ne praud, ne daiena, iemlena, kupzhouana, prodaiana, kupila, ne preminuie TR 1558, X3b; - Prou rounati s'pofvitnim blagum, vkupili inu prodaji DB 1584, II,170b; - Inu gdi ie enu Gospostuu oli Regiment, vndukai moraio tudi Purgarske Postuae, od praud, od Shtraifing tih velikih Grehou inu hudobe, od Erbszhine, od kupyla inu prodaya &c. biti TO 1564, 55a

Sop.: kupovanje

2. *bibl. vsota, ki so jo plačevali starši v mesecu po rojstvu prvorojenca; odkupnina:* Gospod Bug ie timu Ifraeskimu[!] Folku fopouedal, tim Farjem, Leuitom .. daiati laftna Meifta, Nyue, Pashine, Deffetyne, Mnogetere Offre inu od kupylla od Peruoroyenzhizheu TO 1564, 79b [M. M.]

kupiti -im dov. ['ku:pi:ti/ku'pi:ti 'ku:pim]; P 217, prva pojavitev v TC 1550;

- nedol.: kupiti edino Trubarjeva dela, KPo 1567, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, BH 1584, TtPre 1588; -- sed. 1. ed.: kupim posamično DB 1584, BH 1584; - 2. ed.: kupish/kupish edino DB 1578, DB 1584; - 3. ed.: kupi edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, KPo 1567; - 1. mn.: kupimo edino TT 1557, TR 1558, KPo 1567, DB 1578, DB 1584; - 3. mn.: kupio/

cupio/kupijo edino TE 1555, TT 1557, KPo 1567, DB 1584; - vel. 2. ed.: kupi edino Dalmatinova dela; - 2. mn.: kupite edino ali prevladujoče TT 1557, TC 1575, DB 1578, DB 1584, kupyte DB 1578, 42a; - del. -l m. ed.: kupel edino ali prevladujoče TT 1557, TC 1575, kupil edino *P 1563, Dalmatinova dela, JPo 1578, BH 1584, TtPre 1588, TPo 1595, posamično TT 1557; - mn.: kupili edino TT 1557, KPo 1567, JPo 1578, Dalmatinova dela, kupyli TAr 1562, 18a; - ž. ed.: kupila posamično DB 1578, DB 1584; - mn.: kupile edino DPa 1576, JPo 1578, DB 1584; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Kupim, kupiti, kupil. Emo, mercor, kauf-fe BH 1584, 147; *Deutfch.* Kauffen. *Latinè.* emere. *Windifch.* kupiti. *Italicè.* comprare MD 1592, H1a; Mercor. *Germ.* einkauffen. *Sclau.* kupiti MTh 1603, II,54

1. kdo; česa, koga/kaj (za kaj) *dobiti kaj tako, da se plača dogovorjena cena:* Ne kupio fe dua vrabza fa eden denar? TE 1555, 23b; inu proda vse kar on ima, inu kupi to isto Niuo TT 1557, 40; de bi bil Iefus knemu rekal, kupi kar ie nomhtimu Prafniku potreba TT 1557, 304; AKu eniga Ebreefskiga Hlapza kupifh: taku ima on tebi sheft lejt flushiti DB 1584, I,48a; Kupi nas, inu nafhe púle, sa Kruh DB 1584, I,31b; Opfono. *Germ.* allerley kuchspeiß einkauffen. *Sclau.* kupiti shpifho MTh 1603, II,173; - Vfako rezh po prauici damo, vřamemo, kupimo, prodamo, merimo inu uagamo TR 1558, P4b; - Od koda ôzhmo kupiti kruha, da leti iedo? KPo 1567, CXXIIIb; Takou shegen, kadar bi fe on mogel kupiti, taku bi fe tem ludem neimejli obeni denarji smiliti TPo 1595, III,187 / kdo; kaj, s prisl. določilom mere *dobiti kaj za malo, veliko denarja:* Obtú kupite fa male denarie lete Buquice TC 1575, A1b; Iaft fam moie Ouce drago kupil, veliko me ftoye JPo 1578, II,28; Mnogoteri s'pèrviga dobro zeno kupi, ali je potle sadofti dragu more plazhati DB 1584, II,161a / kdo; kaj (od koga, s čim) *pridobiti pravico do česa s plačilom:* Ozhmoli Vnebefa priti, tako ie moramo Smammonom od Suetnikou kupiti JPo 1578, II,130b; Kupi od svojga Brata Efava njegovu pèrvorojftvu DB 1584, I,)(VIb / kdo; nihzhe nemo-re kupiti ali prodati, samuzh ta, kateri ima tu snaminje DB 1584, III,145b nedov.; de h'pravimu

zhafsu vej inu vmei kupiti inu s'fveitom no-
terkupuje TPo 1595, III,27 / kdo; kaj Ty Turki
kar eden drugimu oblubi, kupi, proda, obdel-
shi, tu fueiftu pres pifma inu pezhatou rifnizh-
nu dershee TT 1577, 384 *se dogovori glede nakupa;*

pren.; kdo; komu kaj, kaj, (skozi kaj, s čim)
Christus nam ie vshe Nebefa kupil, inu vezhni
leben sadobil JPo 1578, II,129b; – kakor S. Paul
prizha, de ie vezhni leben en slaboden dar Bosh-
ji, kateri nei od nas faslushen, temuzh ga ie le
fam Criftus suoio reshno kryo nam kupil inu
faslushil TtPre 1588, 91; Ty Greifhniki fo moje
kuplenu inu dragu sadobitu blagu inu lastyna,
sakaj jeft sim febi nje kupil fкуси moje terplei-
nje inu Smert TPo 1595, II,137; imamo ta fortel,
de my s'tem potelesnim enu vezhnu kupimo
TPo 1595, III,177 / Taifti je febi tedaj fam
eniga Sovrashnika svojemi lastnimi denarji ku-
pil, inu uni mu plazha s'preklinanjem inu
fhentovanjem DB 1584, II,164b *si pridobil so-
vražnika s posojilom denarja*

2. kdo; kaj *vzeti kaj*; vy, kir némate denar-
jeu, pridite femkaj, kupite inu jéte DB 1584,
II,22a; – Pojdite femkaj inu kupite pres dénar-
jeu, inu sabftojn, Vinu inu Mléku DB 1584, II,22a

// kdo; komu kaj *pridobiti kaj*; Pomislite
vshe inu kupite fi modruft, dokler io morete
pres denariou imeiti DJ 1575, 227; Kupi rifnizo,
inu jo nepredaj, modroft, navuk, inu saftopnoft
DB 1584, I,325a

3. kdo; koga (za kaj, s čim) *podkupiti (koga)*:
fe pufte kupiti, sa Epifcopye, Korrarie, Kape-
lanye, Prouende, Bogate Fare, inu tem glih
vrednofti inu zhafti JPo 1578, II,5; kadar meni
edan en slati sheinka, taku bi on mene rad ho-
tel s'tem cilu kupiti, inu febi lastniga fturiti TPo
1595, II,146

4. kdo; koga (s čim) *odkupiti in s tem odreši-
ti koga*: Branenik nash .. pelei, vishaiuerne[!]
tuoie, ftuoio kryo fi kupil nie *P 1563, 63

5. nedov.; kdo; v zvezi s prodati *kupčevati,*
trgovati: nikoger obgolufa/ prou proda inu kupi
TC 1550, 113(65a); On more te hude shtraifati
fteim Mezhom, Praue krege inu Voiske pelati,
kupiti inu prodati TAr 1562, 41b

kupljen (kuplen, kupljen) -a -o del.
[ku:pljen -a -o]; P 28, prva pojavitev v TM 1555;

nedol. obl.: – m. ed. im.: kuplen edino TT 1557,
DB 1578, DB 1584, MTh 1603; – mn. im.: kupleni
edino TM 1555, TL 1561, TT 1577, DB 1578, DB 1584,
TPo 1595, kuplieni JPo 1578, I,106b; – ž. ed. im.:
kuplena edino TAr 1562, DB 1578, DB 1584; – s. ed.
im.: kuplenu edino TO 1564, DB 1578, DB 1584,
BH 1584, TPo 1595; dol. obl.: – m. ed. tož.: ta ku-
plen [folk] DB 1578, 45a; vsi zapisi z malo začetni-
co;

Emptus. Germ. gekaufft. Sclav. kupil, ku-
plen MTh 1603, I,470

1. (od koga, za kaj) *dobljen s plačilom dogo-
vorjene cene*: Sa te denarie ie kuplen en Britoff
hpogrebu fa nafnane ludi TT 1557, 86; kar bo
drushine v'tuoji Hifhi rojenu, inu kuplenu od
vféh ptuih, kateri néfo od tvojsa Sémena: ka-
teri bo v'tvoji hifhi rojen, inu kuplen, fe ima
obrésati DB 1584, I,10a; – Iosef ta kuplen Folk
po Desheli deli DB 1578, 45a; Lih na tajfti dan je
Abraham inu Ismael njegovu Syn bil obrésan,
inu vse kar je Mofhkiga fpolu bilu v'njegovi
Hifhi, doma rojeni, inu kupleni od ptuih DB
1584, I,10b; ker fo ony vfaj fhleht kupleni hlapci
od teh Ajdou bily, satu fe ne smejo ty Iudje
taku vifsoku hvaliti TPo 1595, I,64 / *s plačilom*
zagotovljeno opravilo obreda: obena rezh na
fuetu nei tulikain inu taku dragu velala, taku
zheftu prodana inu kuplena .. koker ta ifpa-
zhena Masha TAr 1562, 63a;

pren. Ty Greifhniki fo moje kuplenu inu
dragu sadobitu blagu inu lastyna, sakaj jeft sim
febi nje kupil fкуси moje terpleinje inu Smert
TPo 1595, II,137 *odkupljeno*

2. (od koga/česa, s čim) *osvobojen, rešen do-
ločenega stanja; odkupljen*: nom, kir tebe uezh
ftoimo, dragu fto kryo tuiga Synu fmo kuple-
ni inu odresheni fe fspodobi, tebi .. fueiftu slu-
shiti TM 1555, A2b; ty Neuerni, kir ne fo kuple-
ni od te femle, tu ie, kir ne fo ifuoleni inu od-
lozheni od tiga fuita S. Duhum obdileni .. preo-
berneni na to prauo Vero TT 1577, 396; kir fo
kupleni od ludi, Inu ne fo golufi ne lashniki, fo
vfi pravi Verni pokurni Kerfzheniki TT 1577, 396

Sop.: odkupljen, odrešen

3. brezoseb.; *izraža potrditev veljavnosti če-
sa*: Constat, fe vej, ftoji, je kuplenu BH 1584,
S49 [M. M.]

kupovanje (kupovanje, kupovajnje, kupovajne, kupovane) -a s [kupo'va:nje -a]; h kupovati; P 12, prva pojavitev v TC 1555;

- ed. rod.: kupouania/kupovanja edino JPo 1578, DB 1584, kupouaina edino DB 1578, - mest.: kupouanu TC 1555, F4, kupovanju/kupovanju edino KPo 1567, JPo 1578, kupovainju edino TPo 1595; - or.: kupovainjem edino TPo 1595; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. koga/česa *dobivanje koga ali česa tako, da se plačuje dogovorjena cena*: Od kupovanja Hlapzou DB 1584, I,48a; Letukaj Christus stem nyve kupovainjem meini inu dotizhuje, kir ta pervi pravi: Iest hozho mojo Nyvo ogledati TPo 1595, II,129; Ony .. teko njemu [Christufu] pruti s'fhnyh Mash dershainjem, odpustkou kupovainjem, posteinjem inu drugim TPo 1595, II,234 / ni vprodajanju ni vkupovainju eniga takoviga fortelna ne yfzhe, kateri bi tem drugim kfhkodi prishal TPo 1595, II,120

2. v zvezi s *prodavanjem/prodajanje kupčevanje, trgovanje*: Christus letu neferdamaie Nyunoga delania, Kupouania inu prodauania, ni Shenitue JPo 1578, II,95b; - Obtui tukai fo prepuedane, vse Golufye, Preuezhane, vtim prodauanu inu kupouanu TC 1555, F4; Sakai ravno kako v'Kontraktih alli v'Handlih, v'kupovanju inu prodaijanju inu par Testamentih, kadar se kai kupi, saftavi, proda alli Testamēt sturi, tako pērvizh se eno Pismo sturi KPo 1567, XLVIIIb; ficer bi my .. vfeh nashih andlih, v'kupovainju inu v'prodajainju, na to lubesan tiga blifhni-ga, inu nikar le na nash laftan prid inu nuz gledali TPo 1595, III,166

Sop.: kupčevanje/kupčovanje [M. M.]

kupovati -ujem nedov. [kupo'va:ti ku'pu:jem]; h kupiti; P 77, prva pojavitev v TT 1557;

- nedol.: kupouati/kupovati edino Trubarjeva dela, JPo 1578, DB 1578, DB 1584; - nam.: kupouati/kupovati edino TT 1557, KPo 1567, kupouat/kupovat edino ali prevladujoče TT 1577, DB 1578, DB 1584, kuppouat DB 1578, 40a; - sed. 3. ed.: kupuie/kupuje edino Trubarjeva in Dalmatinova dela; - 3. mn.: kupuio/kupujo edino Trubarjeva dela, DB 1584; - del. -l m. ed.: kopoual TO 1564, 80a, kupo-

ual/kupoval edino TT 1577, DB 1584; - mn.: kupouali/kupovali edino Trubarjeva dela, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, TrPre 1588; prevladujejo zapisi z malo začetnico

I. kdo; (od koga), komu česa, koga/kaj, (za kaj, s čim) *dobivati kaj tako, da se plačuje dogovorjena cena*: fakai nizhe vezh ne bo kupoual nee kupzhio, to kupzhio od slata, inu od frebra, inu od shlahtniga kamena TT 1577, 443; She fe bodo Hifhe, Nyve, inu Vinogradi v'leti Dersheli kupovali DB 1584, II,43a; Kupci .. fo veliku denarjeu fabo pērnefli, de bi Israelfke otroke kupovali, de bi morali nyh Hlapci biti DB 1584, II,181a; Ta tretji kupuje odpustke, ali shiffita Mashe, kir misli, da hozhe sebi en pot ali en must v'Nebu sturiti TPo 1595, III,78; Aku on kaj prodaje, taku on gleda, koku bi je on mogel na tu nar drasifhe inu vishe perpraviti, Aku on kaj kupuje, taku on gleda, koku bi je on mogel nar bulfhi kup sadobiti TPo 1595, I,256; - Da fo Iudye sa Denarye od varihou Lashy kupouali JPo 1578, II,10; - Nai ti Lūdie gredu po vaseih inu mēftih kruha fi kupovati KPo 1567, CXXVb / Vtim pag kir fo one shle kupouati, pride ta Shenin TT 1557, 76

II kdo; kaj (od koga, za kaj) *pridobivati pravico do česa s plačilom*: Zolnarji .. fo bily taki ljudje, kir fo od Rimlanou Zole inu Dace kupovali, inu potle Ludy dērli DB 1584, III,5a; - Satu Ceffary, Krali, Vyudi inu vfi shlahl ludi morao te Papeshe fa Buga moliti .. od nih nebeffa kupouati TT 1577, 380; Inu de bo h'timu le nym samim, Nebesku Krajlestvu oblubil, od katerih je potle ty drugi kārzhzeniki bodo morali kupovati, sa slatu, frebru, inu sa drugu blagu DB 1584, II,89b, prav 90b

III kdo; komu kaj, kaj *plačevati opravljanje obredov*: Inu ta ie en velik Norezh, kir te Mashe taku dragu kupuie TO 1564, 84b; tuištu nei nishtēr drufiga, kakōr .. neframne lashé, skufi katere fo ludy strashili inu pregourili, de fo famy sebi inu fuoji shlahi Vigilie, Dushne Mashe, Sedmine, Trydesetnize inu Leitnice kupouali TrPre 1588, 69 / kdo; So ieili, fo pyli, fo kupouali, fo prodaijali, fo fadili, fo sydali inu cimprali TT 1557, 225; Satu kateri Shene imajo, ty bodite, kakōr bi jih neimēli .. Inu kateri ku-

pujo, kakòr de bi nepofedli DB 1584, III,92a; – En Purgar oli Kupez, oli Kramar, sprauizo okuli hodi, prou vagueie, kupuie, mery inu prodaie TR 1558, T3a;

2. kdo; v zvezi s prodajati *kupčevati, trgovati*: Iefus .. ishene ufe te kir fo prodaieli inu kupovali utim Templi TT 1557, 61; – on tudi vuzhy sašajati, zimprati .. kupovati inu predajati DB 1584, I,)(2a

Sop.: kupčevati/kupčovati [M. M.]

kupski -a -o prid. [ˈku:pski -a -o]; h kupec; P 2, prva pojavitev v TAr 1562;

dol. obl.: – s. ed. rod.: kupskiga TAr 1562, 92a; – tož.: kupfku DB 1584, II,9b

nanašajoč se na kupce 1; trgovski: Mi ne nareiamo .. obene Noue shege, Praude inu Stauue, od Gosposkiga inu Purgarskiga oli kupskiga oli kmetiskiga rounane na tim Sueitu TAr 1562, 92a

♦ **kupsko blago s trgovanjem ustvarjeni, trgovski dobiček**: Ali nje kupzhia inu kurbarfki lon bo GOSPDV svét: on se nebo v'fhaz spraulal, ni fkrival, tèmuzh kateri pred GOSPDOM prebivajo, bodo njega kupfku blagu iméli, de bodo jédli do fitofti, inu de bodo dobru oblizheni DB 1584, II,9b

Sop.: kupčev [M. M.]

L

len (len, lejn) -a -o prid. [ˈle:n -a -o]; P 133, prva pojavitev v TM 1555;

nedol. obl.: – m. ed. im.: len edino ali prevladujoče TT 1557, KPo 1567, TC 1575, JPo 1578, redkeje TPo 1595, lein/lejn edino ali prevladujoče TkM 1579, DB 1584, MD 1592, MTh 1603, posamično TPo 1595, leen prevladujoče TPo 1595, posamično TC 1575, lén MD 1592, G4; – rod.: leniga edino TM 1555, TAr 1562, JPo 1578, TkM 1579, liniga TO 1564, 81a; – tož.: leniga edino TAr 1562, JPo 1578, TkM 1579; – or.: lenim TkM 1579, 38b; – mn. im.: lini edino ali prevladujoče TM 1555, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TAr 1562, TO 1564, redkeje TT 1581-82, liny edino ali prevladujoče TL 1561, TPo 1566, TL 1567, TC 1574, TC 1575, TT 1577, DC 1579, TT 1581-82, TPo 1595, Tfc 1595, linij TO 1564, 126b, leni edino ali prevladujoče KPo 1567, JPo 1578, ZK 1595, posamično TPo 1595, lyni redkeje TT 1581-82, leny prevladujoče DB 1584, redkeje TL 1561, TL 1567, lejni DB 1584, III,112a, leeny TPo 1595, III,185; – rod.: lenih edino TR 1558, TL 1567, JPo 1578; – daj.: lenim edino TL 1561, TO 1564, JPo 1578, TkM 1579, lynim TC 1575, 51b; – tož.: line edino ali prevladujoče TL 1561, poleg linee TC 1575, lenee TO 1564, 79a, linee

edino TL 1567, poleg line TC 1575, liné edino ali prevladujoče DB 1584, ZK 1595, lene DB 1584, II,22b; – ž. ed. im.: lena TR 1558, L4b, leena JPo 1578, II,6, leina/lejna edino TkM 1579, poleg léna DB 1584, léna poleg lejna DB 1584, I,320b; – tož.: leno BH 1584, S 28; – mn. im.: linee edino ali prevladujoče TL 1567, TC 1575, TT 1581-82, posamično TO 1564, liné edino ali prevladujoče DB 1584, DC 1585, lené DB 1584, I,331b; – tož.: linee edino TL 1567, liné edino ali prevladujoče DB 1584, ZK 1595, lene DB 1584, II,22b, lené DB 1584, I,331b; – s. ed. im.: linu edino TPo 1566, TPo 1595; – mest.: lenim TPo 1595, II,260; dol. obl.: – m. ed. im.: leni edino TT 1557, TC 1575, TT 1581-82, lejnj DB 1584, III,16a; – rod.: leniga JPo 1578, II,110; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Deutsch. faul. Latine. piger. Windisch. lejn, vtragliv. Italicè. pigro, poltrone, dormiglione MD 1592, D5b; Deutsch. Träg. Latine. piger, ignavus. Windisch. lein, v'ragliv. Italicè. pigro, poltrone, sonnolento, negligente, dormiglione MD 1592, Qa

1. *ki ne dela rad*: Tacih lenih nemarnih ludi .. se poufod inu vfelei dofti nadeio TR 1558,

Xa; De ty kir ne delaio, ne imao Ieifti, Inu oftru fuari te linee nedeloue kerszhenike TC 1575, 355; Prafniki, nedeulonit[!], fidezhi dni, fo tim lynim ludem lubi, hote fteim per Suetnikih vfo frezho dobiti TC 1575, 516; inu bi mnogateri len Bogat veliko dal, da bi le mogal tako flatko fpati JPo 1578, I,48b; Moje dete, nedaj se na *petlanje DB 1584, II,170a *kakòr ty leny Lotry, kir neradi delajo [robna op.]; Svary lene inu falsh vuzhenike DB 1584, II,22b; Leni, vtraglivi, nemarni, nevmejtalni ljudje nifhter ne velajo h'timu, ty bi dobru mogli v'anim lejtu tulikain fadjati, fkaterim bi en drugi vmeitalni inu modri dvei ali try leita dobru hifhil TPo 1595, III,27; Piger. *Germ.* faul/ tràg/ der allerley arbeit fleucht. *Slav.* lein, vtragliv. *Carin.* faul Mth 1603, II,264-265; – Mi fmo zheftu lini tar nemorni TM 1555, A3b; Sapoueda .. de fteimi Ludi, kir fo liny, ne delaio, veden prafnuio, ne flushio ne Ludem ne Cerqui, obeniga touarishtua ne dershe TL 1567, 54b; Vy fte celo leni, da le meni puftite sa vfe skerbeti JPo 1578, I,98a; Letu sapovedaj, de bodo oné pres tadla, de ne bodo liné, klafarice DC 1585, C2b; ty Karfzheniki liny inu nemarni poftano inu bodo TPo 1595, III,38; – poloshimo od febe ta gréh, kateri fe nas vfelej dèrshy, inu nas liné dela DB, 1584, III,131b; De fe ty ljudje s'takovo Pridigo fhihri inu liny fture, de nifhter dobriga ne dejo TPo 1595, III,147 / ta uuk S. Euangelia, ie tui praui rifnizhni uuk, oli mi tiga, fa uolo strahu .. pokoia nashiga leniga hudiga teleffa nefmo hoteli ozhitu pred ufemi ludmi fponfati TM 1555, A3; Obtu kadar nas ta Hudyzh pazhi, nashe linu meffu gori dershi, de bi Vcerkou ne shli TPo 1566, 179b / Kai pomeni Ofliza? Vunaniga telefniga Zhloueka, tiga leniga teshkiga podiarmouiga ofla, kir nerad gre, nerad Christufa nosi JPo 1578, I,4a; ignavum fucos pecus à præsepibus arcent. Gonio od jafli, zhmèrle, leno shivino BH 1584, S 28; – Kateri ie pak Christufov Ofal, tiga Christuf na úsdi dèrshi .. Zhe ie len, ga tepe inu gaishla KPo 1567, CXXXVIIb; Vfi njega Vahtarji .. fo mutafti Pfi, kateri nesnajo fvariti, fo leny, rady leshé inu spé DB 1584, II,22b / slabš. ta Masha, dofti leit od tih Papeshou, Faryeu, inu Menihou, ie .. le fa volo denarieu inu tiga leniga

poshreshniga trebuha, nuzana TAr 1562, 63a; Cēfary, Krali .. fo dolshni Dobre vuzhene Shulmoishtre, inu vmeitalne mlade ludy, vte Closh-tre .. poftauti, inu te lenee, nemarne pofreshne nezhiste inu Malikuske Farye inu Menihe, is nih ifurezhi inu ifpoditi TO 1564, 79a / v psovki Inu taki lini trebuhu inu poshrehu, bodo na fodni Dan .. raitingo morali dati TO 1564, 81a; Od lenih, nedelounih .. Faryeu .. S. Paul .. take imenuie Pfe, hude delouce, linee trebuhe TL 1567, 48b; Vi fte celò leni tepci, da le mene puftite famiga sa vfe škèrbeti KPo 1567, CXXVI; ti leni poshreshni loter, ti nishter ne delash inu fe ne trudish, temuzh le leish inu pyesh TC 1575, 367

- preg. Kakòr efsih sobem .. fhkodi: taku vtragliva inu léna Gospozfhina vezh fhkodi kakòr je h'pridu DB 1584, I,320b; preg. Sakaj fkusi vtraglivoft Strop gnye, inu fkusi lené roke v'hifho kaple DB 1584, I,331b; SATu supet gori povsdignite liné roké inu trudna kolena, inu prou ftopajte DB 1584, III,131b *poziv k vztrajanju kljub težavam*

Sop.: nedelov, nedeloven, utragljiv

// v povedkovniški rabi z dopolnilom: k čemu, na čem, v čem, s čim, nedoločnik *ki nima želje, volje za kako opravilo*: Pridi eden timu drugimu fteim poshtouanem naprei, kar imate fturiti, vtim ne bodite lini TT 1560, 20b; Tu fo eni zhudni ludi .. inu ta fui shiuot inu leben fo lini pobulshati TAr 1562, 69a; Inu fmo veden inu vfelei le htimu hudimu nakloneni, linij kufimu dobrimu TO 1564, 126b; fte liny ratali htimu poslufhanu TT 1577, 33; Vuzhi fto pergliho, de ne imamo smolenem biti lini TT 1581-82, I,317; branite rémiftim Moshem, de tu Méftu nebo fesydanu .. gledajte, de nebote v'tem leny, de fe Krajlu fhkoda nefstury DB 1584, I,253a; – de ga [telo, meso, život] ne famudi inu fturi leniga nemarniga na nega Poklyzanu, na branu inu na Molytuah TAr 1562, 75a; Nepufti mene skusi nehualeshne Ludy neuolniga, trudniga inu leniga poftati, ali gori nehati vfem Ludem dobru fturyti TkM 1579, 64b / Iesus .. eno prigliho pravi, de imamo veden moliti, inu nikar leny biti DB 1584, I,cIVb / Inu kaj je fizer nafhe opravilo, kadar bi hoteli v'takim

višoku potrebnim inu pridnim deli kafni ali leni biti? ZK 1595, 40 / ony vse shlaht Malike téh Ajdou sa Boguve dèrshé, katerih Ozhy nevidio .. pèrfti na nyh rokah netipajo, inu nyh noge, fo cillu liné k'hoji DB 1584, II,145a *ne morejo hoditi*

// v povedkovniški rabi z dopolnilom: v čem *ki si ne prizadeva za doseganje višje stopnje v spoznavanju, čustvovanju ...*: Vboshym spofnanu, vŕtrahu, vlubefni inu pokorzfhini pruti Bogu, dotle fo na tim Sueitu, fo she vŕleli shibki, liny, inu ne fo popolnoma TL 1567, 29b; Opomina de vnađlugh, vterplenu, liny inu boiezhi, vti Veri ne ratamo TT 1577, 89; – Sakai kadar je letu obilnu pèr vas, taku vas nebo liné inu pres ſadu puſtilu, v'ſposnanju naſhiga GOSPVDA DB 1584, III,122b

// v povedkovniški rabi (navadno) z dopolnilom: h komu/k čemu, proti čemu *ki je brez zani-manja, zavzetosti za kaj*: Sakaj isvunaj te iskufhnjave .. my bomo ſihiri, inu pruti Boshji beſsédi, kMolitvi inu h'drugimu s'mersli, tu je vtraglivi inu leeny TPo 1595, III,185; Taku ſe tedaj gody, ſi li danafs len inu mersal k'njemu [h Kristusu in evangeliju], taku boſh jutri ſhe mersleſhi TPo 1595, I,193 / de bi zhe dajle mersleſhi perhajal, inu taku len tar vtragliu, de bi h'puſlednimu na tvojga GOSPVDA Chriſtufa .. cillu poſabil TPo 1595, I,193

Sop.: mrzel, utragljiv, zmrzel

2. *ki je nedejaven*: vſi shlaht ludie ob praſnikih neruezgh greshio, liny, pres dela fyde, Iegraio pyanzhuio TC 1575, 255; de ta ſovraſhnik nej leen, on neprasnuje, on laſi sa nami TPo 1595, III,155 / Sto iſpazheno kriuo Masho, fo ty Papeshi, Shcoffi, Fary inu Menihi, ta uegshi bulſhi deil tiga blaga, na tim fueitu inu dobriga liniga lebna na ſe inu kſebi perprauili TO 1564, 81a; Obari nee pred .. lenim poſſeidanem TkM 1579, 38b

// *ki je v stanju, za katero je značilna želja po vztrajanju v nedejavnosti in mirovanju*: Tullikai imamo merkati inu véditi, da zhe lih mi vzhafy leni dremlemo inu ſpimo, taku fai Chriſtuf zhuie KPo 1567, CXLVIIb

// *ki zaradi počasnosti daje vtis lenosti*: Bug, iſtegni zhes me tuoio dobruto, de ſe moia lei-

na miſſal offyrouy, de volnu inu veſſelu tuoio volo ſturim TkM 1579, 43b

3. *ki nima več prvotne moči*: to pomeni, da ie kperuimu liubesan vruzha, inu ſilno hiti: alli vshe vſredu tezhenia zheſto krat pride marsla inu leena JPo 1578, II,6

Sop.: mrzel

leni (lejni) -ega m ['le:ni -ega]; P 18, prva pojavitev v DJ 1575;

– ed. im.: leini/lejni edino DPr 1580, DB 1584; – tož.: leiniga/lejniga edino DJ 1575, DB 1584; – mn. im.: lejni edino TT 1581-82, DB 1584; – tož.: linee TC 1575, 311; lèjne DB 1584, III,112b; prevladujejo zapisi z malo začetnico

kdor ne dela rad: Poidi tie kMrauli ti leini, pogledai nee shego, inu ſe vuzhi DPr 1580, 9b; Sa Syme volo nezhe ta 'lejni orati, satu mora on v'shetvi petlati DB 1584, I,324a 'lejni Predigarji inu Gofpofzhina, kir ſvoje flushbe ſvéſtu neopravio, inu ſe boje tèrplenja ali ſovraſhtva etc. ty fo kakòr vtraglivi Gofpodarji [robna op.]; Ta lejni pravi: En mlad Leu je na potu, inu en Leu na Gaſſah DB 1584, I,326b; – Raunu kakòr bi .. sa ſuit vpraſhal .. eniga leiniga, od veliki-ga della DJ 1575, 157; Vtretjim Capituli on nje .. opomina, inu ſuſseb, de bi te lèjne inu vtraglive, kir ſe ſvojo laſtno rokó neshiveo, iméli ſhtrajfati DB 1584, III,112b

• preg. En 'lejni ſe modréſhi sdy, kakòr ſedem, kateri Shege vuzhé DB 1584, I,326b 'lejni tu fo ty, kateri .. ſamy ſèbe nezheo od niko-gar puſtiti vuzhiti, ni ſe popravit [robna op.]; Ta lejni 'vmèrje nad ſvoim proſhenjem DB 1584, I,324b 'Vmèrje) prejden on kaj prou ſtury, pride ſmèrt zhes njega [robna op.]

Sop.: utragljivi

Prim. lenec [F. P. s sodelovanjem M. M.]

lenec (lejnec) -nca m ['le:nec -nca]; P 1; – mn. im.: leinzi TPo 1595, II,108

len človek: Kakor ſe vidi, de nejſo vſi zhlovéki merdrarji, preſhuſhtniki, Kurbarji, tatje, pyanzi, leinzi TPo 1595, II,108

Sop.: vtragljivi

Prim. leni [F. P.]

M

menih (menih, minih, munih) -a m [me'ni:h -a; tudi mən]; P 325, prva pojavitev v TC 1550;

- ed. im.: menih edino večina Trubarjevih del, DB 1584, BH 1584, prevladujoče MTh 1603, poleg minih MD 1592, minih poleg menih MD 1592, redkeje MTh 1603; - rod.: meniha edino TR 1558, TAr 1562, TC 1575; - daj.: menihu edino TAr 1562, TC 1575, TT 1577; - tož.: meniha edino TR 1558, TO 1564, TtPre 1588, miniha edino JPo 1578; - mest.: menihu edino TAr 1562, TP 1566; - mn. im.: menihi edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, KPo 1567, DB 1584, TtPre 1588, minih edino JPo 1578, redkeje DB 1584; - rod.: menihou/menihov edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TAr 1562, TO 1564, KPo 1567, TT 1577, TP 1579, DB 1584, TtPre 1588, menihou edino TL 1567, redkeje TAr 1562, minihou edino JPo 1578, ZK 1595; - daj.: menihom edino TAr 1562, TO 1564, TL 1567, TC 1575, TT 1577, minihom edino JPo 1578, DB 1584; - tož.: menihe edino TC 1550, TT 1557, TR 1558, TL 1561, TAr 1562, TO 1564, KPo 1567, TC 1575, TT 1577; - mest.: menihih edino TT 1557, TAr 1562, TC 1575, TT 1577, DB 1584, Miniheh JPo 1578, II, 208; - or.: menihi edino TC 1550, TR 1558, TAr 1562, Minihi JPo 1578, II, 24; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

nav. slabš. *član samostanskega verskega reda*: Inu štako Aue Maryo, inu sto Saluo Regino, so ty Fary inu Menihi došti blaga kfebi perprauili inu dobili, inu per tim vefeli bili, dobru Jeili inu pyli, Inu na tim fueitu dober leben imeili, Ampag per tim strashnu hudu, naglu so vmekli TR 1558, c2b; Ty Menihi inu Nunne Oblubio inu perfeugio de rauen te Zhiftošti inu Pokorfzhine hote tudi Bofi biti, nishter laštniga Iemeiti, temuzh vse rizhi gmain imeiti TAr 1562, 88a; - De došti Mosh so nih Shene, otroke, Gofpostuu inu Poklyzane fapuftili, Inu so vnih Closttre tekli, Menihi poštali TAr 1562, 87a; Mi beremo vuenih Buquah od eniga Anshigla, tu ie, od eniga kir ie fam vueni Pufzhau oli

Vgofdu (ta ie en praui Menih, en Samouezh bil) prebiual, timu ie Anton bilu Ime TAr 1562, 82b; - Glih taku she fdai/ fuio Cerkou te kerfzhenike strafa/ smogetero rizho/ koker Sturki/ fdragino/ fhlifami .. fhudimi Scofi/ fari/ Menihi inu sdrugo nefrezho/ Tu vse Bug dopufti pryti/ zhes te ludi/ fa uolo tiga greha TC 1550, 219(117b); Pres hishniga della inu poslouane ne mogo ty Sakoniki ne obeni ludie na fueitu vkupe prebiuati, Pres Menihou inu pres Nun moremo dobru biti, shiueti inu V nebeffa priti TR 1558, g2a; - Tu se poufod vseh Closttrih, Ia tudi per tih bofsih Menihih, kir se Spetlanem shiue, dobru vidi inu slishi TAr 1562, 88b; inu eni dobru brumni Fary inu Menihi, so zheftu spofnali, vmei sebo gouurili y toshyli, zhes ta greshni gardi neframni inu nezhiſti leben tih Faryeu inn[!] Menihou TAr 1562, 78b; shivite se famy, inu neleshite drugim Ludem na gārli, kakor ty lejni Petlarški Minihi delajo DB 1584, III, 112a

// v zvezi judovski menih pripadnik verske sekte, ki je (pretirano) strogo razlagala verske predpise; farizej: Nicodemus en Priol oli Appat tih Iudouskih Menihou, inu Cristus Syn Boshy, ukupe gouorita inu dishputirata, koku, fzhim inu skufi kai ta zhlouk brumen rata pred Bugom, de vnebeffa pride TR 1558, O4b; To so mu teshkò falli, ti Iudovſki Farij inu Menihi vse bili naproshili KPo 1567, CLXII

Sop.: farizej

// kdor ima podoben položaj v drugih verskih okoljih: Glih taku Mahomet inu Turki, nih Fary inu Menihi, imao ifuuna lipe videzhe, andohtliue Boshye slushbe, oni vſag dan petkrat molio TT 1577, 384 [F. N.]

meniški -a -o prid. [me'ni:hiški -a -o]; k menih; P 1;

dol. obl.: - m. ed. rod.: Menihishga[!] TT 1557, 419

nanašajoč se na menihe: S. Paul se odgoua-

rie pred Agrippom, inu prau od fuiga oftriga, terdiga Menihishga[!] peruiga lebna TT 1557, 419 [F. P.]

Prim.: meniški, menihov [F. P.]

menihov -a -o prid. [me'ni:hov -a -o]; k menih; P2, prva pojavitev TT 1557;

nedol. obl.: - m. ed. rod.: Menihouiga TP5 1566, 6b; - mn. or.: Smenihouimi TT 1557, x3a; zapis z malo in zapis z veliko začetnico

nanašajoč se na menibe; meniški: Obtū .. ta dobra ferza, kadar se štakimi zhloueskimi dobrimi delli inu Smenihouimi Boshymi sluhbami[!] .. troshtaio taku bodo le zhedale vezh shalofna TT 1557, x3a; My pag tukai ne gouorimo od tiga fadashniga vnuzniga, nefastopniga Menihouiga, Nunskiga inu Farskiga moleina TP5 1566, 6b

Prim. meniški, meniški [F. P.]

meniški gl. meniški

meniški gl. meniški

meniski gl. meniški

meniški (meniški, miniški, meniski, miniski, menihski, meniški, menihski) -a -o prid. [me'ni:ški -a -o; tudi mən]; k menih; P 53, prva pojavitev v TT 1557;

- m. ed. im.: menishki edino TAr 1562, TO 1564, Menifki KPo 1567, LXVIIIb, minishki edino JPo 1578, menihfki prevladujoče TPo 1595, Menifhki TPo 1595, 1,97; - rod.: menishkiga edino TL 1567, TT 1581-82, minishkega JPo 1578, II,17; - tož.: minishki edino ali prevladujoče TAr 1562, JPo 1578, Meniski TAr 1562, 87a; - or.: Menifhkim TPo 1595, II,246; - mn. rod.: menifkih KPo 1567, CLXXb, Menishkih TT 1581-82, II,*7b; - tož.: Meniske TC 1575, 300, Menifhke TPo 1595, I,41, Menihfke TPo 1595, II,257; - ž. ed. im.: menifhka edino TAr 1562, KPo 1567; - rod.: Menishke TAr 1562, 87b; - daj.: menifki edino KPo 1567, JPo 1578; - tož.: menishko/menifhko edino ali prevladujoče TAr 1562, TPo 1595, Menihfko TPo 1595, I,290; - mest.: Menishki TC 1575, 397; - mn. im.: menishke/menifhke edino ali prevladujoče TAr 1562,

TC 1575, TPo 1595, Menihfke TPo 1595, II,244, Minifhki [odninge[!]] TPo 1595, I,215; - rod.: menishkih edino TAr 1562, TC 1575, Minifhkih TPo 1595, I,50; - daj.: Menishkim TC 1575, 200; - tož.: menishke/menifhke edino TAr 1562, TPo 1595, minishke JPo 1578, II,17b; - mest.: Menishkih TAr 1562, 78a; - or.: Miniskimi JPo 1578, II,5; - s. ed. im.: menishku/menifhku edino ali prevladujoče TR 1558, TAr 1562, TL 1567, TT 1581-82, TPo 1595, menifku/menisku edino KPo 1567, TC 1575, TT 1581-82, Menihfku TPo 1595, II,19; - daj.: Minishkimu TR 1558, C4b; - mn. tož.: Menishka TAr 1562, 89b; - or.: Menishkimi TR 1558, V2a; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

nav. slabš. *nanašajoč se na menibe*: ta gardi neposhteni farski inu Menishki leben/ kir ie vtu kerfzhanstuu .. perpelan TAr 1562, 60a; Leta Grob fo Papeshniki .. sapezhatili .. Inu polak vardiane postavili, te velike Shule, Menihe inu Ordne menifkih štanov KPo 1567, CLXXb; vfe te Pfuio, kateri fo puftiushi Minishki inu Nunski Stan, is Klostrou shli JPo 1578, II,107; Od tod je perfhlu tu molenje .. Mashe inu vigilie, Minifhki inu Nunfki odninge[!], veliku, mnogeteru, grofovitu malikovanje TPo 1595, I,215 / ene Verne Shene hyshnu dellu .. Bogu vezh dopade, koker tu Menishku inu Nunsku dellu vtih Closhtrih TR 1558, g2a; ty Menihi prauio, de .. štakimi Menishkimi inu Faryeuimi dobrimi delli .. prido vnebeffa TR 1558, V2a; Takimu kriuiu Minishkimu menenu, faftopu inu Vuku, tukai Cristus .. subper ftoy TR 1558, C4b; Subper tak Meniski Vuk .. Ie tudi ta Gerfon poprei gouoril inu piffal TAr 1562, 87a; Subper tako Menishko Sylo inu Tyranyo dofti Kerfzhnikou toshio TAr 1562, 81a; Ta ie nerperuizh subper .. te Falsh Menishke Pridige, fazhel gouoriti TAr 1562, 18b; TA Papeshki inu Menishki Nauuk od te Pokure, ie cilu kriui, falsh inu .. fapletlen TO 1564, 35a; Sakonisku/ Pohishtnu dellu inu rounaue[!]/ vezh koker Menishku inu Hinausku/ dopade Bogu TL 1567, 40a; Prerokuie faftopnu she pag od kriuiuga Papeshouiga inu Menishkiga sepelaniga vuka TL 1567, 62b; Mashouane Papeshku .. Farsku, Menisku, ie cilu preuezh debellu, hinausku, norsku, Malikousku, ifpazhenu, zhudnu TC 1575, 506; Ti leshe

okolu Christufouiga Groba, shnyh .. Kloftar-skimi Regulami, Miniskimi Saniami .. inu obenimu brumnimu farzu nepufte prit kfuetimu pifmu JPo 1578, II,5; Oni Christufouiga Euangelya neprediguyo tamuzh Papeshyō .. inu takoue druge Soffitske fpake inu minishke fanie JPo 1578, II,17b; Oni fo tudi is Christufouiga Kerfta minishki Kerft storili .. inu gouorili, kateri kuli Vkloftar .. pride, ta bude snouizh karzshen JPo 1578, II,17b *ponovni, nepravi krst*; sim tudi .. en Menih poftal, inu vtem Minifhtvi Minifhkih inu hynaufhkih[!] dell fe flifsal TPo 1595, I,50; Menihke fmote TPo 1595, II,244 / ty Sludieui .. fe .. tim Mladim Farskim inu Menishkim Curbom prikafuio TC 1575, 200 / Kakor je ta norri Menihski folk fturil TPo 1595, I,50 / v zvezi z ime tu Ime Christufevu je le famu, vkaterim fe ima odpufzhanje teh greihou pridigovati. Menihfku ime, Nunfku ime, Papeshovu ime .. tiga neima fturiti TPo 1595, II,19 *menih (kot predstavnik stanu), ki sam nima možnosti odpufčati grehe*

♦ *meniška čistost lastnost menihov, ki temelji na odpovedi (družinskemu) življenju z žensko zaradi služenja Bogu: prauio de ta Menishka inu Nunshka[!] oblublana zhiftoft, oli tu famu pres Mosha oli Shene prebiuane, V closhtrih oli drugdi, nikogar ne Ifuelizha TAr 1562, 82a; meniška obljuba/zaljuba obljuba o življenju in delovanju po redovnih pravilih, dana ob vstopu v meniški red: Obtu take Menishke, Farske inu Nunske Oblube, od te Zhiftofti, od Bushtua, od Pokorfzhine, fe ne glihaio fto beffedo Boshyō TAr 1562, 89a; Vfem ludem prauio .. de vfaki fuio Vero, Boshyō Slushbo, Stan, Poklizane dershi inu pela, po Boshij beffedi inu Sapuuidi, Inu nekar vtih Zhloufkih Poftauah, vtih Menishkih, Farskih, Nunskih Salubah oli Oblubah TAr 1562, 87a; meniški orden skupnost menihov, ki živijo po istih pravilih; samostanski red: Ampag te Meniske inu Nunske Ordne, kriuu Mashouane .. Bug nei poftauil TC 1575, 300; je .. ta Papesh .. Menihške ordne, Mashe .. inu drugu sapovedal TPo 1595, II,257*

// v zvezi s samostalniki, ki označujejo predmete, značilne za menihe oz. meniške redove *nosilec predmeta*: Kada bi Papeshova trigubna Kro-

na, Kardinalski fhiroki Klabuk .. Menifhka Kappa .. tako hvalo imele, kakòr ta Shenfka Pezha, Alli ta Menifki petlerfki Shakal, kakòr Adamova Matika KPo 1567, LXVIIIb; koku bi onu moglu .. biti, de bi ony .. fvoj Trofht na lafthna della .. na eno vufhivo Menihfko guglo imeili ftaviti? TPo 1595, I,290

Prim. meniški, menihov [F. P. s sodelovanjem M. M.]

meniški gl. meniški

mi naju m, ž, s oseb. zaim. I. os. dv. ['mi: 'na:ju]; P 23, prva pojavitev v TT 1557;

– im.: mi edino TT 1557, TA 1566, DPa 1576, posamično DB 1578, my edino ali prevladujoče JPo 1578, DB 1578, DB 1584, DM 1584; – rod.: naju JPo 1578, I,129b; – daj.: nama edino TT 1557, DB 1584; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. *izraža dvojico oseb, za katerih eno ima govoreči sebe:*

a) imenovalnik se rabi: **aa**) kadar je poudarjen, zlasti pri izražanju nasprotja ali primerjave: Vom bi fe imeila nerpoprei prauiti ta beffeda Boshya. Ampag fatu kir ui to ifto prozh odganete .. Pole, mi fe oberneua htim Aydō TT 1557, 377; Od kod fta vydva luba Brata? Ona fta djala: My fva is Naphthaloviga Rodá DB 1584, II,150b; Inu my fva rejs po pravici tukaj .. Ampak leta nej nifhtèr nefpodobniga fturil DB 1584, III,46a **ab**) na začetku stavkov: MVi lubi Iuri, mi fua dolshna nuzh inu dan .. Boga hualiti TA 1566, (A1b); V'jutru je rekla ta ftarifha h'tej mlajfhi .. my zheve njemu tudi leto nuzh Vina pyti dati DB 1584, I,12b

// nepoudarjeni, neobvezno rabljeni imenovalnik, zlasti kot ponavljani osebek: Saul pak je rekàl k'fvojmu Hlapzhizhu: De bi fi lih tjakaj fhla, kaj bi my timu Moshu pèrneffa? DB 1584, I,154a; kakòr fva eden drugimu .. oblubila: De my taku leta fhan v'tvoim Boshjim ftrahu .. sazheva DM 1584, CCV

b) v odvisnih sklonih se rabi

ba) v naglasni obliki: **baa**) kadar je poudarjen: Kaj hozheta, de bi jest vama fturil? Ona fta k'njemu rekla: Daj nama, de fediva DB 1584, III,25a

bb) v naslonski obliki: Mi fe imaua .. der-shati .. letih, kir nama obema gmain pryzho daio TAr 1562, 98b; Mojfter, my hozheva, de nama sturifh, kâr te bova profsila DB 1584, III,25a

// v odvisnih sklonih *izraža smiselni osebek*: Sakaj my fva téh Svetnikou otroci, inu nama fe nefpodobi takou Stan sazheti kakôr Ajdom DB 1584, II,151a

2. v rod. *izraža pripadnost dvojici, h kateri šteje govoreči tudi sebe*: Sakaj my pryemlieua to, kay fo nayu dela saflushila JPo 1578, I,129b

Sop.: midva

Prim. mi nas/najih [M. M.]

mi nas/najih m, ž, s oseb. zaim. 1. os. mn. [ˈmi: ˈnas/nas/ˈna:jih]; P pribl. 15.000, prva pojavitev v TC 1550;

– im.: mi edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, *P 1563, KB 1566, KPo 1567, DJ 1575, DPa 1576, BTa 1580, BH 1584, MS 1593, ZK 1595, MTh 1603, redkeje TC 1550, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, DC 1584, DM 1584, Tfc 1595, my edino ali prevladujoče TC 1550, TA 1550, poleg mi TPo 1567, JPo 1578, TkM 1579, večina Dalmatinovih del, TtPre 1588, Tfc 1595, redkeje TL 1561, TAr 1562, *P 1563, TO 1564, TPo 1566, TL 1567, DJ 1575, DPa 1576, ni[!] TO 1564, 43a, mij posamično JPo 1578, DC 1584, imy[!] DB 1584, II,+IIIb; – rod.: nas/naf/nafs edino ali prevladujoče, nafh posamično TA 1550, TC 1550, naih BH 1584, 79; – daj.: nam/nā edino ali prevladujoče TC 1550, TA 1550, TAr 1562, *P 1563, TO 1564, KB 1566, TPo 1566, TL 1567, KPo 1567, TC 1574, Dalmatinova dela, TkM 1579, BH 1584, TtPre 1588, MS 1593, Tfc 1595, ZK 1595, MTh 1603, redkeje TL 1567, TC 1574, TP 1575, posamično TC 1567, TC 1575, TPo 1579, nom/nō edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, redkeje TC 1550, *P 1563, TO 1564, TPo 1566, TC 1575, DC 1579, DC 1584, Tfc 1595, non posamično TC 1555, TT 1557, TC 1574; – tož.: nas/naf/nafs/nafš edino ali prevladujoče, nash/nafh redkeje TA 1555, TC 1555, TM 1555, TR 1558, TPo 1566, Tfc 1595, posamično TC 1555, TM 1555, TPo 1566, TC 1574, Tfc 1595, nās Tfc 1595, CCCCIII; – mest.: nas/naf/nafs edino ali prevladujoče, unami TT 1557, 315; – or.: nami/namj edino ali prevladujoče, namy redkeje JPo 1578; prevladujejo za pisi z malo začetnico;

Nos. *Germ. Wir. Slav.* mi MTh 1603, II,126

1. *izraža skupino oseb, med katere govoreči prišteva tudi sebe*:

a) imenovalnik se rabi: aa) kadar je poudarjen, zlasti pri izražanju nasprotja ali primerjave: Smilife fmlife tudi zhes nas boge Slouence/ my fmo ia vezh koker drugi ludy subper te grehili TC 1550, 198 (107a); Inu mi kai imamo diati? TT 1557, 166; Nom fe hudu rezhe, mi dobru gouorimo, nas preganeio, mi terpimo, nas shentuio, mi fa nee profsimo TL 1561, 33b; Ky on bode tukai mi KPo 1567, LXXVIIIb; Ouze reko, my fmo vam dale Valno koblazhilo JPo 1578, II,122; Kaj vejsh ti, de bi mi nevejshili? DB 1584, I,270b; My, my fmo grēhili, inu fmo nepokorni bily DB 1584, II,57a; Satu je tu en zhaftit, vifok inu trofhtliu Prasniki tiga v'Nebuhojenja Christufeviga, kateriga je Diviza Maria raunu taku dobru vshyla, kakor my TPo 1595, III,124 ab) kot del priredno zloženega osebk: My inu nashi Ozheti neifmo tuoie Sapuuidi .. derskali TkM 1579, 116a; Pufti tiga Mladenzhizha s'mano pojti .. de neumèrjemo, my inu ti, inu nafhi Otrozhezhi DB 1584, I,28b ac) kadar ima prilastek: TO Latinsko beffedo Gracia, Mi Crainci, koker Nembcu, Tolmazhimo, Gnada TT 1560, d4b; Ampag mi kir fmo tiga dne, bodimo trefstui TP 1567, 48b; my vboge Shene moramo sa volo tiga padza nafhe pèrve Matere Eve, s'beteshom Otroke roditi DM 1584, CCXI / ta greh fmo my vfi od adama erbali TC 1550, 80(48b) ač) na začetku povedi: Mi fmo Zueit, prah, fenza. Gnilla zheruia Iefzha. Smiliffe zhes nas TC 1574, 121

// nepoudarjeni, neobvezno rabljeni imenovalnik, zlasti kot ponavljani osebek: My pryemmo vfako vro veliku dobru od Buga, tudi tih veliku, kir mi fa nee ne veimo TT 1557, ff2b; Was follen wir anfahen vnd thun/ das wir .. in vnferm Glauben werden gefterck Kai imamo fazheti inu sturiti, de mi .. vti nashi Veri bomo poterieni TC 1567, B4b / predvsem v vezani besedi iz stilnih razlogov večkrat dobiva poudarek: Dai bug ti nom/ Kerfzenikom .. De my vfelei/ Vdobrim tar vfelei/ Raunu gremo vueri naprei TC 1550, 167(92a); V Sredi shiuota fmo mi, Sto smertio obdani *P 1563, 155

b) v odvisnih sklonih se rabi:

ba) v naglasni obliki: baa) kadar je poudarjen, zlasti pri izražanju nasprotja ali primerjave: Inu Bug .. kir ie nim dal tiga fuetiga Duha, koker tudi nom, Inu nei obeniga reslotka umei nami inu nimi fturil, kadar ie nih ferza skufi to Vero ozhiftil TT 1557, 381; NEkar nom Gofpud, nekar nom, temuzh tuimu Imenu dai to Zhaft TPo 1566, 209a; Hozhe sa tiga volo, de my imamo njega le famiga sa mogozhiga, nas pak sa slabe, inu nemogozhe ludy fposnati TPo 1595, III,134 bab) na začetku povedi, razen pri vprašanjih: Nas ye dofti/ kir fe fdymo .. de imamo prauo cillu inu terdno vero TC 1550, 45(31a) bac) kadar ima prilastek: Nam prauim vernim kerfzhenikom ne ima obena rezh fskoditi nishter TC 1550, 47(32a) bač) v zvezi s predlogi: Sa tiga uolo fe ye nash Gofpud Iefus Christus zhe fnas[!] fmilill inu .. ye to fapuuid inu vfo uolo bofhyo fa nas inu nam hdobrumu dopernefall inu napelnill TC 1550, 69(43a); De oni ufi bodo enu, koker ti ozha umeni, inu iest utebi, de oni tudi unami enu bodo TT 1557, 315; Kateri ftuki fe imaio nai vezh naprei postaviti inu od naf samerkati KPo 1567, CXXXIXb; Da to neisrezheno Liubesan, katero on knam ima pokashe JPo 1578, II,73; GOSPVD nash Bug je snami govoril na gorri Horebi DB 1584, I,101a / kakor hitru eden nas le eno Latinsko, Gerfko ali Ebreifsko besédizo sna inu vmej, taku od oferterti nevejmo, kej bi my imejli oftati TPo 1595, III,133 / rabi se kot del večbesednega poimenovanja: imamo tim nashim Souurashnikom .. nih subper nas kriuu diane, is ferza tudi odpuftiti TR 1558, X2b; nega ime bode imenouanu Emanuel, kateru fe isloshi, Bug fnami TT 1557, 2 / Inu on hozhe de fe tudi ta Vera .. vidi na nas TO 1564, 44b *pri našem ravnanju in življenju*:

bb) v naslonski obliki: Odpufti nam nafhe dolge TC 1550, 241(128b); Sakai kateri nei subper nas, ta ie fa nas TT 1557, 126; Kezarske Vere nas dolshe, Lutre nas ismeruio TP 1575, B3a; Lubi Ozha obari nas, Daj nam brumno Gofpofzhino, inu dobro Sofefzhino TfC 1595, XLIX; Aku mi pag timu Iefufeuiu Euangeliju ne Veruieimo, Taku nom ta nega Martra ne obena rezh od tiga Pekla inu od te vezhne Smerti ne odreshi TAr 1562, 102a *nas*; Gdu hozhe nam zhes Mur-

je pojti, inu nam pèrnefti, de my njo [zapoved] poflufhamo inu fturimo? DB 1584, I,116a *kdo bo za nas šel čez morje*; – De bi mali ueliki ludyel/ My vfi na femli kar nas ye/ Bili te angelfke fhege TC 1550, 165(91a); Sakaj ti fi kakòr de bi nas deffet taushent bilu DB 1584, I,177b; – Huzdizh nas vfeih nagible vgreih *P 1563, 170; Vagaj fe s' nami, nas vfeh bo ena Mofhna DB 1584, I,317b

// v odvisnih sklonih, v predložnih zvezah *izraža prostor, področje, na katerem živi skupina, skupnost, h kateri šteje govoreči tudi sebe*: kateri fo fnami veden ta vufš zhas prebuali .. od fazhetka tiga Ioannefouiga kerfta, noter do tiga dne, de ie od nas vset TT 1557, 332; Ony fo od nas vunkaj fhli, ali ony néfo od nas bily: Sakaj kadar bi ony od nas bily, taku bi ony ja pèr nas bily oftali DB 1584, III,125a; Sa teimi preroki ftuprou pryde ta Syn bofhy knam na ta fueidit inu zhluuik postane TC 1550, 31(24b); Prydi knam ruye kraleftuu TC 1550, 22(20a); Inu zhes vse to, ie mei nami inu vami velika prepad vtueriena, da ty, kateri bi ofdofd kuam hoteli poiti nemogu, ni od vas fimkaie knam, nemoreio priti JPo 1578, II,88b; Ta Gofst kateri .. gre knam Naftan JPo 1578, II,54b; ty Iudje, kateri fo od tebe femgori k'nam prifhli v'Jerusalem DB 1584, I,252b; V iudouski Desheli fo te ftrehe raune, koker per nas ta tla oli ty podi TR 1558, Vb; Ob fhefti uri, to ie pàr naf, ob pol dne KPo 1567, CLXIII; Na Divice Marie ozhifzhovanja dan, kir fe pèr nas imenuje Svezhniza DB 1584, III,CcIIIa

// v odvisnih sklonih, v zvezi s predlogoma *pred in za izraža čas, v katerem dela, živi skupina, h kateri govoreči prišteva tudi sebe*: od tih kir fo pred nami bili, Inu fo fe ie tiga fuita vpraui Veri .. lozhili inu Vmerli TAr 1562, 101b; vfi taki, kir prou Veruio inu Vuzhe, moraiio na tim fueitu od vseh shlat ludi .. koker pred nami ty Iogri inu Preroki, veliku preterpeti TC 1575, 54; Tu bodi sapiffanu, sa te, kir sa nami prido DB 1584, I,305a

// v odvisnih sklonih *izraža smiselni osebek*: nam fe pag zheftu fdy/ de Bug fa nas ne rodi TC 1550, 206(111a); Oh, kaj je nam s'tabo, Iesu od Nazareta? DB 1584, III,19b *kaj imamo opraviti s teboj?* Povej nam, sakaj nam taku hudu gre? DB

1584, II,115a; Taku nam bo, kakòr de bi se nam fajnjalu DB 1584, I,312b; Gorje je nam, my moramo obpufzheni biti DB 1584, II,29b; Onu ja nam tefhku dej, inu boly TPo 1595, III,33; To bi nas vse greualu *P 1563, 189; kadar nas Sub bolli .. gouorimo: Iaft imam edniga hudega Gofstu JPo 1578, II,54b; tu nas ima malu kumrati TPo 1595, III,30 / BVg ozha bodi per nas, keder nam bode vmreiti *P 1563, 142 *bomo morali umreti; V' tim Imenu nam ie trebi moliti, ôzhmoli vflifhani biti KPo 1567, I1b moramo moliti; nam ie Lakoto vmreti JPo 1578, II,25 od lakote bomo morali umreti; Nam se ie vefseliti, Bug hzhe nam htroshtu pryti DC 1579, 86 lahko se veselimo*

// v funkciji povratnega oseb. zaim. *izraža istost osebka in predmeta oz. prislovnega določila: fhegnai nas/ inu lete daruu/ katere my od tuye milofiti inu dobrute knam vfamemo TA 1550, B4a(22) sprejmemo; my te vboge sa denarje, inu te potrebne sa en par^bzhreuleu pod nas pèrpravimo DB 1584, II,113a si jih podredimo; na tu vezhnu Blagu ne smiflimo, temuzh se ta zhafs, sa tu potelefnu kumramo, kateru my vfaj h'puflednimu moramo sa nami puftiti TPo 1595, III,201 pustiti za seboj, zapustiti*

• *biti/imeti pri nas zavedati se: Sakai vmei temi nar vegshimi Artikuli nashe Kerfzhanske vere, ie tudi od Criftufeuga terplena poftaulenu .. de bi tu iftu vfelei imeli vnashi misli inu ferci per nas imeti DPa 1576, 55b; pry nas mora biti, da se drugozh rodimo knouimu Zhloueku JPo 1578, I,136b hoteti, prizadevati si moramo; Sakaj nashe pregréhe fo pèr nas, inu my pozhutimo nashe gréhe DB 1584, II,23b; • çustv. onu nam ta Magnificat vifsi le kakor od flin pene na jesiku TPo 1595, III,132 magnifikat pojemo neobçuteno; – Bug se fe smilil vuezhnufiti, zhes nashe veliku vbushtuu .. Ozha ferze knom obernil *P 1563, 42 se nas je usmilil; Ob tu nash vpy, Bug vslishi ti, Sa volo tuie Milofiti, Vushefa knom oberni TC 1574, 152 prislubni nam; Ti nas delafh h'pripuvifiti mej Ajdi, Inu de ty folki s'glavo zhes nas streffajo DB 1584, I,290b so osupli, prese-neçeni (ogorçeni) zaradi nas*

2. *izraža dvojico oseb, za katerih eno ima govoreçi sebe: nemu ye fhena odgourilla/ my*

[Adam in Eva] ieimo ta fad tih dreues kir fo vtim paradyfhi TC 1550, (7a)

3. *izraža enoosebnega govoreçega:*

a) *govoreçi svojo veličino, moç ipd. poudarja z izborom množinske oblike (t. i. pluralis maiestatis): GOfpud Bug ye tudi gourill .. My hozhmo nemu aniga pomozhnika fturiti nemu glih TC 1550, (5b)*

b) *govoreçi, navadno avtor, zaradi skromnosti uporablja množinsko obliko: Inu mi ne smo vletimu nashimu obrazhanu, oli Tolmazheuanu lepkih, glatkih, viffokih, kunftnih, nouih oli nefnanih beffed iskali, Temuzh te gmainske Crainske preproste beffede TE 1555, A3a; Sakai ie Syn Boshy zhlouik poftal, fmo mi vti Slo-uenski Predguuori fadofti inu faftopnu gouurili, vndukai vi berite TR 1558, B3a; LETO Orthographio Slovenskiga Pifma, fmo mi svèftio inu sdobrim fvitom saftopnih Bratov tako poftavili KPo 1567, VIb*

4. *v odvisnih sklonih izraža svojino, pripadnost, razmerje do skupine oseb, med katere šteje govoreçi tudi sebe:*

a) *v rod. izraža splošno pripadnost tej skupini: Gofpod ie naf vseh Gréhe na se vsel KPo 1567, CXLIIIb; ta previfisoka muzh, je Boshja inu nikar od nas DB 1584, III,98a*

b) *v rod. izraža sorodstveno, hierarhično (nadrejeno) razmerje do te skupine: Obtu ta Erbszina se da .. timu .. kateri ie nas vseh Ozha TT 1560, 7a; Ti fi vfai le fam nas gofpud *P 1563, 177; ony bodo pokopani vsemlo, katera ie nas vseih mati DJ 1575, 173*

c) *v daj. izraža nepoudarjeno svojino, pripadnost skupini: My kar ye nam vmyfli prauimo Bogu TC 1550, 16(17a); De nam on danas varuie od grehuu ferze *P 1563, 198; ie .. CHRIS-TVS tako nam priatel bil, da ie fvoie Telo inu krij dal k'odrèshitvo sa nafhe Gréhe KPo 1567, CXLIIb; Sakai tudi nashi Lafsi fo nam na glaui shtiueni JPo 1578, I,105b; Ozhi fo nam tamne, maglene, da neuidimo zhudnih Boshyh del JPo 1578, II,149b*

5. *izraža tesnejšo povezavo govoreçega s poslušalci: Mui Bratie inu Seftre, mi fmo tukai ie tiga Euangelia faftopnu slishali, koku se ta Syn*

Boshy .. pruti tim lubim Otrozhizhem ..
lubefniuu dershi TC 1575, 413
Prim. mi naju [M. M.]

miniski gl. meniški

munih gl. menih

N

nož -a m ['nož 'no:ža]; P 9, prva pojavitev v DB 1584;

- ed. im.: nosh/nofh edino BH 1584, MD 1592, MTh 1603; - tož.: nosh edino DB 1584; - mn. rod.: Noshou DB 1584, I,251a; - or.: s' noshmi ZK 1595, 148; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Deutfch. Meffer. *Latinè.* culter. *Windifsch.* nosh, noshizh. *Italicè.* coltello MD 1592, K1a

ročno orodje s podolgovatim rezilom za rezanje: inu je svojo roko istegnil, inu je pryel sa Nosh, de bi svojga Synu saklal DB 1584, I,14a; - Inu letu je nyh zhiflu: .. Devet inu dvajffeti Noshou DB 1584, I,251a

|| priprava za mučenje, s katero se koža praska: Nikar de bi mi nafh Shivot, kakor ti Baalfki Farji s' noshmi ali frémi prafkali ZK 1595, 148

|| kovinsko orodje za rezanje ali sekanje kamna: Inu aku bofh hotil meni en kamenat Altar fturiti, táku ga némafsh is resanih Kamenou s'ydati. Sakaj aku ti bofh tvoj nosh zhes njega vsdignil, taku ga bofh ofskrunil DB 1584, I,48a [F. N.]

nožič (nužič, nožič) -a m ['no:žič -a]; k nož; P 13, prva pojavitev v DPr 1580;

- ed. im.: nushizh edino DPr 1580, DB 1584, noshizh edino MD 1592, MTh 1603; - mn. im.: Nushizhi DB 1584, I,235b; - tož.: noshizhe edino ali prevladujoče DB 1584, MD 1592, nushizhe DB 1584, I,122a; - or.: s' noshizhi DB 1584, I,197a; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Deutfch. Meffer. *Latinè.* culter. *Windifsch.* nosh, noshizh. *Italicè.* coltello MD 1592, Ka

ročno orodje s podolgovatim rezilom za rezanje; nož: Inu Kotle, Lopate, Noshizhe, Medenice, Korce, inu vfo kuffrafto poffodo, katero fo pèr Boshji flushbi nuzali, fo ony prozh vseli

DB 1584, II,55a; *Deutfch.* Meffer wetzen. *Latinè.* acuere cultlos. *Windifsch.* noshizhe brufiti. *Italicè.* dar il filo, aguzzare, appuntare, arrotare MD 1592, Ka; - VTémiftim zhaffu je GOSPVD rekàl k'Iosui: Naredi fi *kamenate nushizhe inu fpet druguzh obrèshi Israelfke otroke DB 1584, I,122a *kamenate) tu je kakòr na kameni nabrufhene [robna op.]

• [I]nu naftavi ^den nushizh na tvoj Gultaniz, aku hozhefh leben ohraniti DB 1584, I,325a [verjetno] *potrudi se, da preveč ne govoriš ali ješ;* preg. En nushizh ta drugi brufsi, inu en Mosh tiga drusiga DB 1584, I,326b

Sop.: nož

|| temu orodju podobna priprava za mučenje, s katero se koža praska: Inu ony fo glafnu vpyli, inu fo fe s' noshizhi inu s'frimi prafkali, po nyh fhegi, de je nyh kry doli tekla DB 1584, I,197a [F. N.]

nožiček -čka m ['no:žiček -čka]; k nožič; P 1;

- ed. or.: noshizhkom DB 1584, II,46a

majhno ročno orodje s podolgovatim rezilom za rezanje: Kadar je pak Iudi try ali fhtiri platelne bil prebral, je on nje s'enim piffarfkim noshizhkom resresal, inu je nje v'ogin vèrgàl na tu ognifhice, dokler fo Buqve cillu sgorele v'ogni DB 1584, II,46a [F. N.]

nuna -e ž ['nu:na -e]; P 52, prva pojavitev v TT 1557;

- ed. im.: nuna edino TAr 1562, TL 1567, DB 1584; - tož.: nuno edino TC1575; - mn. im.: nune edino TL 1561, TPs 1567, TC 1574, TC 1575, prevladujoče TAr 1562, nunne edino KPo 1567, redkeje TAr 1562; - rod.: nun edino TT 1557, TR 1558, TAr

1562, TT 1577, ZK 1595; – *daj.*: nunom edino TO 1564, TL 1567, TC 1575, TT 1577; – *tož.*: nune edino TC 1575, TT 1577; – *mest.*: nunah edino TAr 1562, TC 1575, DB 1584; – *or.*: nunami edino TT 1577; vsi zapisi z veliko začetnico

nav. slabš. članica samostanskega verskega reda: Sakaj kateri Menih ali Nuna nej fvoje Kape, inu suffebno shtalt inu farbo nošil ali

nošila, ta je bil sguhlen DB 1584, 11,89a; – Papešhi fo pag vsem Fariem, Menihom inu Nunom fakon prepouedali TT 1577, 379; – Kadar bi en Syn oli Szher en Menih oli Nuna hotela biti TAr 1562, 84a; – Kej tedaj oftaneo, teh Mafhnikou, Minihou, Jesuvuiderjeu, Nun, inu tiga Antichriftoviga kardela, ordni inu štanuvi? ZK 1595, 195 [F. N.]

O

obhajilo (obhajilu, obhajilo) -a s [ob-ha'ji:lo -a]; k obhajati; P 146, prva pojavitev v TR 1558;

– *ed. im.*: obhaylu edino ali prevladujoče TR 1558, TAr 1562, TO 1564, TP_s 1566, TC 1575, TT 1577, TrPre 1588, poleg obhailu DB 1584, obhajjlo poleg obhailo KB 1566, obhajjlu redkeje TC 1575, obhailo edino JPo 1578, poleg obhajjlo KB 1566, obhailu poleg obhaylu DB 1584; – *rod.*: obhayla edino TAr 1562, TO 1564, TC 1575, poleg obhajjla, obhaila DB 1584, obhaila edino DC 1580, poleg obhayla, obhajjla DB 1584, obhajjla poleg obhayla, obhaila DB 1584; – *daj.*: obhaylu edino TO 1564, TC 1575, DB 1584, obhailu edino DC 1580, DAg 1585; – *tož.*: obhaylu edino TL 1561, TAr 1562, TO 1564, TC 1575, poleg obhailu DB 1584, obhailu poleg obhaylu DB 1584; – *mest.*: obhaylu edino TR 1558, TL 1561, TC 1575, poleg obhailu TO 1564, poleg obhaili, obhajjli DB 1584, obhaili edino TkM 1579, TfC 1595, ZK 1595, poleg obhaylu, obhajjli DB 1584, ohayli edino DM 1584, redkeje TO 1564, obhajjli poleg obhaylu, obhaili DB 1584, obhailu edino DAg 1585, poleg obhaylu TO 1564; – *or.*: obhaylom edino ali prevladujoče TO 1564, TC 1575, TT 1577, poleg obhailom DM 1584, obhailom edino TkM 1579, DC 1580, poleg obhaylom DM 1584, redkeje TO 1564; – *dv. rod.*: obhaylu TC 1575, 188; – *mn. daj.*: obhaylom edino TR 1558, TL 1561; – *mest.*: obhaylih edino TL 1561, TC 1575; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

zakrament, značilen po deljenju oz. zauživanju kruha in vina: de bodo prou podušanani, de tu prau obhaylu štoy, kadar se daye inu

iemle po Cristuseui poštaui inu po nega vkafanu, de se per tim Kruhi tu nega Tellu, Inu per tim Vinu, ta nega Kry, obuye kmali dili inu iemle TO 1564, 139a; Taku fo tudi sdaj v'Novim Testamentu le dva Sacramenta, od GOSPVDA Boga gori poštaulena: slafti, S. Karft, inu Cristuseva Vezherja ali Obhaylu DB 1584, 1,cl_a; – V letaki vishi inu štakimi beffedami, se mogo ty ludy tudi htimu obhaylu opominati inu perprauti TO 1564, 155a; taku je on [Cristus] nam vsem le enu Obhailu gori poštauil, slafti, de imamo v'tém Kruhi njegovu tellu jefti, inu vsi glih u'vini njegovo kry pyti DB 1584, 1,cl_{1a}; – Temuzh ty Prafniki se imajo fa volo Pridige, gmajn Molytue inu Obhayla dershati inu ohraniti TAr 1562, 97a; Ty kir ne fnaio Catehisma, Pokure ne deio, se htimu Obhaylu nemaio dopustiti TO 1564, 109a; Edni tudi ménio da škusi famo obhailo (kàr se le obhaieio, nai si némaio vere, ni štrahu Boshijga, ni k'pokuri volniga šarca, nai si nizz ne saštopio, od tiga svetiga Sakramenta) odpufchanie gréhov dobio KPo 1567, CXLIIb; – v'svetim obhaili oftane Kruh inu Vinu, tu, kar je, kakòr enu vunanje ozhitu snaminje DB 1584, 1,cl_b; – TA SACRAMENT TIGA ALTARja, ali Obhaila, Koku ga ima vřaki Hishni Ozha svoij Drushini preprostú naprei dershati inu vuzhiti DC 1580, D4b

• **k obhajilom hoditi udeleževati se obhajila:**

H prauim Pridigom/ Molituom/ Obhaylom imajo Stari inu Mladi ludie hoditi TR 1558, C3a

// *doživetje in prejem (tega zakramenta):*

OPOMINANE K'OBHAILV CRISTVSEVE
vezherje DAg 1585, b3b

Sop.: večerja (Kristuseva/Kristusova), sakrament tega altarja

Il maša kot obred, v katerem se deli oz. jemlje ta zakrament: Tulikain bodi od obeiu obhaylu oli Mashouane[!], od tiga nashiga inu Papeshouiga rifnizhnu inu faftopnu gouorieinu TC 1575, 188 [F. N.]

očesen -sna -o prid. [o'čes:ən -a -o]; k oko; P 1;

· dol. obl.: - ž. ed. or.: ozhefno DB 1584, III,139a
ki je za oči: inu shal baj tvoje ozhy s'ozhefno shalbo, de bofh mogèl viditi DB 1584, III,139a [F. N.]

očnibrat gl. brat, očin

očinibrat gl. brat, očin

oko (oku, oko) oka/očesa s [o'ko: o'ka:/o'če:sa]; P 1560, prva pojavitev v TC 1550;

- ed. im.: oku edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, TtPre 1588, MTh 1603, ôko edino KPo 1567, oko edino JPo 1578, I, okù MD 1592, Q5a; - rod.: oka edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, JPo 1578, I, ozheffa redkeje DB 1584; - daj.: oku Tfc 1595, CCCCI; - tož.: oku edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, za predlogom oku/uku TE 1555, TT 1557, TL 1561, DB 1584, ôko edino KPo 1567, oko edino JPo 1578, I; - mest.: okei/okej prevladujoče TT 1557, DB 1584, ozhefu redkeje TT 1557, oku edino JPo 1578, I, ozhefsi/ozhefi/ozhesi edino BH 1584, DM 1584, redkeje DB 1584, poleg oki MD 1592, oki poleg ozhesi MD 1592; - or.: okum edino ali prevladujoče TT 1557, TP s 1566, TkM 1579, DB 1584, ozheffom DB 1584, II,64b; - dv. im.: Ozhi KPo 1567, L, okej DB 1584, II,55b; - rod.: ozhyu/ozhiju edino JPo 1578; - tož.: okei/okej edino ali prevladujoče TT 1557, DB 1584, ozhy DB 1584, I,143b; - mest.: ozhiu/ozhiju edino JPo 1578; - or.: s prid. -ima ozhyma edino ali prevladujoče TT 1557, TO 1564, TP s 1566, ozhima edino KPo 1567, JPo 1578, DPr 1580, DB 1584, poleg ozhimima DM 1584, redkeje TP s 1566, ozhimima poleg ozhima DM 1584, LXXIX; - mn. im.: ozhi edino

ali prevladujoče TA 1550, TC 1555, TT 1557, TR 1558, *P 1563, TO 1564, ZK 1595, poleg ozhy TC 1550, redkeje JPo 1578, ozhy edino TP s 1566, DB 1584, TtPre 1588, MD 1592, TPo 1595, Tfc 1595, poleg ozhi TC 1550, redkeje TT 1557; - rod.: ozhy/ozhij edino ali prevladujoče TT 1557, TP s 1566, JPo 1578, DPr 1580, DB 1584, DM 1584, ZK 1595, ozhi edino TR 1558, TL 1561, redkeje TT 1557, JPo 1578, ozhes/ozhesfs poleg Vk TT 1577, redkeje TT 1557, TP s 1566, JPo 1578, ZK 1595, Vk poleg ozhesfs TT 1577, L16a; - daj.: ozhim edino TE 1555, TT 1557, ozhima edino KPo 1567, JPo 1578, I, ozhem edino DPr 1580, DB 1584, ozhym TPo 1595, I,4; - tož.: ozhi edino ali prevladujoče TC 1555, TR 1558, TT 1560, *P 1563, JPo 1578, ZK 1595, redkeje TT 1557, TO 1564, KPo 1567, DB 1584, Tfc 1595, ozhy edino ali prevladujoče TT 1557, TL 1561, TO 1564, TP s 1566, DPr 1580, DB 1584, DM 1584, Tfc 1595, TPo 1595, redkeje KPo 1567, JPo 1578, za predlogom vzhi/uzhi TC 1555, DB 1584, za predlogom vuzhi/uuzhi TT 1557, TAr 1562, TO 1564, ozhij KPo 1567, XXVIb, ôzhi prevladujoče KPo 1567, ozheffa/ozhefa redkeje DB 1584, za predlogom úzhi DB 1584, I,292a; - mest.: ozheh edino ali prevladujoče TP s 1566, JPo 1578, DB 1584, BH 1584, ozhéh KPo 1567, VIb, ôzhéh KPo 1567, LXXIIIb, Ozhijh JPo 1578, II,107; - or.: ozhima edino ali prevladujoče TC 1550, TC 1555, TT 1557, TR 1558, TAr 1562, *P 1563, TO 1564, JPo 1578, DB 1578, DB 1584, ZK 1595, Tfc 1595, redkeje DM 1584, TPo 1595, ozhi redkeje TT 1557, TR 1558, ozhmi redkeje TT 1557, ozhy redkeje TT 1557, ozhyma edino ali prevladujoče TP s 1566, TPo 1595, poleg uzhi KB 1566, redkeje DB 1578, DB 1584, za predlogom uzhi posamično, poleg ozhyma KB 1566, DB 1584, ozhimi prevladujoče KPo 1567, DM 1584, BH 1584, redkeje DB 1584, ôzhy KPo 1567, CIIIb, ozhymi redkeje DB 1584, ozhmy redkeje DB 1584, ozhefsi DB 1584, II,161a, ozhéfmi BH 1584, 159; prevladujejo zapisi z malo začétnico

1. parnost se praviloma izraža množinsko *organ vida:* inu vřag Vud ima fuie fufeb lařtnu dellu inu oprauilu, Ozhy gledaio, Vushessa poslušhaio, řesik gouori Nuř diřhi, roke tipaio, noge hodio TC 1575, 363; - Ona řta imeila zhiřte ozhi, řta bila eniga ofřtiga, lařtrebiga pogleda, řta delezh vidila TT 1557, 13b; inu kadar ie te ozhy odperl, nei nikogar uidil TT 1557, 359; fuie ozhi

vkupe stífne, de hudiga ne vidio TT 1557, aa3a; Néki pak fo mu ôzhi sakrili, inu po liceh ga tepli KPo 1567, CLVI; inu v'ti Veri ôzho moie uzhi sapreti inu vmreti KPo 1567, LXXVII; inu namashi tuie ozhi fto ozhino shalbo, de bosh vidil TT 1577, 284; Sakai Suetu nishtar ne dopade, temuzh kar ie veliko, zhudno, inu kar fe ozhima fueti JPo 1578, I,24b; On [Sneg] je taku bél, de ozhy flipy DB 1584, II,171a; vsdignite gori vafhe ozhy, inu pogledajte v'pule: Sakaj vshe je bélu k'shetvi DB 1584, III,49a; Ampak blagur je vafhim ozhem, de vidio, inu vafhim ufhefsam, de flifhio DB 1584, III,9b; – Vfe kar fozhima vidimo TC 1550, 158(87b); Mi ga vte ozhy fdai ne moremo viditi, temuzh od fadaí ta nega herbat TO 1564, 149a; kadar mi sozhima vidimo inu gledamo te mnogetere ftuare Boshye JPo 1578, I,20b, prav 28b; Inu fe je supet vèrnil k'fvojmú Krajlu inu je vfem pravil, koku je tiga nar vifhiga Boga, della, fvojma ozhima vidil DB 1584, II,961a, prav 196a; Tebi je bulfhe, de s'enim okum grefh v'leben, kakòr de bi dvej okej imèl, inu bi vèrshen bil v'Paklenski ogin DB 1584, III,11b; inu je Ozhetu njegove ozhy pomasal, inu on je tu tèrpil blisi ene púl úre, inu ta mrejna je njemu fhla is ozhy, kakòr ena mrejniza od eniga Iejza DB 1584, II,152b; s'ozhyma fe onu ne bo vidilu TPo 1595, 1,4; – Mez h pridi na nyh roko, inu na nyh defnu oku. Nyh roka vfahni, inu nyh defnu oku kolnu postfani DB 1584, II,129a; – Kateri fe vas dotakne, ta fe dotakne sèrkala njegoviga ozheffa DB 1584, II,126a; inu dobra della varuje, kakòr sèrklú v'ozhefsi DB 1584, II,160a; Slep na enim ozhéffí,iga, Cocles, einaugig BH 1584, 53; Aeger oculis, bolan na ozheh BH 1584, 57; Albugo oculi. *Germ.* das Weiß im Aug. *Sclau.* belu vozheh MTh 1603, 1,64 / vznes. božje oči *Bog*: Boshye ozhi vfe vidio, Vfèh ljudi ferza fnaio *P 1563, 180; Tak Duh ie ena velika inu shlahтна rezh pred Boshymi ozhyma TO 1564, 97b / pooseb. Inu aku tebe tuie deftnu Oku smotuie, taku ie ifderi uun, inu ie uerfi od febe TT 1557, II / Otilia Bogina fa Ozhy TC 1575, 511 *oèesne bolezni*; zhes Ozhi ie S.Otilia TC 1575, 274 / Natu fo vtím 1528. leitu, ty Turki prishli, to Cerkou feshgali inu S. Iernea Pilda Vkori, kir nei mogel fgoireiti,

roke odbili, Ozhi isteknili TC 1575, 267 *likovna upodobitev tega organa*;

pren. Pogledaj na me fteimi Ozhima tuoie milofsti TkM 1579, 91b

- Oku fa uku, fob fa fob TT 1557, 12 *za kriticó enako vračati*, tako tudi Dalmatin; preg. Kadar fe oku pèrtífne, taku folse vunkaj tekó DB 1584, II,162a; – oči odpreti komu *ozdraviti ga slepote*: kir ie timu slepzu Ozhy odperl TT 1557, 295; • Vi imate she enu osliplenu ferce, Vi imate ozhi, inu ne uidite, inu imate uushefa inu ne slishite TT 1557, 121 *zaradi posvetnih skrbí ne vidite tistega, kar je bistveno*; preg. Kateri Ozheta, Mater drashi, timu Vranuue ozhi isklúio TO 1564, 98a; taku profi Boga sa nih, da ijm Bog ozhi odpre, da fe spokore, inu pravico sposnatio KPo 1567, LXXXVII *jim omogoči spoznanje*; – preg. Inu koku ie tu, de ti uidish eno byl utim okei tuiga brata, inu tu brunu, kir ie utuim laftnim okei, ne uidish? TT 1557, 179; Ampag kadar fe ie Hcristufu preobernil/ fo od nega Ozhi Shupe pale TL 1561, 59a *je vse razumel*; Sdai ijm pod ôzhi gre smèrt KPo 1567, LXI *bliža se jim*; preg. Kateri sozhima miga, ta hudu vmifli ima DJ 1575, 114; Koku ti pak vidifh eno troho v'tvojga Brata okej, inu bruna v'tvoim okej nepozhutih? DB 1584, III,34a *da pri drugih vidifh veliko slabih stvari, pri sebi nič ali malo*; preg. Kar zhlovik v'mifli ima, tu fe mu na ozheh vidi, bodi fi dobru ali hudu DB 1584, II,158b; kar bi z očima trenil *zelo kratek čas*: Sakai nega ferd terpi kar bi fozhyma trenil TPo 1566, 57b; my bomo pak vfí preminjeni, v'enim hipu, kar bi s'ozhima trenil, h'tej pufledni Trobenti DB 1584, III,95b; – Obari ti mene koker tu ferklú tiga oka TPo 1566, 35b *močno me varuj*

// *ta organ pri živalih*: inu vfredi tiga Stola fo bile shtiri Suirine polne fteimi Ozhi od fpredda inu od fada TT 1577, 290; Inu ta Kosel je imèl en poglavit Rug, mej fvojma Ozhima DB 1584, II,100b

// *ta organ kot izraz človekovega telesnega in duševnega stanja*: Daj timu ner vifhimu, po tém kar je on tebi dal, inu kar tvoja roka premore, tu daj s'veffelima ozhima DB 1584, II,167a

// navadno v mn., v zvezi notranje, duhovske oči *človekova sposobnost za versko spoznanje*: Pot-

le fdaici tudi huali to Iogrouo frezho, kir fo oni fobuymi Ozhi inu vushefi, fteimi vunanimi telefniimi inu fnoternimi, fduhouskimi Iefufa, nega zaihne inu te lipe troshtliue pridige v prizho vidili inu slishali TR 1558, S4b; Sakai potehmal mi Gofpudi Boga fteimi nashimi telefniimi ozhyma, ne moremo viditi, ne fnashimi rokami otipati, Obtua ie nom potreba, de ga fteimi Duhouskimi ozhyimi, tu ie, fto Vero, gledamo, vidimo inu refmislimo, kei inu koku fe ie on pruti nom refodil TO 1564, 59b; Abraam ie moi dan alli prihod vidil, nekar s'mefenima ozhima, tàmuzh s'notèrnijma te vere KPo 1567, CXXXIIIb

Protip.: mesene/telesne/vnanje oči

2. s svojilnim pridevnikom ali zaimkom *človek, ki ga nakazuje določilo, glede na dejavnost, ki jo opravljajo oči*: Vseh ozhi zhakaio na te Gofpud TA 1550, B4a(22); O Gofpud, Vseh ozhi gledaio inu fe feuupaio le na tebe TC 1555, L3b; – Obèrni prozh muie ozhy, de lizhkakih rizhy ne vidio, Oshiu ti mene na tim tuim Potu TP_s 1566, 217a; – Ei, Ei, mi fmo tu fnashimi ozhy radi vidili TP_s 1566, 68a

• Sakaj nyh ozhy fo bilé polne fpanja, inu néfo vejdlili, kaj bi njemu odgovorili DB 1584, III,27b *bili so zelo zaspani*; – odpreti (svoje) oči *prebuditi se*: Tabita, ufiani gori, Inu ona odpre fuie ozhy, inu kadar Petra ugleda, ie fpet gori fela TT 1557, 362; *obrniti oči proč ne biti pozoren na kaj, zlasti kaj slabega*: Obèrni prozh ozhy tuie. Ne gledai na Grehe muie TC 1574, 139; *razsvetiti oči koga omogočiti mu*: Refueiti nih ozhy, de fposnaio tiga prauiga Meffiafa TKM 1579, 62b; – Ne fturi kar fe tebi utvoih ozhih prav sdi, tamuzh kar ti iest sapovém, tu ti famuzh fturi KB 1566, E5 *kar je po tvojem mnenju*

3. *kar se dela, izraža s očmi; pogled*: Inu nega ozhi fo bile koker en plamen tiga Ogna TT 1577, 455; – Ozhy imamo sdèrshati od vfiga sanikèrniga inu hudiga DB 1584, I,X⁰Vb; Kateri pak fvojga Brata fovrashi, ta je v'temmi, inu hodi v'temmi, inu nevej kam gré, sakaj temme fo njegove ozhy oflépile DB 1584, III,124b; – Inu tiga kir ima offertne ozhy inu viffoku ferce, nezho terpeti TP_s 1566, 181a; Dai timu ner vishimu po tim kar ie on tebi dal, inu kar tuoia

roka premore, tu dai suesfelimi ozhima DJ 1575, 149; Sakaj snotrāj is ferza téh zhlovekou, gredó vunkaj hude misli, Prefshufhtvu. Kurbaria, Vbyanje, Tatvina, Lakomnoft, Lotria, Golufia, Nezhiftoft, hudobnu oku, Shentovanje DB 1584, III,23a

• o ti nafha Odvetnica, une tvoie miloflive ozhi knam obèrni KB 1566, HB *izkaži nam milost; oči doli obrniti povesiti pogled zaradi sramu, nerodnosti*: Sakai nih velikú sa blaga voilo kriuu fture, inu kateri hote bogati biti, ti ozhy doli oberneo DJ 1575, 111; *vzdigniti svoje oči k Bogu/ gori k Bogu/ proti nebu/ v nebo obrniti se na Boga z molitvijo, prošnja*: iest neifem vreden, de fe tuoie Deite imenuiem, inu de moie Ozhy htebi gori vsdignem, sakai iest fem tebe sveliku gardimi grehi filnu refferdil TKM 1579, 120b; LEetu je Iesus govuril, inu je fvoje ozhy gori vsdignil pruti Nebu, inu je djal: Ozha, ta ura je prifhla, de ti tvojga Synu zhaftniga fturifh, de tebe tvoj Syn tudi zhaftniga ftury DB 1584, III,57a; (*gori*) *vzdigniti oči biti pozoren*: vsdignite vashe Ozhi inu Glave, inu gledaite gori, to ie, vefelitefe: Vafhe odrèfhitvo fe pèrblishuie KPo 1567, XVIIIb; – *le na oko kaj delati samo na videz kaj delati*: Inu nekar de bi vi le na oku hoteli slushyti inu dopafti tim ludem TO 1564, 98b; *delati kaj le pred očima samo na videz*: Inu nekar ne flufhite le pred ozhima/ koker ty/ kir hote le ludem dopafti TC 1550, 140(78b); bodite pokorni vashim telefnom Gofpudom, ftrahom inu ftrepetanom, inu fpreproszhino vashiga ferza, koker Cristufu inu nekar le famuzh na vzhi oli pred ozhima nim slushite, koker ty, kir bi hoteli le ludem dopafti TC 1550, M7b; *imeti kaj pred očmi pogosto v zvezi s časovnim prislovom vedno misliti na kaj*: Obtua ty kerszheniki imaió letake Boshye beffede, inu kir fo tim glih, veiditi inu vferci tar pred ozhima veden imeiti TT 1557, dd3b; *pred očmi koga vpričo koga*: Sakai nai fi tu Tellu uti Semli pred nashimi ozhy fegnye, ftrohni inu pogine, Taku ufai ta Vfiga-mogozhi Bug, ta shiuot inu Leben obdershi inu ohrani TO 1564, 167b; Ty neumni ne bodo obftali pred tuiemi ozhy, Ti fouurashish vse, kir hudu deio TP_s 1566, 20a; Ampag te druge, kir fo njega hoteli k'fmèrti pèrpraviti, je on

puftil v'Iamo vrezhi, inu fo bily sdajci, pred njegovima ozhima od Levou poshèrti DB 1584, II,209a; *pred oči (naprej) postaviti kaj natančno predočiti kaj*: Nei obenimu nizh samolzhal, tamuzh v'fakimu fvoie Gréhe inu hudo delo, pred Ozhij postavil KPo 1567, XXIIII

II območje vidnega polja oči: V'feh zhlovekou della fo pred nym, inu pred njegovima ozhima ništèr nej fkrivenu DB 1584, II,169a

• *izginiti iz oči skriti se njihovemu pogledu*: Kadàr pak doideio do Iudovske Deshele, ijm sgine svesda is ūzhi KPo 1567, LVI; *pustiti kaj z oči zgubiti stik s kom, zlasti viden*: Kateri v'zhafy

prevezh škèrbio, inu griseio fe po otrocih, v'zhafy pak ijh celò s'òzhy inu škèrbi puftio, inu malò kada pravo maffo alli škèrb dèrshio KPo 1567, LXIb

Sop.: pogled

4. *čustv. človek*: Inu Iesus fe oberne kfuiim Iogrom, inu praui knim nafamim, Isuelizhane fo te Ozhi, kir tu uidio, kateru ui uidite TT 1557, 199; Sakai ti fi tim reunim ludem pomag, Inu te viffoke ozhy fi ti ponyshal TP: 1566, 39a

5. *nastavek za mladico*: Vinske tèrte fo ozhefa dobile, inu dajo svój duh DB 1584, I,332b [F. N.]

P

postajati (postajati, postajeti) -am nedov. [po'sta:jati -am]; k postati; P 24, prva pojavitev v DB 1584;

- nedol.: postajati edino DB 1584; - sed. 3. ed.: postaja edino DB 1584, TtPre 1588; - 3. mn.: postajajo prevladujoče DB 1584, postajejo redkeje DB 1584; - del. -l m. ed.: postajal edino DB 1584; - mn.: postajali DB 1584, III,10b; - s. ed.: postajalu edino DB 1584; vsi zapisi z malo začetnico

pomožni glagol *izraža začenanje obstajanja ali nastopanje tega (navadno stanja, lastnosti ali položaj/funkcije), kar označuje povedkovo določilo*: povedkovo določilo je

a) samostalniška beseda, samostalniška besedna zveza; kdo/kaj; kdo/kaj Nebodi pèr téh, kateri v'roke fegajo, inu sa dulguve poroki postajajo DB 1584, I,325a; kakòr fe škusi potelefono fmèrt dufha od teleffa lozhi, taku sazhne tellu okripneti .. inu téh zhèrvou fhpisha postajati DB 1584, I,aV^a

b) pridevniška beseda, pridevniška besedna zveza; kdo/kaj; kakšen vshe hozhe vezher biti, inu fence velike postajajo DB 1584, II,30b; téh Iogrou zhišlu je filnu veliku postajalu v'Ierusalemu DB 1584, III,64a; Inu ta boj je teshak postajal supàr Saula DB 1584, I,224b; Krave inu nyh Gofpudje

fo Malikouci fvojmi Maliki, od katerih ony bogati postajajo DB 1584, II,111b; Sakai Criftufeuu Kraileftuu vekshe inu mozhneshi nepostaia, škufi telefno filo TtPre 1588, 52

c) prislov ali prislovna besedna zveza; koga; koliko Sakaj povfod Nevernikou polnu postaja, ker takovi sanikèrni ludje .. gofpođuju DB 1584, I,282b; téh Svetnikou je filnu mallu postajalu DB 1584, II,184b

č) povedkovnik ali povedkovniška besedna zveza;

č^a) brezoseb.; s kom [smiselni osebek] Stejmi hudimi, ludmy pak inu sapelauci, zhe dajle hujšhe postaja DB 1584, III,117a

č^b) brezoseb.; INu kadar je sazhelu svitlu postajati, je Paul nje v'fe opominal DB 1584, III,74b, prav 77b

Sop.: prihajati [M. M.]

postajeti gl. postajati

postati -stanem dov. [po'sta:ti po'sta:nem/posta'ne:m[?]]; P pribl. 1900, prva pojavitev v TC 1550;

- nedol.: postati edino ali prevladujoče, postáti DB 1584, III,CcVIb; - sed. 1. ed.: postanem edino

TT 1557, TkM 1579, DB 1584, DM 1584, DAg 1585; – 2. ed.: poštane**fh** edino DB 1584, DM 1584, TPo 1595; – 3. ed.: poštane edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, TkM 1579, TtPre 1588, poštane**é** DB 1584, I,305b, poštane**é** DB 1584, III,Dd1b; – 3. dv.: poštaneta edino DB 1584; – 1. mn.: poštanemo edino TC 1550, TC 1555, Dalmatinova dela, TkM 1579, TtPre 1588; – 2. mn.: poštanete edino DB 1584; – 3. mn.: poštano edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, TkM 1579, TtPre 1588, poštane**o** redkeje DB 1578, DB 1584, poštane posamično TkM 1579, DB 1584, poštane**ó** DB 1584, I,38a; – vel. 2. ed.: poštani edino DB 1584; – del. -l m. ed.: poštál edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, Dalmatinova dela, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, BH 1584, TtPre 1588, redkeje TC 1550, poštáll prevladujoče TC 1550, redkeje *P 1563, poštál DB 1584, I,257b; – dv.: poštála edino TT 1557, TC 1575, DB 1584, TPo 1595; – mn.: poštali edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, *P 1563, KPo 1567, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, DC 1579, DB 1584, TtPre 1588, poštáll edino DC 1584, redkeje TkM 1579, posamično TO 1564; – ž. ed.: poštála edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, *P 1563, KB 1566, poštáll edino TO 1564, posamično TT 1557, DB 1578; – mn.: poštale edino DB 1578, DB 1584; – s. ed.: poštalu edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TT 1560, poleg poštallu TL 1561, TPo 1566, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, DB 1578, poleg poštallu TkM 1579, DB 1584, DAg 1585, TtPre 1588, TPo 1595, poštallu edino ali prevladujoče, poleg poštalu TL 1561, TO 1564, poleg poštalu TkM 1579, redkeje DB 1584; – mn.: poštála edino DB 1584, TPo 1595; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Rata. Poštane DB 1578, 181b; *Crajnški. Rata Slovenski, Besjzabhki.* poštane DB 1584, III,Dd1b

1. pomožni glagol *izraža začetek obstajanja ali nastop tega (navadno stanja, lastnosti ali položajalsfunkcije), kar označuje povedkovo določilo: povedkovo določilo je*

a) samostalniška beseda, samostalniška besedna zveza ali odvisnik;

aa) kdo/kaj; kdo/kaj, komu kdo/kaj Tu deilla de si kriuu giall Inu si nor gresfhng poštáll Slu meni febi sturill TC 1550, 149(83a); Inu na ta ifti dan Pilatus inu Erodesht sta umei febo Per-

yatyła poštála TT 1557, 246; De le fa uolo te Vere Viefufá, mi ratamo inu poštanemo ty Otroci inu Erbizhi Boshy TT 1557, sb; Crifstus ie poštál kar nei bil TR 1558, g4b; došti Mosh fo nih Shené, otroke, Gospostuu inu Poklyzane šapufštili, Inu fo vnih Closhtre tekli, Menihi poštali TAR 1562, 87a; Ta hzhi ye mati poštála, Suiga Ozha radilla :/: Stuar ie fuiga štuarnika Diuiza doila *P 1563, 72; Néli mu šam Bog pomagal, da ie en Gospod poštál bil zhes vfo Egypsko deshelo? KPo 1567, LXX; šam .. špet priprošt Šolar Boshijga Pišma poštál KPo 1567, 11; Sdai ie Erodes Pilatu, Sourashniku fuimu na tu, Supet priatel poštál DPa 1576, A8a; da bi ne bil edan Zhlouik mogál vnebefa priti, kada bi ne bil Crifstus Sin Boshij .. zhlouik poštál JPo 1578, I,113a; Sakai iest tuoi Hlapez fem Porok poštál sa tiga Hlapzhizha pruti moimu Ozheru DB 1578, 42b; Obari nas .. de my slushabni nepoštanemo tim neuernim TkM 1579, 26a; Inu vy šte sazheli sa nami hoditi, inu sa GOSPVDOM .. de šte en Exempel poštali všem vernim v'Macedonij inu v'Ahaji DB 1584, III,111a; Iest šim en norèz poštál štém hvalenjém DB 1584, III,100b; Onu [Boshje krajštvu] je glih enimu Shenfovimu šernu, kateru je .. rašlu, inu je enu veliku drivu poštalu DB 1584, III,39b; te vezhne višfokosti fo vshe naša Erbfzhina poštale DB 1584, II,77a; Mallu manka, de me pregovorish, de en Kèrfzhenik poštanem DB 1584, III,74a; IOjakim je bil pet inu dvajšfeti lejt štar, kadar je bil Krajl poštál, inu je krajloval enajšt lejt v'Ierusalemi DB 1584, I,219a; Ta kamen, kateri fo Sidarji savèrgli, je en Vogèlni kamen poštál DB 1584, III,43b; Ali kadar ie Vrbanus Textoris, Škof v'Lublani bil poštál, ie on tèm pišmom inu Buquam .. bil šupàr TtPre 1588, 110; Iest šim všém vse poštál, de bi poušod le nekatere ifuelizhal TtPre 1588, 86; kateri .. to Boshyo šapuvíd neifo nigdar deršhali .. inu nad Crifstufom koker tudi nad teh Prerokih, ferraterji inu vbojniki poštali TPo 1595, III,30–31; Kadar my všhe na tu ferze S. Paulu gledamo, kaj je njega pergnalu, de je .. všeh Iudou Rabel šupar te Karfzhenike poštál TPo 1595, III,49; ona ta velika Doštorta inu Prerokynja .. te lube Elizabete peištinja inu Kluzhari-

za poštane TPo 1595, III,133; – ti imafh danas s' to drugo moj Set poštati DB 1584, I,160a;

pren.; kdo/kaj; kdo/kaj Inn[!] vi šte od tiga Greha resheni, šte hlapci poštali te Prauice TT 1560, 10a; ta Gospud Iefus Cristus Syn Boshy, Ie .. nam hdobrimu inu Ifuelyzhanu, en Offer, ta nasha Prauiza inu Spraulaua, ratal inu postal TO 1564, 17b; Inu potle kadar šta se bila pokurila, šta spet Cerkou Boshya poštala TC 1575, 87; Moja Arfa je enu klagovanje poštala DB 1584, I,275a; Potehmal, kadar šte vy poufod opufzheni inu satreni .. inu šte ludem v'ufta prifhli, inu en hud glas poštali DB 1584, II,77a *so začeli slabo govoriti o vas*; Ta Zhišta hišha ferza nje, Hitru Boshji Tempél poštane DC 1584, CIIII; – Sa tiga volo ie moral ta Syn Boshy to zhlouesko naturo vfeti na fe, inu postati enu Plazhillu, Odreshituu inu en Offer fa nashe Grehe TR 1558, H2b

- Inu taifta Besseda je Mefsu poštala DB 1584, III,47a, tako tudi Trubar *kar je bilo govorjeno, se je uresničilo*

ab) kaj; koga [rodilnik svojilnosti] Sdaj pak je tu Krajlestvu se obèrnili, inu mojga Brata poštalu DB 1584, I,183b; inu nej obeniga premanja v' nashih rokah, inu bi tudi nashe Nyve inu Vinogradi drusih poštali DB 1584, I,258a

ac) kdo/kaj; komu, komu/čemu h komu/k čemu, h komu/k čemu Sakai ie Iefus .. zhlouiki postal TT 1577, 20; Inu moje Ouce .. so vsem divjazhinam k'fhpendij postale DB 1584, II,76a; Ampak tém Nevernim je on ta Kamen, kateriga fo Sydarji savèrgli, inu je k'voglenimu kamenu postal DB 1584, III,102b, prav 120b; – ti morafh zhes tu k'enimu norzu poštati DB 1584, III,137a; tebi bi se sdeelu, kadar bi pet taushent imel od tebe dati .. ti bi moral kenimu petleriu poštati TPo 1595, III,177 / Pole, tvoj folk ima k'Shenam poštati v'tebi DB 1584, II,120a *postati tak (boječ) kot ženske*

- postati k ničemer *propasti, izginiti*: Tiga fe nedotakni, tiga nevkufsi, sa letu neprimi, kateru vfaj vse pod rokami k'nizhemer poštane DB 1584, III,110a; Inu zhašt njegoviga gosda inu njegoviga pula, ima k'nizhemèr poštati, od duhf do meffa, inu bo konez iméla inu poginila DB 1584, II,5a; Kadar pregreshni zhlovik vmèrje,

taku je vupanje sglubenu: inu téh nepravizhnih zhakanje k'nizhemar poštane DB 1584, I,320b; Sakai kadar fe en zhloui od eniga meifsta lozhi ali potegne, de ga tamkai nei vezh viditi, taku on fatu nei cillu k'nizhemar postal TrPre 1588, 68

Sop.: poginiti

b) pridevniška beseda, pridevniška besedna zveza ali odvisnik;

ba) kdo/kaj; kakšen/čigav, kakšen koga/česa, kakšen komu/čemu kateri ye/ vto medeno obesheno kazho pogledal/ ta ye fdai/ skufi ta pogled vto kazho/ spet fdrau postal TC 1550, 227(121b); Inu kadar ie on molil, poštane ta shtalt nega obraffa drigazhi, inu nega guāt beil inu bleszhez TT 1557, 194; On pag hude uole poštane zhes to beffedo TT 1557, 129; ta ie od ufakishne bolefni kir ie on obdan bil, fdrau postal TT 1557, 269; Kadar fo pag ty Galatary tiga Euangelia fyti poštali, hudi, neuerni ratali, ie Bug zhes nee tudi tiga Turka vtim leitu .. 1335. poslal TL 1561, 74a; Bug rata kar proprei nei bil, Per teim kar ye ofstane:/: Is nebes fe ie knam puftil, Zhloueku glih poštane *P 1563, 93; Taku Diuiza Maria, kadar ie Iefufa nofezha poštala TC 1574,)(6a; Kadar priateli fi vmei fabo fourash poštano, taku fourashtuu do smerti ofstane DJ 1575, 156; vashe Slatu inu Srebru ie eriauu poštalu TC 1575, 385; Satu prauio oni, Sa volo nashih Pridig, falsh Vuka inu fatrena Boshyh slushbi, taku hudu po fueitu stoy inu gre, de vfi shlaht ludie .. fo taku hudi, offertni, nefueifti, lakomni .. vse lotrye inu hudobe polni, ratali inu poštali TC 1575, 46; Ti varihni pak fo fe od straha prestrashili, inu poštano koker bi mertui bili DPa 1576, 33a; Inu tukai vfaki famerkai, kei, koku, skufi kai, fo vfi Marterniki inu Suetniki, lipi, zhišti, beili, fueti pred Bugom poštali TT 1577, 315; Vshe pak kakor ie Karfzhenik ratal, ie vsem tako gnufan postal JPo 1578, I,59a; Inu on .. ie per nei leshal, inu ona ie od nega noffezha poštala DB 1578, 36a; Danas ie Zhlovik leip ter sdrau, Iutri poštane bolan prau DC 1579, 162; pomagai de kulikur ie nas eniga Kruha inu eniga Keliha dileshnih postallu, de fe my tudi, kakor pravi tuoij Vudi, mei febo lubimo TkM 1579, 127b; inu fe je vefse-

lil s'ovfo fvojo hiſho, de je on na Buga veren bil poſtal DB 1584, III,71a; Iudom ſim jeſt poſtal kakòr en Iud, de bi Iude dobil DB 1584, III,92b; Kakòr kadar en Moſh vmèrje, taku je Shena tudi proſta ali ſlabodna, inu je taku eðen od drusiga pruft poſtal DB 1584, III,80b; Kadar je [malike] v'nyh Hiſhice poſtavio, taku polni prahá poſtaneo, od nug, téh, kateri notèr hodio DB 1584, II,177a; Moj Priatel je moj, inu jeſt ſim njegova, kateri mej Roſhami paſſe, dokler dan hladan poſtane, inu Senza béshy DB 1584, I,332b; tedaj je bil en velik potres, inu Sonce je zhèrnu poſtallu, kakòr enu shimaſtu vrejzhe, inu Luna je poſtala kakòr kry DB 1584, III,140b; Inu ta Deſhela je poſtala Pharaonova laſtna DB 1584, I,31b; INu Krajl Salomo je vekſhi poſtal s'blagom inu s'modrufftjo, kakòr vſi Krajli na Semli DB 1584, I,191a; Ker je pak gréh mogozh poſtal, ondi je gnada ſhe veliku mozhnéſha poſtala DB 1584, III,84a; Sakaj aku Boſhja riſniza ſkusi mojo laſhó obilnéſha poſtane k'njegovi zhaſti: Sakaj bi jeſt tedaj, kakòr en gréſhnik obfojen bil? DB 1584, III,82b; Moja Erbſzhina je meni poſtala kakòr en Leu v'Goſdu DB 1584, II,33b; *Crajnſki*. Obuſhyti *Coroſhki*. vbogi poſtáti DB 1584, III,CcVIb; inu ta folk je ſerzhan poſtal h'dellu DB 1584, I,257b; Satu kèr te je ſtare prijáſni opomenil, ſi ti ſárdit poſtal BH 1584, 522; ie Bug niemu taku dolgu dal odlog ſhiuota, de ie ſkorai oſſemdeſſet leit ſtar poſtal TtPre 1588, 120; tu merkneinje na Sonzi ſe more ſgoditi vsazhetku te Lunæ, kadar ſe ta mezez ſazhne, inu ta Luna nova poſtane TPo 1595, I,8; Expalleo. *Germ.* erbleichen. *Sclavo.* bled poſtati MTh 1603, I,501 / nedov. u'vfeh dobrih dellih vſak dan raſtemo inu gori jemlemo, inu brumníſhi poſtanemo DM 1584, CXCIX / s pooseb-ljenim oſebkom Ie on taki Boſhy Oblubi terdnu Veroual, inu natu ie ſdaici tu nega ſerce veſſelu poſtalu TR 1558, Oa; Vsami teim Turkom ſerce inu miſſal, de bodo morali zagati, inu de nih Roke zagoue poſtane TkM 1579, II,8b; Kadar ſe hitru ena Sodba neſtury, zhes huda della, ſkusi tu zhlovezhka ſerza polna poſtaneo hudu ſturiti DB 1584, I,331a;

pren. fo martrali njegovo pravizhno Duſho od dan do dne, s'hnyh krivizhnimi delli .. ka-

tera je on moral viditi inu ſliſhati, noter de fo ona preſrejla poſtala TPo 1595, I,11; – aku mi hozhmo/ na duſhi ſdrau[!] poſtati pred Bugom .. taku ye nam potreba Ieifſti tu tellu Ieſufeuu TC 1550, 222(119a)

- Ker ſim nyh rame od Butore odreſhil, Inu ker fo nyh roke od Lonzou proſte poſtale DB 1584, I,300b *so nehali izdelovati lonce*; GOSPO-DNIA roka pak je bila teſhka poſtala zhes te v'Asdodi DB 1584, I,151b *Gospod je začel vse buje kaznovati*; Ieli je moja roka taku kratka poſtala, de nemore odréſhiti? DB 1584, II,20b *ali se je moja oblast/moç tako zmanjšala*; Sakaj letu je ta dan Goſpuda GOSPVDA Zebaoth .. de ſe on mafzhuje, nad ſvojmi Sovraſhniki, ker bi mezh ſhèrl, inu od nyh krij pyan inu vinen, poſtal DB 1584, II,50b *kjer bi nastalo neobrzdano klanje*; çuſtv. Spet, kateri je v'Deſhelſki ſluſhbi, timu glava preteſna poſtane od velike kunſhti, koku bi ſe Duhovna ſluſhba iméla opraulati DB 1584, I,317a *pretirava z razmiſljanjem*; poſtati dober za koga *prevzeti poroſtvo za koga*: ta je dober sa mene poſtal, inu plazha sa mene TPo 1595, III,121

bb) kdo; kakſnemu Aku pak mejniſh, de je tvoje prerokovanje gyiſhnou, taku ſe tebi nej potreba preſtraſhiti, ni blejdimu poſtati DB 1584, II,134a

c) priſlov ali priſlovna beſedna zveza; kdo/çeſa; nih grehou ie ſilnu veliku poſtalu DJ 1575, 210; vy kir ſte .. nekadaj delezh bily, ſte vshe bliſi poſtali, ſkusi Criſtufevo kry DB 1584, III,105a; Proficio. *Germ.* zunemen/ fürſchreiten/ ſchafſen. *Sclav.* raſti, vezh poſtati MTh 1603, II,333

ç) povedkovnik ali povedkovniſka beſedna zveza;

ça) brezoseb.; komu [ſmiſelni oſebek], s kom [ſmiſelni oſebek] Kadar je Iudas vidil, de nej njegova vojká vkup oſtala .. je njemu britku poſtalu DB 1584, II,186a; Kakor zheſtukrat pak fo ga troſhtali .. ie niemu vſelei laſhei poſtalu TtPre 1588, 124; Taku mora lahku kej ena boleſan tiga teleſa biti, de my tjakaj tezhemo h'tem Arzatom .. de nikar huiſhe ſnami ne poſtane TPo 1595, III,148

çb) brezoseb.; Is tiga pak ſnanu poſtane .. de ſi nihzhe ſam nemore is grehou h'pravici s'delli pomagati DB 1584, III,80a; Na Nebi lepu

poftane fksu njegovu vejter DB 1584, I,273b; Inu Vejter je potihinil, inu je filnu tihu postallu DB 1584, III,21b

d) s predložnim morfemom; kdo; prez česa, zoper čemu Ty eni pag cilu fourash inu supper timu Euangeliu poftano TR 1558, h3b; Sakaj fksu Vero poftane zhlovik pres grehou DB 1584, III,79b

Il izraža pridobitev znanj za opravljanje poklica, ki ga označuje povedkovo določilo: povedkovo določilo je samostalnik v im.; kdo; kdo Inu ta dva Hlapzhizha fta rafla, inu Esau je postal en Lovez, inu je Púle delal DB 1584, I,16b

Il začeti obstajati kot vzrok za to, kar izraža povedkovo določilo: povedkovo določilo je samostalnik v daj.; kdo/kaj; komu k čemu, k čemu Inu fo flushili nyh Malikom, Ty fo nym postali h'pohujshanju DB 1584, I,307a; Ie li je tedaj tu, kar je dobru, meni k'fmerti postal? DB 1584, III,84b; Kateri je njemu dopadel, tiga roko je on napolnil .. inu tu je h'Grehu postal? Iero-beamovi Hifhi DB 1584, I,193b; lety tvoji daruvi notri v' nas poftano, k' mozni veri pruti tebi, inu h'pravi ferzhni lubesni mej nami všemi DAG 1585, b8a; – Sakaj Ephraim je veliku téh Altarjou sturil h'pregréhi, satu imajo tudi ty Altarji njemu h'grehu poftati DB 1584, II,106a

Il začeti obstajati kot predmet dejanja z neprijetnim učinkom, ki je izraženo ali nakazano s povedkovim določilom: povedkovo določilo je samostalnik v daj.; kdo; komu k čemu, k čemu ony fo vupali na te, inu neifo k framoti postali TkM 1579, 33b; Meni taku hudu gre, de sim jest k'velikimu fhpotu postal moim Soffedom DB 1584, I,286b; Vasha Mati je filnu k'framoti postala, inu katera je vas rodila, je k'fhpotu ratala DB 1584, II,52b; Sakaj kadar néfmo tvoje sapuvidi dershali .. fmo k'framoti inu fhpotu, inu k'sashmagovanju postali tém ptuim DB 1584, II,148b; Sakai ony dobru védo, de nemogo fuoie ferdamnane kriue Boshie slushbe is S. Pifma ifuishati, temuzh de skufi tuištu pred Bugom inu pred ludmy k'framoti poftano TtPre 1588, 68

Il izraža spremembo v to, kar označuje povedkovo določilo: povedkovo določilo je

a) samostalniška beseda v im.; kdo/kaj; kdo/kaj (iz koga) is velikih Greshnikou, praui Suet-

niki inu lubi Otroci Boshy rataio inu poftano TC 1575, 89; ty, kir fmo is mertuih shiui postali TkM 1579, 41a; Tu ie ta prvi shtuk lete Historie .. de is tiga Zolnarja Matheusha en Apostel inu Evangelist bo inu poftane, kenimu s' nameinj, de Christus hozhe te Greifhniko gorivseti TPo 1595, III,147 / vsami Vodé is Réke, inu jo isly na fuhu, taku bo taista Voda .. kry postala, na fuhim DB 1584, I,36a; Aku si ti Boshji Syn, taku rezi, de letu Kamenje Kruh poftane DB 1584, III,4a; Inu kadar ta mersel Burja piha, taku voda led poftane DB 1584, II,171a; – Inu Iacobova hifha ima en ogin poftati, inu Iosephova hifha en plamen DB 1584, II,114b *bo zagorela*

b) samostalniška beseda v daj.; kdo/kaj; k čemu (iz česa) sakaj ony fo is Boshje stvari h'gnufnobi inu h'pohujshanju zhlovezhkih dufh, inu k'fhtriku tém nesafstpnim postali DB 1584, II,144b / Inu njegova Shena fe je osèrla nasaj, satu je ona k'nimu folnimu stebru postala DB 1584, I,12a; Vsami tvojo Palizo, inu vèrsi jo pred Pharaona, de k'eni Kazhi poftane DB 1584, I,37b

Il izraža vzpostavitev in ohranitev stanja: povedkovo določilo je pridevnik v im.; kdo/kaj; kakšen Od tiga istiga ty fary shnih Curbami .. dobru lebaio, en zhas bogati poftano TC 1575, 201; Taku je ta voda sdrava postala, do danafhniga dne DB 1584, I,203a

2. kaj, koga [ob količinskem izrazu] *izraža začetek obstajanja ali nastop česa; nastati:* Sakai koker skufi tiga eniga zhloueka nepokorszhi-no ie ueliku Greshnikou postal, Glih taku tudi skufi tiga eniga Pokorszhi-no bode nih ueliku Prauizhnih TT 1560, 8b; Inu je postala ena huda inu fhkodliva shlésa na Zhlovekih DB 1584, III,147a; Letukaj se vse okuli oberne, inu cilu ena nova rézh poftane DB 1584, III,18b; V fak dan fo tudi h'Davidu nekoteri prifhli, njemu pomagat, dokler je ena velika vojfka postala DB 1584, I,226a; pufledna ura je tukaj, inu kakòr fte vy slifhali, de Anticrifht pride, inu sdaj je vshe veliku Anticrifhtou postal, od tod my fposnamo, de je vshe ta pufledna ura DB 1584, III,125a *je, obstaja;* Tebi se fmili ta Buzha .. katera je v'eni nozhi postala, inu v'eni nozhi konez vse-la DB 1584, II,116a *je zrasla* / Kadar pag ushe

iutru poštane, ftoy Iesuf na bregu TT 1557, 326; Ti delafh temmo, de nuzh poštane DB 1584, 1,305b / Inu ta ueitar potihne, inu poštane ena uelika tihota TT 1557, 107; Kadar fo ony pak toifto okuli nefli, je skusi Rokó tiga GOS-PVDA v'Méfti en filnu velik shum poftal DB 1584, 1,152a; Sdajci je en velik tres poftal, taku, de fo se grunti te Iezhe ftrfnili DB 1584, III,70b; Inu vfe Méftu se je smotilu, inu je poftalu enu vkup tejkanye tiga folka DB 1584, III,74a; Na deveti dan pak zhetértiga Méfza, je v'Méfti velika lakota poftala DB 1584, II,54b; Skusi Iesufa je miloft inu rifniza poftala DB 1584, 1,302a; fo nyh puldneve pokraine bile .. od tiga Iesika, kir pruti puldnevi ftrani gre .. inu pride vunkaj k'Egyptoufkimu potoku, de te pokraine konez poštane, Morje DB 1584, I,127b *se pokrajina konča*

// kaj (iz česa) izraža, da se kaj razvije iz česa: Inu is doftih iftlazhenih Iagod, enu Vinu inu pytie poštane TO 1564, 115b; Is ene yfkre velik ogin poštane DB 1584, II,158a; Sakaj njegovu Krajlestvu je bilu sdajci refkrufhenu .. inu fo ta fhtiri Krajlestva is njega poftala, Syria, Egypt, Asia, Grecia DB 1584, II,86a; ta veliki pregainavez Christufeu inu njegove Cerkve, taku bo preobnernen, inu is eniga Volka enu krotku nefhkodlivu Iagne poštane TPo 1595, III,53; De je ena perpuvid is tiga poftala TPo 1595, III,172

// kaj; s prisl. določilom časa izraža nastop in trajanje česa: INU po fhefti uri je ena temma poftala zhes vfo deshelo, notár do devete ure 1584, III,28b / Leta fhega inu prauda je od tigaiftiga zhaffa v'Israeli do danafhniga dne poftala 1584, I,167b *ostala v veljavi*

Sop.: ratati [M. M.]

potehmal (potehmal, po tih mal, poteh mal) prisl. [potəh'ma:l/po'te:hmal]; P 315, prva pojavitev v TT 1557;

potehmal edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TO 1564, TL 1567, TT 1577, DB 1578, DB 1584, BH 1584, MD 1592, MTh 1603, po tih mal edino KPo 1567, poleg poteh mal JPo 1578, poteh mal poleg potih mal JPo 1578, I,59a; – potehmal ker edino ali prevladujoče DB 1578, TkM 1579, DB 1584, DM 1584, TtPre 1588, potehmal, ker redkeje DB 1578, DB 1584, TtPre 1588, potéhmal ker redkeje

DB 1584, potéhmal, ker redkeje DB 1584, potehmal kër redkeje TtPre 1588; – potehmal kadar edino ali prevladujoče TT 1557, TT 1560, TL 1561, TC 1575, DB 1578, TkM 1579, DB 1584, DM 1584, TtPre 1588, ZK 1595, potehmal, kadar redkeje DB 1578, DB 1584; poteh mal, kada JPo 1578, I,59a; – potehmal kir edino ali prevladujoče DPa 1576, DB 1584, ZK 1595, poleg potehmal, kir DB 1578, potehmal, kir poleg potehmal kir DB 1578, redkeje DPa 1576, DB 1584; – potehmal pak edino TAr 1562, poleg potéhmal pak DB 1584, potéhmal pak poleg potehmal pak DB 1584, III,107a; – potehmal pak kadar edino TkM 1579, TtPre 1588, poleg potehmal pak, kadar DB 1584, potehmal pak, kadar poleg potehmal pak kadar DB 1584; – potehmal pak ker prevladujoče DB 1584, Potéhmal pak ker DB 1584, III,105a, Potehmal pak, ker DB 1584, III,98a; – potehmal kar DB 1584, I,224a; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

CAVSALES .. Dokler, potehmal, Aku, quando, qvandoquidem, siquidem BH 1584, 165; poftquam, potehmal BH 1584, 553; *Deutfch.* Die weil. *Latinè.* quoniam. *Windifch.* dokler, potehmal. *Italicè.* perche, perciöche MD 1592, C3a; Quandoquidem. *Germ.* dieweil/ fintemal. *Slav.* dokler, potehmal MTh 1603, II,377; Quoniam. *Germ.* darumb/ fintemal. *Slav.* potehmal, dokler MTh 1603, II,386

I.

1. *od določenega časa dalje; od takrat:* INU pergudilu se ie potehmal, de ie on hodil skufi ufaka Meifta inu Terge, inu ie pridigal tar ofnauoual ta Euangelium od kraleuftua Boshyga TT 1557, 185; Inu ti nemash zbiulati, de ti potehmal Cristufa inu nega beffedo lubish, vto Cerkou Kerfzhansko slishish, inu fi en vud tiga teleffa nashiga Gofpudi Iesufa Cristufa, taku dobru, koker mi TO 1564, 152b; Inu po tih mal bofte mene vidili fedozhiga na defnici Mochi Boshie, inu pridozhiga v'obklah na Nebefih KPo 1567, CLV; Inu nej vftal potehmal oben Prerok v'Israeli, kakòr je bil Moses, kateriga bi bil GOSPVD sposnal, od oblzhja do oblzhja DB 1584, I,119a

Sop.: odsehmal

2. *izraža vzročno-posledično razmerje:* De pak ene Buqve od Habakuka pravio, de bi on

bil Danielu Preroku jéfti pèrneffel v' Babylon v'iezho, is Iudoufke deshele, tu néma obeniga grunta: inu se tudi dobru nerajma s'fhrivenjem tiga zhaffa, potehmal kulikur Habakukovu prerokovanje na snanje daje, je on starfhi kakòr Ieremias DB 1584, II,120b

II izraža sklepanje po preteklih dejstvih; torej: Potehmal spraua, Myr, inu lubefan vti Cerqui, fo ene potrebne inu pridne rizhy, Sakai en Zhlouik tiga drugiga, koker ta Lyuiza te Defnice vedan potribuie TL 1567, 26b

II. v vezniški rabi

1. v zvezi **potehmal** ker *uvaja stavčno izražen vzrok dejanja v nadrednem stavku; ker:* INU na vezher, potehmal ker je bil dan tiga pèrpraulanja, inu pred Sobboto, je prishàl Ioseph od Arimatic, en poshten Svejtnik, kateri je tudi na Boshje Krajlestvu zhakal, ta je vagal, inu je notàr fhàl h' Pilatufhu, inu je profsil sa Iesufovu tellu DB 1584, III,28b; Satu bomo veliku vezh fkusi njega obarovani, pred tem ferdom, potehmal, ker fmo my fkusi njegovo kry pravizhni postali DB 1584, III,83b; Inu spet pravi od te gnade, katero je nam Cristus dobil, de bi gdu nemejnìl, de bi sadofti bilu Gospozfhini pokornost ifkasati, potèhmal ker vsa nafha praviza nishtèr nej pred Bugom DB 1584, III,118a

II uvaja dejanje, ki se je zgodilo pred dejanjem v nadrednem stavku; (potem) ko: Sveffeli nas supet, potehmal ker si nas taku dolgu fhtrajfal, ker moramo tu slu taku dolgu tèrpeti DB 1584, I,303a; INu David je she vezh Shen inu ravenshen vsel v'Jerusalemi, potehmal, ker je is Hebrona bil prishàl, inu je njemu she vezh fynou inu hzhery bilu rojenu DB 1584, I,171a

2. v zvezi **potehmal** kadar *uvaja stavčno izražen vzrok dejanja, ki se je zgodilo pred dejanjem v nadrednem stavku; potem ko:* Inu potehmal kadar fo bili dopolnini ty dneui niu ozhifzhenia po rei postaui Moifeseui, perneffo nega utu Ierufalem, de bi ga postauili naprei timu Gospudi TT 1557, 163; Potehmal kadar fo meni nekoteri Puntarfki Ludje moje erbovu Krajlestvu vseli, mislim jèft tuisfu supet vseti, inu supet h'tem pravim erbizhom pèrpraviti DB 1584, II,192b

II uvaja stavčno izražen pogoj dejanja v na-

drednem stavku; če: Potehmal kadar eden prau, Ièft fem Paulou, ta drugi pag, Ièft fem Apolou, ne ste li vi messeni? TL 1561, 31b; Possfodi meni tudi gnado, de ièft ta Krish vtìm Sakonu spoterpleinem nofsim, inu hitru oftrashena nebom, kadar se kei enu terpleine sazhne, Potehmal kadar skusi iskushnauè inu supernost nasha Vera probirana bode TkM 1579, 103a

3. v zvezi **potehmal** kir *uvaja stavčno izražen vzrok dejanja v nadrednem stavku; ker:* Sakaj onu je bulfhe, aku je Boshja vola, de vy tèrpite, sa dobriga djanja volo, kakòr sa hudu djanje. Potehmal kir je tudi CRISTVS ENKRAT SA NASHE grehè tèrpil, ta pravizhni sa te krivizhne, de bi nas Bogu offral DB 1584, III,121b; Sakaj lety néfo pyani, kakòr vy menite, potehmal, kir je ob tretji uri na dnevi: temuzh letu je tu, kat je fkusi Preroka Ioela poprej bilu govorrjenu DB 1584, III,61b

II uvaja dejanje, ki se je zgodilo pred dejanjem v nadrednem stavku; potem ko: POTEHMAL KIR IE BVG NEKAdaj mnogiteri krat, inu na mnogo visho k'nashim Ozhetom govuril, fkusi Preroke, je on v'puffednih letih dnekh k'nam govuril fkusi Synu, kateriga je on postavil, de je Erbizh zhes vse, fkusi kateriga je on tudi ta Svej sturil DB 1584, III,127a

4. v zvezi **potehmal** pak *uvaja stavčno izražen vzrok dejanja v nadrednem stavku; ker:* Potèhmal pak Veri vfelej fhkodo delajo falsh Apostoli inu Samopravizharji, taku on nje opomina, de bi se iméli pred nymi varovati, inu nym kashe mnogitere Predigarje, ene dobre, ene hude, tudi fam sebe, inu sfoje Iogre, Timotea inu Epaphrodita DB 1584, III,107a / Potehmal pak kadar tu Krailestuu Boshye nepride steim samerkouainem, inu nestoj vbeffedah, temuzh vti mozhi inu vtìm Duhei, taku dai gnado, de my skusi tuoio isuelyzhansko Bèffedo inu S. Duha is nou od isgorai doli roieni bodemo TkM 1579, 22a; Potehmal pak kadar né fo vfi Poslushauci tiga S. Euangelia, tudi ty, kir fo samiga Cristufa poslushali, taifti s'kerfzhanskim aifrom inu rifnizo yskali, temuzh ie nyh veliku fatu k'niegouim Predigam prishlu, ker fo bily s'petemi iezhmenouimi kruhi nalfizheni: Taku se ie, Bogu se smili, tudi fa

nashiga zhaffa gudilu, de ie nym dofti ta Prediga tiga S. Euangelia dopadla, ali viner néfo teifte s'prauo vero gori vseli, temuzh fo poleg fuoi laftan prid yskali, inu ga she eni yfzheio Tt^{Pre} 1588, 15 / Potehmal pak ker je on [Cristus] prifhal: taku je on le sam tu sadofti sturjenje sa nafhe inu sa vsiga ulniga Svejta grehe: inu nej isvuna njega tudi v'obenim drugim isvelizhanja DB 1584, I,bla [F. N.]

potehmal vez. [potehm'a:l]; P 315, prva pojavitev v TE 1555;

potehmal edino TE 1555, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TA^r 1562, TO 1564, TP^s 1566, TL 1567, TC 1574, TC 1575, TT 1577, DC 1579, TkM 1579, DB 1584, TP^o 1595, TfC 1595, ZK 1595; – potehmal .. obtu edino TR 1558, TL 1561, TA^r 1562, TO 1564, TL 1567, TC 1575, TT 1577; – potehmal .. taku edino TT 1557, TR 1558, TL 1561, TA^r 1562, TO 1564, TP 1567, TT 1577, DB 1584, DM 1584, TP^o 1595, ZK 1595; – potehmal .. satu edino TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TO 1564, TP^s 1566, TC 1574, TC 1575; – potehmal .. natu edino TO 1564, TC 1575; – potehmal .. temuzh edino TT 1557, TL 1561, TA^r 1562, TO 1564, TC 1575; – potehmal .. sa tiga volo edino TT 1560, TC 1575, TT 1577; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. *uvaja stavčno izražen vzrok dejanja v narednem stavku; ker:* De fte ui nas proffili (potehmal ta vegshi del Ludi vnashi desheli drufiga Iefiga ne sna, famuzh ta Slouenski) De mi te fuee Euangelie inu Lifuue .. tudi vta Slouenski Iefig ifpishemo TE 1555, A2a; Inu kadar ta Vezher rata, potehmal ie bil ta dau[!] tiga prepraulena, kateri ie pred to Soboto bil, pride loshef od Arimatea .. inu profsi nega fa Iefufeuu tellu TT 1557, 151; Obeffeli nas spet, potehmal fi ti nas taku dolgu martral, Potehmal smo mi tu slu taku dolgu terpeli TP^s 1566, 167a; Prydi ti meni naprei vletei sgudni vri stuoio gnado, potehmal iest pres tebe nishter nepremorem TkM 1579, 17a; Vy pak néfte Méfsemi, temuzh Duhovni, potehmal Duh Boshji notri u'vas prebiva DB 1584, III,85a; – POtehmal ty grehi, kateri bodo od te Deshelske Gospofzhine, steim Mezhom oli sto Smertio shtraifani, fo cilu inu ozhytu subper tim Deffet Sapuuidom. Obt

ftakimi ludy, fe ima od tih Deffet Sapuuid fazheti gouoriti, te ifte nim prou refodeti inu islagati, de fe skufi te ifte htimu Boshymu Strahu inu hspofnanu nih grehou perprauio TO 1564, 156a; Sakai potehmal mi Gofpudi Boga steimi nashimi telefnimi ozhyma, ne moremo viditi, ne snashimi rokami otipati, Obt u ie nom potreba, de ga steimi Duhouskimi ozhyimi, tu ie, sto Vero, gledamo, vidimo inu refmislimo, kei inu koku fe ie on pruti nom refodil, Inu koku fe ie on nom vti nega beffedi dal vnafnane, Inu koku fe ie on, od vseh rizhy, inu fufeb od tih Sludieu odlozhil TO 1564, 59b; – Inu potehmal ie Cristus ta nasha Glaua gori vftal, taku tudi mi, ty nega vudi vftanemo gori na fodni dan, inu bomo per tim vekoma TR 1558, K3a; POtehmal tedaj, kadar je Postavi, katera je skusi Moseffa dana, nemogozhe, nas pred Bugom pravizhne sturiti, satu ker je skusi Messu shibka postala: taku je nam Boshji Syn, Iesus Cristus, en drugi vuk, slafti, fvoj sveti Evangeli, is fvojga Nebeskiga Ozheta nederja naprej pèrnessel DB 1584, I,aV1b; Potehmal tedaj, dobru rojena gnadliva Gofpa inu Botra, vafha Gnada cillu lahku saftopi, kaj je Katechismus sa enu neisrezhenu blagu, taku bode taifti tudi vafhi gnadi stem lubliffi inu prietniffi ZK 1595, 41; Sakai potehmal ta Smert ie skufi eniga zhloueka, taku tudi skufi eniga zhloueka ie tu Goriufstanene tih mertuih TL 1561, 51b; – POtehmal vtim Drugim deilu tiga Nouiga Testamenta, fo ner vezh tiga S. Paula Piffma, Inu ta ifta odspreda postaulena, Satu fe spodobi de mi tukai nerpopei poueimo, Du ie S.Paul bil TT 1560, ca; – POtehmal ty eni Craniski inu kiroshki slushabniki te prauce Cerque Bofhye, fo meni piffali, de bi imel eno maihino Agendo puftiti Drukati, Natu fem tukai, od kerfta, od te S. Vezherie Cristufeuue, inu koku fe ty Noui Sakoniki porozhiti imaiio, kletim buquizam perlushil TC 1575, 410; – Du bi tu hotel terpeti oli prou dati, kadar bi en Syn gouril, Iest nezho muimu Ozhetu nishter dobra sturiti, potehmal iest od nega to Erbfzhino ne faslushim, temuzh meni sabfton duide TT 1557, aa2b; Sakai tak Vuk inu taka Maninga ie subper to Kerfzhansko Vero, potehmal vu-

zhi de nekar na Cristufa, temuzh na ta nasha della imamo feuupati TAr 1562, 41a

2. *uvaja stavčno izraženo dejanje, ki se je zgodilo pred dejanjem v nadrednem stavku; ko:* Inu od unot, potehmal ie nega Ozha bil umerl, ga ie on femkai zhes perneffil uleto deshelo, ukateri ui fdai prebiuate TT 1557 349; Natu inu potehmal ie fadofti gourorienu inu spryzhanu, od tiga Dolgouana, della inu oprauila te Gospozfhine, Se ima tudi tim ludem ta Regula inu Nauuk S. Paula naprei nefli inu poueidati, De vfi ty kir fo Gospozfhini poduersheni, fo dolshni tei ifti biti pokorni TO 1564, 65a

3. *uvaja stavčno izražen pogoj dejanja v nadrednem stavku; če:* Odgouarie tim kir mislio, uprashaio inu gouore taku, Potehmal Bug ie Vfigamogozh, ufe rizhi inu ftuare moraio diati kar on hozhe, inu nega uoli ne more nizhe subper ftati, Sakai tedai on ne fturi, de bi ufi ludie Verni inu brumni bili? TT 1560, 14b; Koku iest hozho verouati, de fem Bogu lub inu nemu dopadē, potehmal iest she ufebi pozhutim, de fem veliku inu zheftu greshil, inu fem poln hudih lushtou, hudih nefpodobnih miffal TO 1564, 24b

4. *uvaja priredni vzročni stavek; saj:* Ti praiu kerfzheniki fe nemaio troshtati na tim fueitu stonoutiga myru, inu pokoia, oli de bi nim vfelei dobru po frezhi inu po nih voli shlu, Potehmal fam Cristus, ie take nadluge inu reue moral preterpeti TR 1558, 12a; Inu mi fe feuupamo, de ty brumi Shcoffi inu Vyudi bodo tim, kir fo sprauo fa volo tiga Preshushtua reslozheni, fpet vta Sakon stopiti, dopustili. Potehmal ie tu fam Syn Boshij nash Gospud Iefus Cristus dopustil, Mathei. v.xix TAr 1562, 80a [F. N.]

poteh mal gl. potehmal prisl.

po tih mal gl. potehmal prisl.

pravda -e ž [ˈpra:vda -e]; P 719, prva pojavi tev v TC 1550;

- ed. im.: praua/pravda edino; - rod.: praude/pravde edino; - daj.: praudi/pravdi edino; - tož.: prauo/pravdo edino; - mest.: praudi/prav-

di edino; - or.: prauo/pravdo edino; - mn. im.: praude/pravde edino; - rod.: praud edino; - daj.: praudom edino TR 1558, TAr 1562, TPs 1566, praudam edino DB 1584; - tož.: praude/pravde edino v večini del, poleg praudi ZK 1595, praudi poleg prau-de ZK 1595, 109; - mest.: praudah/pravdah edino; - or.: praudami edino TT 1560, TO 1564, TC 1575, DB 1578, DB 1584; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

1. pogosto v zvezi božja pravda *pravilo, ki določa ravnanje ljudi v razmerju do Boga; postava:* Sakai Cristus ie ta, kir ie le fam Boshy Sapuuidi inu praudi fadofti fturil TC 1555, G7; Vuzhi ti mene tuih Praud TPs 1566, 219a; Sakaj od mene ena Postava vun pojde, inu mojo prau-do hozhem jeft k'eni luzhi tēh Folkou lih skoraj postaviti DB 1584, 11,20b; Inu sim tudi mojo roko gorj[!] vsdignil supār nje v'Pufzhavi .. Satu, ker fo ony moje Praude ferahtali DB 1584, 11,68b; Samuel pak je timu folku pravil vfe Praude tiga Krajleftva, inu je teifte sapiffal u'vene Buqve, inu je nje polushil pred GOSPVDA DB 1584, 1,155a; de vy Israelfke otroke vuzhite vfe Praude, katere je GOSPVD k'vam govoril, fkusi Moseffa DB 1584, 1,67a; Ony me vfak dan yfzheo, inu hozheo moie poti véditi, kakor en folk, kateri ie vshe prauizo fturil, inu nei fuoiga Boga praude fapuftil TtPre 1588, 96; jeft donas tebi sapovejm, de GOSPVDA tvojga Boga lubifh, inu hodišh po njegovih potih, inu njegove sapuvidi, postave inu praude dershifh, de bofh shivel, inu de bofh gmeran inu de GOSPVD tvoj Bug tebe shegna v'tej Dsheli, v'katero grefh, de njo pofsedefh ZK 1595, 108; - Letu fo te Postave, inu Praude, inu Sapuvidi, katere je GOSPVD mej fabo inu mej Israelfkimi otruki postavil, na Sinaiški gorri, fkusi Moseffovo roko DB 1584, 1,77b; - On te krotke vodi po praudi, Inu on vuzhi fui pot te reune TPs 1566, 51a; Sakaj ony moje Postave samezhujo, inu nezheo po moih Praudah shivéti DB 1584, 11,61b; Sakaj jeft sim fi njega k'enimu synu isvolil, inu jeft hozhem njegovou Ozha biti, inu hozhem njegovu krajleftvu potèrditi, vekoma, aku fe on bo taku dèrshal, de bo fturil po moih sapuvidah inu praudah, kakòr danas stoyj DB 1584, 1,233a; ty kir fo v'Praudah vuzheni DB 1584,

1,172b; Zion mora skusi Praudo odrefhena biti, inu njé Ietniki skusi pravizo, de ty, kir prestopajo inu grefhio vfi kmalu streni bodo, inu ty, kateri GOSPVD A sapufté, konez v'sameo DB 1584, 11,1b; – TV staru refdilene, tih Moifefouih Postau, na try Deile, ie prou inu fastopnu tim mladim preprostim ludem, kir fo taku refdelili, De te ene Postaué fo Morales, katere mi imenuemo, To vezhno Postauo, oli praudo subper ta Greh, vufeh ludeh, koker potle bomo vezh gouurili TO 1564, 10b; Letu ima ena vezhna praua biti, od vfkadajniga offra DB 1584, 11,83a; Inu kadar en Ptuji për vas prebiva, ta ima tudi GOSPVDV Pafah dêrshati, inu ga ima dêrshati, po ti Postavi inu Praudi tiga Pafaha DB 1584, 1,84a; – Vee uom Doçtoriem tih praud, fakai ui ste prieli ta kluzh tiga ueidena, ui fami ne ste noter shli, inu tim kir fo noter hodili, ste branili TT 1557, 205

- On nebo fodil po gledanju fvoih ozhy, on nebo tudi fhrajfal[!] po flifhanju fvoih ufhes: temuzh bo spravizo fodil te vboge, inu bo ^b s'praudo fhtrajfal te reune v'desheli DB 1584, 11,5b; ^bS'praudo) On bo nje skusi gnado pravizhne sturil, inu bo v'faj skusi krish, puftil fhtrajfati ta greh, kir she v'nashim mefsi tizhy. Inu letu se rezhe s'praudo fhtrajfati, tu je, nikar v'slobnosti ali ferdi, temuzh s'pametjo inu k'nyh pridu DB 1584, 11,5b *kaznoval s pametjo, korrismo, ne pa z zlobo ali srdom*

Sop.: postava, zapoved

11 pravilo, ki določa ravnanje ljudi v posvetnem življenju; zakon: Enimu principu oli Firfhtu nadleshi oli veliko leschi na tejm, de gmajn praude për vrednufti tär cilé ohrani BH 1584, S47; – Kateri ta Mezha pres praude v'fame bo od mezha konez v'fel TO 1564, 65a; – TV staru refdilene, tih Moifefouih Postau, na try Deile .. Te tretye se imenuio Iudiciales, tu ie, Deshelske Purgarske Praude, od Erbszhine, od Malefiza inu tacih rizhy TO 1564, 10b; Kar fe pag od tih Cerkounih praud, od tih ozhitih velikih grehou ima gouoriti inu veideti, Tu fe bode potle prauilu TO 1564, 36b; Htimu ima ta Gospofzhina laftne Buque, koker tu Rymsku, Kraleuftuu, ima te Ceffarieue praude TO 1564, 94b, prav 64b; H'drugimu je tudi potreba véditi,

de fo Mosefove Postave truje. Ene fo, kir le od potelesnih inu deshelskih rizhy pravio, kakor fo për nas Cefarske praude inu postave DB 1584, 1,)(2b; Raunu taku je tudi tefhku Gospodovati, ker fe ima prou po Deshelskih praudah rounati DB 1584, 11,89b; Sakaj jeft vejm, de fo Boshje Praude drugazhi, kakor teh zhlovékou Praude TPo 1595, 1,16 / Onu je rejs, inu téh Mederjeu inu Perfianou Praude néma nihzhe prestopiti DB 1584, 11,99a; Satu imafh ti, lubi Krajl, takovo Sapuvid potèrditi, inu fe podpiffati, de nebo fpet preminjena po praudi téh Mederjeu inu Perfianou, katere nihzhe nefmeje prestopiti DB 1584, 11,99a; – Sa tiga volo tudi ty kerfzhni Ceffary shnih Praudami, fo hoteli timu Synu Boshymu inu tei nega Cerqui, nih slushbo inu pokorfzhino iskafati, Obtu fo oni tim prafnikom fufeb tei Nedeli veliko Frayngo dali TO 1564, 129b

- Sylá gre zhes praudo DB 1584, 11,121a *silá je moçnejša kot norma, predpis*

Sop.: postava

11 to pravilo kot kazen: Ne ubyai, kateri pag ubye, ta ie to praudo fapadel TT 1557, 11

2. reševanje spora pred sodnikom ali sodniki: Kadar fo ony pak femkaj vkup bily prifhli, néfim jeft odlafhal, inu fim na drugi dan Praudo dêrshal, inu fim rekäl tiga Mosha naprej përpelati DB 1584, 111,76a; 2. Chron. 19. Ie Iosaphat djäl k'Rihtarjem: Gledajte kaj delate, Sakaj vy nedêrshite praude zhlovekom, temuzh GOSPVDV, inu on je për vas v'fodbi DC 1585, B7b; – V ti [fapuidi] ie Prepouedanu tu vunane kriuu, pres praude, Vbyane inu vmoriene tiga zhloueka TC 1555 F1; Na praudi prou inu po rifnici de fodimo TC 1555, F6; Ie li fe spodobi për vas eniga Rimfkiiga Zhlovéka pres fodbe inu praude gajshlati? DB 1584, 111,74b; Vy némate krivu rounati v'Praudi, inu némafsh tiga Vbofisa Perfono gledati, Ni Velaka zhaftiti: temuzh imafh tvojga Blishniga prou foditi DB 1584, 1,72b; Sakai taku delaio Hinauci, od katerih ie Iefaias inu Cristus prerokoual: Ony mene vabio h'praudi, prauí GOSPVD Bug skufi Iefaiá, inu fe hozheo s'fuoim Bogum praudati, fakai fe my postimo, inu tiga neuidish? TtPre 1588, 91;

To fodbo prau isrecite, de dobra bo sa Syrote, fprauo nje nevlecite Tfc 1595, CCCXX

• O Gofpud ne hodi vto prauo stuiem hlapzom, fakai pred tuiem oblizhem, oben zhlouk ne bode naiden prauizhin TC 1555, 13b *ne pravdaj se*; SOdi ti Bug mene, inu pelaj meni mojo prauo, supar ta folk, kir nej fvet DB 1584, 1,290a *pravdaj se zame*

// *dejanje Boga, v katerem se vse dobro nagrajuje in vse slabo kaznuje; sodba*: Ena lastopna Pergliha, koku ie Bug vse ludi pred se hti Praudi poklizal TT 1557, g2a; De V enim zhasu, Ie Gofpud Bug fidil na Praudi vnega Rihtnim Stolu TT 1557, p4a; Na Praudi tudi fidy fam, vse vidi kar ti, jest, delam, vfo krivino fovrashi Tfc 1595, CCCXIX; Bofhli nas h'tvoji praudi sval, te Grehe pred se stavil :/: Taku oben nebo obftal, vfak bo fam zhes se pravil, De je kriiu vse hudobe poln, nihzhe nej zhift ni nedolshan, Vfi fmo v'grehih rojeni Tfc 1595, CCCXLVII; – Ampag ta greh fatu ne mini, inu ne neha, potehmal naprei ta Boshya praua inu fodni dan oftane TO 1564, 140a / Htimu se imamo perprauiti fto Vero inu vfem dianem de bomo mogli pred to pusledno prauo obftati TR 1558, Y4b *poslednjo sodbo*

Sop.: (bozja, vecna) sodba

3. *izrek tega, kar je bilo ugotovljeno v procesu sojenja; sodba*: Nu na tako toshbo inu pryzhouane, ie Gofpud Bug zhes te ludi po Prauci to Praudo rekal inu zhes nee to Palizo reslomil, inu ifrozhil timu Hudimu TT 1557, p4b; Lubi Ozha, Iest hozho to tuio prauizhno Praudo inu Sentencio, katero fi ti puftil puiti zhes vse ludi fa uolo nih Grehou, na se vfeti, odstati inu tei sturiti fadofti TT 1557, p4b; Kadar ti puftish doli is Nebes tuio Praudo slishati, Taku se ta Semla vfttrashu inu molzhi TP_s 1566, 137a; Quirinus s'bratom Remom, fta prauo rekla BH 1584, S15; – Tu je ena zhudna praua inu fodba, de ta nepravizhni greshi, inu ta pravizhni nofsi shtraifingo: Kar je ta hudi saflushil, tu mora ta brumnig terpeti: Kar se je Hlapez sadolshil, tu mora GOSPV_D plazhati: Kar je zhlovik nefrezhe napravil, tu mora fam Bug nameftiti DM 1584, LVII; – VSigamogozhi vezhni Bug, kir fi skufi to pregresshno Pouudno, po

tui oftri praudi, ta Neuerni fueit ferdamnal inu pogubil, Inu fi tiga verniga Noa famo ofmiga, po tui veliki Milofsti, ohranil TO 1564, 90a

Sop.: sentenc, sodba, urtel/urteil

// *redko kazen*: De ie fuiga lastniga Synu kanimu offru na tim Cryfhi, fa te grehe tiga fuita postauil, inu to prauo tiga fuita na fuim Synom dershah, inu na nim shtraifal te grehe v'fuga fuita TT 1557, 1b; Rifniza ie, de te bolefsni fo Praude inu shtraifinge Boshye zhes te Grehe TO 1564, 144b

4. *skupina ljudi, ki sodi; sodisce*: Bug Prepoueda, tu hudu prekletu kriiu Prizhouane inu oblagouane, kir se dei pred prauo oli Rihtery, pred Gofpofzhino oli drufimi ludmi, super tiga zhloueka TC 1555, F5b; KAdar bo en kreg mej Moshmy, taku se imajo pred Praudo perpelati, inu nje foditi, inu pravizhnimu pravizo fposnati, inu krivizhniga obfoditi DB 1584, 1,113a; Troshtar) Paracletus se rezhe en Befsednik, odvetnik ali en procurator pred prauo, kateri tiga dolshniga troshta, sagovarja inu pomaga DB 1584, III,56a; Sakaj tiga Nevernika naprejssetje mora pred prauo, inu njegovu govorjenje mora pred GOSPV_{DA} priti, de bo njegovu hudu djanje shtraifanu DB 1584, II,140a; En tak pild ali prikasanje tukaj naprej postaulena, raudu kakor de bi se en Tat ali Rasbojnik ozhitu pred Praudo postavil, de bi imel obfojen biti DB 1584, III,136b

// pogosto v zvezi *pravda bozja Bog kot sodnik*: Inu iest bom skufi to Vero, fa uolo Iefufa Cristufa, pred Bogom inu nega prauo, fa brumniga prauizhniga inu fuetiga dershah inu shazan TC 1555, B6b; Potle oni tudi Pred Praudo Boshyo bodo morali stati TO 1564, 157b; inu she veliku maine vedo, koku se ima Hudizh prozh odegnati, inu koku imamo pred Boshio prauo na fodni dan naprei priti inu obftati, de tei oftri fodbi vydemo, katera poide zhes ta pregresshni inu ferdamnani Sueit TcPre 1588, 41; Kadar je pak ta zhlovik fdaj nag, inu le fam, inu is letiga Svita pred Boshjo Praudo ima priti, tukaj tebi vkafhe ta Euangelium po enim drugim troshtu se okuli pogledati, na kateri ti tvoje vupainje inu ferze moresh postaviti inu gruntati TP_o 1595, I,18; Inu tudi na Sodni dan,

Pojdete na ta Vrashji ſtan. Pred praudio neobſtali, Vaſho nevero, hudobo, v'Pakli imer plazhali Tſc 1595, CCLXXII

5. *kar je v skladu s človekovimi družbenimi predstavami o dobrem in vrednotah; pravica:* de ſe vſem ta praua prauda inu prauiza iſkaſhe inu ſturi, de vſa hudoba, lotrya inu kriuiua, bo ſhtraifana, de ty brumni bodo braneni, vmyru inu vpokoyu ſhiueli inu prebiuali TO 1564, 124b; Ampak Prauda ima reſodivena biti, kakòr voda, inu Praviza, kakòr ena mozha ſtruga DB 1584, II,112a; – Ne preobrazhai Praude tiga boſtga TO 1564, 96b; Sturyte praudio tim Sorotom, Branyte te Vdoue TO 1564, 96b; Gorje je tém, kateri ſo Iunaki h'pitju Vina, inu ſo Vojſzhaki v'shèrtjej, Kateri timu hudobnimu ſa mita volo praudo fode, de téh pravizhnih praudio od nyh obrazhajo DB 1584, II,3a; Viudi bodo goſpodovali, de praudio tèrdio DB 1584, II,13a; GOSPVD rouna Pravizo inu Praudio, Vſém tém kateri kriuzo tèrpé DM 1584, CIX; – On je pomagal reunimu inu vbosimu h'praudi, inu mu je dobru ſhlu DB 1584, II,38a; – KOku je tu, de je tu brumnu Méſtu k'eni Kurbi poſtalu? Onu je bilu polnu Praude: Praviza je vnym prebivala, ſdaj pak Raſbojniki DB 1584, II,1b

6. *dajatev, ki je zapisana ali drugače uſtalcjena, zlaſti goſposki:* Satu daite vſakimu kar ſte dolſhni, komu to praudio oli zhinſh, to praudio, komu ta zoll ta zoll, komu ta ſtrah, ta ſtrah, komu to zhaſt, to zhaſt TC 1555, M2b; je ſlejdni zhlovik dolshan tej Goſpofzhini podvèrſhen inu pokoren biti, katera ima oblaſt zhes njega, toifto lubiti, poſhtovati, ſa njo moliti, ſhtivro inu praude dajati, inu druge naklade volnu inu potèrpeſhliu noſiti DB 1584, I,cV1a

7. *redko stvar, zadeva:* H'tretimu ſe po tem poſna, kir me ſhtejejo mej kàrſhenike, me tudi k'Sakramentu inu vſem kàrſhanskim praudam puſtè pèrſtopiti, inu tiga vſiga nuzati ZK 1595, 140

8. *bibl., v zvezi luč ino pravda predmeti, s pomočjo katerih so žrebali in tako spoznavali Božjo voljo kot način Božjega svetovanja:* Inu je na njega djal Napèrſnik, inu v'Napèrſnik Luzh inu Praudio DB 1584, I,65b; Ony nemajo jèſti od tiga

nàr ſvetèſhiga, dokler bo en Far ſ'Luzhjo inu Praudio ſtal DB 1584, I,259a [F. N.]

pravica (pravica, praviča) -e ž [pra'vi:ca -e]; P 1518, prva pojavitev v TC 1550;

– ed. im.: prauiza/pravica/praviza edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinova dela, KB 1566, KPo 1567, JPo 1578, TkM 1579, TſPre 1588, Tſc 1595, ZK 1595, MTh 1603, poleg praviza MD 1592, prauizha TT 1560, TL 1561, praviza edino TP 1567, redkeje TC 1574, praviza poleg praviza MD 1592; – rod.: prauize/prauice/pravize/pravice edino; – daj.: prauizi/prauici/pravici/pravizi edino; – tož.: pravizo/pravico/pravizo edino ali prevladujoče v večini del, prauizo redkeje TPſ 1566, prauizho TPo 1566, 29b; – meſt.: prauizi/prauici/pravici/pravizi edino; – or.: prauizo/pravico/pravizo edino ali prevladujoče v večini Trubarjevih in Dalmatinovih del, Tſc 1595, poleg ſprauizu JPo 1578, ſprauizu poleg prauizo JPo 1578, II,136b; – dv. rod.: Prauiz TR 1558, Q2b, Pravyz TL 1561, 75a; – tož.: prauize JPo 1578, II,115b; – mn. im.: prauice/pravize edino ali prevladujoče TL 1561, JPo 1578, DB 1584, Pravyce TL 1561, 73b; – rod.: prauiz edino TL 1561, JPo 1578; – tož.: pravice DB 1584, II,146b; – meſt.: prauizah JPo 1578, II,152b; prevladujejo zapisi z malo začetnico

Deutsch. Billigkait. *Latinè.* iuſtitia. *Windiſch.* praviza, ſpodobnoſt. *Italicè.* giuſtitia, equità, ragione MD 1592, B3b; *Deutsch.* Gerechtigkait. *Latinè.* iuſtitia. *Windiſch.* praviza. *Italicè.* giuſtitia, equità MD 1592, E7a

1. *kar je v skladu z normami za pravilne, dobre vrednote:* Reſhi naſ od ſlega vezhniga/ Od vſiga kar ye hudiga/ Hud ye zhaſ hudi ſo ty ludyel/ Sludi ſerditu kraluyel/ Antichriſtou vſe pelnu ye/ Syllo terpi prauiza/ Ne uella riſniza/ zhlouik kar dei/ Dobru mu nei TC 1550, 167(92a); de ſe vſem ta praua prauda inu prauiza iſkaſhe inu ſturi, de vſa hudoba, lotrya inu kriuiua, bo ſhtraifana TO 1564, 124b; – vſe tu kar naſhe tellu oli ſhiuot potrubuie na tim fueitu, koker .. Dobro Goſpofzhino kir to prauizo terdi, kriuzo doli tarre, te brumne myri, ſhtraifa te hude TC 1555, C7b; – prou foditi, vbosim, vDuvam, Syrotam, taku dobru, kakor teim Bogatim hpravici pomagati, Mitou ali darou de bi hkrivici pomagali, nikar iemati DPſ 1580, *3b;

Nesheli Rihtar biti. Sakaj s' tvoim premaganjem nebošh vŕe krivize h'pravizi pèrpravil, lahkaŕ bi fe pred mogozhneŕhim vŕŕaŕŕil, inu bi puŕtil pravizo s'framotjo paŕŕi DB 1584, II,156a; Ti némaŕh dèrŕŕhati s'témi, ker yh je vezh k'hudi-mu, ni odgovoriti pred Praudo, de bi ti po nyh veliku od Pravize odŕtopil DB 1584, I,49b

Protip.: krivica

// tako stanje: Inu tei Gofpofzhini ie ŕapo-uedanu od Buga, de imaio prauo inu prauizo vmei ludmi dèrŕŕhati, de fe vŕakimu, kar nemu ŕŕiŕi, da inu pouerne TC 1575, 129

2. *lastnost človeka, da se drži norm o pravilnem, dobrem ravnanju; pravičnost:* Natu sledni dobri, preproŕti kèrŕŕhenik ima veiditi inu prou faŕtopiti. De ta Prauiza oli Bruma ie Duya. Ta ena Prauiza ie zhloueska oli Poŕtauna, katero mi zhloueki fami imamo, kir vtim nashim dianu, inu vtih nashih dellih ŕtoy. Ta druga ie ta Boshya Prauiza, katero nekar mi, temuzh Bug ŕkufi to beŕfedo, Sacramente, Vero inu S. Duha vnas della inu opraula TL 1561, 75a; – Koliko ie Prauiz? Duoia. Edna ie suunania poŕuetna Pur-garska Prauiza. Druga Prauiza pak ie ŕnutar-nia Duhouna JPo 1578, II,114b

Sop.: bruma

// lastnost človeka, da dela nasproti vsem, kar je prav, primerno in potrebno; pravičnost: Nekar fa volo te naŕŕe Brume inu Prauice ti Gofpud Bug nas vŕŕiŕi, temuzh is tuie velike Miloŕti fa volo tiga Gofpudi TO 1564, 20b

// stanje, ko imajo ljudje take lastnosti: Inu ta Gofpofzhina fama, ima tudi ŕŕiueti inu dèrŕŕhati fe po Boshyh Sapuuidah, po poŕtauah, praudah, dobrih ŕhegah inu Nauadah, katere fo od tih ŕtarih priŕŕle inu poŕtaulene, fa volo, de fe Prauiza, bruma inu poŕŕtene vmei ludmi obdèrŕhi inu ohrani TO 1564, 65a

// tudi v mn. dejanje, značilno po takih lastnostih: Ozhmoli zhloueske prauice, del inu ŕaŕŕuŕŕenia gledati, tako nemoremo fami febi, veliko manie drugim Liudem pomagati JPo 1578, II,180b; Sdaj pak ŕmo my vŕy, kakòr ty nezhifŕti: Inu vŕe naŕhè pravice fo kakòr en *ofkrunen gvant DB 1584, II,25b

Sop.: bruma, človeška pravica, poŕŕenje; protip.: krivica

3. *ver. božje vedenje v skladu z zavezo, ki je za pravičnega ugodno, za nevernika pa kazen; pravičnost:* Horela ye prauiza De bi zhlouik ŕludyem red Tudi bi vŕelei bill prekled Vpekli imar prebiuall TC 1550, 148(82b); Inu mi bomo Fray i[n]u proŕti, ŕkufi tiga Boshya Synu, od tiga vezhniga ferda, kateriga ta Poŕtaua Boshya, tu ie, ta Boshya Modroŕt inu Prauiza, bi na nas bila isyla inu vergla, De bil ta Gofpud Ieŕus Criŕtus en Srednik inu Sprauluez ne bi ratal TO 1564, 57b; – Htimu vŕimu ta Syn boŕŕy ye uolan bill inu pokoren/ inu kadar ye ta zhaŕ priŕhall/ vŕame tu tzhloueuŕtu na fe/ tar na fe na ŕaloŕhi te grehe vŕiga ŕueidta/ inu tudi vŕame na fe ta velik ferd boŕŕy ŕubper ta greh/ inu puŕti Bogu inu boŕŕy prauizi te grehe ŕtraiffati na febi TC 1550, 16(22a), prav 26(22a); Stem ie Bug ta fui ferd inu prauizo na tih Egipteryh, nega inu te nega Cerque ŕourashnikih, Inu na tih Vernih, ŕuio miloŕt inu pomuzh puŕtil viditi TC 1575, 331; Ia na letih vŕeh [Tyranh] inu potle na tacih tudi per nashim zhaffu, ie Gofpud Bug ŕuio prauizo inu ferd, na tei fui Cerqui ŕuio miloŕt inu dobruto iŕkafal TC 1575, 332; – Inu kateri kuli na Boshjo gnado vejdezh inu ŕvojolnu grèŕhi, tigaŕŕiga pogublenje je cillu po pravici, piŕŕe S. Paul DB 1584, I,1a1a; GOSPVD vodi ti mene v' tvoji Pravici, ŕa volo moih Sovraŕŕnikou: Rounaj tvoj pot pred mano DB 1584, I,281a; – Inu rauen tiga ima sledni verni reŕmiŕliti, kai ie Bug, De ie guiŕŕnu vŕigamogozh, vezhni, en ŕam Stan, poln Modruŕti, Dobruŕe Prauice, Miloŕti, Riŕnice, De ie zhifŕt Suital, Fray, ŕuie laŕtne Oblaŕti inu vole TO 1564, 46a

Sop.: božja pravica

// vznes. Bog, ki tako deluje: Inu ta Praviza inu riŕniza Boshya, ie na te Grehe fui ferd, tu teleŕŕnu, inu vezhnu pogublene poloŕhila TC 1575, 91

4. *ver. v Stari zavezi praviloma v zvezi božja pravica pravilo ali pravila, ki določajo ravnanje ljudi v razmerju do Boga:* Ta beŕeda boŕŕya tu ye Syn boŕŕy Ieŕus Christus ye zhlouik poŕtall fa naŕho uolo .. on ye ŕuyo Martro inu ŕmert-yo na kryŕŕi vŕeh vernih grehe platill/ pokuro odŕtall/ ŕapuuidi inu prauizi boŕŕy ŕturill faŕoŕti

TC 1550, (15a); on [Cristus] se ie puftil timu Rabelnu na meisu tih Tatou inu Rasbunikuou martrati inu vmoriti, de fe ie tei Boshy prauici inu praudi fadofti fturilu, inu ie taku to celo prauo Boshyo dokonal TC 1575, 295; – imamo is celiga ferza premisliti, De mi po tei celi Boshy prauici, fa volo nashih Grehou, bi imeili biti od'Buga fauerssheni, ferdamnani inu vtim Peklu goreiti vekoma TC 1575, 436

Sop.: pravda

II v Stari zavezi človekovo vedenje in ravnanje, ki je v skladu z božjo voljo; pravičnost: O Gospud, vti tui Prauici obrani ti mene, Sakai aku ti bosh na to muio Prauizo merkal, taku ti bosh mene Ferdamnal TA_r 1562, 54b

• POslufhajte mene vy, kir po pravici hodite, vy kir GOSPVDA yfzhetete DB 1584, II,20b
ki si prizadevate za pravičnost

5. *v Novi zavezi lastnost, s katero je človek, ki veruje, obdarjen zaradi Kristusa; pravičnost: Ta prauiza pag boshya pryde skufi to vero Viefufa Christufa na vse inu zhes vse tel kir veryameio/ ony bodo prauizhni fturyeni fabfton/ skufi nega gnado TC 1550, 102(59b); Iefus gouori gfuym Iogrom inu knam vfem/ Samuzh vafha prauiza bo vegfhi tar obilnefhi koker ye tih pifarieu inu Farifeu/ fyze ne morete pryti vtu nebefku kaleftuu[!] tu ye/ nam ye potreba fe spofnati fa grefhnike/ potle veryeti Viefufa TC 1550, 94(55b); – Cristus pag ie skufi to nega smert inu goriuftanene, ufem ludem kir vnega ueruio inu bodo Kerfzhenni, ie dobil tu odpufzhane vseh grehou inu to prauizo, skate-ro bodo mogli obftati pred Bugom obftati, obtu ie guishnu de ty mladi ludy, kateri fo Viefufu Cristufu Kerfzhenni, imaio tu odpufzhane nih grehou inu to prauizo, kir pred Bugom vela TO 1564, Vu4a; – Tako dobro rezh per nas fturi inu oprai ta poftaua Boshya, kir nas od febe htrimu Iefufu Cristufu pofshila vodi inu pergane, de per nim, inu nekar per tei Sapuuidi, iszhemo te prae brume inu prauice, skate-ro bomo mogli obftati na fodni dan pred Bugom TC 1555, G8; Ifzhite nar poprej Boshje krajleftvu, inu njegovo Pravizo, taku vam bo letu vse pèrvèrshenu DB 1584, III,5b; Sakaj VSE PISMV, KATERV IE OD BVGA notèr vdahnenu, je*

pridnu .. h'podvishanju v'pravici, de en Zhlovik Boshji popolnom poftane, pèrpraulen, k'vfakimu dobrimu dellu DB 1584, III,117b; – Ta pag, kateri tu Seime podaie timu kir feye, ta bo tudi ta kruh podal kyedi, inu bo gmeral tu vashe Seime, inu bo puftil rafti ta fad te vashe prauice, de bote bogati na vseh rizheh fo vfo preproszhino, katera fturi de skufi nas fe Bogu huale daio TL 1561, 67b

• *iskati božje pravice biti delaven v pravi veri: Kay fe rèzhe iskati Boshye Prauice? JPo 1578, II,160b*

♦ *pravica, kir pred Bogom velja Obt u ry Nembshki Tolmazhary inu Ieft fa nimi tudi, fa volo bulshiga faftopa, fmo mi to beffedo S. Paula, Iuftitia Dei, Prauiza Boshya Tolmazhili, Ta Prauiza, kir vela pred Bugom TT 1560, e3b*

Sop.: božja pravica/pravica božja, bruma, krščanska pravica, svetost

II Kristusova lastnost, da je kot Bog v vseh stvaréh popoln; pravičnost: Prauizhin biti pred Bugom, Se prai inu fe ima faftopiti, Tu odpufzhane vseh Grehou imeiti, Bogu lub perietin biti inu Bogu dopafti, skufi to Vero, fa volo Iefufa, kateri ie nash Srednik, Myrnik, Spraulauiz inu Oduetnik, Inu kir nas fto nega brumo, fuetuftio inu Prauizo, pokriua inu odeua, Tu ie, fto nega Pokorszchino, Martro inu fteim nega Saslushenem ta prauizhin Serd Boshy pruti nom, doli tolashi, brani de ne bo zhes nas islyt TO 1564, 19b

II vznes. Jezus Kristus, ki je pridobil pravičnost, ki velja pred Bogom: Iefus Christus/ ta ye ta modroft/ prauiza inu fuetuft boshya inu ye nafhe odrefhituu oli plazhillu fa nafhe grehe TC 1550, 225(120b); Ti [GOSPV D Iesu Criste] fi moja Praviza, Isvelizhanje, Svetuft, ohranjenje inu muzh bil, od moje mladofiti DM 1584, CXXXV; – Sakai Christus ie sam nasha prauiza, odreshenie inu Isuelizhanie JPo 1578, II,149

6. *ver., v Novi zavezi človekova lastnost, da je osvobojen od krivde, greha in njegove oblasti po božji milosti zaradi vere v Jezusa Kristusa; opravičenje: Tadaí fmo pravizhni, kadar fe sa Grešhnike sposnamò, inu kadar nafha pravica, nekar vnashim laftnim saflusheniu, tamazh*

vBoshij Miloſti ſtoij KB 1566, G2; Sakaj gdi ie inu fe naide tu odpuszane vſeh Grehou, ta Suetuſt, bruma inu Prauiza htimu Vezhnimu lebnu, Vndukai tudi nei inu ne premore ne buſhtuu, ne boleſan, ne ſhpot, ne ſasromouane, ne Smert ne ſtrah inu groſa tiga Pekla, ſhkoditi inu pogubiti TC 1575, 439; – Kateri je ſa naſhkih gréhou volo isdan, inu ſa naſhe pravize volo gori obuden DB 1584, III,83b

Sop.: opravičenje, pravično ſtorjenje

7. tudi mn. *kar komu dovoljuje, daje možnost biti, imeti, narediti kaj*; *pravica*: On ie poſlal te Gubauce knym, ſtimi Daroui kateri fo V poſtaui, ſapouedani bili. Nei on niſhtar na nyh prauizah doli lomil, nei maral da fo neſahualni bili JPo 1578, II,152b; Eni pak, ker fo je ſ'veſfeljem bily gori vſeli, inu fvoje Meſtne pravice puſtili vſhivati, fo nje ſ'velikim beſeſhom martrali DB 1584, II,146b; Criſtus ima Nebekku Krajleſtvu ſdвуjo pravizo DB 1584,

II,92b, prav 91b; – Sakaj ti imaſh pravizo te erbſzhine k'njej, inu ti ſi ta bliſhni, proſim te kupi jo DB 1584, II,43a

8. v priſlovnem določilu *kar je prav in ute-meljeno*: Inu my ſva rejs po pravici tukaj, ſakaj mydva prejemleva, tu, kar fo naju della vredna: Ampak leta nej niſhtèr neſpodobniga ſturil DB 1584, III,46a; Meritò. *Germ.* Billich/ auß verdienſt. *Sclav.* prauizhu[!], po pravici, ſpodobnu MTh 1603, II,57

9. redko *poſtava, zapoved*: Inu leta Poſtaua fe nei ſteim Moyſefom fazhella, Temuzh ie ena vezhna ſtanouita Modroſt vtim Bogu, inu ta vezhna ſhnura Regula inu Prauiza vti Boshy voli, Katero ie Bug is ſhnega preuelike neifre-zhene dobrute, vto faſtopno pametno ſtuar, vti-ga Zhloueka, vlyl inu poſtauil TO 1564, 56b

Sop.: regula [F. N.]

praviča gl. pravica

S

sedam gl. sedem

sedem (sedem, sedam) -dmih in neſkl., glav. ſtev., m, ž, s [ˈse:dəm ˈse:dmih]; P pribl. 600, prva pojavitev v TE 1555;

– im.: fedem + sam. v rod. mn., pri osebku glag. v 3. ed., edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TC 1575, DJ 1575, DPr 1580, DB 1584, TrPre 1588, poleg fedàm + sam. v im. mn. ZK 1595, 137, redkeje TT 1577, fedem + sam. v rod. mn., pri osebku glag. v 3. mn., poſamično TT 1557, DB 1584, fedam + sam. v rod. mn., edino KPo 1567, fedem + sam. v im. mn., pri osebku glag. v 3. mn., prevladujoče TT 1577, redkeje TR 1558, DB 1584, fedàm + sam. v im. mn., poleg fedam + sam. v rod. mn. ZK 1595, 49; – rod.: fedem + sam. v rod. mn. ali zaim. v rod. mn., edino ali prevladujoče TT 1577, DB 1584, fedmih + sam. v rod. mn. ali zaim. v rod. mn., redkeje TT 1557, DB 1584, fedam + sam. v rod. mn., edino ZK 1595, 123; – daj.: fedem + sam. v daj. mn.,

prevladujoče TT 1577, redkeje DB 1584, fedmim + sam. v daj. mn., prevladujoče DB 1584, redkeje TT 1577; – tož.: fedem + sam. v rod. mn., edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TPs 1566, TPs 1567, DJ 1575, TT 1577, DPr 1580, DC 1580, DB 1584, redkeje KPo 1567, fedem + sam. v tož. mn., edino TL 1561, redkeje TT 1557, TT 1577, DB 1584, fedam + sam. v rod. mn., prevladujoče KPo 1567, poleg fedam + sam. v tož. mn. ZK 1595, fedam + sam. v tož. mn., poleg fadam + sam v rod. mn. ZK 1595, 122; – meſt.: fedmih + sam. v meſt. mn., prevladujoče DB 1584, fedem + sam. v meſt. mn., redkeje DB 1584, fedàm + sam. v meſt. mn. ZK 1595, 130, fedam + sam. v meſt. mn. ZK 1595, 159; – or.: fedmemi + sam. v or. mn., edino ali prevladujoče TT 1557, DB 1584, poleg fedmimi + sam. v or. mn. TT 1577, fedmeimi + sam. v or. mn. DJ 1575, 81, fedmimi + sam. v or. mn. TT 1577, 250, fedem + sam. v or. mn. TT 1577, 317, fedmémi + sam. v or. mn., redkeje DB 1584; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. *izraža število 7*: Sedem fašpanikou TKo 1557, d4a; pred fedmemi leiti TT 1557, q2b; Nu per nas fo bili fedem bratou TT 1557, 67; Inu on ufame te fedem kruhe TT 1557, 120; Nu ie fedem bratou bilu TT 1557, 137; Inu gremo noter uto hisho tiga Filippa Euangelifsta, kateri ie bil eden is tih Sedem TT 1557, 403; Ta danashni zaihen fedem rizhi vuzhi inu pryzhuie TR 1558, Tb; Ieft fem febi ohranil fedem taushent Mosh, kateri ne fo suih kolen poklunili pred teim Baalom TT 1560, 18b; taku gre inu vsame k'febi she fedam huifshih Duhov KPo 1567, CXXII; tim fedmim Cerquom TT 1577, 268; ta [shytyma] ie diala htim fedem Angelom TT 1577, 410; Vrymi okuli Meifsta inu Sydou fo fedem hribi TT 1577, 436; Inu kadar je bilu fedem dny minilu, fo Vodé tiga Potopa prifhle na Semlo DB 1584, 1,5a; Leta fedem Iagneta imash ti od moje roke vseti DB 1584, 1,13b; inu fo spraulali vfo shpendio téh fedem lejt DB 1584, 1,27b; INu kadar fo ty fedem dnevi bily minili DB 1584, 11,61a; Leta dva inu sheftdeffet Tjedna, inu uni fedem sturé vkup, devet inu sheftdeffet Tjednou DB 1584, 11,86b; Letu se je sgudilu fedem lejt poprej DB 1584, 1,25b; Resdelite to Deshelo v'fedem dejle DB 1584, 1,128b; Inu Ioas je bil fedem lejt star, kadar je bi[!] Krajl postal DB 1584, 1,210b; tém fedem Kamrarjem DB 1584, 1,262b; V'Hebroni je on Krajloval fedem lejt inu sheft Méfzou zhes Iuda DB 1584, 1,170b; Elioenajovi otroci pak fo bily, Hodaja, Eliafib, Plaja, Akub, Iohanan, Delaja, Anani, ty fedem DB 1584, 1,221b; inu sim mu odvagal te denarje, fedem Sikelou, inu deffet Srebèrnikou DB 1584, 11,43a; taku bi moral sheftnajft mil pota pojti, slasti, devet skusi Mestu, inu podle fedem do Tempa DB 1584, 11,59b; Vtéh pèrvih fedmih Tjednih DB 1584, 11,86b; Sakaj fedem Paftirjeu inu offem Viudou bodo supèr njega obudeni DB 1584, 11,118a; More biti, de je njemu tudi shlu kakòr tem drugim fedmim, kateri fo shngo bily sarozheni DB 1584, 11,151a; Téh fedmih Bratou Mati DB 1584, 11,199b; Nu je pak fedem Bratou bilu, ta pèrvi je vsel eno Sheno, je vmèrl, inu nej puftil femena, inu ta drugi je njo vsel, inu je vmèrl, inu tudi nej femenà puftil, raunu taku ta tretji, inu vfi fedem fo njo vseli, inu néfo puftili femena DB 1584,

11,26a; inu smo fhli v'Hisfo Philippa Evangelifsta, kateri je bil eden od téh fedmih DB 1584, 11,73b; ene Buqve, s'notraj inu s'vunaj pifsane, sapezhatene s'fedmémi pezhati DB 1584, 11,139b; Kaj vuzhé te fedam Sapuvidi te druge Table? ZK 1595, 49; Od teh fedam profhni ZK 1595, 123; Saj fem jeft dofti krat shifhal, de bi imelu fedam Sakramentou biti? ZK 1595, 137; – Inu nih ie bilou fedem TT 1557, 395; Kadàr ie Prorok Eliaf bil, ijh v'tim célim Israelu nei vezh bilu, neli fedam tavshent, kijr fe néfo poklaniali timu maliku Baalu KPo 1567, XCVIII

- Vsami k'febi od vfake zhiste Shivine, vfelej fedem inu fedem, eniga famza inu nje-govo famizo DB 1584, 1,5a *sedem parov*

11 to število stvari in dogodkov, značilno za Biblijo, ki kaže na njihovo posebno urejenost: Te fedem Sueifde, fo ty Angeli tih fedem Gmain, inu ty fedem Suezhniki, katere si ti vidil, fo te fedem Gmaine TT 1577, 266; Sedem dny imate opressen Kruh jésti, inu imate na prvi dan nehati od qvasniga kruha, u'vashih Hisfhah DB 1584, 1,42b; inu smo ondi ostali fedem dny DB 1584, 11,73a; Inu Iesus je rekàl k'nym: Kuliku Kruhou imate? Ony fo djali: Sedem, inu enu mallu Ribiz DB 1584, 11,10b; Po létih je on vidil is Vode gredozh fedem drugih Krau, katere fo bile gârde inu madle, inu fo stopile poleg teh Krau pèr kraju vodé. Inu te gârde madle Krave fo poshèrle te fedem lépe debele Krave DB 1584, 1,26b; Kadar fedem lejt mine, taku ima vfaki svojga brata, kateri je en Ebreer, inu se njemu predá, inu je sheft lejt doflushil, slabodniga od febe puftiti DB 1584, 11,44b; KAdar fo vshe ta fedem bogata lejta bila minila v'Egyptoufski desheli, fo ta fedem draga lejta sazhela pèrhajati DB 1584, 1,27b; INu imash tacih Prasnizh-nih lejt fedem shtéti, de bo fedem lejt, fedem krat shtivenu, inu ta zhas téh fedem Prasnizh-nih lejt, sture devet inu shtirideffet lejt DB 1584, 1,76a; INu ty fedem Angeli s'témi fedmémi Trobentami, fo se bily pèrpravili h'trobenanju DB 1584, 11,142a

11 v Bibliji brez števila veliko: Sakai fedem vtim S. Pifmu, ie enu shtiuene pres zhisla Math. 18. TT 1577, 278

2. *sestavina večbesednih glavnih in vrstilnih*

števnikov, v katerih nastopa sedem in desetica; danes pisava skupaj: V tim leitu po Cristufeuim Royftuu, Taushent Pet ftu sedem inu Petdeffet Leit TT 1557, 4a; MAtusalah je bil star ftu inu sedem inu offemdeffet lejt, inu je rodil Lameha DB 1584, 1,4b; SAra je bila ftu, sedem inu dvajffeti lejt stara, inu je vmèrta, v' tèm poglavitim Méfti, katerimu je ime Hebron DB 1584, 1,14b; Taku je Demetrius tu Krajleftvu vsel, v' tem ftu inu sedem inu fhstdeffetim lejti DB 1584, 11,189a

3. sam., neskl. *številčna enota, ki označuje to število; znak 7 ali VII:* Raunu kakòr try inu fhtiri, fturé sedem, kateru je konèz tiga fhtivenja v' fvetim pifmi, ker se supet vèrne inu se sazheno fhvétí dnevi inu tjedni DB 1584, 11,110a

4. sam., neskl. *skupina, ki je sestavljena iz toliko členov, zlasti ljudi:* En leini se modreishi sdy, kakor sedem, kateri shege vuzhee DPr 1580, 51b; Resdejli mej sedem inu offem, sakaj ti nevéfh kakova nefrezha bo na Semlo prifhla DB 1584, 1,331b [F. N.]

spoved (spuvid, spoved) -i ž ['spo:ved -i]; k spovedati: P 24, prva pojavitev v KPo 1567; - ed. im.: spoved edino KPo 1567, JPo 1578, Spuuid TkM 1579, 119a, spuvid DC 1580, ZK 1595; - rod.: spuvidi edino DC 1580, ZK 1595; - tož.: spuvid DC 1580, ZK 1595; - mest.: spovedi JPo 1578, 1,182b, spuvidi edino DC 1580, DB 1584, ZK 1595; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

pri protestantih *spoznanje in obžalovanje grehov in prošnja za njihovo odpuščanje zaradi vere:* Spuvid nei nishter drusiga, kakor de nashe Greihe sposnamo inu sa odpuftik Greihou profsimo, kakor ie nas Cristus v Ozhe nashi vuzhil DC 1580, Gb; - Kadar mi enu pomankanje .. v' katerim jeft fvéta potrebujem, taku jeft morem tuiftu nar priloshnifhi mojmu Spovidniku, pèr ti fkriuni spuvidi osnaniti, inu sveftiga trofhta inu fveta pegerovati ZK 1595, 164

|| naštevanje grehov: Ti imafh k' Spovedniku letaku rezhi. || Vrejdní, poshteni lubi GOSPVd, jeft vas profsim posluhfajte moju spuvid, inu meni odpuftik moih grehou recite, sa Boshjo voljo ZK 1595, 166

|| zlasti pri katolikih obred, pri katerem ver-

nik pove svoje grehe duhovniku in jih obžaluje z namenom dobiti odvezo: Ker se pak vuzhy, de bi Pokura v' letih treh fhtukih ftala, slafti, v' grevingi tiga ferza, v' spuvidi ali sposnanju téh uft, inu v' sadofci fturjenju tiga della: tu je nikar le letimu osgoraj poftaulenimu sdravimu pravimu vuku: temuzh tudi vfimu letimu S. Pifmu, inu tudi timu britkimu tèrplenju nashiga GOSPVDA inu ediniga Isvelizharja Iesufa Cristufa supàr DB 1584, 1,6V1a; Kateri pak nepozhuti takih velikih teshkih grehou na febi, ta neima fkerbeti, ali dajle G' rehou ifkati, ali je smifhlati, inu ftem enu martranje is Spuvidi delati ZK 1595, 168

♦ *gmajn spoved redko očita izpoved:* Aku pak cillu obeniga Greiha na febi neveish (kateru vfai nei dobru mogozhe) taku tudi obeniga po febi nepovei, temuzh preimi odpuftik na to gmajn Spuvid, katero pred Bugom fturish, timu Spovedniku DC 1580, D4a; *očita spoved redko očita izpoved:* ENA OZHITA Spuuid TkM 1579, 119a

Sop.: izpoved [F. N.]

spoveden -dna -o prid. ['spo:vedən -dna -o]; k spoved; P1; dol. obl.: - m. mn. im.: spouedni JPo 1578, 11,4b

v zvezi *spovedni list potrdilo o opravljeni spovedi:* Papeshke Bule, Rimski odpuftki, spouedni, mashleni inu mlezhni listoue &c JPo, 1578, 11,4b [F. N.]

spovednik (spovidnik, spovednik) -a m [spoved'ni:k -a]; k spovedati; P 22, prva pojavitev v TKo 1557;

- ed. im.: spovidnik edino DC 1580, prevladujoče ZK 1595, spovednik redkeje ZK 1595; - rod.: spouidnika/spouidnica edino TKo 1557, spovednika edino DC 1580, ZK 1595; - daj.: spovedniku edino DC 1580, prevladujoče ZK 1595, spovidniku redkeje ZK 1595; - or.: spouednikom/spovednikom edino DC 1580, ZK 1595; - mn. im.: spouidniki JPo 1578, 11,124b; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

kdor spoveduje: Kratko rekozh: Kakoua ie spoued Iudefoua, takoui fo spouidniki,

odpuftak inu pokora JPo 1578, I,124b; – Pred Bugom fe imamo vseh grehou dolshni dati, tudi teih, sa katere my neveimo, kakor my v Ozhe nashi fturimo: Ali pred Spovednikom imamo

le te Greihe sposnati, katere veimo, inu ie pozhutimo vferci DC 1580, D2a; – Sushez, Martius .. 6 b Fridolina spouidnika [Dan] TKo 1557, d2b [F. N.]

Š

štımovec -vca m [ʃti:movəc -vca]; k štımam; P 11, prva pojavitev v TA 1550;

– dv. im.: ftymouza TA 1550, A3b(5), ftimouza TA 1555, A2a, Shtimovza DC 1585, A2a; – mn. im.: stymouci edino TA 1550, TE 1555, Stimouci TA 1555, A2a, Shtimouci/Shtimovci TA 1566, TC

1585; – tož.: ftymouce edino TA 1550, TA 1566; prevladujejo zapisi z malo začetnico

samoglasnik: Vy veiste de te ftymouce vfag Iefig oli defhella dregaci ifgouori TA 1550, A3a(4)

♦ jezikosl. dva štımovca vkupe *dvoglasnik*: Dua ftimouza ukupe TA 1555, A2a [F. N.]

T

tirpeti gl. trpeti

trg -a m [ʔər:g -a]; P 79, prva pojavitev v TE 1555;

– ed. im.: terg edino TT 1557, TC 1575, BH 1584, tèrg DB 1584, II,9a; – rod.: terga edino TT 1557, TO 1564, térga BH 1584, 160; – tož.: terg edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, DB 1584, Vterk TT 1557, 26, tèrg redkeje DB 1584; – mest.: tergu edino TT 1557, TO 1564, TPo 1595, tergi TT 1577, 261, tèrgu poleg tèrgi DB 1584, tèrgi poleg tèrgu DB 1584; – mn. rod.: tergou edino TT 1557, TO 1564, tèrgou edino DB 1584; – tož.: terge edino TE 1555, TT 1557, TC 1575, redkeje DB 1584, tèrge prevladujoče DB 1584; – mest.: terfih edino TE 1555, posamično TT 1557, tergh edino ali prevladujoče TT 1557, TAr 1562, TO 1564, TL 1567, DB 1584, tergeh edino TR 1558, JPo 1578, tèrgih edino KPo 1567, redkeje DB 1584; – or.: Tergi DB 1584, II,122a; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

1. *naselje, večje od vasi in manjše od mesta z nekaterimi značilnostmi obeh*: Rauen tih deshel inu Meift ima vfag terg inu sledna Vaß fuiga laftniga Suetnika shnega Cerkouio, fa fuiga proshnika inu Oduetnika per Bugi TC 1575, 270;

– Kadar je on vshe v’Iudeo bil prifhàl, je on oblegèl en Terg, Betzura imenovan, kateri je leshal od Ieruselema pet vfhriz tekou pota, v’Gorrah DB 1584, II,201b; – Inu Iefus gre okuli po vseh meistlih inu terfih TE 1555, 21b; Puidita tiakai uta Terg, kir pruti uama leshi TT 1557, 132; Inu kadar is Terga prideio ne ieido, aku fe poprei ne umyeio TT 1557, 116; S. Paul nega mlaishimu Titu fapoueda, De po vseh Meiftlih, Tergih inu vaffeh, Starishe, tu ie, Pridigarie postaui TAr 1562, 40a; Vslednim Meiftu, Vtergu inu per sledni Fari Shulmoifre inu Shularie dershati TO 1564, 79a; pufti ijh, da gredo po vafeih, inu tèrgih, inu fi kruha kupio KPo 1567, CXXVb; Satu fo ty Iudje fturili, kateri fo na Vaffeh inu v’tergh prebivali, ta zhetèrtnajfti dan tiga Mefza Adar, h’dnevi tiga goftovanja inu vefselja, inu je edèn drugimu daruve po fhilal DB 1584, I,265b; P Otle fo pobegnili Ionatas inu Simeon, inu nyu folk, v’eno pufzhavo v’en resdèr tèrg, Betbafen, taifti je on supet sydal inu obtèrdil DB 1584, II,187a; – Ne prauili tu pifmu, de is Daidouiga Semena, inu is tiga Terga Betleema, kir ie Daid bil, ima Criftus priti TT 1557, 281 / Kadar je pak Ioannes

puftil trobentati s'Farfko Trobento inu štemi Sovrashniki se sazhel bojovati, fe je Cendebeus v beg puftil, inu njegova vojska, inu je bilu veliku ranjenih inu prebodenih, ty drugi pak so beshali v'en tërden Tèrg DB 1584, II,193b *v utrjeno tako naselje*

11 *redko naselje sploh*: Satu fo ony po vfej Samarifki Desheli okuli poflali, notèr do Iericho, inu fo s'Sholnermi obfadili vèrhe viffokih Gur, inu fo šturili syduve okuli svoih Tèrgou, inu fo Shitu h'boju pèrpravili DB 1584, II,133b

2. *del javnega prostora med hišami*: In Summa nasha bruma, fuetust ie V nebeših, gdi ie Cristus, inu nei na fueitu pred ozhima, koker ena krama Vftazuni oli na tergi TT 1577, 261; Inu on je vunkaj šhàl ob tretji uri, inu je vidil druge na tèrgu štojezhe pres della, inu je tudi k'nym rekàl: Pojdite tudi vy v'moj Vinograd DB 1584, III,12b; OKVLI térga, circa forum BH 1584, 160; Kadar vy takovu šturite, taku nejma pomankainja, imejti, fi vas tedaj ta Sodni dan najde per Misi, ali vpofteli, v'Cerqvi ali na Tergu, zuzozhe ali spezhe, taku onu vfe glih vela, Sakaj on vas najde v'Boshy brambi TPo 1595, I,13 Sop.: plac

3. *prostor, kraj, kjer se trguje*: Inu kar je fadu pèr Sihori, inu shita pèr vodi rasflu, tu fo k'njèj notèr pèrnafhali zhes velike vodé, inu ti [Tyr] fi bila téh Ajdou tèrg pofkala DB 1584, II,9a; – Na plazu/ na Tergeh golufya/ Vhyshah/ doma inu Vtuernah/ vfa huduba/ lotrya/ Curbaria inu nezhistoft/ naprei gredo/ inu premagao TR 1558, Y4b; Ob kratkim, nafha svetuft je v'Nebeših, ker je Cristus, inu nikar na Svejti pred ozhima, kakòr ena krama na Tèrgi DB 1584, III,137a [F. N.]

trpečljiv (trpečliv) -a -o prid. [təpɛč'ljiv]; P I;

nedol. obl.: – m. ed. im.: terpezhliv MTh 1603, II,69

ki preživlja, prestaja kaj neprijetnega, zlasti revščino: Mifer. Germ. elend/ arbeitfelig/ armutfelig/ onglückhafftig. Slav. reven, nebo-re, terpefh, terpezhliv MTh 1603, II,69

Prim. trpečljiv [M. M.]

trpeti (trpeti, trpejti, trpit, tirpeti) -im nedov. [təp'ɛ:ti təp'i:m]; P pribl. 1500, prva pojavitev v TC 1550;

– nedol.: terpeti edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, DPa 1576, JPo 1578, Tfc 1595, MTh 1603, redkeje *P 1563, DB 1578, TPo 1595, posamično TP 1575, TkM 1579, terpit redkeje, v pesmih *P 1563, DC 1579, Tfc 1595, posamično TPo 1595, tèrpeti edino ali prevladujoče KPo 1567, DC 1584, BH 1584, redkeje DB 1584, TtPre 1588, posamično DM 1584, MD 1592, Tfc 1595, ZK 1595, terpeiti/terpejti edino ali prevladujoče DJ 1575, DB 1578, TkM 1579, TPo 1579, DC 1579, MD 1592, TPo 1595, redkeje DPa 1576, posamično *P 1563, TP 1575, TT 1577, MTh 1603, tarpeti redkeje JPo 1578, tèrpèti prevladujoče DB 1584, DM 1584, TtPre 1588, redkeje DC 1584, tèrpejti posamično DB 1584, MD 1592, tèrplit redkeje, v pesmih DC 1584, tèrpèti prevladujoče MD 1592, redkeje DB 1584, posamično TtPre 1588, ZK 1595, tirpèti MD 1592, L3a, terpèti MD 1592, V2b; – sed. 1. ed.: terpim edino Trubarjeva dela, DPa 1576, TkM 1579, Tfc 1595, tèrpim edino DB 1584, DM 1584, BH 1584, DAg 1585, TtPre 1588, terpym TPo 1595, III,79; – 2. ed.: terpish edino TO 1564, TT 1577, tèrpifh KPo 1567, CXXXIII; – 3. ed.: terpi edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, *P 1563, DPa 1576, JPo 1578, MTh 1603, redkeje TPo 1595, posamično TC 1574, DB 1578, TkM 1579, DC 1579, DB 1584, Tfc 1595, tèrpi edino KB 1566, KPo 1567, terpy edino ali prevladujoče DJ 1575, DB 1578, DC 1580, TtPre 1588, TPo 1595, redkeje TO 1564, TPo 1566, DB 1584, posamično TT 1557, TC 1574, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, TkM 1579, DC 1579, ZK 1595, tèrpy edino ali prevladujoče DB 1584, DC 1584, DM 1584, DC 1585, posamično, poleg tèrpy TtPre 1588, ZK 1595, tàrpy redkeje DC 1584, tèrpy poleg tèrpy TtPre 1588, 57, terpjji MD 1592, H8a; – 1. mn.: terpimo edino večina Trubarjevih del, *P 1563, DPa 1576, JPo 1578, TkM 1579, DC 1579, Tfc 1595, tèrpimo edino KB 1566, KPo 1567, DB 1584, DC 1584, TtPre 1588, terpymo TL 1567, 71a; – 2. mn.: terpite edino ali prevladujoče Trubarjeva dela, DC 1579, Tfc 1595, terpete TT 1557, dd3a, terpyte edino TL 1567, posamično TT 1577, tèrpite edino DB 1584, DC 1584; – 3. mn.: terpe edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, *P 1563, DJ 1575, DPa 1576, DB 1578, TkM 1579, redkeje JPo 1578, terpo TR 1558, a4a, tèrpee

redkeje TP_s 1566, posamično TO 1564, TkM 1579, tèrpe edino KB 1566, redkeje DB 1584, tèrpio edino KP_o 1567, terpio redkeje JP_o 1578, tèrpé edino ali prevladujoče DB 1584, DM 1584, TtPre 1588, ZK 1595, tèrpé redkeje DB 1584, tèrpe DB 1584, II,100b; – vel. 2. ed.: terpi edino TP_s 1566, TL 1567, DJ 1575, TP_o 1595, posamično JP_o 1578, TtPre 1588, tarpi JP_o 1578, II,42b, tèrpi edino DB 1584, posamično TtPre 1588; – 1. mn.: terpimo JP_o 1578, I,90b; – 2. mn.: terpite edino TL 1567, TT 1577, tèrpite DB 1584, II,176b; – del. -l m. ed.: terpel prevladujoče TC 1550, redkeje TT 1557, DP_a 1576, TT 1577, JP_o 1578, DC 1579, DB 1584, Tfc 1595, posamično *P 1563, TP_s 1566, TP_s 1567, DB 1578, terpil edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, *P 1563, DJ 1575, DP_a 1576, JP_o 1578, TkM 1579, DC 1579, DC 1580, DC 1585, Tfc 1595, ZK 1595, posamično TC 1550, TP_s 1567, terpyl posamično TT 1557, Tfc 1595, tèrpil edino ali prevladujoče KB 1566, KP_o 1567, DB 1584, DC 1584, DM 1584, DA_g 1585, TtPre 1588, redkeje Tfc 1595, tèrpil redkeje DB 1584, tèrpel posamično DB 1584, DC 1584, tèrpil redkeje DB 1584, tèrpel posamično DB 1584, DC 1584, tèrpèl redkeje DC 1584, posamično DB 1584, tèrpèl BH 1584, 150; – dv.: terpela TT 1577, 47; – mn.: terpeli edino ali prevladujoče Trubarjeva dela, *P 1563, JP_o 1578, Tfc 1595, tèrpeli edino ali prevladujoče KP_o 1567, BH 1584, ZK 1595, redkeje DB 1584, tarpeli redkeje JP_o 1578, tèrpéli edino ali prevladujoče DB 1584, DC 1584, terpéli redkeje DB 1584, posamično TP_o 1595, terpejli TP_o 1595, III,36; – ž. ed.: terpela edino ali prevladujoče Trubarjeva dela, DP_a 1576, JP_o 1578, tèrpela edino ali prevladujoče KP_o 1567, DB 1584, tarpela redkeje JP_o 1578, terpeila/terpejla posamično DB 1578, TP_o 1595, tèrpèla redkeje DB 1584; – mn.: terpele edino TT 1557, TP_s 1566, JP_o 1578, tèrpele edino KP_o 1567, posamično DB 1584, terpéle DB 1584, I,10a; – s. ed.: terpelu edino ali prevladujoče Trubarjeva dela, JP_o 1578, terpeilu/terpejlu posamično *P 1563, Tfc 1595, tèrpelu edino ali prevladujoče KP_o 1567, DB 1584, tarpelo JP_o 1578, II,40b, tèrpèlu redkeje DB 1584; – mn.: tèrpela DB 1584, I,32b; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Tèrpim, terpeti, terpèl, patior, leide BH 1584, 150; *Deusch.* Leiden. *Latinè.* pati. *Windisch.* terpèti. *Italicè.* patire, soffrire, tolerare,

sopportare MD 1592, 12a; Patior. *Germ.* leyden. *Sclav.* terpeti, poterpeti MTh 1603, II,218

1. kdo; (od koga, zavoljo česa, za koga, nad čim, s kom/čim) *čutiti, prestajati hude telesne ali/ in duševne bolečine, hudo neugodje:* Meni se ie is ferza hotelu letu Iagne suami Ieifti, pred iest terpim TT 1557, 241; – smili se tudi zhes nas boge Slouence/ my fmo ia vezh koker drugi ludyè subper te grefhili/ fatu my tudi prauizhnu vezh terpimo od Goga inu Magoga od Turkou inu drugih Antichristouih hlapzeu TC 1550, 198(107a); Ta kerszhanska Vera .. iest, Verio na .. Iefusa Cristufa .. kir ie pozhet od fuetiga Duha, royen is Marie te Diuice, terpil pod Ponciom Pilatushom, kryshan, vmerl, inu pocopan TA 1555, A3a; Aku mi Scristufom umeriemo, taku bomo shnim shiueli, aku shnim terpimo, taku bomo shnim kralouali TR 1558, g4a; Rauen tiga Euangelia se tudi bere ta Passion (tu ie koku ie Iefus Terpil) TR 1558, Hb; Oben kerszhenik nema terpeti, koker ty Vboyniki, Tatyè, lotri oli kir po luskih rizheh shele, terpo, Temuzh, ty kerszheniki imaio terpeti fa volo tiga Imena Cristufa TR 1558, a4a; Ti Mosh bodesh sdelom terpel, shena pak steim snoshe-nem *P 1563, 4; LETI sheft stuki po redy. Sa zhef volio, kada, kei, od koga, inu kako ie Christuf tèrpil KP_o 1567, CXLIII; Moia Hzhi grosnò od Hudizha tèrpi KP_o 1567, CXIIIb; Kateru vse fo bile guishne prizhe, de ie Cristus nedolshnu terpil DP_a 1576,):2b; Otroci Boshij moraio na tim Suetu terpeti, alli budo na vnim vekoma dobro imeli JP_o 1578, I,66a; Tako ie tudi sam volno sa Zhlouestuo hotel terpeti inu vmreti JP_o 1578, I,118b; Ker se tèrpy v'strahi tiga GOSPVDA, ondi je blagu, zhaft inu leben DB 1584, I,324b; my imamo .. radi nad tém terpejti, kar nam ta lubi Bug h'terplejnu poshle TP_o 1595, III,46; – ta Cerkou, ty praui brumni kerzheniki, moraio terpeti inu ta Crysh noffiti fa Cristufom na tim fueitu TT 1557, dda; Sai vse stvari tu prizhaio, svoim exemplom svishaio, de ie terpit tar vmreiti, Gdur nezhe vImeni Boshym, mora potle vHudizhevim, s'hudo viftio konz vseti DC 1579, 162; – on se ie pred to smertio bal, strashil, trepetal inu keruau put potil, Sakai terpeti inu vmreiti ie subper to na-

turo TR 1558, a3b/ kdo/kaj; (na čem, s čim) Ieli vam krish taku granak, smislite na ta ogen pak, kir more ta fueit noter yt, Sdusho telom notri terpit *P 1563, 176; Kateri na mefsi tèrpy, ta neha od grehou DB 1584, I,cIVa / kdo; kaj [notranji predmet] (za koga) Ieft fe vefselim v moiym terpleni, kateru ieft sa vas terpim DPo 1576, 54b; Kadar ie dopalnier bil Zhas, vkaterim ie imel Christus osdraulienik tiga Sueta royen biti, Martro tarpeti inu Vmreiti JPo 1578, II,95b;

pren.; kaj; (s kom) Sakaj Bug nej tiga folka sa tiga mejfta volo isvolil, temuzh tu mejftu sa folka volo. Satu je Tempel tudi shnymi red moral tèrpéti, kadar je folk bil fshrajfan DB 1584, II,197b

2. *biti deležen kakega negativnega, neugodnega*

a) kdo/kaj; kaj (za kaj, na čem) *telesnega, gmotnega stanja*: Kir vse Ptice sam ofkärby, De ena gladu netärpy DC 1584, CIII; – Oni .. Tu bushtuu volnu terpe TR 1558, ib; Noter do letiga zhafa terpimo Mi lakoto inu sheio TL 1561, 33a; – Ta Shiuina more tudi umreti, inu terpeti mnogetero belefana TO 1564, 139a; Světi Predigarji morajo lakoto tèrpéti: ty falh imajo obilje DB 1584, II,130a / Sakai kateri rad volnu .. to Smert terpi, Ta ifti fe Troshta inu guishnu Vupane ima, de bo po letim lebnu od Buga en bulshi imel TO 1564, 42a; CHRISTVS nei famuzh tèrpil sunai na shivotu to smèrt, tàmuzh snotrai na Dufhi tudi ta grosoviti fard Boshij KPo 1567, CLXIIIb; Zhlouik royen nom Ditece, Sa nash Greh vfih veni vishi, Terpil ie slo smert na Cryshy TC 1574, 24; nash lubi GOSPVD Christus .. terpy to Smert, katero fmo my snafhimi greihi saflushili TPo 1595, III,121; tudi dov. najte fe letukaj na S. Stephanu vuzhimo, inu od njega famiga, kateri je takovo framotno Smert terpil, flifhati, kaj on od nje dershy TPo 1595, III,31 / kaj; kaj tu nashe meffu nom pokoia nigdar ne pufti, bi radu dobru imeilu inu lebalu .. ne hozhe imeiti tar terpeti pomankana TM 1555, A3b;

pren.; kaj; kaj GOSPVD nepufty tiga pravihniga dufhe lakoto tèrpéti DB 1584, I,320a

b) kdo; kaj (s kom) *duševnega stanja*: Nam ie tudi, ter fi budi ishe v zhiueniu[!], alli na

fsmerti leshozh, fshrah inu trepetanie pozhutiti, katero je Christus na Krishi terpil JPo 1578, I,135b; terpimo lakoto inu kumer s'fhenami inu s'otrucci TPo 1595, III,37

3. kdo/kaj; kaj (od koga, na čem, s čim) *biti deležen česa negativnega, neugodnega nasploh*: Ti ueish de mi bofi .. dottle utim fmertnim shiuotu okuli hodimo, uelike nadluge, fyła[!], kri-uine, obrezhene inu preganene terpimo, od tuih fourashnikou, fa uolo tuiga fuetiga Imena TM 1555, A2; Tèrpi tédaj takove beteshe, inu vsdihaj, ti Zionfka Hzhi DB 1584, II,117b; Kai bom ieft h'puslednimu od tiga imèl, kadar skèrbnu oprauim tu dellu eniga Euangeliskiga Predigaria .. inu tèrpim vus shpot, ferrahanie, inu nadluge TèPre 1588, 88; ta drugi haufen, kateri sa Boshjo befsédo ne mara .. more vgreih inu framoto priti, inu vfo nefrezho terpejti TPo 1595, III,139; – Kar ye Bug nemu nalofhil Tu ye vse rad uolnu terpil TC 1550, 150(83b); Inu tu vfagdanu Slu, vse shlahit nefrezhe .. fto Vero, volnu pohleunu nefsti inu terpeti TAf 1562, 83b; Tako fo na telefonu mogli tèrpeti, da ie ta Tyran Erodesch fkrivico inu fylo zhes nie kraloval KPo 1567, LVIIb; – Vfi ty kyr hote karfzhansko shiueti, ty moreio pregananie terpeti JPo 1578, I,59a / dov. one .. morajo vtem Sakonfkim Stanu s'nofheinjom inu kojeinjom teh Otruk, veliku jamra inu nadluge terpejti TPo 1595, III,191;

pren.; kaj; kaj Sylo terpi prauiza/ Ne uella rifniza TC 1550, 167(92a); Inu od tih dneu Ioan-nefouih tiga kerftnika do letiga dne, tu nebesku kraleuftuu fylo terpi TT 1557, 30

• Ampag kadar vi dobru sturite, inu fa tu shlake terpite, Tu ie Gnada per Bugi TT 1577, 150 *kadar ste za dobro plačani s hudim*; – bi dobru bilu, de bi fe mladim ludem vfelej letu naprej dèrshalu, de bi tèrdnu vedili, de morajo ali Ozhino fhibo, ali Rabilnou mezh tèrpéti DB 1584, I,317a *mladi ljudje bi se morali zavedati, da se morajo podrediti (strogi) vzgoji staršev, sicer jih lahko za slaba dejanja doleti celo najhujša kazen*

4. kdo/kaj; kaj *biti deležen neprijetnih, slabih vplivov česa*: fstuprou na fodni dan bodo Papeshi inu Turki cilu konzhani inu vekoma vpekli goreli, velik dim inu fmrad terpeli TT 1577, 451 / fi vmifli eno Barko, katera na

širokim globokim Moriu gre .. Sněg, dafh, inu druga sla vremena tērpi KPo 1567, LXXXII / kdo; kaj, s prisl. določilom količine časa Tedaj je Tobias vsel od Sholzha te Ribe, inu je Ozhetu njegove ozhy pomasal, inu on je tu tērpil blisi ene púl úre DB 1584, II,152b

5. kdo; na čem, s prisl. določilom količine časa *imeti bolezen, kot jo izraža določilo*: INU pole, ena Shena, katera je na tekozhi krij tērpeła dvanajst lejt, je pērstopila od sada k'njemu DB 1584, III,7a, tako tudi Trubar / kdo; kaj To vbogo Sheno ker ie Kry tezhenie duanaist leit tarpela ie osdrauil JPo 1578, II,201

6. kdo; koga, s prisl. določilom kraja *dovoljevati zadrževanje v svoji bližini*: Suary ostru te Corintarie, fa volo kir fo eniga kezarie, kateri ie per sui Mazhehi leshal, vmei sebo terpeli TL 1561, AIIIb; foli Iudie petlerie tērpele mey šabo? KPo 1567, CIIb / z nikalnico Eniga prauiga Euangelskiga Karfzhenika pak, kratko videzhe neterpe mey šabo JPo 1578, I,59b; Guloffke ludy jeft v' moji hišhi netērpi DB 1584, I,304b; – Dobri Bug, poleg, rauen inu per febi, ne hozhe V nebešh, obeniga hudiga Greshniga Zhloueka ne Angela imeiti, ne terpeti TAr 1562, 48a / z nikalnico; kaj; kaj, s prisl. določilom kraja Praua Boshya flushba, nemore nijedne druge flushbe (skaterim fe štuarom na Boshyem Meštu flushi) rauan febe terpeti JPo 1578, II,157

II prenašati

a) kdo; koga/kaj, s kom *koga brez izražanja nejevolje zaradi njegovih napak, slabosti ali njegove drugačnosti*: Bug hudo Gospozghino na fueitu ima inu terpi, koker Gospodar gardo smerdezho poffodo vfui hishi, de na ni iskashe fuie Gospostuu TC 1575, 330–331; ò ti neverna shlahta .. Koku dolgu moram jeft s'vami tērpeti? DB 1584, III,24a; – O ti Neuerna inu ifkriuena slahta .. Koku dolgu jeft uas bom terpel? TT 1557, 51; Satu imamo my take Silnike nikar le volnu tērpeti, temuzh fe nam imajo tudi smiliti, sa volo nyh prihodne fodbe DB 1584, II,85b; – Ty dobri Paftyry fe imajo lubiti. Ty Naiedniki terpeti TR 1558, L4b / dov.; kdo; s kom, bodite vfi ene misli, terpi eden sdругim TT 1577, K6b

b) kdo; kaj *kaj neprijetnega, neugodnega brez izražanja nejevolje*: Nom fe hudu rezhe, mi do-

bru gouorimo, nas preganeio, mi terpimo TL 1561, 33b; – okuli styrideffeti leit tiga zhafa ie nih shege terpil uti pufzhaui TT 1557, 374; Kate-ri nezhe Christufa kpaftyry imeti: Ta mora terpeti da sgol Vallcye inu dusheuni Rasboiniki zhes niega Gospoduio JPo 1578, II,39; – Kada fe lih eno more tērpeti, taku ie štukrat bulfhi tērpeti, da en predigar hudò shivi, kakòr da hudò uzhi inu Ludy sapella KPo 1567, CXXXb; ti imash k'velikimu šhpotu inu framoti biti, de fe nebo moglu tērpeti DB 1584, II,71a; Intolerabilis. *Germ.* vntráglich/ vnleydenlich. *Sclav.* ker fe nemore terpejti MTh 1603, II,218 / kaj; Lubesan .. vse sanefse, ona vse veruje, ona vse vupa, ona vse tērpy DB 1584, III,94b / dov.; kdo; kaj Sakaj GOSPODNI dan je velik inu silnu strašhan, Gdu ga more tērpeti? DB 1584, II,109a *prenesti, prestati, preživeti* / kdo; kaj (s čim) Satega volio špoterplieniem malzhe Tarpi, da to hudo vreme mimo pride JPo 1578, II,42b *čakaj*

II z nikalnico; kdo; koga *imeti zelo odklonilen odnos do kogalčesa*: Tiga hudobniga nezho terpeti TP; 1566, 180b; ti fo niega mèrtvi foverashniki, ijh kratkò nezhe tērpeti KPo 1567, LXXVIIIb; Erodes, VišhiFarji inu Pifsarji nemogo tiga Christufa terpejti TPo 1595, III,46 / z nikalnico; kdo; kaj (od koga) Tiga bi ta modri Mosh od nee ne terpil TC 1575, 137; – Taciga prauiga Boshyga Vuka, ta vegshi deil tih ludi .. ne hote slishati ne terpeti TR 1558, e2a; Sakai on ne more terpeti, da bi Liudie, slafli karfzheniki smyrom vkupe prebiuali JPo 1578, I,63b; Moja dušha foverashi vafhe mlade Měfce, inu lejtne goduve, meni fe jih gnufsi, inu jih daje nemogo tērpeti DB 1584, II,1b; Bug je pravizhen, inu nemore tiga greiha terpejti TPo 1595, III,114

7. biti tak, da

a) kaj; kaj *ob delovanju, vplivanju česa obranja svoje lastnosti, ostaja nespremenjen*: Slatu, Srebru, *Kuffer, Shelesu DB 1584, I,97b *Zin inu Sviniz, inu vse kar more ogin tērpeti, imate vy fkusi ogin puštiti pojti, inu ozhištiti .. Vse pak kar ognja netērpy, imate vy fkusi Vodó puštiti pojti [robna op.]

b) z nikalnico, kdo; kaj *imajo določeni čutni dražljaji zanj škodljive posledice*: Ia, oni Salnzhen Suetlobe ni Ptrizhiega Petica nemoreio tarpe-

ti JPo 1578, II,103b; ker Crifus nej bil v'prizho, néfo Israelfki otroci mogli to fvitlobo inu blejshanje v'Mosefsovim obrasi tërpėti DB 1584, I,)(4a / Ali v'moim ferce je bilu kakòr en gorezh ogin, inu v'moih kofteh sapèrt, de ga néfsim mogèl tërpėti DB 1584, II,37a / En norez pak raunu tulikajn more, tu kar flifhi, v'febi tërpeti, kakòr Shena godnu déte, kadar ima roditi DB 1584, II, 160b *tega, kar sliši, ne more obraniti zase*

8. kaj; s prisl. določilom količine časa *trajati*: On ie tudi vfelei shnio bil, Dotle ie nie leben terpil *P 1563, 108; – Ta Vezhni leben, fe prau. Ta nebeski veffele Stan, kir bode imer inu vekoma terpil TT 1557, sa; tu kar mi vidimo, en mahin zhas terpi, ampag tu kar mi ne vidimo, ie vezhnu TT 1557, dd4a; nega Miloft terpi od ene shlahte do druge TR 1558, c3a; Sakai nega ferd terpi kar bi fozhyma trenil TPp 1566, 57b; Ta Syma ie dofti dolgò tërpela KPo 1567, XIX; Takouo Vijedanie, britkofit inu shalofit nezhe Vezhno terpeti JPo 1578, II,71b; Nafh leben tërpy fedemdesett lejt DB 1584, I,302b; Tu je enu takovu vefselje, kateru nikar le en dan ne terpy, inu potle ta glava od njega boly, temuzh kateru vekoma oftane TPo 1595, III,82 / Kadar pak bo *te Trobente glas dolgu terpel, tedai ony imαιο hti Gorri poiti DB 1578, 65b *zvenel *dolgu buzhalu [robna op.] / kaj; koga en zhas bogati postano, Oli tu iftu nih dolgu ne terpi, Sakai tu iftu blagu inu vshiuane, pride od tiga rogatiga leshniuiga Sludia TC 1575, 201 tega istega nimajo dolgo*

// kaj; s prisl. določilom časa ali količine časa *veljati*: ta obrefa ie imeila le do Criftufeuiga Prihoda terpeti TR 1558, C2b / TA SLOVENSKI KOLENDAR KIR VSELEI TERPi TKo 1557, d1a *ima trajno veljavo*

// kaj; s prisl. določilom kraja ta Boj je tërpil notèr do BetAvena DB 1584, I,156b *je segal, se je razprostiral*

// brezoseb.; s prisl. določilom količine Sa dvei ftu denariov, bi ne tërpelu, da bi vfaki le en vgrishlei vsel KPo 1567, CXXV1b *bi ne zadostovalo*

trpeč -a -e del. [tər'peč tər'pe:ča -e]; P 7, prva pojavitev v DPa 1576;

nedol. obl.: – m. ed. im.: terpezh poleg terpèzh

MD 1592, A3b, terpèzh poleg terpezh MD 1592, V2b; – or.: terpezhim TkM 1579, 31b; – ž. ed. daj.: terpezhi DPa 1576, 59a(13a); – mest.: terpezhi poleg terpezhei, terpezhoi JPo 1578, II,214, terpezhei poleg terpezhi, terpezhoi JPo 1578, II,146b, terpezhoi poleg terpezhi, terpezhei JPo 1578, II,135b; vsi zapisi z malo začetnico

1. s prisl. določilom količine časa *trajajoč*: te Greshnike fodi, sa nih grehou volo, nikar k uunaini, posfuitni, inu kratku terpezhi iezhi ali smerti .. temuzh hti vezhni iezhi tiga Hudizha DPa 1576, 59a(13a); profimo Boga .. da on nas .. hkonzu po tei dalgo terpezhi nefrezhi inu nadlogi, pelia kuezhnimu vefeliu inu Isuelizhanu JPo 1578, II,214; *Deutfch.* Werhafft. *Latinè.* durabilis. *Windifch.* tërpezh. *Italicè.* durable MD 1592, V2b

2. *ki preživlja, prestaja kaj neprijetnega, zlasti revščino*: *Deutfch.* Arbeitelig. *Latinè.* miser. *Windifch.* terpezh, terpeshliv, revèn. *Italicè.* misero, sgratiato, poveretto, melchino, gramo MD 1592, A3b

Prim. trpež

trpljen (trplen) -a -o del. [tər'pljen tər'plje:na -o]; P 1;

nedol. obl.: – s. ed. im.: tërplenu DB 1584, I,323b

ki se prenaša brez izražanja nejevolje: aku lih zhafsi hudu gre, taku on vfaj vej, de je nje-gou Sakon Bogu dopadezh .. inu kar on v'tém ftury ali tërpy, tu fe rezhe dobru sturjenu, inu tërplenu pred Bugom DB 1584, I,323b

trpeti se (trpeji se) -im se nedov. [tər'pe:ti se]; P 1;

– nedol.: terpejti fe TPo 1595, III,168

kdo; (s kom) *čutiti, prestajati hude telesne ali/ in duševne bolečine, neugodje*: ty Karfzheniki pak fe morajo en majhin zhafs letukaj s'tem vbo-gim Lazarufom terpejti, inu imajo potle s-GOSPVDOM Criftufom regirati inu shivejti TPo 1595, III,168; po nemški prevodni predlogi Dagegen die Christen ein kleine zeyt/ sich hie mit dem armen Lazaro müffen leyden/ vnnnd sollen darnach in ewigkeyt mit dem Herrn Christo regieren vnd leben LH 1566, XCVIIIb [M. M.]

trpež prid. neskl. [?] [tər'pež]; P 1;

ki preživlja, prestaja kaj neprijetnega, zlasti revščino: Mifer. Germ. elend/ arbeitselig/ arbeitselig/ onglücklichhaftig. Slav. reven, nebo-re, terpefh, terpezhlyv MTh 1603, II,69

Prim. trpeti, trpeč [M. M.]

trpežlivu gl. trpežljivo

trpežljiv (trpežliv) -a -o prid. [tərpež'ljiv tərpež'lji:va -o]; P 36, prva pojavitev v TT 1557;

nedol. obl.: - m. ed. im.: terpehliu/terpehli-
liv edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TAr 1562, JPo 1578, MD 1592, tərpehliu KPo 1567, CVIIIb, terpehlyu JPo 1578, I,123a, tarpeshlyu JPo 1578, II,105b; - tož.: terpehliuiga[!] TkM 1579, 33a; - dv. im.: terpehliua TO 1564, 14a; - mn. im.: terpehliui edino TT 1557, TR 1558, TT 1560, TAr 1562, TO 1564, TPš 1566, TL 1567, TC 1575, TT 1577; - tož.: terpehliue TT 1577, 108; - ž. ed. im.: terpehliua/terpehliua edino TL 1561, TT 1577, ZK 1595; - or.: terpehliu TR 1558, T13a; - s. ed. tož.: terpehliuu TT 1557, cca; vsi zapisi z malo začetnico;

Deutsch. Arbeitselig. Latine. miser. Windisch. terpezh, terpehliu, revèn. Italicè. misero, sgratiato, poveretto, mechino, gramo MD 1592, A3b

1. *ki prenaša kaj neprijetnega, neugodnega brez izražanja nejevolje; potrpežljiv: terpehliu, volian Vboshaz, leshi pred Vrati tega Bogatiga, paln Tuorou JPo 1578, II,90b; - Szhim inu koku se oni vnih teshkih, mahinih oli velikih nadlugah, iskushnauah nesrezhah .. imajo troshtati inu gori dershati, de vtim terpleni ne zagaio na Bugi, temuzh de bodo vtim volni, terpehliui, pokorni TT 1557, dab; Bodite ueffeli vtim vupanu, V nadlugah terpehliui TT 1560, 20b; Inu kadar, Nadluge, Reue, Bushtuu, Bolefni, Preganene, Nefrezhe, Syla, Kriiuna inu ta telefna Smert, zhes nee prido .. de fo terpehliui, Inu de nih vse rizhi ifrozhe inu porozhe Gofpudi Bogu TAr 1562, 12b; Sturi mene .. ueffeliga vupainu, terpehliuiga[!] vнадlugah TkM 1579, 33a;*

pren. suari, preti, opominai fo vfo dobro terpehliuo uolo inu suukom TR 1558, T3a; - Ta Lubefan ie terpehliua, inu dobrutliua TL

1561, 47a; Tu je, ena Cerkou je kriva, rasbojnfka inu Hudizhova, ena pak ta prava, terpehliua inu Karfhanfka ZK 1595, 159

// proti komu, s kom *ki se kljub neprijetnostim in drugačnosti mirno in strpno obnaša do koga: Oni fo fo ufemi ludmi dobri, terpehliui, radi fenefso, pregledaio, famelzhe TR 1558, ib; fenefsite tim shibkim, bodite terpehliui pruti vsem TL 1567, 50a*

Sop.: potrpežljiv

2. *ki kljub težavam vztraja pri začetem delanju ali v vzpostavljenem stanju: Ako ôzh vse po Christufovim delu sturiti, taku ti ie trëbi tudi tako v'pufchavo ijti, inu stiridefet celih dni nihtar iesti inu piti, inu morefh tudi tako tərpehliu biti, da te skusi te stiridefet dni obena lakota ne obide KPo 1567, CVIIIb, tako tudi Juričič*

Prim. trpečljiv

trpežljivo (trpežlivu) prisl. [tərpež'lji:vo]; P 1;

izraža mirno, strpno obnašanje do koga: fdoftimi lepimi Bessedami, inu Scristufeuim Exemplom vse Verne vuzhi, De se brumsku, poshtenu, pohleunu, lubefniuu, terpehliuu pruti vsem Ludem, dershe TL 1567, 39a [M. M.]

trpljenje (trpljenje, trplene, trplejne, trplejnje, trpljenje) -a s [tər'plje:nje -a]; k trpeti; P pribl. 1000, prva pojavitev v TC 1550;

- ed. im.: terplene edino ali prevladujoče TC 1550, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TAr 1562, TO 1564, TPš 1566, TL 1567, TC 1574, terplenie/terpljenje edino ali prevladujoče *P 1563, TP 1575, TC 1575, DPa 1576, JPo 1578, Tfc 1595, ZK 1595, redkeje TO 1564, DB 1584, TPre 1588, TPo 1595, tərplenie/terpljenje edino ali prevladujoče KPo 1567, DB 1584, TPre 1588, posamično DC 1584, terpleine edino DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TkM 1579, DC 1579, posamično DPa 1576, terplenie prevladujoče JPo 1578, tarplenie redkeje JPo 1578, tarplenie JPo 1578, II,91b, tərpljenje DC 1584, XCV, prav XCVI, terplejnje prevladujoče TPo 1595, terplejnje Tfc 1595, CLXXIII; - rod.: terplena edino ali prevladujoče TC 1550, poleg terplene TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TO 1564, TPš 1566, TL 1567, TC 1575, DPa 1576, TT 1577, terplene edino ali prevladujoče TE 1555, TM 1555, poleg terplena TT 1557, TC 1574, redkeje

TR 1558, TO 1564, posamično *P 1563, TL 1567, terplenie/terpljenje posamično *P 1563, Tfc 1595, tèrplenia/tèrpljenja edino ali prevladujoče KPo 1567, DB 1584, DC 1584, DM 1584, DAg 1585, TrPre 1588, ZK 1595, terplenia/terpljenja redkeje KPo 1567, JPo 1578, DB 1584, TrPre 1588, TPo 1595, Tfc 1595, posamično *P 1563, DM 1584, terplienia prevladujoče JPo 1578, tarplienia redkeje JPo 1578, tarplenia JPo 1578, II,59b, terpleina edino ali prevladujoče TkM 1579, DC 1579, DC 1580, redkeje DPa 1576, térpljenja redkeje DB 1584, terpleinja/terplejnja prevladujoče TPo 1595, Tfc 1595; – daj.: terplenu edino ali prevladujoče TT 1557, TR 1558, TO 1564, TL 1567, TC 1575, DPa 1576, TT 1577, DB 1578, terpleni DPa 1576, 56b, terplieniu edino JPo 1578, terpleinu TkM 1579, 74b, tèrplenu/tèrplenu edino DB 1584, posamično TrPre 1588, terplenu/terplenu edino ZK 1595, posamično TrPre 1588, terpleinju TPo 1595, III,122; – tož.: terplene edino ali prevladujoče večina Trubarjevih del, DPa 1576, terplena[!] TT 1557, 79, terpleinie/terpleinje/terplejnje prevladujoče, poleg terplenie *P 1563, TPo 1595, posamično Tfc 1595, terplenie/terpljenje prevladujoče, poleg terpleinie *P 1563, TrPre 1588, Tfc 1595, redkeje KPo 1567, JPo 1578, DB 1584, TPo 1595, posamično DC 1584, terpllenie *P 1563, 193, terplennie *P 1563, 110, terpliene *P 1563, 57, tèrplenie/tèrpljenje edino ali prevladujoče KB 1566, KPo 1567, DB 1584, DC 1584, DM 1584, DAg 1585, redkeje TrPre 1588, terplienie prevladujoče JPo 1578, tarplienie redkeje JPo 1578, terpleine edino DB 1578, TkM 1579, DC 1579, DC 1580, tèrplénie/tèrplénje posamično DB 1584, TrPre 1588; – mest.: terpleni edino ali prevladujoče TC 1550, TT 1560, DPa 1576, redkeje TT 1557, TL 1567, DB 1584, poleg terplenu, terplejni Tfc 1595, posamično TR 1558, *P 1563, DC 1584, TPo 1595, terplenu edino ali prevladujoče TC 1555, TT 1557, TO 1564, TPs 1566, TC 1575, TT 1577, TPs 1579, posamično TR 1558, DC 1579, terplenu/terplenu prevladujoče TL 1567, poleg terpleni, terplejni Tfc 1595, redkeje JPo 1578, posamično *P 1563, DB 1584, TPo 1595, tèrplenu/tèrplenu edino ali prevladujoče KPo 1567, TrPre 1588, redkeje DB 1584, terplieniu prevladujoče JPo 1578, tarplieniu redkeje JPo 1578, tarplenu JPo 1578, II,91b, terpleinu edino TkM 1579, posamično DC 1579, terpleini/terplejni prevladujoče DC 1579, po-

leg terpleni, terplenu Tfc 1595, redkeje DPa 1576, posamično TP 1575, DC 1584, tèrplejni redkeje DB 1584, posamično DC 1584, tèrpleni prevladujoče DB 1584, tèrplenu redkeje DB 1584, terplenu DB 1584, I,279a, tarplenu prevladujoče DC 1584, terplénieu TrPre 1588, 4, terpleinju/terplejnju prevladujoče TPo 1595; – or.: terplenem edino TM 1555, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TO 1564, TPs 1566, TL 1567, TC 1575, DPa 1576, TT 1577, tèrpleniem/tèrpljenjem edino ali prevladujoče KPo 1567, DB 1584, TrPre 1588, ZK 1595, terpleniem prevladujoče JPo 1578, posamično *P 1563, terpleniem/terpljenjem redkeje JPo 1578, posamično *P 1563, KPo 1567, Tfc 1595, tarpleniem redkeje JPo 1578, Terpleniem JPo 1578, II,183b, terplyeniem JPo 1578, II,67b, terpleinem edino DB 1578, TkM 1579, DC 1580, térpljenjom DB 1584, III,98a, tèrplénie TrPre 1588, 32, terpleinjem/terplejnjem prevladujoče poleg terpleinjom TPo 1595, posamično Tfc 1595, terpleinjom prevladujoče poleg terpleinjem TPo 1595, terpljenjom TPo 1595, III,73; – mn. daj.: terplenem edino TT 1557, TT 1577; – tož.: terplena edino TT 1557, TT 1577, tèrpljenja DB 1584, III,102b, prav 120b; – mest.: terpljenih TR 1558, d2a; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. *neugodno stanje, ki ga navadno spremljajo (hude) telesne ali/in duševne bolečine:* Nih shalofiti, reue, nadluge inu terplene, bodo nim fa volo Cristufa V nebesih obilnu vernene inu plazhane TR 1558, ia; Inu per tim ie nee inu fam sebe lipu troshtal, De taku nih terplene kratku, maihin zhas, koker ene Shene, kir hporodu gre, betesh, bo terpelu TC 1575, 171; Sakai tih Vernih Martra inu terplene na fueitu ie kratku, Ampag tih neuernih na teleffu inu na du-shi ie vezhnu TT 1577, 448; Crysh, Terplene Verne probira TT 1577, LI 5a; Od kod pridó niemu takoue muke inu tarplenie? JPo 1578, II,91b; Nega nadluge terpleine, Minilu ie sto smertio vse DC 1579, 107; Vtem Krajlestvi Christusevim nej zhafty, temuzh shmagainje inu terpleinje TPo 1595, III,118; – On ye rifnizhnu nashe bolefni nofill/ inu ye na fe nalushill nashe shalofitnu terplene TC 1550, 87(52a); GOfpud spumni na tiga Dauida, Inu na vse nega terplene TPs 1566, 237b; Abba lübi Ozha, vse ie tebi mogoche, presamime tiga tèrplenia KPo 1567, CXLVII; Kadai

se hozhe nash GOSPVD Criftus, pèrkafati? inu letimu moimu tèrpleniu en konez sturiti? TtPre 1588, 104; De bi pak Boshji otroci v'fuojim .. ftanu, vse dellu inu tèrplenie, kateru Bug nym poshle, tém raishi inu volneshi pretèrpeli TtPre 1588, 97; – Kelh letukaj inu drugdi zheftu pomeni krish inu tèrpljenje DB 1584, III,13a; – iest hozho byti v'fadaftnim terpleni volan tar vesel TC 1550, 60(38b); Koku ie Bug ozha lubil nas, De ni shonal suoiga finu ediniga, Ga ie dal fa nasho silno pregreha[!], Vterpleinie, vreuo, vkumer, shaloft veliko *P 1563, 115; kada bodesh noffezha, stèrpleniem bodesh Otroke rodila KPo 1567, LXVIII; Ktreyemu, se vzhimo. Da Vera mora skosi krish inu terplenie iskushena biti JPo 1578, II,23; Sakaj jest sim h'tèrplnju sturjen DB 1584, I,289a; my imamo .. ja tudi radi nad tém terpejti, kar nam ta lubi Bug h'terpleinju poshle TPo 1595, III,46; – Bug ie nom obylnu, tu nashe mallu kratku terplene plazhal TO 1564, 146a; K'timu ga shene to veliko grosovito terplenie, katero ie na niega pèrhaialu KPo 1567, CXLVib; Sa tvoiga sla na Krishi terpleina Pomagai nam lubi Gospud Bug DC 1579, 40; Mene ie okuli obdallu terpleine pres zhisla TkM 1579, 113a; – Betanija se rezhe, Hisha shalofti inu tarplenia JPo 1578, II,59b / Temuzh sto Vero .. tako shaloft, tak strah, taku mæssenu terplene inu to smert ie od sebe iffegnal inu premogel TR 1558, a3b; Letu potelesnu nashe terplene le en kratik zhas terpi, nai si se nam dolgu vidi DPa 1576, (b; Criftusevu duhounu tèrpljenje u-vèrti DB 1584, III,17a / večno, peklensko trpljenje *trpljenje v peklu*: Nim bo vezhnu terplenie doshlu, Zhe se nehte poprauit *P 1563, 146; ty Sludy dobru ueido, de Criftus ie nee htimu grossouitimu Vezhnimu Terplenu odlozhl inu ferdamnal TO 1564, 17b; mi is taciga vezhniga Terplena inu Pogublena .. ne premoremo, se ifulezhi, ne pomagati TC 1575, 436; Taku bodesh na Sodni dan, Odlozhen na to Dèftno stran, Htimu vezhnimu lebnu. Turki Papeshniki hudi: Hpeklenskimu teplenu TP_s 1579, A3a / Pojdi s'myrom, inu bodi sdrava od tvojga tèrpljenja DB 1584, III,22a *od tvoje bolezni* / Inu bode martran steim ognem inu shueplom .. Inu ta dim od nih terplena, bo gori shal od veko-

ma do vekoma TT 1577, 392 *od njihovega mučenja* / de bi se moja nadluga vagala, inu moje tèrpljenje vkup se na enu vago polushilu, taku bi teshkefhi bilu, kakòr pejffek raven Morja DB 1584, I,268a

// v mn. *posamezno tako stanje*: Sakai inu fa zhes uolo so vfi ludie .. takim mnogeterim velikim inu strashnim nadlugom, nefrezhò inu terplenem poduersheni inu podani TT 1557, ccb; Hdrugimu ie po treba[!] timu zhloueku .. de nekar le samuzh vei inu Veruie, de Gospud Bug tih Vernih, te fue Cerque, vfa terplena vei, vidi inu dopufti TT 1557, dd2b

• imeti trpljenje *trpeti*: mui slushabnik leshi doma na boshym shlaku, inu ima enu britku terplene TT 1557, 19; Inu ty Neverni inu pregrehni tudi zhafsi imajo tèrpljenje she na letim Svejti DB 1584, I,cIVb

Sop.: kelih, križ, marter, martra

2. Kristusovo trpljenje *telesne in duševne bolečine, ki jih je z odrešitvenim namenom nase vzel Kristus*: Duei rezhi so potrebne knashemu isuelizhanju, Christufouo terplenie, inu da my sa nym gremo JPo 1578, I,106b; Sa nas vboge grehniku, inu Hudizheve Ietnike, sazhel je on terpeti, na Krishi konez vselu, tu terpljenje slu njegovu, po try krat enajft lejti Tfc 1595, CLIII; – Obtufahualimo boga, Sa terplennie finu niega *P 1563, 110; Inu taku nega Terplene inu Smert, kir ie ne dolshen bil, ie Bug fa nas, kanimu Plazhillu inu fadostidianu gori vfel TO 1564, 57a; O ti sueifti isuelizhar, nepufti tuoie fuetu Terpleine na meni vbosimu Greisniku hudu naloshenu bit TkM 1579, 19b; – Ta druga rezh kir nas prigane dobru giati inu brumnim byti/ ye ta Martra inu tu ueliku terplene nashiga ohranenika Iefufa Christufa TC 1550, 118(67b); Ta Iefufeui Marter pag, Ie Duy .. Letu vse, se prai ta Passion, ta Martra oli Terplene Criftuseuu TR 1558, H2a; – Iest se hozho puftiti vieti, fashpotouati, faplouati, byti gaishlati, Cronati, Cryshati, vmoriti inu pocopati, De se taku steim muie terplenem tui Prauici inu Rifnici na meiftu tiga zhloueka fadosti sturi TT 1557, p3a; iest dopulnuie vtim muim mæssei te rizhy, kir so mancale na tim Terpleni Criftufeum TP 1567, 36b; odpufti sa tiga britki-

ga terpleina Iesufouiga Cristufouiga tuoiga lubiga Synu volo, vse nih Grehe inu kriuu diaine TkM 1579, 51a; Raunu kakòr je tudi S. Bernhard sturil, kadar je vidil, de je njega puffedni zhas tukaj bil .. inu se je porozhil v' Cristufevu tèrpljenje DB 1584, II,92b, prav 91b; on ima fkusi fvoje terpleinje inu gorivstajenje, nam od greihou inu vezhne Smerti, h' timu vezhnimu lebnu pomagati TPo 1595, III,137; – Od Cristufeuiga telefniga Terplena TT 1557, 147; IESVS CHRISTVS ta ie fvoim nedolshnim tèrpleniem popolnoma platil, inu sadofti sturil, sa v'figa svèta Grèhe KPo 1567, CXLIIIb; Is Cristufeuiga britkiga terplena inu smerti se tudi vidi inu posna ta velika inu neifrezhena lubesan Boshia pruti zhlouekom DPa 1576, 61b, prav 62b(16b); – tu mi sdai oprauimo, kadar kuli, inu kakor zheftu doma ali ozhitu, vzerqui ali ker fmo kuli, Cristufeuiga terplena spomin dershimo DPa 1576, 51b / fe ie .. Iefus Cristus puftil ifdati ute roke tih greshnikou, inu se ie podal utu veliku terplene tiga Crysha TO 1564, 122b *trpljenje na poti na Golgoti, ki se je končalo s smrtno na križu*

II v mn. trpljenje, povezano s posameznim dogodkom iz sklenjenega dogajalnega niza: inu fo ispravshovali, na kateri inu na kakou zhas bi pomenil Cristufeu Duh, kateri je v' nyh bil, inu je poprej sprizhal ta tèrpljenja, prejden fo se sgo-dila, kir fo na Cristufa prifhla DB 1584, III,102b, prav 120b, tako tudi Trubar

II to, kar je Kristus dosegel s svojim trpljenjem: fakai skufi to Vero famo bomo mi te Boshye milofti inu Iefufeuiga Terplena dileshni TR 1558, 1a; Sakai koku se hozhe ta po rifnizi en kerfzhenik ymenouati, ali Cristufeuiga Terplena inu smerti se troshtati, kateri neuei, kai ie negou Isuelizhar Cristus terpil? DPa 1576, (VIIIIa; Kako vske[!] iaft imam Christufouiga Terplienia vshiuati? JPo 1578, 1,136a

II pisno pričevanje o Kristusovem trpljenju: Bulshi ie ta Paffion alli tèrplenie Christufovo enkrat prebrati inu spomislit, kakòr eno celo Léto skruhom inu s'vodo postitife KPo 1567, CLXXI; Kadar ie vshe timu taku .. imamo my ta Paffion ali terplene Cristufeuu sueliko ferzhno Andohtio inu fliffom, taku poslushati, de skusi tu bomo opominani hprai Kerfzhanski

pokuri DPa 1576, 63b, prav 64a (18b); – PASSION TV IE, BRITKV TERPLENE, INV TVDI Tu zhaftitu od smerti vftaiene, inu vNebu hoiene, Nashiga GOSPVDI Iesufa Cristufa, is vseh stirih Euangeliftou sloshenu DPa 1576, Aa

Sop.: martra, pasion

3. navadno v zvezi voljno *trpljenje pripravljenost prenašati kaj neprijetnega, neugodnega brez izražanja nejevolje; potrpljenje:* Kadar mi veimo, de ta nadluga sturi tu volnu terplene, tu volnu terplene sturi tu iskushene, tu isku-shene sturi tu vupane TT 1560, 7b; vafha vera, aku je ifkushena, déla volnu tèrpljenje, volnu tèrpljenje pak ima tèrdnu obftati, notèr do konza DB 1584, III,133a; – Rifniza ie, de en kerfzhenik mora tudi imeiti, Greuingo inu shaloft zhes fuie grehe, dobru naprei ufetie lubefan uolnu terplene, vupane inu ta druga Boshya, dobra inu poshtena della TT 1557, g3b; VSEM CRAINZOM INV SLOVENOM myloft, prauo Vero, inu volnu terplene, od Buga Ozheta, skufi Iesufa Cristufa, prošim TL 1567, Ba; Sakai volniga terplena ie vom potreba, de kadar vi to volo Boshyo sturite, primete to oblubo TT 1577, 69; Od poterpljenja ali volniga tèrpljenja téh Vernih v'kruhi inu nadlugh DB 1584, I,)(VVIb; – Shega inu fnamina praiuh kerfzhenikou, fo terplene, lubefan, Dobra veift, Molytou TT 1577, 198; – Ti pag, Mosh Boshy, beshi pred leteimi rizhmi, hodi po prauici, po Boshy flushbi, po Veri, po lubefni, po volnim terplenu, po krotkoti TL 1567, 67a *trudi se, prizadevaj si za potrpljenje;* Pole en Orazh oli kmetizh more tudi zhakati na to shetou, inu zhaka sterplenem de sad prime TC 1575, 386; Daj nam v' terplejni volnim bit, od prave Vere nestopit, v'lubesni prebivati TfC 1595, CCCXLI; – Vy šte flifhali Iobouu volnu tèrpljenje DB 1584, III,134b; Inu Bug tiga uolniga terplena inu troshta, dai uò, de bi ene misli umei sebo bili, po Iefufu Cristufu TT 1560, 24a; – Potle sepri fui vuk od volniga terplena TT 1577, 108 / Obtublecite tedai, koker ty Ifuoleni, Sueti inu Lubefniui Boshy, tiga no-uiga zhloueka, to ferzhno miloft, periatliuoft, pohleuoft, krotkuft, uolnu terplene TR 1558, K4b

Sop.: potrpjenje; protip.: nevoljno trpljenje

4. v zvezi nevoljno trpljenje *nepripravljenost strpno, brez izražanja nejevolje prenašati kaj neprijetnega, neugodnega*: kadar nas ta hudizh inu

nashe meffu, hti neuoli inu neuulnimu terple-nu pergane TC 1575, 122; Od nevolniga tèrple-nja, inu tigaiftiga fhtrajfinge DB 1584, I.)⁽²⁾1a

Protip.: voljno trpljenje [M. M.]

Ū

utragljiv (vtragliv, v'tragliv) -a -o prid. [utrag'ljiv utrag'ljiva -o]; P 24, prva pojavitev v DJ 1575;

nedol. obl.: - m. ed. im.: vtragliu/vtragliv edino ali prevladujoče DJ 1575, DB 1584, BH 1584, MD 1592, MTh 1603, posamično poleg vtràgliu[?] TkM 1579, vtràgliu[?] poleg vtragliu TkM 1579, 101b, v'tragliv MD 1592, Qa; - mn. im.: vtraglivi edino ali prevladujoče DB 1584, TPo 1595, v'traglivi redkeje DB 1584; - ž. ed. im.: vtragлива edino DB 1584, TPo 1595; - mn. im.: vtraglive DB 1584, III,115b; vsi zapisi z malo začetnico;

Deutsch. faul. *Latinè.* piger. *Windisch.* lejn, vtragliv. *Italicè.* pigro, poltrone, dormiglione MD 1592, D5a; *Deutsch.* Tråg. *Latinè.* piger, ignavus. *Windisch.* lein, v'tragliv. *Italicè.* pigro, poltrone, sonnolento, negligente, dormiglione MD 1592, Qa

1. *ki ne dela rad*: Leni, vtraglivi, nemarni, nevmejtalni ljudje nifhter ne velajo h'timu, ty bi dobru mogli v'enim lejtu tulikain sadjati, fkaterim bi en drugi vmejtalni inu modri dvei ali try leita dobru hifhil TPo 1595, III,27; Piger. *Germ.* faul/ tråg/ der allerley arbeit fleucht. *Slav.* lein, vtragliv. *Carin.* faul MTh 1603, II,264-265; - Vofzhi tudi meni tuoimu Hlapzu, de iest .. vpotu moiga Oblizhia moi Kruh ieim, inu nepofstanem vtràgliu[?] TkM 1579, 101b; Te mlade Vduve .. ^bhotlive postano supàr Cristufa DB 1584, III,115b Kakòr katerim predobru gre, ker od gmajn Almoshna dobru lebajo, nifhtèr nedalajo[!], inu vtraglive postane [robna op.] / slabš. Taki fo vtraglivi Predigarji .. kateri hozheo Nebu zhaft, inu blagu imèti, inu vsaj nezheo nifhtèr delati ali tèrpèti DB 1584, I,324b; shivite se famy, inu neleshite drugim Ludem

na gàrli, kakòr ty lejni Petlarfki Minihi delajo, Bidertauferji inu drugi vtraglivi lotri DB 1584, III,112a

• preg. En vtragliu zhlouik ie raunu kakor en kamen kateri vblati leshy, gdur ga vsdigne, ta mora spet roke vmiri DJ 1575, 88; preg. Lenoba pèrnesse spanje, inu ena vtragлива dušha bo lakoto tèrpela DB 1584, I,323b; preg. Vtragлива* roka vbushtvu dela: Ali tèh roka, ki fo fkèrbni, bogate dela DB 1584, I,320a *lejna [robna op.]; - Skèrbna roka bo gošpodovala, katera je pak vtragлива, ta bo morala zhinsh dajati DB 1584, I,321a

Sop.: len; protip.: skrben

// v povedkovniški rabi z dopolnilom: v čem *ki nima želje, volje za kako opravilo*: Kar imate fturiti, v'tém nebodite vtraglivi. Bodite gorezhi v'Duhu, ^bRounajte se po tèm zhařsu DB 1584, III,78a, prav 87a

• preg. Kateri je vtragliu v'fvoim delli, ta je tiga brat, kateri tu svoje sadeva DB 1584, I,323a

// v povedkovniški rabi z dopolnilom: k čemu, proti čemu *ki je brez zanimanja, zavzetosti za kaj*: Sakaj isvunaj te ifkuřhnjave .. ftojimo my vueliki snani farlikofsti, my bomo shihri, inu pruti Boshji besfèdi, kMolitivu inu h'drugimu s'mersli, tu je vtraglivi inu leeny TPo 1595, III,185

Sop.: len, zmrzel

2. *ki je nedejaven*: my néfmo fkusi Vero taku profsty fturjeni od grèhou, de bi my cillu nifhtèr neimèli delati, v'traglivi inu shiher imèli biti, kakòr de bi obeniga grèha vezh tu nebilu DB 1584, III,80a

Sop.: len

3. *ki mu manjka skrbnosti, vestnosti; zani-*

krn, malomaren: Predigarji inu Gosposfzhina, kir fvoje flushbe svěftu neopravio .. ty fo kakòr vtraglivi Gospodarji DB 1584, 1,324a; – Nu tedaj, moji Synuvi, nebodite v'raglivi. Sakaj vas je GOSPVD isvolil, de imate pred nym štati, inu de vy njemu flushite inu kadite DB 1584, 1,246b

4. *ki ima slabe, neprijetne lastnosti:* Sakaj tu nej le ena vtragljiva, framotna, temuzh tudi ena norška, smeifhna reizh, fe od ptuiga blaga hvaliti TPo 1595, III,132

5. *ki ima negativen odnos do česa:* Ieft tebe profsim, de hozhesh gnado dati, de ieft vmoim štanu te potelefne flushabnosti, vkateri fi ti mene po tuoij voli inu dobrim dopadeinu poštauil, nebom vtragliu, inu kei super tuoio Ordnungo snevolo nemermlal, inu drugim Ludem sa nih vishiga štanu volo nidig: Temuzh de ieft takouo tuoio volo šturim, is ceiliga serza TkM 1579, 105b

utragljivi (vtragljivi, vtragliv, v'ragliv) -ega m [utrag'lji:vi, utrag'ljiv utrag'lji:vega]; P 13, prva pojavitev v DPr 1580;

– m. ed. im.: vtraglivi prevladujoče DB 1584, posamično poleg vtragliu DPr 1580, vtragliu redkeje DB 1584, posamično poleg vtragljivi DPr 1580, v'ragljivi DB 1584, 1,318b; – rod.: vtragliviga edino DB 1584; – mn. tož.: vtraglive DB 1584, III,112b; vsi zapisi z malo začetnico

kdor ne dela rad: Koku dolgu, ti vtraglivi, leshish? DPr 1580, 9b; Ta vtraglivi shely, inu vfaj nedoby: ty škèrbni pak sadošti dobodeo DB 1584, 1,321a; – Vtretjim Capituli on nje .. opomina, inu suseb, de bi te lèjne inu vtraglive, kir fe svojo lafno rokó neshiveo, iméli fhtrajfati DB 1584, III,112b; – Ieft sim mimu vtragliviga Nyve fhàl DB 1584, 1,325b; pesn. Tiga vtragliviga pot je tèrnen: Ampak tèh brumnih pot je dobru vglajen DB 1584, 1,322a *življenje lenega človeka je težko*

• preg. En vtragliu fe obrazha vPosteli, kakor dauri vtezaiu. Ta leini skriva svoie roke vLonci, inu nega fšeshka fšane ie kuftam pernefti DPr 1580, 51b; preg. Ta vtraglivi svojo roko vLonzi skriva, inu je nanefse supet ^hk'uftam

DB 1584, 1,323b ^hkuftam) saftopi, od velike lenobe [robna op.]; preg. Kakòr *Efsih sobem, inu Dim ozhem deje: taku ta vtraglivi tém štury, kateri ga pošhleo DB 1584, 1,320b; preg. En vtragliu néma frezhe: ampak en škèrban zhlovik bo bogat DB 1584, 1,321a

Sop.: leni; protip.: skrbni
utragljivo (vtraglivu) prisl. [utrag'lji:vo]; P 1;

vtraglivu DB 1584, 1,51a
k utragljiv 3; zanikrno, malomarno: Preklet bodi ta, kateri GOSPODNIE dellu vtraglivu štury, inu preklet bodi ta, kateri svoj mezh sdèrshy, de kry neprelie DB 1584, II,51a

utragljivo (vtraglivu) povdk. [utrag'lji:vo]; P 1;

vtraglivu TPo 1595, III,184
komu [smiselni osebek] *izraža močno neugodje ob čem, zoprnost česa:* Tukaj je flifs, škarb, sveifzhina inu lubesan, na tu nar zhfisteifse, is cejlga ferza, inu nym ne bode vtraglivu ali teshku, Ony imajo fhe lufht inu fhejlo po tem, koku bi enu timu drusimu moglu fveitovati, pomagati, pobulfhati, inu tej nefrezhi braniti TPo 1595, III,184;

Sop.: težko
Etim.: iz nem., prim. tràge [F. P. s sodelovanjem M. M.]

utragljivost (vtraglivost) -i ž [utrag'lji:vost -i]; P 4, prva pojavitev v DB 1584;

– ed. im.: vtraglivost MTh 1603, II,265; – rod.: vtraglivosti edino DB 1584; – ed. tož.: vtraglivost DB 1584, 1,331b; vsi zapisi z malo začetnico

lastnost lenega človeka: Od lenobe ali vtraglivosti DB 1584, 1,x⁽¹⁾IIb; Od vtraglivosti ifzhi, od Lenobe DB 1584, 1,x⁽²⁾Va; Pigritia. *Germ.* faulheit/ tregheit/ langsamkeit. *Sclau.* leinuft, vtraglivost MTh 1603, II,265

• preg. Sakaj fkusi vtraglivost Strop gnye, inu fkusi lené roke v'hifho kaple DB 1584, 1,331b
Sop.: lenoba [F. P.]

uzdanene gl. vzdajanje

V

vajlati gl. veljati

valati gl. veljati

valjati gl. veljati

ve s neskl. ['ve:]; P 57, prva pojavitev v TC 1575;

ve edino TC 1575, TT 1577, DPt 1580, prevladujoče DB 1584, vé redkeje DB 1584; prevladujejo zapisi z malo začetnico

1. zlasti v napovedi *dogodek, dogajanje, ki povzroča trpljenje, uničenje; gorje*: vtim osmim Capituli na konzou ie ta zheterti Angel prerokoual, de try Ve poredu bodo, tu ie, de velike nadluge pred fodnim dnem zhes ludi prydo TT 1577, 353; Natu gredo vshe ty Troshtliui Pildi inu prikafne, de taku Ve inu reue bodo konez imeile TT 1577, 252; Enu ve je prefhlu, pole, fhe dujeve ve pride sa tém DB 1584, III,143a; Letukaj on Karfzhenike trofhta, de takovu ve inu gnufnoba ima skusi Evangeli resdjana biti DB 1584, III,146a; – V Enajftim inu dvanajftim Capituli fta mej takimi hudimi ve inu nadlugami dva trofhtliva pilda ali prikasni poftaulena DB 1584, III,136a; – Poleg inu fteim iftim Angelom, de taku Ve bo vegshe, pride knemu ta mozni Angel TT 1577, 249; Truje vé DB 1584, III,136a / Kakòr tudi fam Angel na konci osmiga Capitula govory, ker pravi, de imajo try ve ali jo priti, katere ve imajo ty drugi try, tu je, ta peti, fhefti, inu sedmi Angel opraviti, inu timu Svituu en konez fturiti DB 1584, III,136a *drugi trije angeli bodo sprožili uresničenje uničevalnega dogajanja* / Tu drugu Ve, ie ta shefti Angel, ta hudi prekleti Mahomet shnega Tourarishi, fteimi Saraceni TT 1577, 249; – Letukaj Papeftvu tudi Deshelfki Mezhdoby v'fvojo oblast, inu gospoduje nikar le stémi Buqvami v' tém drugim vé, temuzh tudi s'Mezhom vtretjim vé DB 1584, III,136a / Inu ta dua pusledna Ve tezheta

vkupe, inu obba kmallu popadata tu Kerfzhanftuu TT 1577, 250

Sop.: jo, nadloga, reva/reve

2. *gorje, veliko trpljenje, žalost*: Kej je vé? Kej je shalof? .. Kej fo rane pres urfaha? DB 1584, I,325a; – Hpuslednimu ta Greh nas da inu pahne vta Pekal, vndukai moremo Io inu Ve, splazhom inu ftokanē, skripanē tih sob, vekoma terpeti TT 1575, 149; Kakovo gnufuboo[!] pak, ve inu fhkodo je letu Cešarfku Papeftvu fturilu, tu se sdaj nemore preshtéti DB 1584, III,136b; Criftus timuiftimu Meftu jo inu ve prity, sa nehvaleshnofti volo DB 1584, I,)(IIa

Sop.: jo, žalost

3. kot simbolno poimenovanje *strogost zakona, postave*: Inu jeft fim slomil moje te drugo palizo, Ve, de fim resdjal to Bratoufzhino mej Iudom inu Israelom DB 1584, II,129a; Inu fim k'febi vsel³⁾ dvej palici, eno fim jeft imenoval, Lubesniva, inu to drugo fim jeft imenoval, Ve DB 1584, II,129a ³⁾ dvej palici) Evangeli inu Poftavo [robna op.]

Etim.: iz nem., prim. das Weh [M. M.]

ve medm. ['ve:]; P 34, prva pojavitev v TC 1575;

ve edino TC 1575, TT 1577, JPo 1578, BH 1584, MD 1592, TPo 1595, prevladujoče DB 1584, vé redkeje DB 1584; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Crajnski. Ve Slovenski oli Besjazhki. Iai DB 1584, III, DdIIIa; *Deutsch. Wehe. Latinè. Væ. Windifch. Ve. Italicè. Ojme* MD 1592, T8b

1. *izraža telesno, duševno trpljenje*: vtim iftim [peklu] bodo vekoma vpreueliki Matri inu terplenu, lo inu Ve vpyli, Iokali, plakali inu sobmi shkripali TT 1575, 35; Po vfeh Gaffah bo klagovanje, inu po vfeh Cestah poreko: Ve, ve DB 1584, II,112a; Aku vfhe kei enkrat treifkainje, garmeinje, Shlifa, Turk, Sholnerji, ali ena druga fhtraifinga pride, inu my tedaj britku bomo klagovali, tulili, inu jo jo inu ve vpyli TPo 1595, II,264

2. *izraža čustveno prizadetost, strah, stisko:* Inu fo metali ta prah na nih glauce, vpili, plakali, klagouali inu diali, Io inu Ve, tu veliku Meifstu TT 1577, 445; Tedaj je njegou hlapzhizh k'njemu djal: Ah ve moj Gospud, koku hozhmo my sturiti? DB 1584, 1,206a; VÉ, sakaj taifti dan je velik, kakou nigdar nej bil, inu je en zhas te britkofsti v'Iacobi DB 1584, II,42a; INU po njej se bodo plakali inu klagovali Krajli na Svejti .. kadar bodo vidili ta dim nje pogorenja, inu bodo od dalezh stali od straha nje martra, inu porekó: Ve, ve, tu veliku Méfstu Babylon .. na eno uro je tvoja fodba prifhla DB 1584, III,148b

3. *izraža grožnjo, svarilo:* Significat Interiectiones .. COMMINATIONEM, ve, væ BH 1584, 166; sam. Od ve, ve DB 1584, I,)(^{(2)IVb}

Sop.: jo

ve povdk. ['ve:]; P 158, prva pojavitev v TE 1555;

ve edino ali prevladujoče Trubarjeva in Dalmatinska dela, *P 1563, JPo 1578, TkM 1579, BH 1584, Tfc 1595, vee/uee redkeje TT 1557, vé redkeje DB 1584; prevladujejo zapisi z veliko začetnico

1. komu/čemu *izraža čustveno prizadetost, strah, stisko:* Inu kadar ie tu Meifstu fuoisko bilu obloshenu, ie veden po fydu hodil inu vpyl, Ve lerufalemu, Ve Templu, Ve timu folku, Hpuslednimu feupye, Ve tudi meni TT 1558, Sa; jest hozhem te, kateri v'leti Desheli prebivajo .. v'tako britkofst pèrpraviti, de bodo pozhutili. Ah ve meni sa volo moje nadluge, inu ferzhne shalofsti DB 1584, II,32b;

2. koga, komu/čemu, čez koga/kaj *izraža grožnjo, svarilo:* Anpag Ve timu zhloueku, skufi kateriga ta syn tiga zhloueka bode fratan TE 1555, 69b; Inu uom Dočtoriem tih praud, Vee, fakai ui oblagate te ludi sbutorami, katere oni ne mogo nefti TT 1557, 205; Io ino Ve, ie inu bode vsem falsh Pridigariem inu vuzhenikom, kir tu S.Pifsmu kriuu islagaio inu preurazhaio TT 1577, 507; Na Templu stoiezh ie edan Zhlouik krizhal .. Ve zhes Ierusalem, Ve Templu inu Iudom JPo 1578, II,135; Ve inu britkofst obema duema, Pafstiryu inu Naiamniku: Pafstir iemlie dohodak, Naiamnik pak kakor Rasboinik Christufu Dushice mori inu krade JPo 1578, 35b;

Sato Ve teim kateri to vablienie sashpotuio inu vuni ofstaneio: Dobro pak teim kateri folgaio JPo 1578, 97b; TE daj je on sazhel ta Méfta sviriti, v'katerih je nar vezh njegovih mozhnih dell bilu sturjenu, inu se vfaj néfo bila popravila: Ve tebi Horazin: Ve tebi Betfaida DB 1584, III,8b; Slu inu ve, se prity inu vpye zhes vse pregrehnu inu nepokornu djanje tiga Svita DB 1584, I,)(^{(2)IVb}; Inu jest sim vidil inu flifhal eniga Angela .. kateri je djal s'veliko shtimo: Ve, ve, ve, tém, kateri na Semli prebivajo DB 1584, III,142b; Aku sim hudoban, taku je meni ve DB 1584, 1,269a; Ali Israel nesposná, inu moj folk tiga neresumeje. Ah ve tiga gréfhniga folka DB 1584, II,1a; Slu nu ve zhlovezhstvu timu, Kateru blagu letimu, Nezhe slufhat nu vset gori Tfc 1595, CXLI Sop.: bridkost, gorje, jo, zlo Etim.: iz nem., prim. weh [M. M.]

veljanje (velanje, velajne, velane, velajnje) -a s [ve'lja:nje-a]; k veljati; P 55, prva pojavitev v TE 1555;

- ed. im.: velanje/velanie edino TPo 1595, MTh 1603; - rod.: velaina edino DJ 1575, velanja edino DB 1584, velainja edino TPo 1595; - tož.: velanel/uelane edino TE 1555, TT 1557, TL 1561, velaine edino DJ 1575, TkM 1579, DC 1580, velanje edino DB 1584, ZK1595, velainje edino TPo 1595; - mest.: velanju DB 1584, I,αV1b; - or.: velaniem DB 1584, I,101a; vsi zapisi z malo začetnico

1. *kar je določeno z močjo, vplivom, ugledom koga:* De fe en vfakateri vuzhy, koku v'tém Krajlestvi Christufevjm, nikar zhlovéška oblafst ali veliku velanje, temuzh le ta befséda Boshja ima velati, inu regirati TPo 1595, III,143; Autoritas. *Germ.* anfehen/ gewalt/ würdigkeit/ vermögen *Sclav.* videnie, velanie, vrednoft, oblafst MTh 1603, 1,158; - o, Moifter, mi veimo, de .. ta pot Boshy potei rifnici vuzhifs, inu fa nikogar ne rodish, fakai ti ne gledash na tu velane tih Ludi TE 1555, 56b; Od velanja perfon. Na velanje Perfon, ali Ludy, se nema gledati v'praudi DB 1584, I,)(^{(2)VB}; Vy némate na obeniga velanje v'fodbi gledati, temuzh imate maliga flifhati, taku dobru kakor velikiga, inu pred obeniga zhlovéka *Perfono se bati DB 1584, I,101a *velaniem [robna op.]; Papefh inu Shkoffi imajo

tu ime inu velainje TPo 1595, III,45; letukaj ti vidifh .. Na tej eni strani te vboge Paftyrie, inu te greifhne Ajde, ty obuji pred tém Svitum obeniga videnja ni velainja nejmajo TPo 1595, III,46; – Ozhy letukaj pomenio téh pregreffnih veliku velanje pred letim Svitom DB 1584, I,297b; – Nikoger nehvali sa volo njegoviga velikiga velanja, inu nikoger neferah taj sa volo njegoviga shleht velanja DB 1584, II,157b; Gledanje na velanje téh Perfon ali Ludy DB 1584, I,)(Vb / pèr GOSPDV nashimu Bogu nej obene krivice, ni velanja téh *perfon DB 1584, I,242a *priznavanja veljave*

Sop.: ime, persona, videnje

2. kar je v skladu z (biblijsko) resničnostjo:

Obtu fe imamo vshe letukaj vuzhiti, prou inu dobru reslozhiti mej leto S. Biblio, suffeb kar te Buqve tizhe, kir fo od stariga zhaffa femkaj .. v'Bukoufkim jesiki, Canonici .. na katerih velanju fe nej nikuli zviblalu, mej Boshjim folkom: inu mej drugimi Buqvami DB 1584, I,αVb [M. M.]

veljati (velati, veljati, vajlati, valjati, valati) -am nedov. [ve'lja:ti -am]; P 349, prva pojavitve v TC 1550;

– nedol.: velati/uelati edino ali prevladujoče Trubarjeva dela, DB 1584, ZK 1595, MTh 1603, posamično MD 1592, vailati/vajlati/vailatj prevladujoče MD 1592, posamično BH 1584, MTh 1603; – sed. I. ed.: velam DB 1584, II,129a, vajlam poleg vajlám BH 1584, vajlám poleg vajlam BH 1584; – 2. ed.: vajláf h BH 1584, §66; – 3. ed.: vela/uela edino ali prevladujoče, poleg uella TC 1550, TC 1555, TL 1561, TAr 1562, TO 1564, TP_s 1566, TL 1567, poleg vella TC 1574, TC 1575, DP_a 1576, TT 1577, TkM 1579, DC 1579, DC 1580, poleg velá/velja DC 1584, TtPre 1588, ZK 1595, redkeje DB 1584, posamično TfC 1595, uella/vella edino ali prevladujoče, poleg vela/uela TC 1550, poleg uelia *P 1563, poleg uela TC 1574, posamično TO 1564, uelia/velja edino ali prevladujoče, poleg vella *P 1563, poleg vela/velá DC 1584, TfC 1595, valia edino KB 1566, KP_o 1567, JP_o 1578, veila/ueila edino DJ 1575, velá prevladujoče DB 1584, poleg vela/velja DC 1584, velá redkeje DB 1584, véla redkeje DB 1584, vejlá DB 1584, II,169a, vala DB 1584 II,+IVb, vajla prevladujoče BH 1584,

vajlá BH 1584, §66, vajljá BH 1584, §38; – 2. dv.: velata DB 1584, II,26b; – 1. mn.: velamo edino TT 1560, TC 1575, DB 1584; – 3. mn.: velaio/uelaio/velajo edino Trubarjeva in Dalmatinova dela, TtPre 1588, TfC 1595, vellaio *P 1563, 178; – vel. 2. ed.: velaj/velai edino TP_s 1566, DB 1584; – del. -l m. ed.: velal edino TT 1577, prevladujoče DB 1584, velalal[!] DB 1584, II,129a, valal DB 1584, II,164b, vajlal BH 1584, 116; – dv.: velala DB 1584, I,207a; – mn.: velali edino TL 1561, DB 1584; – ž. ed.: velala edino TAr 1562, TP_s 1566, DB 1584; – mn.: velale/uelale edino TO 1564, TP_s 1566, DB 1584; – s. ed.: velalu edino TAr 1562, TC 1574, DC 1579, DB 1584, TfC 1595, velalo JP_o 1578, II,42b; prevladujejo zapisi z malo začetnico;

Vajlam, lati, lal, valeo, gildte BH 1584, 116; *Deutsch.* Gelten. *Latinè.* valere. *Windisch.* vai-latj. *Italicè.* valere, efferr prezzato, ftimarfi MD 1592, E6b

1. kaj; *imeti pravno moč*: tak Sakon tih mladih ludi vela, Oli is tiga fe nema ena Gmain Poftaua narediti, De sledni Mladi Zhlouik .. po sui voli, bi mogel Vfakon stopiti TAr 1562, 79b; po Moseffovi Poftavi, ker je she lozhitni lyf[t] valal DB 1584, II,164b; – Sakai en Testament bo le tih kir vmerio poterien, Sice dotle ie shiu ta kir Shaffuie, ne vela TT 1577, 59 / Ravno kakòr ne pomaga inu nevalia, kadàr bi edàn listij rasderl, inu bi fam figill ohranil, tèr bi ôtel unar enò stvar, Grad, alli deffetino imeti KP_o 1567, XLVIIIb

// kaj; s prisl. določilom časa *imeti urejevalno, označevalno moč*: kadar ie Prestop, taku ta Perui Pushtab uela do Suetiga Matya, Potle ta drugi skufi ufe Leituu TK_o 1557, c1a

// kaj; *imeti lastnost, da zavezuje k izpolnitvi, uresničitvi*: taka Obluba ne vela TAr 1562, 84a; taku nevalá tu, kar je is nje uft fhlu, kar je oblubila, ali fe savesala zhes svojo dušno DB 1584, I,97a

2. kaj; komu, (pred kom) *biti priznan, spoštovan, upoštevan*: Antichristou vse pelnu yel Syllo terpi prauiza/ Ne uella rifniza TC 1550, 167(92a); Vse nih delu ie skashenu, Pres Vere pred Bugom gnushnu, Nizh nei kir bi velalu TC 1574, 133; tu klizane na Suetnike, ne vela inu ie enu malikouane TC 1575, 230; V svejtu fe mer-

ka na tu kaj ta Modri govory, inu kar on govory, tu velá DB 1584, II,161b; on nebo tudi sa svoih Starifih Boga nifhtèr maral: Ampak njegou laftan Bug bo moral velati DB 1584, II,103a; – Ne komer blagu neuelia, nei ofert mladiga neupelia, nam ie trebi vsem uto shanzo *P 1563, 174; – Ampag leta, ie en sam offer fa te Grehe offral, kir vela vekoma TT 1577, 66; Sakaj v'Criftufu Iesufu nevelá ni Obrésa, ni Neobrésa, temuzh ena nova ftvar DB 1584, III,104a / kaj; (pred kom, pri kom) Iefus ima byti an prauu vuzhenik .. nega fama molytua inu te kir vne-ga imeni fe deyo/ obftoye inu uelaio pred bugom TC 1550, 87(52a); Temuzh tu Criftufeuu blagu, ie duhousku, nebesku inu neuidezhe, kateru ie ta Gnada, Miloft Boshya, odpufzhane vfeh Grehou, ta bruma, ta prauiza inu fuetuft, kir vela inu obftoy pred Bugom TR 1558, D4b; Ta Druga Prauiza pag, kir per Bugi vela, kir pred Boshyo oftro Praudo obftoy .. ie ena Nebeska Prauiza TL 1561, 76b; Muia proshna velai pred rebo koker ta kadilski Offer TP_s 1566, 250a; Sakai ta Criftufeuu dini offer vfelei terpi inu vela pred Bugom TT 1577, 9; pryzhuie, de Vera pres dobrih dell pred Bugom ne vela, Zhloueka ne Ifuelyzha TT 1577, 101; Praviza je vshe taka Vera, inu fe rezhe, Boshja praviza, ali katera pred Bugom velá, satu, ker toifto Bug daje, inu je dèrshy sa pravizo DB 1584, III,79b / sdaj vezh nevelá s'potelesnim mezhom fe bojovati DB 1584, III,45a *ni več čas za bojevanje s pravim orožjem*

// kaj; čez kaj, zoper koga/kaj, (na čem) *imeti učinek, vpliv, ugled*: Smolituo, moremo Sludia premozhi, kadilu kropilu ne velaio TC 1575, 143; – Kadar na hudi drufhini, Boshy lipi Nauuki ne velaio TC 1575, 350; Supàr inu zhes lete Buqve oben drugi vuk nevela DB 1584, I,1a1b; Sa tiga volo nevelajo tudi zhes inu supàr lete Boshje Buqve, ni ftare navade, ni zhlovezhka modruft ali pamet, ni zhlovezhke Poftave, ni Concilia, ni Decréta, ni prikasni, ni zhudeffa DB 1584, I,1a1b; v'tém Krajleftvi Criftufevjm, nikar zhlovéška oblaf ali veliku velanje, temuzh le ta befséda Boshja ima velati, inu regirati TP_o 1595, 143 / Criftuf unar poklicanie inu Isvolenie vkup ftavi, kàr eno pres tiga drusiga ne valia, eno polak tiga drusiga more biti KP_o 1567,

XCIII eno brez drugega ne more obstajati / Oben fvit, obena modroft ne valia sopàr Gofpoda KP_o 1567, CLXXb *ni nasveta ali modrosti, s katero bi bilo mogoče preseči Gospoda*

// kaj; (pri kom) Sakaj on je skufsil kaj pèr Ludeh vejlá ali nikar DB 1584, II,169a *je dobro, primerno, spoštovanja vredno*; prim. Denn er hat versucht/ was bey den Leuten taugt oder nicht taugt LB 1545, 1808

3. kdo/kaj; s prisl. določilom mere ali količine *imeti vrednost glede na vpliv, ugled, dosežen z dejanjem ali lastnostjo, ki se ceni, spoštuje*: Dopufti nai tuia Gnada inu Myloft to tuio Prauizo premaga, nai vezh vela inu profeshe TT 1557, p2a; po smerti, ne dobru diane, ne proshne, ne Almoshne nishter ne velaio TR 1558, Pb; S Kakouo rizhio tedai ty Iudi vezh velaio? TT 1560, 4b; Rauen tiga fo tudi dishputirali, Aku ena Masha, kadar fe fa nih dofti bere tulikain vela, koker kadar fe fe fa eniga famiga bere TA_r 1562, 64a; te Pridige, ta kerft, tu obhaylu, kir ty hudi Farij daio, nishter nei vrednu inu nishter ne Vela TA_r 1562, 36b; Sakai ta nasha della, bruma inu Vrednuft, ne mogo pred to zhifto, oftro praudo Boshyo obftati, inu ne velaio tulikain, de bi mi shnimi te nashe Grehe platili, inu fashushili ta Nebesfa TA_r 1562, 49a; Nih befede vezh vellaio, Satu fe ofertuio *P 1563, 178; Ako sam febe zhaftim, zhaft moia niftar ne valia KP_o 1567, CXXXIIIb; preg. En Prerok nigder majne nevelá, kakór v'svoji Ozhini desheli DB 1584, III,10a; Satu raunu tulikajn vela, onu fi bodi en Cerkouni Slushabnik velik ali maihin, ftar ali mlad, kadar on le to befsédo ima inu prou pela TP_o 1595, III,142; Boshia sapuvid vezh vela, kakòr teh Wí-dertauffarjou vpitjé ZK 1595, 153; – ta S. Ozha nash .. fe zhes ufe druge molytue naprei ule-zhe, inu ima ner vezh velati TO 1564, 118a; Kar ony fture, tu mora vse prou biti, Kar pak drugi govore ali fture, tu mora smèrdeti inu nifhtèr velati DB 1584, I,297b / kdo/kaj; (pred kom, pri kom), s prisl. določilom mere ali količine per nim ta Gofpud neuella vezh koker ta hlapez/ fakai pred bugom fmo vfi glih TC 1550, 142(79b); Lete befsede Criftufeuu .. nom faptopnu prauio .. kai inu kuliku ena praua Vera vela, dobi inu oppraui per Criftufu, kai ta Vera enimu zhlo-

ueku nuza TR 1558, Yb; tu tellednu vunane dellu inu fdershane, koker prafnouane, pofti, offro- uane, zhuuane pred Bugom mallu vela, Am- pag Pietas .. ie Bogu perietnu TL 1567, 63a; Tu- kai mi slishimo, de per tih bosih ludeh, vfelei vezh vela Diuiza Maria inu ty Suetniki, koker fam Bug oli Iefus nega Syn TC 1575, 218; preg- Svar, vezh velá pèr saftopnih, kakòr ftu shla- kou pèr norci DB 1584, 1,323a; ta Sakonfki Stan .. veliku pred teim Svitum ne velja TPo 1595, III,180; tu petje, glafnu vpitje, pres Vere, an- dohti, pres saftopa inu pres pokure, nishter ne- vela pred Bugom TFC 1595, B3a / glih velá aku berefh oftane ali oftaneo DB 1584, III,114b; Topafer is Deshele teh Murou, se njej glih ne- dèrshy, inu tu nar zhistèfhi slatu nej glih ne- velá DB 1584, 1,274a / kdo/kaj; (mimo koga) Sakai tukai eden mumu drugiga ne vela TT 1560, 5b *po vrednosti so izenačeni*

Sop.: biti vreden

• **veljati k ničemer biti ničvreden:** ty saver- sheni, preprofti, katere ludje satu dershe, de ficer knizhemer ne velajo, ty fe h'tem Cerkou- nim Slushbam podado TPo 1595, III,144

Sop.: biti ništer vreden

// kaj; *koristiti:* Sam Christuf tudi prizha: Caro non prodest quidquam: Messu ne valia niflar KB 1566, F4b

♦ v zvezi z več *presegati:* Vezhvajlam, excel- lo, præcello, antecello, vbertrifft BH 1584, 116; *Deutsch.* fùrtreffen. *Latinè.* præstare. *Windisch.* vezh velati. *Italicè.* superare, avanzare, passar avanti MD 1592, D7b; Antecello. *German.* fùrtref- fè/ vbertreffen. *Sclavon.* boiflhi byty, vezh vai- lati MTh 1603, 1,95

// v zvezi z več *premagati:* Vinco. *German.* vberwinden/ im Streit obligen/ siegen. *Sclav.* vezh uelati, boiflhi biti, premozhi, premagati MTh 1603, 11,708

Sop.: biti boljši

4. brezoseb.; *biti v skladu z resničnostjo:* Am- pak letukaj velá, de Kärzfzhanfka Cerkou pogi- ne ali oftane DB 1584, 11,92b; vidimo, de fama Vera, pres vfeh dell pravizhne dela, inu vfaj satu nevelá, de bi sa tiga volo obeniga dobriga della neiméli delati DB 1584, III,80a; fatu luba

Elizabet, letukaj ne vela, de bi jeft hotela pruti tebi .. fe offertovati TPo 1595, III,129

5. kaj; komu *biti namenjen komu:* Takim vfem velá leta text DB 1584, 11,124a

6. nepolnopomensko; kdo/kaj; k čemu *biti primeren, uporaben za to, kar izraža povedkovo določilo:* Nyh payzhine nevelajo h'gvantu, inu nyh dellu nevelá k'odejam DB 1584, 11,23b; Leni, vraglivi, nemarni, nevmejtalni ludje nishter ne velajo h'timu TPo 1595, III,27 / Zhloveska muzh alli flobodfchina ne valia kdusimu, ta- muzh kgrèfheniu KB 1566, F5 *zadošča samo za greh*

7. nepolnopomensko; brezoseb. *izraža nuj- nost, potrebnost uresničitve dejanja:* tadaí bude to nai poglauiteishe voiskouanie, da bude va- lialo vezhni Shiuot dobiti, ali vezhno sgublie- nim biti JPo 1578, 11,42b; Sakaj onu ne vela fe le lete edine sapuvidi anvseti TPo 1595, III,172

8. kaj; s prisl. določilom količine *imeti vred- nost glede na*

a) *drugo denarno enoto:* Stater ie en denar uela pul Slatiga TT 1557, 51; Te Svetinje ali Tem- pla Sikel je velal pul Rajnifh slatiga, ali blisi pul Tolerja. Gera pak je velal sedem bélih Vi- narjeu, ali okuli pet zhèrnih DB 1584, 1,55b; Vduva je .. notàr vèrgla dva Bagatina, katera *fturita eno fhkufizo DB 1584, III,26b *ali velata [robna op.]; mina valet decem coronis Gallicis, Mina vajljá deset Franfkih Cron BH 1584, S38

b) *določeno enoto, mero, količino:* Po tém zhipli téh fhtiridesset dny, v'katerih fte vy to deshelo ofhpegali, vfaki dan ima enu lejtju ve- lati DB 1584, 1,86b; Qvinnqvagenarius, kèr pet- deset vajla, oli je pet deset lét fstar BH 1584, 76; Centenarius, ker ftu v'febi dèrshi oli ftu vajla BH 1584, 76

Sop.: storiti

9. kaj; s prisl. določilom količine ali mere *imeti kupno ali prodajno ceno, stati:* De fo is te Mashe eno tako kupzhyo fturili, de obena rezh na fuetu nei tulikain inu taku dragu velala, taku zheftu prodana inu kuplena TAr 1562, 63a; Iutri ob letim zhafsi, bo en Kabèl zhifte Pfhenizhne moke, en Sikel velal, inu dva Kabla jezhhmena, en Sikel, mej Samarfkimi Vratmi DB 1584, 1,206b; – Aku orrpak pofvety fvojo Nyvo, (sdaj-

ci) od lejta tiga trobentanja, taku ima pó svoji vrednufti velati DB 1584, 1,78a

// kaj; koga/česa, koga/kaj *izraža, da je za kaj treba plačati določeno (visoko) ceno, kaj žrtvovati*: Kadar on njega grunte poloshy, taku tu velaj njegoviga pèrviga fynu, inu kadar on njega Vrata postavi, taku tu velaj njegoviga mlajšhiga fynu DB 1584, 1,122b; Onu kry velà ali kofhta, de fi ti moj Shenin DB 1584, 1,36a; Tym fe fdy, de nym sa leben pojde, de bode roke, noge inu ozhy velalu, kadar bi fe ony od svojga Fyrfhtha imejli odlozhiti, inu tiga Malikovainja fe ogybati TPo 1595, III,163

Sop.: koštati

10. brezoseb.; v zvezi kaj velja *daje gotovost (sledèci) trditvi, jo podkrepljuje*: GOSPVD Zebaoth je prifegàl, inu je djal: Kaj velà, de pojde kakòr jeft miflim, inu ima taku oftati, kakòr jeft v'mifli imam DB 1584, II,6b; Kaj velà, je GOSPVD djal: Ieft hozhem tebi Nabotovo kry inu njegovih otruk, katero fim jeft vzheraj vidil, povèrniti, na leti nyvi DB 1584, 1,208b / bojujmo supàr nje na raunim, kaj velà my hozhemo nje premozhi? DB 1584, 1,199a *premagali jih bomo* / GOSPVD je priffegèl supèr Iacobo vo offert: Kaj vela, aku jeft bom takovih nyh del vekoma posabil? DB 1584, II,113a *njihovih del ne bom pozabil*

// *poudarja ugibanje, negotovost*: Kaj velà aku nam Preroki lasheo, inu nas norio svojemi Iftoriami inu Predigami? DB 1584, II,+11b

// *izraža dvom v (sledèčo) trditev oz. v smiselnost v njej navedenega dejanja*: IMenuj meni eniga, kaj velà, aku ti eniga najdeh? DB 1584, 1,260a, prav 267b; Ony te imajo tja doli v'jamo pahnti, de na fredy Morja vmèrjesh .. Kaj velà? Aku ti tedaj pred tvoim Vbyénikom porezhesh: Ieft fim Bug, ker vfaj néfi Bug DB 1584, II,73b

Etim.: po nem. was gilt's? h gelten [M. M.]

vtragliu m gl. utragljivi

vzdajanje (vzdajene) -a s [vzda'ja:nje/vz'da:janje -a]; k vzdajati; P2, prva pojavitev v TT 1557;

- ed. rod.: ufdanene[!] TT 1557, 158, vfdaiene TT 1582, 221

v zvezi **dobro vzdajanje pozdrav, zlasti z izrazitvijo želje, da bi bil kdo deležen česa dobrega**: koker ie shtyma tuiga dobriga vfdaiene prishla do muih vushes, ie tu deite vmuim teleffu gori skobazalu od veffelia TT 1582, 221 [M. M.]

vzdajati (vzdajati, vzdajeti) -am nedov. [vz'da:jati -am]; k vzdati; P 15, prva pojavitev v TT 1560;

- nedol.: vsdajati edino DB 1584; - nam.: vsdajat DB 1584, 1,209b; - 3. ed.: vfdaiene/vsdaje edino TT 1560, TL 1567, DB 1584; - 3. mn.: vsdajo prevladujoče DB 1584, vsdajó DB 1584, III,122a, vsdajejo DB 1584, III,119a; vsi zapisi z malo začetnico

kdo; komu kaj, v zvezi **vzdajati dobro pozdravljati, zlasti z izrazitvijo želje, da bi bil kdo deležen česa dobrega**: Ve vam Fariseom, de radi vifsoku gori fedite v'Shulah, inu radi imate, de fe vam dobru vsdaje na plazu DB 1584, III,38a; - Varite fe pred Pifsarji, kateri v'dolgim gvantu hodio, inu fi radi pufté na Tèrgu dobru vsdajati DB 1584, III,26b / Paulus Iefufou Ioger leta Lyft .. vfem Vernim vtim Meiftu Efefu pishshe, inu nim dobru vfdaiene, flushbo spoueda, tu ie, Boshyo Milošt, Myr inu vfo frezho do Buga skufi Cristufa proši TL 1567, 8a; Vam dobru vsdajó, kateri fo s'vami red isvoleni v' Babylonij, inu moj Syn Marcus DB 1584, III,122a; Tebi vfi dobru vsdajejo, kateri fo pèr meni DB 1584, III,119a

// kdo; komu kaj *iti na obisk, obiskati*: My fmo Ahasiavi Bratje, inu gremo doli dobru vsdajat Krajlevim otrokom DB 1584, 1,209b [M. M.]

vzdajene gl. vzdajanje

vzdajeti gl. vzdajati

vzdanje (vzdanje, vzdane, vzdajnje) -a s [vz'da:nje -a]; k vzdati; P 14, prva pojavitev v TT 1557;

- ed. im.: ufdane/vfdane edino TT 1557, TR 1558, vsdanje/vfdanie edino ali prevladujoče DB 1584, MD 1592, MTh 1603, vsdajnje DB 1584, III,30a; - rod.: vsdanja DB 1584, III,30a, vsdajnja TPo 1595, III,123; - tož.: ufdane TT 1557, 158, vsdanje DB

1584, III,110b, vsdajnje DB 1584, III,30a; prevladujejo zapisi z malo začetnico

navadno v zvezi dobro vzdanje: *pozdrav, zlasti z izrazitvijo želje, da bi bil kdo deležen česa dobrega*: Salutatio. *Germ.* ein Gruß/ begrüßung. *Sclav.* dobru vfdanie, posdraulenie MTh 1603, II,458-459; – koker ta Elizabeta faslishi tu Marieuu dobru ufdane, ie tu deite une teleffu gori skakalu TT 1557, 158; – Inu ie resmishlouala, kakouu dobru ufdane bi letu bilu TT 1557, 157; inu je mislila, kaj bi tu sa enu vsdajnje bilu? DB 1584, III,30a; Ta Aue Maria nei obena Moli-tou, fakai vni se nishter Bug ne proffi inu ne fahuali, Temuzh enu Angelsku Vfdane, Osnanene inu praulenene[!], koku te Diuice Marye rizhi sbugom stoye TR 1558, c3b; – Pole, kakor sim hitru to fhtimo tvojga dobriga vsdajnja flishala, je od veselja tu Dête vmoim Teleši gori fkozihilu TPo 1595, III,123 / Vfem kir fo v'Rimi .. Gnada bodi s'vami, inu myr od Buga nafhiga Ozheta, inu GOSPVDA Iesufa Cristufa DB 1584, III,81b Vsdanje [robna op.]; Letu dobru vsdanje s'mojo Paulovo roko, letu je tu snaminje u'vfeh lysteh, taku jeft pisphem DB 1584, III,113b
Sop.: pozdravljenje [M. M.]

vzdati -am dov. [vz'da:ti vz'da:m]; P 44, prva pojavitev v TE 1555;

– nedol.: vsdati/vsdaj/ufdati edino DB 1584, MD 1592, MTh 1603; – sed. I. ed.: vsdam DB 1584, III,96a; – 3. ed.: vsda edino DJ 1575, posamično DB 1584, vsdá prevladujoče DB 1584; – 3. mn.: vsdadé DB 1584, III,88a; – vel. 2. ed.: vsdaj edino DB 1584; – 2. mn.: vfdajte/ufdajte/vsdajte edino TE 1555, TT 1557, DB 1584; – del. -l m. ed.: vsdal

edino DB 1584; – dv.: vsdala DB 1584, II,189a; – mn.: vsdali edino DB 1584; – ž. ed.: vsdala DB 1584, III,30a; vsi zapisi z malo začetnico

1. kdo; komu kaj (s čim), v zvezi **vzdati dobro/mir pozdraviti, zlasti z izrazitvijo želje, da bi bil kdo deležen česa dobrega**: Kadar vi pag grefte v to hisho, taku tei mir vfdajte, Inu ie li ta ista hisha vredna, pride zhes no uas[!] mir TE 1555, 22b; na tim potu nikomer dobriga ne ufdajte TT 1557, 197; Inu on je notër fhàl h'timu Starzu, inu je njemu dobru vsdal, inu djal: Daj ti Bug vesselje DB 1584, II,149b; Saluto. *Germ.* grüßen. *Sclau.* dobru ufdati, posdraviti MTh 1603, II,459; – Inu David je h'timu Folku stopil, inu je nym priasnivu dobru vsdal DB 1584, I,167a; Natu je Nikanor prifhal k'Iudu, inu sta edèn drusiga priela, inu si dobru vsdala, myrnu DB 1584, II,185a; Vsdajte si dobru mej fabo stém svetim kufhovanjem DB 1584, III,88a / Dobru vsdaj vfem, kateri nas lubio u'veri DB 1584, III,119a; – Ieft Paul vam dobru vsdam s'mojo roko DB 1584, III,96a; Te Gmajne Cristufese vam dobru vsdadé DB 1584, III,88a; – INu kadar je Togu, Krajl v'Hemati, flifhal, de je David bil .. Krajla v'Zobi, muzh pobil, je on s'voja fynu Hadorama h'Davidu Krajlu poslal, inu je puftil njemu dobru vsdati, inu ga shegnati DB 1584, I,228b

Sop.: pozdraviti, spovedati (srečo)

2. kdo; komu kaj **zažeti komu kaj dobrega**: Natu je Ptolomeus odgovuril, inu Alexandru frezho vsdal, de je on supet v'fvoih ozhetou deshelo bil prifhal DB 1584, II,188a

Prim. zdati [M. M.]

Z

zdati -am dov. ['zda:ti 'zda:m]; k vzdati; P 2, prva pojavitev v BH 1584;

– vel. 2. mn.: Sdajte DB 1584, III,96a; – del. -l m. ed.: sdal BH 1584, S35

komu kaj, v zvezi **zdati dobro pozdraviti, zlasti z izrazitvijo želje, da bi bil kdo deležen česa**

dobrega: Gratia salutandorum amicorum domum redij, da bom pèrjetelom dobru sdal, fëm fpet domou prifhèl BH 1584, S35 / komu kaj (s čim) Sdajte si eden drusimu dobru, fšim svetim kufhovanjem DB 1584, III,96a

Sop.: pozdraviti, spovedati (srečo)

zdan -a -o del. [ˈzda:n -a -o]; P 1;
nedol. obl.: - s. ed. im.: sdano KPo 1567, LI
(od koga) komu, v trpniku *dan*: to Ime IESVS

.. ie niemu poprei od Angela Gabriela bilu sda-
no KPo 1567, LI

Prim. vzdati [M. M.]

Ž

žito (žitū, žito) -a s [ˈži:to -a]; P 142, prva
pojavitve v TT 1557;

- ed. im.: shytu edino TT 1557, TR 1558, TT
1577, shito edino KPo 1567, shitu/fhITU edino TC
1575, DB 1584, DM 1584, MD 1592, MTh 1603; - rod.:
shyta edino TT 1557, TP_s 1560, poleg shita TR 1558,
redkeje DB 1584, shita edino TT 1577, TrPre 1588,
prevladujoče DB 1584, poleg shyta TR 1558; - daj.:
shITU edino DB 1584; - tož.: shytu edino TP_s 1566,
redkeje DB 1584, shito edino KPo 1567, shITU edino
ali prevladujoče TC 1575, DM 1584, DB 1584; - mest.:
shITU KPo 1567, CXXII, shITI DB 1584, I,118b, prav
112b; - or.: shitom edino TA_r 1562, KPo 1567, TkM
1579, prevladujoče DB 1584, shytom edino TP_s 1566,
redkeje DB 1584; - mn. im.: shita DB 1584, I,40b; -
tož.: shita edino TT 1557, DB 1584; prevladujejo za-
pisi z veliko začetnico;

Deutsch. Korn. *Latinè.* frumentum. *Win-
ditsch.* shITU. *Italicè.* formento, grano MD 1592,
H4a; Frumentum. *Germ.* Allerley korn/ getreid.
Sclavo. fhITU MTh 1603, I,570

|| rastline, ki imajo v klasju užitna zrna:
kakòr ne more shito rafti, tàmuzh da ije gdo
feie KPo 1567, XCVI; Pule je opufzhenu, inu
Ny'va nemilu stoji, ShITU je konèz vselu, Vinu
je posahnilu, inu Ojle nemilu stoji DB 1584,
II,109a; KAdar en ogin vun pride, inu se tèrnja
popade, inu Snopje s'gory ali ShITU, kateru she
stojy, ali Nyva, taku ima ta supet tuištu povèr-
niti, kateri je ta ogin sashgal DB 1584, I,49a; Sa-
kaj pred Shetvo bo ShITU doli jemalu, inu
nesréli fad bo v'zvejtj vfahnil, de se bo bylje
moralu s'Serpom posheti, inu tèrte prozh dja-
ti, inu posékati DB 1584, II,7b; de tu ShITU na
puli, Vinu inu drugi fad v'gorrah inu povfod
rafte inu dobru rata DM 1584, CCXXII; - On pak
pravi: Ne: da ky, kada bi Lulko sbirali, tudi to
shito shnio red ne isrijli KPo 1567, LXXXIII; Onu

ie rifniza, de vmei tako Cerkouio, fo tudi
Hynauci inu nepokorni fmeshani, tu mora ta
Cerkou terpeti, koker ta Nyua ta pleuel inu
lipu shITU TC 1575, 89; O Gosfud pufti nashe
ShITU dobru ratati TkM 1579, 48a; En vbog
Mosh, kateri te vboge reshali, ie kakor ena eria,
katera ShITU konzhava DPr 1580, 55a; inu je vse
nyh ShITU poshgal, inu je puftil poffékati vfa
driveffa inu Vinograde, inu vfa deshela se je
pred nym bala DB 1584, II,133a; - taku bo tu gèr-
menje nehalu, inu tozhe nebo vezh .. Pfheniza
pak inu Erfh nej bila pobyena: sakaj tu fo po-
sna shita bila DB 1584, I,40b; - preg. Aku tu fernu
tiga shyta ne bode uershenu uto fèlo, inu ne
umerie, taku famu oftane, aku pag umerie, taku
dofti fadu perneffe TT 1557, 299

|| zrnje teh raslin: je pak Iacob flifhal, de
je v'Egypti ShITU bilu na prodajo DB 1584, I,27b;
kakòr se na Gubni shITU veja DB 1584, II,10b; - A
shito pak snefite v'moio kascho alli Hram KPo
1567, LXXXIIIb; Inu némafh obeniga noviga Kru-
ha, ni osmojenih Klafsou, ni Shita poprej jèfti,
do tiga dne, de vafhimu Bogu offer pèrneffete
DB 1584, I,74b; Natu fo doli fhli deffet Iosepho-
vi Bratje, de bi v'Egypti Shita kupili DB 1584,
I,27b; vsamimo Shita, inu jémo, de shivy oftane-
mo DB 1584, I,257b; inu je ShITU prodajal vfimu
folku v'desheli DB 1584, I,27b; Taku je Ioseph
filnu veliku Shita spravil DB 1584, I,27b; - Tako
ie Bog fkusi Iosefa v'Egyptu shitom ofkèrbil
vaf svét v'unih velikih dragih letih KPo 1567,
CXXVIIIb; INu Ioseph je porozhil, de fo nyh
shakle s'shitom napolnili DB 1584, I,28a; - nih
kashte fo nafute polne vfeh shlaht Shitom TA_r
1562, 88b; Inu Far ima od tiga stolzheniga Shita
inu od Olja, s'celim Verihom vushgati k'fpo-
minu DB 1584, I,63a; - ta Peti del od vfiga shita

žito - žito

TR1558, R4a; Epha) je ena mera k'ShITU DB 1584, II,82b; de bi fi lih en Star shita mogël fa en Re-par kupiti TtPre 1588, 31;

pren. Christus Boshij Sin .. ie .. to nebesko feme fvetiga Evangeliona vsial, da bi imelu rafti frugati, inu foshitom ta skadañ nebeski napolniti KPo 1567, LXXXVIII

• meriz. *žito ino vino blago, zlasti živila*: Ti fi dal enu Veffelie vmuie ferce, Aku glih oni imαιο obylnu tiga shyta inu tiga Vina TPš 1567, 19a; meriz. *žito, mošt ino olje blago, zlasti živila*: jeft vam hozhem Shita, Mofhta inu Ojla obilje poflati, de ga bote sadofsti iméli, inu vas nezhem

vezh puftiti mej Ajdi k'framoti biti DB 1584, II,109b; – Tedaj je vus Iuda pèrneffal deffetino od Shita, Mofhta inu Olja, k'fhazu DB 1584, I,262a; • preg. inu pleve sa Shitu predamo DB 1584, II,113a *ogoljufamo*

II s takimi rastlinami posejana njiva, pokrajina: PErgudilu fe ie pag, na eno drugo peruo Soboto, de ie on skufi shyta shal, inu nega Iogri fo tu klaffouie pukali, inu fo ie meli frokami inu ieili TT 1557, 176 približno tako tudi DB 1584, III,33b; inu je nje puftil mej Shitu téh Phiflifterjeu DB 1584, I,142a [F. N.]

P.P. 306, Gosposka 13, 1001 Ljubljana
Telefon: 01 470 64 65 fax: 01 425 77 94
E-naslov: zalozba@zrc-sazu.si
Spletna stran: <http://www.zrc-sazu.si/zalozba>

S

i

S

p

p

16. stoletja

ISBN 961-6358-27-8

9 789616 358279